

2
CHRISTIANI THOMASII,
Jcti, Confiliarii Regii Boruss. in Acad.
Fridericiana Professoris Publ. ejusque
Acad. Senioris,

LIBER

DE

REMEDIO
AMORIS IRRATIONALIS,
ET PRÆVIA NECESSARIA
NOTITIA SUI,

Sive

PRAxis
PHILOSOPHIÆ
MORALIS,
CUM APPENDICE,

In qua Autor multiplicem usum Ethicæ suæ ostendit, & de intellectu suo de Ethica Christiana sinceram Confessionem edit.

EDITIO NOVISSIMA

auctior & correctior.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,

Prostat venalis in Officina Libraria RINGERIANA,

1706.

CHRISTIANI THOMASII
in Academia
Friburgensi
Acad. Scriptoris

LIBER

REMEDIO

AMORIS TRATIONALIS
ET PRÆVIA NECESSARIA
NOTITIA

PRAXIS

ETHICORUM

MORALIS

QUAM APPRENDICE

In qua Author præcipuum est
esse et de ratione et de
Ethicis in Academia

EDITIONE NOVISSIMA

et correctione

WILHELMUS DE BACCA

Prof. v. r. in Academia Friburgensi

1706

OMnibus *Veritatis Amantibus* ,
Senioribus & Junioribus ,
Hic & alibi ,
Pufillo, invisibili & contempto gregi ,
eorum qui ad *Veram sapientiam* con-
tendunt ,
Unicam illam , nec in plures disciplinas
divisam ,
Quæ *Superne* descendit ,
Quæ *Castâ* , *pacifica* , *mansuetâ*
& *misericordiâ* plena est ;
His ,
Qui a *Tabernis* , & *Libidine* abstinent ,
Qui *Contentiones* & *rixas* omnes vitant ,
& in *Patientiâ* se exercent ,
Qui *Prodigalitatem* æque ac *Ingratitudinem*
oderunt ,
Qui cum *Salomone* *Sapientiam* illam
) o (2 ante

ante omnia quotidie a DEO exo-
rant,

Et *Fiduciam* suam non in hominibus col-
locant, nec homines
metuunt.;

Sobriis & Temperantibus,
Humilibus & Mansuetis,
Misericordibus & Beneficis,

Qui hanc *Sapientiam* unice in *Sanctis*
Scriptis

Virorum *Θεοπνεύτων,*
non ex *impiis Ethnicorum libris*
quærunt,

Qui in hodierno etiam gentili Chri-
stianismo,

Doctores Ambitiosos, Avaros &
Voluptuosos
fugiunt,

Et ad pedes piorum *Verorum Christianorum*
in omnibus quatuor
Facultatibus

sedent,

Bona eorum *Exempla* sequuntur,
Et eorum *Doctrina* non ad tumidam

Sci-

Scientiam,
sed ad propriam *Emendationem*
utuntur,
Auctor precatur
Spiritus *Amoris DEI, & Odii*
ipforum,
Spiritus *Timoris Domini,*
& inde profectæ *Spei*
veræ beatitudinis,
Spiritus divinæ *Tristitiæ,* quæ
operatur *Pacem & Gaudium*
in Spiritu sancto,
Eisque in intimo Amore hunc libellum
dedicat.

Magnum autem & honoratum acervum
Pbarisæorum, Scribarum Herodianorum,
& eorum *Disci-*
pulos,

monet ut ab eo legendo abstineant,

Quia Verendum est, ne inde
tantum

ad exacerbationem, confiscationem,
fremitem & insaniam
occasionem sumant.

DE-

DEUS benedicat illis , horum vero
misereatur ,
Ubique tamen fiat sancta DEI
voluntas ,
sicut in Coelo , & in terra.

Q. D. B. V.

PRAXIS PHI- LOSOPHIÆ MO- RALIS.

CAPUT PRIMUM.

DE

CAUSIS MALI COMMUNIS ET
UNIVERSALIS.

SUMMARIUM.

Connexio & ἀνακεφαλαίωσις primæ partis Ethices.

n. 1. Omnes homines ad vitam beatam contendent. n. 2. Maxima tamen hominum pars valde sunt infelices. n. 3. sunt enim inquieti. n. 4. & carent amore rationali n. 5. Nulla Humanitas n. 6. nulla Veracitas, n. 7. nulla Modestia, n. 8. nulla Mansuetudo, n. 9. nulla denique Patientia apud homines invenitur. n. 10. Non vera aliqua Amicitia, non sollicita Officiositas, n. 11. non confidens Beneficentia, n. 12. non Communio bonorum & quarumcunque actionum secundum rectam rationem institutarum. n. 13. Imo ne verus quidem Amor Sui, n. 14. multo minus Amor rationalis in humanis societatibus, n. 15. non in Societate conjugali. n. 16. 17. 18, non in societate paternâ, n. 19. non in societate herili, n. 20. neque in societate Civili, n. 21. Mera itaque ubique calamitas

tas atque miseria. n. 22. Cujus tamen culpa nec penes Deum, nec penes Creaturas, n. 23. sed penes ipsum hominem est, n. 24. Origo omnis mali non tam in intellectu hominis, n. 25. quam in ejus Voluntate quærenda est, n. 26. & in occultis voluntatis inclinationibus, n. 27. Quandoquidem præjudicia omnia intellectus è Voluntate originem ducunt. n. 28. Unde actiones voluntatis, non intellectus, pœnam incurrunt, n. 29. Et juxta vulgarem opinionem (quæ tamen corrigitur) intellectus voluntati imperare debet, n. 30. Malum ejusque origo non consistit in nudo defectu tranquillitatis animi seu amoris rationalis n. 31. sed in Amore quodam n. 32. eoque irrationali, ac animi inquietudine. n. 33. Definitio Inquietudinis animi. n. 34. Est irrequietus quidam Defectus delectationis n. 35. Ubi homo se unire desiderat cum aliis rebus turbulentis n. 36. Eaque unitio non semper in alios homines directa est. n. 37. Definitio Amoris irrationalis n. 38. Amor irrationalis variabilis est, n. 39. Duo præjudicia voluntatis generalia n. 40. I. Præjudicium Impatientiæ n. 41. quo bonum putatur esse malum, & malum tanquam bonum quid appetitur. n. 42. Abhorremus naturalem mutationem n. 43. Variatio delectationem affert respectu sensuum, n. 44. Et in aliis etiam bonis sola bona existimatur. n. 45. II. Præjudicium Imitationis n. 46. Quænam fraus sub hoc præjudicio lateat? n. 47. hoc præjudicium esse universale. n. 48. 49. Deus non est causa horum præjudiciorum, etsi imitationem quandam hominibus implantavit, n. 50. multò minus reliquæ creaturæ, n. 51. nec primario alii homines. n. 52. 53. Sed eorum semen omnibus hominibus inhæret, imo bestię à nobis, nec nos à bestiis seducimur. n. 54. Præjudicium Imitationis antiquius est præjudicio Impatientiæ, n. 55. eoque difficilius abigitur, n. 56, tamen plerumque alterum alteri conjunctum est.

est. n. 57. Causæ generales, quamobrem tam difficulter superentur, n. 58.

I.

Idimus in priori parte Philosophiæ Moralis Summum bonum hominis in *tranquillitate*, seu oblectatione *animi* consistere, hanc vero ex *Amore rationali* proficisci, eumque denuo efficere. Amorem rationalem in *Universalem* & *particularem* divisimus, & amoris universali quinque *Virtutes*, *Humanitatem*, *Veracitatem*, *Modestiam*, *Mansuetudinem* & *Patientiam* attribuimus. Diximus amorem rationalem *particularem* veram aliquam *Existimationem* tanquam fundamentum præsupponere, ex eâque *solicitam Officiositatem*, è sollicita officiositate, *confidentem Beneficentiam*, denique amore ad perfectionem producto *plenariam Communionem* bonorum, omniumque actionum secundum rectam rationem institutarum procreari. Præterea ostendimus hominem ob amorem rationalem operam dare oportere quemadmodum *Temperantia*, *Munditie*, *Laboriositate* atque *Fortitudine* vitam suam conservet, denique in *quatuor communibus societatibus* amorem rationalem fundamenti loco ponat.

2. Jam si consideremus, neminem esse in mundo cui Deus rationem non donarit, qui-que non optet solum, sed quibuscunque etiam actionibus suis eò præcipuè contendat,

A 2

quem-

quemadmodum ad summam beatitudinem, pertingat; consentaneum omnino videatur, si non omnes, certe *plerosque homines in beato quodam statu vivere.*

3. Tamen si oculis neutri parti addictis nos aliosque circa nos homines, imo totum genus humanum, quatenus id nobis cognitum est, intuemur, reapse pro dolor deprehendimus, & nos & alios, imo *fere omnes homines longè infelicissimos* esse, eoque infeliciores, quo minus nos aliique fatemur, nec agnoscimus nos esse infelices, sed infelicem nostrum statum nobis ipsis & aliis pro vita beatissima, vel saltem non infelici venditamus. Cum facillime convinci possimus, quod de vera beatitudine reapse parum vel nihil possideamus.

4. Ubi enim sunt qui de *vera animi tranquillitate* verosimiliter gloriari queant, & quorum interna inquietudo non ex quibuscunque actionibus suis externis elucescat, cum & eorum cibus & potus imo somnus, quorum tamen usus quietem quam maxime exposcere videtur, mera inquietudine referta sint.

5. Et unde animi tranquillitas inter homines expectanda esset, cum supra ostenderimus, quod ea sit effectus & genitrix amoris rationalis, quotidiana vero experientia testetur *amorem rationalem*, si non prorsus is è mundo profligatus est, tamen apud paucissimos reperiri; imò Virtutes, è quibus amor ratio-

na-

nalis est compositus, omnibus in locis, in omnibus statibus per vitia ipsis opposita in exilium pulsas.

6. Ubinam enim homines reperies qui *amica Officiositate* humanitatem suam aliis significare studeant. Totus mundus commodis suis obnoxius est, & ubi majora officia non licet fœnerari, vel vanam gloriam sibi parare, plerosque hominum consentaneum est adeo sibi placituros, ut aliorum causa ne de loco quidem se moveant, nec de abundantia sua aliquid cœteris impertiant; Adeo excrevit *Immisericordia*.

7. Quam diuturnæ porro querelæ agitatæ sunt, *Fidem & Candorem* exulare in mundo? Et quàm docemur quotidianâ experientiâ, ob raritatem eorum, qui verborum suorum, (ut ajunt) mancipia sunt, invaluisse, ut alter alteri magni beneficii loco obtrudat, si promissum semel ei datum ultro servat, & debitum solvit; Contra *fraudis & mendacii* omnia plena.

8. Item homo *modestus*, qui alios eodem iure secum uti patitur, nec plus sibi arrogat quam jure ipsi debetur, rara avis in terris est, cum plerique eo elaborent, quemadmodum vel rudi rusticoque fastu præ aliis *emineant*, vel alios occulte ac malitiose *opprimant*, vel eorum conditionem deteriorem reddant.

9. Utrum vero *rixosi & violenti* an *mansueti & pacifici* numero prævaleant? Cum & iis

in locis ubi bellum nullum geritur, tam frequentes de vi ac injuria agitentur quærelæ?

10. Denique cum *Patientia* eo heu res deducta est, ut ea habeatur pro vitio, & homines patientes aliis abominationi sint, imo qui hanc virtutem paulo fortius, quam corruptus hominum status ferre solet, inculcant, aut stulti, aut plane seditiosi ac præfracti malefici existimentur; Tantum abest ut virtus hæc ad tranquillitatem animi summe necessaria, cujus pauca apud gentiles priscos exempla cum admiratione legimus, apud nos sit in usu.

11. Itaque cum amoris universalis tam parum reperiatur, hic vero quædam quasi janua sit ad amorem particularem & amicitiam; colligi facile potest, parum etiam *veræ Amicitiae* inter homines frequentari. Fundamentum amoris rationalis atque amicitiae, *existimatio* nimirum virtuosorum est insolitum, quid, dum virtus spernitur & irridetur, & è contrario manifesta vitia, vel certe virtutes fucatae magnæ æstimantur & præferuntur; Unde etiam in vulgatis amicitiiis, privata commoda vel illicitam delectationem intendentibus, loco *sollicitæ officiositatis*, vel ab inepta *incivilitate*, vel à diffidenti ac à falsitate refertâ *civilitate* initium capiunt.

12. Et sicut vulgò in hac civilitate acquiescunt, id quod in prima parte tanquam signum amoris valde adhuc imperfecti notavimus,

mus, dum quandiu ea durat, *confidentia* emergere non potest; ita inter millena beneficia vix unum reperietur, quod nomen *veri beneficii* mereatur, nec privatam potius utilitatem propriamque delectationem primario intendat, vel ut inescatio quædam usurpetur, qua aliorum animos nostræ voluntati subjiciamus.

13. Ac etsi aliquando exempla verorum beneficiorum deprehendamus, communis tamen defectus *plenarie communionis omnium bonorum*, omniumque actionum secundum rectam rationem institutarum ostendit, quod exemplum aliquod perfectæ amicitiae, quâ veteres tamen non ita caruerunt, nequeamus producere; Imo hoc respectu magis miseri sumus quàm gentiles, qui communionem illam, tanquam fructum perfectissimæ amicitiae saltem magnificiebant, cum plurimi nostratium, qui juventutem in sapientia ac virtute erudire gestiunt, hujusmodi communionem oderint, omnibusque persuadere satagant, quasi absque rerum dominio nulla felicitas, imo nulla virtus consistere queat, & hos qui pro *communione* pronunciant, pro turbatoribus & qui omnia vitia atque flagitia in rempublicam inducere laborent, habendi sint. Quod è priori parte facillime tamen refutari potest.

14. Mirum igitur non est, cum amor erga alios homines ita laboret, *Amorem* etiam *nostri* ferè parvi aut nullius esse pretii. Emendatio-

nem & felicitatem *animæ* nemo fere attendit, sed omnes curam tantum *corporis* gerunt, & stultissimam quidem; Nam cum quisque vitam suam optet prorogare, fere tamen nil aliud agimus, quam ut naturam nostram edendo ac bibendo, variaque corporis motione, veluti oppugnemus, quasi eam vi pessundare cuperemus. Loco *moderate Dietæ & castæ vitæ*, Bacchanalia vivimus, & voluptatibus servimus; Loco *Munditiæ & Cultus* in vestitu & domicilio, vel effœminata utimur abundantia, vel fordida ac insalubri spurcitie. Loco jucundi salubriisque *laboris* pigro perniciosoque otio indulgemus, & loco *Fortitudinis* vel temerarii sumus vel timidi.

15. Et quia perversis hisce hominibus *humana Societates* omnes instructæ sunt, corruptas etiam eas esse oportet. Cum societas nulla absque amore esse debeat, *imperio* tamen & *coactione* carere possit, certe coactio amori ministrare debeat, in societatibus nostris inverso ordine agitur, dum amicâ æqualitate in omnibus societatibus oppressa alter alteri vi imperare nititur, & contentus est, etsi ab altero odio habeatur, dummodo timeatur.

16. *Societas Conjugalis*, omnium maxime naturalis, scopum sibi præfixum non habet, ut oportebat, animorum conjunctionem, sed vel sensuum oblectationem, vel promotionem, vel pecuniam. Hinc in paucissimis etiam matrimoniis *solicita* aliqua *officiositas* præcedit, quippe de qua in Romantiis tantum, quos vocant,

cant, legi solet; sed absentes matrimonia ineunt, & alienis oculis nixi, & vix una alteraque eaque vel frigida vel subdola ac affectata conversatione præmissa, vel sibi & aliis persuadent, etsi animi conjugum sibi mutuo palam adversantur, amorem tamen, mediante concubitu certissime subsecuturum, nec considerant hujusmodi amorem non nisi bestialem esse posse.

17. Multo minus Sponsus ac Sponsa per *confidentem Beneficentiam* ante plenariam copulationem sincerum & rationalem amorem, mutua contestatione sibi significant; Et dona quæ inter eos reciprocantur, privatam utilitatem nimis sapiunt, quam ut pro beneficiis venditari queant. Unde in pactis dotalitiis tot cautelæ diffidentia plenæ observandæ sunt, ita ut ea fallaces potius persuasiones, quam beneficæ amoris significationes videantur.

18. Imo licet Societas conjugalís ab omnibus pro amicitia arctissima maximeque indissolubili venditetur, tamen effectus veræ ac perfectæ amicitiae, *communio bonorum*, ibi desideratur. Et quamvis ea nominetenus apud populos nonnullos introducta sit, nil tamen parit præter lites, cum inviti conjuges ad eam cogantur. Imo plerumque effectui caret, certe apud alterutram partem, utroque conjugé bonis hisce communibus pro lubitu non utente, sed altero alterum ut plurimum eo compellente, ut sine ejus consensu ne tantillum quidem usurpare audeat, id quod è diametro adversa-

tur naturæ veræ bonorum communionis, ac pejus est, quam si uterque bona sua seorsim possideret. Addit quod continua inter conjuges zelotypia atque diffidentia vel nimis frigida sollicita officiositas a multis in societate conjugali laudata abunde demonstrat, nec veram aliquam *Communionem actionum rationalium* apud conjugatos reperiri.

19. In *Societate paterna* parentes aut liberos suos irrationali quodam amore, qualis est Simiarum, corrumpunt, cumque eorum actiones prudenter moderari debeant, imprudentissimorum etiam infantum sunt mancipia; aut ne sentiunt quidem erga liberos amorem ullum rationalem, sed longe durius eos tractant quam mancipia. Uterque modus hunc effectum habet, ut & pueri, præsertim cum jam adoleverunt, parentes vel contemptim tractent, vel plane odio habeant, & eorum mortem cum gaudio expectent.

20. In *Societate herili* communis auditur querela, servos servasque infideles, immodestos, rixosos, inofficiosos esse; Ego vero statuo ex parte etiam herorum crebro adversus regulas humanitatis, modestiæ, veracitatis & mansuetudinis (quæ virtutes tamen duntaxat sunt amoris universalis) in specie autem adversus patientiam, cujus exemplum heros servis præbere par esset, peccari, adeoque mirum non esse, quod quæstio hæc pro quâ Seneca tam acriter pugnat: An servus Domino possit da-

dare beneficium? hodie referenda sit inter eas quæ in communi vita non occurrunt.

21. De *Societate* vero *Civili* quid tandem dicemus? An Superiores subditorum salutem & emolumentum potissimum quærunt? An Subditi reciproce Principibus onus imperandi spontanea summissione atque subsidio, absque diffidentia, invidia & obluetatione sublevare student. An Nobiles, Urbani & Rustici mutuis officiis sibi respondent, an alter alteri quam maxime ægre facere conatur? Qui mundum parum cognoverunt, ad has quæstiones quisque secundum experientiam suam sibi tacite respondeat; Ego non aulum ea satis exprimere, tam vidi omnia depravata atque pessundata.

22. Itaque loco summi boni *mera* ubique est *miseria*. Miseria apud Magistratus, miseria apud Doctores, miseria apud Patresfamilias, miseria in aula, miseria in Ecclesia, miseria in domo & ruri; imo ubivis locorum summa est miseria.

23. Quænam autem est *causa* hujus mali universalis? Non certe *DEUS* largitor & fons omnis boni. Non *reliquæ creaturæ*, quippe in se bonæ magis quam malæ, & quæ per abusum hominum malæ fiunt. Sed ipsi id sunt *homines* cum aliis tum sibi ipsis ægerrime facientes. Illi ipsi homines qui tantopere contendunt, quemadmodum vitam tranquillam ac beatam agant.

24. Hoc

24. Hoc vero, si quid aliud, dignum est ad quod obstupescamus, misellos homines adversus propriam intentionem niti atque laborare, suæque ipsorum fortunæ fabros esse; Oportet ergo etiam *in homine* ipso miram stolidamque hæere causam furentis hujus stultitiæ.

25. Non equidem omnino errabimus, si originem hujus mali certo modo in *corrupto hominis intellectu*, & in *præjudiciis præcipitantiæ & autoritatis humanæ* (de quibus circa finem prioris partis Logices prolixè egimus) quæramus. Nam quemadmodum ex his duobus stultitiæ fontibus errores omnes promanant; ita his irretiti à veritate quoque deviamus in cognitione boni & mali. Et licet bonum & malum ad voluntatem magis quam ad intellectum hominis pertineat, intellectus tamen, cum voluntate semper conjunctus est, & voluntas equidem, ut vulgo docent, bonum appetit, sed intellectus hoc diiudicat, nec unquam voluntas aliquid appetit, quod intellectus plane ignoret. Unde rursus consequi videtur, primam omnis miseriæ originem, inde derivari, quod intellectus humanus à præjudiciis seductus erret in cognitione boni & mali, dumque malum pro bono & bonum pro malo venditat, innocentem voluntatem seducat, ut istud persequatur, hoc vero repudiet.

26. Sed si naturam humanam accuratius intuemur, ac discrimen cum veri & falsi, tum
bo-

boni & mali (quod Cap. i. primæ partis fecimus) attentius consideramus, moxprehendemus in speculativis quidem veritatibus, five in cognitione essentiarum rerum sine respectu lucri vel damni nobis inde emergentis, magis naturalem dispositionem intellectus quam voluntatem respiciendam esse, in *cognitione* autem *boni & mali* originem omnis mali ipsi *voluntati* seu certæ ejus qualitati adscribi oportere, certe hic *intellectum* magis à *voluntate*, quam voluntatem ab intellectu seduci atque corrumpi.

27. Pro illustrando hoc paradoxo exempla pauca proferam. Fateberis, si quis nimio calore, e. g. in balneo debilis factus sit, quod *auram frigidam*, vel *potum frigidum* anhelabit, hisque potitus eò plus capiet delectationis, quo frigidior est aura vel potus, etsi ratio ipsi dictat, quod hæc nimis sensibilis vicissitudo secundum ductum cap. i. partis primæ non possit non esse perniciofa. Et uti, cum hominem videmus oscitantem forti impulsu rapimur ut idem faciamus, ita ut totis viribus nobis reluctandum sit, quo oscitationem contineamus; ita quisque *fortem* hujusmodi *impulsum* apud se deprehendet, aliquid (v. g. cibum) tanquam bonum quid concupiscendi, quod alios homines, in quorum ipse est societate, videt tanquam bonum appetere, etsi de ejus rei bonitate aliam cognitionem non habet, imo eandem prius malam esse sibi persuasus est.

28. Por-

28. Porro si totam doctrinam de præjudiciis intellectus hic repetendo cum aliqua attentione consideremus, ulterius progrediemur, & deprehendemus *præjudicia* etiam *intellectus* in cognitione essentiae rerum seu veri & falsi in genere, à *corruptione voluntatis derivari*. Docuimus quod præjudicium autoritatis humanæ ex amore irrationali aliorum hominum, & præjudicium præcipitantiæ ex amore sui irrationali, vel ut clarius dicam, ex impatienti desiderio dependeat, & quod nimia intellectus credulitas eo facile capiatur. Jam vero Amor, Desiderium, Impatientia &c. non sunt qualitates intellectus, sed voluntatis.

29. Deinde eruditi omnes (nisi cum propria utilitate invitantur ad hanc veritatem oppugnandam) in eo consentiunt, *actiones* quidem *voluntatis humanæ pœnam incurrere*, notitias autem *intellectus quantumvis erroneas* ab omni *pœna esse immunes*. Quorum utrumque valde iniquum foret, si intellectus voluntatem, nec voluntas intellectum seduceret.

30. Annon omnes affirmant, *Voluntatem humanam ab intellectu regi oportere*; Id quod esset absurdum, si origo mali sedem haberet in Intellectu, & non in Voluntate. Iniquum enim esset, id quod est pessimum regere id quod minus est malum, & si Intellectus Voluntatem corrumperet, necesse esset, ut Voluntas potius Intellectui imperaret: Quam sententiam multi quidem Philosophorum discentibus incul-

culcant, dum Voluntatem tanquam regem intellectum vero tanquam Consiliarium repræsentant; sed hoc ipso demonstrant hypotheses suas non cohærere, sed multis obscuritatibus dubiisque esse obnoxias. Oporteret enim ita Intellectum potius cum rege, & Voluntatem cum consiliario comparari, ac dici, uti rex per hunc consiliarium si pravus is est, seduceretur; ita si consiliarius probus est, quod vires suas aucturus sit, cum cor bonum intellectum æque illuminet, quam cor malum eundem obscurat, quod suo tempore notabimus. Etsi, ut alibi docuimus, accuratius statuitur, Intellectum h. e. rationem per bonam voluntatem emendatam imperare debere ei quod est irrationale, i. e. rationi per malam voluntatem corruptæ, quam Intellectum regem voluntatis, vel Voluntatem regem intellectus asserere solent.

31. *In Voluntate* itaque hominis originem quasi errorum omnium, omnisque miseriæ inquiramus. Ac simplicissima quidem ratione eam facillime inveniemus, omnis enim veritas simplex est. Summum bonum est tranquillitas animi, ejusque & Mater & Filia est amor rationalis. Bona & mala fortuna, beatitudo & miseria sibi mutuo opponuntur, oportet ergo horum etiam essentias & causas esse oppositas. Iam si statuamus malum universale in *carentia quietis*, ejusque fontem in *carentia amoris* rationalis consistere, ad veritatem quidem

dem fatis prope accederemus, minus tamen iusto dixissemus. Omnis carentia consistit in defectu: Defectus autem privationem quidē connotat fortunæ, nondum tamen infortunium vel miseriam, sed Statum saltem & fortunæ & infortunii expertem. Deinde natura voluntatis humanæ consistit in inclinatione quadam seu motu. Defectus autem amoris rationalis nil notat præter privationem motus, quæ nisi cum alio quodam motu esset conjuncta, voluntatem hominis imo ipsum hominem prorsus annihilaret.

32. Ut paucis me expediam: Fons omnis boni Amor est: Fons omnis mali *Amor* est: Sine Amore homo, qualiscunque is sit, ne ad momentum quidem existere potest, nullum enim momentum præterlabitur quo homo aliquid tanquam bonum non appetat, vel ejus durationem velit & optet.

33. Sed duos hos Amores necessum est diversæ imo contrariæ esse naturæ, quia tam diversos causantur effectus. Fons & scaturigo omnis boni est Amor rationalis, oportet igitur fontem omnis mali esse *Amorem irrationalem*. Habes igitur originem mali universalis, Amorem irrationalem; Imo hic ipsum habes universale malum, *Inquietudinem animi*.

34. Consideratio contrarietatis inter tranquillitatem & inquietudinem animi, item inter amorem rationalem & irrationalem facile nos juvabit in definitionibus inquietudinis animi

nimi & amoris rationalis inveniendis, modo ad definitiones tranquillitatis animi & amoris rationalis in priori parte traditas animum paulisper reflectamus. *Inquietudo animi est irre-*
quietus quidam defectus delectationis hominis, quo
homo modo dolorem modo gaudium sentit super a-
liqua re, in eoque statu cum aliis creaturis, quae a-
que tranquillitatis animi capaces non sunt, nec eam
procurare possunt, se unire desiderat.

35. Est *Defectus delectationis*, alias enim non esset malum quid, quia Delectatio semper, dependet à fruitione boni. Et licet in hoc etiam defectu delectationis sit aliqua gaudii & doloris vicissitudo, adeoque, saltem, quandiu durat, delectatio aliqua, & consequenter aliquid boni adesse videatur; Istud tamen gaudium per se irrequietum est, quia nimis est sensibile, & per consequentes dolores durabiliores è classibus boni eliminatur, cum bonum oporteat esse durabile. Unde, etiam eam *irrequietum Delectationis defectum*, diximus, cuius ob longiorem durationem doloris propius ad dolorem accedat quam ad gaudium, oblectamenti etiam non annumerabimus.

36. In media hac animi inquietudine homo in *aliis creaturis* quietem quærit, sed frustra. Nam uti animi tranquillitas unionem cum aliis hominibus qui hanc tranquillitatem animi possident, appetit, eoque homo animi sui tranquillitatem magis magisque adauget; ita

inquietudo quoque animi inde augetur, quod homo infelix ab affectibus suis *ad res sui similes* pertrahitur. Dissimilia enim se amare nequeunt. Duo vero *irrequieta*, vel certe *quietis non capacia*, ne unione quidem sua quietem ullam operari possunt, sed inquietudinem potius augent.

37. Deinde tranquillitas animi etiam ab inquietudine animi differt, dum illa unionem cum aliis hominibus intendit, hæc vero unionem suam non semper cum hominibus, sed pro differentia circumstantiarum etiam *cum inferioribus creaturis* quærit, quod mox fusius explicabimus.

35. Ita jam eò facilius intelligitur, *Amorem irrationalem nil aliud esse nisi appetitum voluntatis humanæ sese uniendi cum his, quæ intellectus nisi ab ejusmodi appetitu coerceatur, mala esse cognovit, & in hac unione semper variandi.*

39. Nam sicut amor rationalis semper constans est, ita amor irrationalis natura semper est *mutabilis & inconstans*, dum ordinarie per fruitionem rei antea intentissime desideratæ fastidium capit, & si in genere vult oblationem suam quam ex hac mutatione capit vel ex rebus in quas incidit, perennem esse.

40. Cum itaq; demonstratum sit in electione boni & mali *Voluntatem æque sua habere præjudicia* quam intellectum in cognitione veri & falsi, proderit ea jam accuratius considerare,
rare,

rare, & cum præjudiciis intellectus conferre. Et ad duas quidem classes ea similiter possumus reducere, ut alterum sit *Præjudicium Impatientiæ*, quod præjudicio *præcipitantiæ* in intellectu simillimum est; Alterum *præjudicium Imitationis*, quod insignem cum intellectuali præjudicio *autoritatis humane* similitudinem obtinet.

41. *Præjudicium Impatientiæ* hominem eò abripit ut omnia illa tanquam bona persequatur, quæ sensus & facultates mentis cito & sensibiliter afficiunt, ex vero tanquam mala, certe tanquam minus bona fastidiat, quæ minus sunt sensibilia, vel quorum effectus non est momentaneus sed in futurum elongatus.

42. Ac per hoc præjudicium voluntatem humanam *actu mala appetere, bona vero fugere* satis patet ex his quæ cap. 1. partis primæ tradidimus.

43. Quod autem hoc præjudicium in universum genus humanum *sine exceptione dominium exerceat*, testatur experientia. Ac natura quidem in omnibus creaturis, in ipso etiam homine *variationem* quandam introduxit, sed hæc vicissitudo *lentam* suam *mensuram* habet, ut citius non animadvertatur, nisi cum jam facta est, nec incrementum suum singulis momentis potest ostendere, sed comparatur cum horologio, quod 12. horarum intervallo per asserem minutum reclinatum decurrit, id quod è quatuor anni temporibus, &

ætatibus hominum patet. Hæc variatio uti *vere bona* est, ita homini fruitione sua oblectationem aut satisfactionem afferre deberet. Sed *nimis* est *quieta*, & homo ejus si non fastidium capit, tamen nec delectationem sentit, quod quo tardior ea est, eo magis etiam *quieta*, eoque melior est per consequens; imo eam ne pro variatione quidem habet, quia eam singulis momentis non animadvertit.

44. Inde bonum cæteroquin adagium : *Variatio delectat*, in peregrinam significationem detorsit, dum hanc variationem ad momentaneam & sensibilem transfert. Si v.g. cum hemerodromis curru vigilans vehitur, vix animadvertit quod dies noctem excipiat, nec tantam inde delectationem capit, quantam sentit, quando nocturno tempore obdormivit, & clarâ die evigilavit. Nigra super albâ basi fortius *visum* delectant, quam nigra super basi fusca, vel grisea albis juncta. Quo profundius in canendo tonus demittitur, altiusque vicissim elevatur, eo dulcius *aures* demulcentur. Cibi minus sapidî, i. e. saluberrimi cum fastidio & nausea *comeduntur*, sed conditi, dulces, acidi, delicati (v. g. perdices) pro lautissimis dapibus habentur. Errhina penetrantia, vehemens fragrantia florum, acris odor suffimentorum *nasum* delectat. Aeris æqualiter temperati mox fastidium capimus, sed is sensibilibiter frigidus vel calidus fortius nos

nos allicit. Et communis voluptas venerea, cuius *sensibilitas* eo maxime quod non datur sensus aliquis ei similis, & semel ab homine experta, appetitu cui nullus alius æquatur, appetitur, satis demonstrat, præjudicium hoc esse uniuersale, & omnium hominum intellectum veneno suo infecisse.

45. Et ita etiam cum bonis quibuscunque corporis, animi &c. comparatum est. *Sanitatem* æquabilem tum demum bonam iudicamus, quando è morbo conualescere cœpimus, tum enim primum cœpta est fieri sensibilis. Plus delectationis capimus, cum simul & semel 100. thaleri nobis *donantur*, quam cum quotidie unum dono accipimus thalerum; Cum per saltum ad honores *promouemur*, quam cum per consuetos gradus eò ascendimus. *Memoria* artificialis, præcox *ingenium*, mirum quanti boni loco habeantur; Imo ipsa *virtus* pro virtute non habetur, nisi quando inde sensibilem in homine mutationem animaduertimus.

46. *Præjudicium Imitationis* hominem eò seducit, ut ad ea adspiceret, eò secum pertracta quoque voluntate, ut bona illa censeat quæ videt ab aliis quos amat. & magni æstimat, tanquam bona appeti, ea verò quæ ab illis videt, contemni, etiam contemnat, ac mala habeat, eaque fastidiat & aspernetur, licet ea *nondum expertus* sit nec *probaverit*, cum ratione sua paullo rectius quiete & absque tali concupi-

scientia usurpata cito *intelligere posset*, illa sæpe mala, hæc vero bona esse.

47. Et hoc quidem præjudicio *hominem & simul cum homine Intellectum maxime decipi*, ut si non semper bonum pro malo, & malum pro bono arripit, certe periculo exponatur, plerunque cum insigni detrimento suo hallucinandi, inde facile colligi potest, quod hic modum bona appetendi & mala fugiendi penitus invertat. Fundamentum amoris sui erga alios homines homini esse deberet hoc, quod eos jam probasset atque cognovisset tam sapientes ac virtuosos, ut in actionibus suis ad verè bona adspirarent, & mala averfarentur. Jam vero hoc præjudicio eò seducitur, ut illa bona vel mala existimet, quæ homines in quos amore suo irrationaliter irruerat, agunt vel omittunt.

48. Porro hoc præjudicium *totum genus humanum per omnes ætates, omnesque status occupasse*, rursus è quotidiana experientia deprehenditur. *Infantes* invitantur ut *manum in ignem immittant*, si quis eis exemplo præeat, & parum licet adusti, si adultus quis manum per ignem ducat, deprehendentur id agere, ut appetitus certet quasi cum timore, interdum etiam pro ratione circumstantiarum vincat. *Adulti* ea avidè edunt & bibunt, quæ alios in conviviiis vident cum appetitu edere ac bibere, & quamvis eorum prius nauseam nec appetitum ullum senserunt, tamen inde appeti-

petitus excitatur. Si quis celebris *eruditus* vel expertus *Librarius* librum aliquem emit, multi catervatim sequuntur, & nescio quam pretiosum librum se nactos opinantur, Si quis *honoratus* vel *opulentus* item celebris aliquis Theologus hominem quendam *laudat* vel *culpat*, tum clientes illico ingentem virtutum vel vitiorum copiam in laudato vel culpato conspiciunt, quam antea non viderunt, nec alii à studio partium immunes videre possunt. Si *consul* in urbe aliqua Medico quodam utitur, vel *matrona nobilis* eum ejusque medicamenta apud puerperas laudat, jam apud plerosque cives & matronas demonstratum est esse eum excellentem medicum & præstans pharmacum. *Senex* amore captus, *amasiæ* suæ gratificaturus ejus *colorem* induet, quantumvis viridem & flavum: Alia taceo innumera.

49. Præterea universalem hanc miseriam testantur phrasæ nonnullæ usitatæ: *Qualis rex talis grex.* *Mala exempla corrumpunt bonos mores.* &c.

50. Jam cui imputandum est hoc malum, hic amor irrationalis & hæc præjudicia humanæ voluntatis? Supra diximus *Deum eorum causam esse non posse*, quia cap. 3. partis primæ luculenter ostendit, Deum non nisi bona homini largiri. Et licet omnino *Deus hominum cordibus Imitationem quandam indiderit*, quia Amorem homini implantavit, amor vero sine

imitatione intelligi non potest; Noluit tamen ut impulsus iste ad imitationem directus intellectum ad malum seduceret, cum Amoris, qui rationalis est, à Deo sit, ille vero amor per regulas rectæ rationis prius personas amandas eligere debeat, quam per imitationem cum illis uniri desideret, quæ omnia præjudicium imitationis, uti modo dixi, invertit. Et si omnino homo ab imitatione abstinere nequit, cur non potius virtuosorum imitatur exempla, quam flagitiosorum & stultorum, præsertim cum exempla virtutis tam forti impulsi trahant virtuosos, quam perniciofa stultos?

51. Nec reliquis Creaturis per se mala hæc adscribi possunt, neque enim cor hominis unquam ad se inclinant, nisi id prius ad illas se inclinet. Inde fit, ut una eademque creatura ab uno ametur, ab altero odio habeatur, a tertio vero indifferenter tractetur.

52. Oggeris: creaturæ irrationales omnino non sunt causa mali hujus universalis. Quid prodest eius causam prolixè quærere, præjudicium malorum exemplorum eam nobis clarissime significat. Si mala abessent exempla, nec seduceremur ab aliis hominibus, etiam ab iis qui nos quam maxime ad honestatem ducere deberent, non essemus adeo miseri & infelices. Prava educatio optima corrumpit ingenia, & pueri degeneres bona accedente disciplinâ restituuntur: Ipsum *Impatientiæ præ-*
judi-

judicium videtur à malis exemplis proficisci. Pueri naturaliter non appetunt acida & dulcia, cibumque & potum acris & delicati saporis, nisi à parentibus aliisque familiaribus ad hæc asfuefacti, vel propriis exemplis eò pertracti. Ipla *titillatio*, quæ nil aliud est, nisi valde sensibilis sensuum affectio, naturæ hominis communiter repugnat; ac similiter ejus consuetudine contrahitur (quæ consuetudo in principio multis tam molesta est, quam v. g. fumigatio Nicotianæ, id quod hac in observatione novum exemplum præbere potest) si quis titillationis sensum amisit.

53. Cave vero decipiaris. Id ipsum enim novum quoddam est indicium maximæ tuæ miseriæ in te ipso hærentis, quod ejus causam adeo conaris à te amoliri & in alios derivare, & nescio quanta fundamenta protulisse tibi videaris, quæ nullius tamen pretii sunt, id quod ipse facieberis, modo ea absque præjudicio examines. Nam primum quidem nosti, *innocentiam nostram aliorum accusatione nequaquam defendi*, sed alios tantum in consortium nostræ vel culpæ vel stultitiæ trahi. Deinde rem acutissime putas, de præjudicio pravorum exemplorum verba faciens. Nam mala quidem exempla occasionem seductionis, sed non gignunt præjudicium, à se denominandum. Itane oblitus es, si quid hic datur præjudicii, quod id ipsum non *præjudicium malorum exemplorum*, sed *præjudicium imitationis* dixerimus?

mus? Jam oblitus es, quod modò dixerimus, bona quoque nobis exempla esse objecta? Item, id quod nos ad se pertrahat, aliquam nobiscum similitudinem habere oportere. Cur ergo non potius bona hæc exempla imitaris? Et cur hac imitatione te prodis, quod in te-
metipso semen mali deliteſcat, *similitudo* nimirum ultro se ad mala exempla trahi patiens. Non vides quotidie quod alter alterius amicitiam variis amoris testificationibus ambiat, nec alter tamen hunc ductum sequatur, sed aliquod potius frigusculum, imo odium erga alterum apud se deprehendat? Cur? Quia similem inclinationem in se non fovet. Nisi animis hominum, imo infantum, valida quædam mali ac amoris irrationalis radix inesset, malis exemplis nequicquam commoverentur. Imo ubi malum ingenium etiam in pueris valde progerminat, bona quoque educatio non omninò sufficiet. Et cur hoc censetur aliquanta pars communis mali: *quod centum bona exempla vix tam fortiter homines trahunt, quam unicum malum exemplum*, imo quod homines bona exempla pati nequeunt, sed sub vario prætextu ea crudelissime persequuntur? Falsum est, quod præjudicium Impatientiæ à nudâ seductione oriatur. Pueri ordinariè, dulcia & delicata appetunt, etiam pro re natâ potum spirituosum, quod autem in tenella ætate acida abhorrent, id debetur lacti materno, & quod acria & amara non appetunt, signum

signum est corruptionis, amara enim fere bona sunt & salubria. Titillationis prolixum foret naturam & causas cur quidam eam abhorreant, hic accurate indagare. Sufficit, quod universalis in rem veneream inclinatio, etiam absque præviis exemplis, & appetitus ad delectationem sensibilem ei adhærentem ac semel tantum gustatam objectioni tuæ longe superior est.

54. Breviter, *Animi tui Inquietudo, Amor tuus irrationalis*, qui te comitatur, tibi adhæret, tibi infixus est, qui totam voluntatem tuam, instar fermenti cujusdam pervasit, mali tui causa est, non vero exactus quidam *appetitus sensitivus* à bestiis ortus, vel qui consiliarius tantum esset voluntatis, tanquam regis. Nam & hanc fabulam de appetitu sensitivo homini cum bestiis communi, sub hac similitudine traditam jam sæpe refutavimus; & mox intelliges quod ipse sis plusquam bestia, imo quod misellas illas bestias per corruptam naturam tuam corrumpas, tantum abest ut illæ te corrumpant. Bestiæ plus non edunt nec bibunt, quam natura postulat, calorem æque ac frigus tolerare valent, statuta habent tempora quibus coëant, ambitionem & avaritiam nesciunt. Sola omnia imitatur Simia, quia tibi simillima est. Et cicurata animalia, quæ tibi subiecta sunt, ut canis, perducuntur à te ad luxuriam & libidinem per cibum & potum præternatu-
ra-

ralem quem eis præbes, & per alios nefandos abusus.

55. Supra diximus, quod præjudicium Impatientiæ præjudicio Præcipitantiæ & præjudicium imitationis præjudicio Antoritatis valde sit affine, id quod cum aliunde, tum ex simillimis utrorumque naturis & qualitatibus, & è consideratione eorum, quæ §. 45. seqq. cap. ult. partis I. Logices nostræ de duobus illis præiudiciis diximus, elucescet. *Præjudicium Imitationis antiquius est præjudicio Impatientiæ.* Nam & in pueris mature deprehenditur simia quædam imitatio; Sed Impatientia nostra è seductione prognata tardius animaduertitur.

56. *Firmioribus itaque radicibus hæret Imitatio*, quam Impatientia, (illa namque ad naturam etiam amoris irrationalis pertinet, hæc ejus tantum est fructus) & per consequens Impatientia *facilius quoque supprimi potest atque depelli*, quam prava imitatio.

57. *Plerunque tamen duo hæc præjudicia in homine conjuncta sunt*, & Impatientia pravæ imitationi, & vicissim Imitatio Impatientiæ manus auxiliatrices præbet. Nam per *Impatientiam* impedimur, ne facta aliorum, quos amamus, examinemus, priusquam ea imitemur, & *Imitatio* Impatientiam nostram obfirmat, cum sensibilia tantum objecta nobis imitanda proponantur.

58 Imo Negligentia & amor irrationalis, item aliorum mala exempla hic æquè nobis

impedimento sunt ; ut in præjudiciis intellectûs, cur tam difficulter eò nos adduci patiamur, ut ex hac miseriâ emergamus.

CAPUT II.

DE

AFFECTIBUS HOMINIS IN GENERE, ET PRIMO DE CONFUSIONE QVAM DIVERSÆ ERUDITORUM SENTENTIÆ PEPPERUNT.

SUMMARIUM.

Connexio n. 1. Usus doctrinæ de Affectibus, n. 2. Eius vulgatus neglectus ac contemptus, n. 3. Defectus Autorum qui de affectibus scripserunt, n. 4. eorum diversæ & contrariæ opiniones in genere, n. 5. De Platoniciis n. 6. Sectatores Aristotelis Peripatetici ne inter se quidem concordant, n. 7. an Affectus insint animæ sensitivæ, an rationali? n. 8. Quomodo duæ species appetitus sensitivi, concupiscibilis & irascibilis sint distinguendæ? n. 9. Definitio affectuum peripatetica n. 10. Affectus ex eorum sententiâ sunt indifferentes, n. 11. Bestiæ etiam habent affectus, n. 12. Aristoteles modò octo affectus numerat, modò undecim. n. 13. Peripateticorum de numero affectuum sententiæ contrariæ, speciatim Thomæ de Aquino. n. 14. Stoicorum de affectibus opinio. Eorum definitio distinctorum graduum actionum humanarum n. 15. His affectus in univèrsam mali sunt, & à sapientibus totaliter extirpandi. n. 16. Bestiæ carent affectibus n. 17. Quatuor affectus primarii, & his oppositi tres motus
in

in sapiente, n. 18. Appellationes affectuum secundariorum è primariis affectibus oriundorum, n. 19. & passionum animi, n. 20. Sententia Epicuri, Mens, Sensus & Affectus discrepant, n. 21. Definitio affectuum Epicurea, n. 22. Eorum indifferentia, n. 23. Quibus modis anima ab affectibus moveatur? n. 24. Bestiæ quoque habent affectus, n. 25. Affectus duplices, animæ & corporis n. 26. De affectibus corporis, n. 27. De affectibus animæ, n. 28. De reliquis affectibus, n. 29. Sententia Cartesii, primum de diuersis passionibus animæ, n. 30. Definitio affectuum, n. 31. Sedes affectuum non est in corde, sed in glandulâ pineali, n. 32. Cartesius affectus bonos magis docet esse quam malos, n. 33. eosque supprimi quidem posse, sed non extirpari, n. 34. item bestias carere affectibus, n. 35. Sex passionibus primariæ ex mente Cartesii, n. 36. cum affectibus inde derivatis, n. 37. 38. 39. 40. Error Cartesii, quod Admirationem affectibus annumerat, n. 41. Collatio Stoicorum & Peripateticorum, n. 42.

I.

Superiori Capite docuimus amorem irrationalem esse appetitum voluntatis humanæ. Item significavimus in priori parte etiam amorem rationalem esse appetitum voluntatis: In eoque *amor & rationalis & irrationalis* conveniunt, quod uterque *motum* quendam *extraordinarium* in corde humano excitat, & *affectibus* annumerari debet. Sicut autem jam in cap. præcedenti differentiam gemini hujus amoris ostendimus, ita & insigniter *discrepant*, quatenus sunt *affectus*, dum ductus amoris irrationalis longe *fortior* est, *magis-*

gisque turbulentus, quàm amoris rationalis, adeoque inter ipsos etiam affectus distingvendum est. Ea differentia quò rectius intelligatur, summopere necessarium erit, ut de inclinationibus animi, sive de Affectibus tum in genere, tum in specie justam tractationem instituamus, maxime cum doctrina de Affectibus multiplicem ac ineffabilem in Eruditione utilitatem præstet, ab eruditis verò vel frigidissime, nec justo loco, vel maxima cum confusione atque dissensu tradatur.

2. Sine doctrinâ de Affectibus autor nullus rectè *intelligi*, nemo rectè *doceri*, nec quicquam alicui *persvaderi*, nemo vel seipsum vel alios *cognoscere*, nil in *sanandis morbis* magnopere & cum fructu præstare, imo nec in *ecclesiasticis*, sive in correptione sive in consolatione sapienter versari potest, ut alias jam taceam utilitates.

3. His ita comparatis maxime dolendum est, neminem fere in *interpretatione* certi cujusdam auctoris affectum ejus respicere, *informationem* juventutis secundum eorum affectus instituire, *proprium affectum dominantem* inquirere, vel de *affectu dominante aliorum*, quos cognoscere studemus, esse sollicitum; in *sanandis egrotis* medicinam affectibus eorum competentem procurare, nec in *ecclesiasticis* vituperationem vel consolationem diversis hominum affectibus aptare.

4. Quomodo vero id posset obtineri, cum ne intelligant quidem, *quid & quotuplices* sint af-

affectus, imo cum parum admodum de affectibus, idque non in loco competente, nimirum in Physica vel Ethica, sed si quid omnino præstiterunt, in Rhetorica, & obiter quidem doceant, ac vel *Aristotelem vel Cartesium fideliter exscribant*, nec curent quod uterque manifestos errores immiscuerit, nec eorum præcepta cognitionem vel sui vel aliorum magno perejuvent, unde & Gallus autor de la Chambre postquam ad ductum veterum Philosophorum multa scripsisset de affectibus, in tractatu de cognitione sui, tutissimum asylum quæsit in Physiognomia, nec usum doctrinæ de affectibus monstrare potuit, quod ipsum alii etiam autores qui nostro ævo de affectibus scripserunt, e. g. Senaltius, aliique sunt experti. Etsi enim subtilia multa de affectibus garriant, paucissima tamen in usum aliquem converti possunt; licet inter hos omnes, mea quidem sententia emineat Petri Molinæi tractatus de pace Animæ, qui præ reliquis aliquam commendationem meretur.

5. Atque hæc quidem omnia inde evenerunt, quod *simplicem ac perspicuam* affectuum definitionem, quam tradi omnino oportebat, prætermiserunt, nec eorum fontem exquisiverunt, sed cum in definitione, tum in divisione eorum nescio quam *artem affectarunt*, ea solum intentione, ut major ipsis suppeteret rixandi materia & ut inanem aliquam auctoritatem sibi compararent. Hinc semper inter
eru-

eruditos disceptatum est: *An affectus caderent in bestias? An affectus natura sint boni, an mali? An extirpandi sint, an vero moderandi? An hoc vel istud affectibus annumerandum sit?* Adeo ut herculeo prope opus sit labore, si quis in tanta sententiarum diversitate penetrare, & justam veram perspicuamque definitionem elicere velit. Nos hoc capite pro maiori rei confirmatione breviter saltem opiniones Sectarum celebriorum indicabimus, ac deinde cap. sequenti mediante simplici indagatione ex hoc Labyrintho nos studebimus explicare.

6. Notæ sunt quatuor sectæ celebriores veterum Philosophorum, Platonis, Aristotelis, Zenonis & Epicuri. Ac Platonis quidem doctrinæ de affectibus rara in ejus scriptis reperiuntur vestigia, *nec Aristoteles quoad hanc longè à Platonis recessisse videtur.* Quare loco Platonis, ostensis reliquis tribus sectis, sententiam Cartesii, utpote qui cæteroqui multa habet cum Platone communia, producemus.

7. Nec mirum est Sectatores Aristotelis in doctrina Affectuum non admodum concordare. Nam cum ipse Aristoteles, etsi in libris Rhetoricorum a) prolixè agat de affectibus, magis tamen eorum effectus exponat, quam ut accuratam eorum definitionem atque parti-

C

tio-

a) lib. I. Rethoric. b) Cicero Tulc. qu. I. 4. c. 5. p. m. 1087. Peripatetici ad placandos animos multa afferunt, spinas partiendi & definiendi prætermittunt.

tionem tradat b) ergo nec Peripatetici hic in omnibus consentire potuerunt.

8. Itaque cum Peripatetici tres Animas, vel tres animæ facultates (nam ne hic quidem consentiunt) rationalem, sensitivam & vegetativam statuunt, quidam *affectus tantum in anima sensitiva collocant*, c) nonnulli vero *etiam in rationali* eosdem reponunt. d)

9. Appetitus sensitivus, in quo affectus sedem suam habere dicuntur, Aristotelicis duplex est, *concupiscibilis*, & *irascibilis*, etsi ne hic quidem in definiendis hisce conveniant, nonnullis appetitum concupiscibilem ad bonum, irascibilem vero ad malum applicantibus, aliis concupiscibilem ad bonum & malum in genere, irascibilem itidem ad utrumque, sed cum difficultate ac impedimentis coniunctum, referentibus. (e

10. Alii *affectus definiunt* vicissitudines animi cum voluptate ac dolore conjunctas, f) alii inclinationes hominis è cognitione boni & mali oriundas. g)

11. Cæterum *affectus fere docent esse natura sua indifferentes*, h) adeoque non extirpandos, sed *tantum moderandos*; unde & Stoici i) sæ-

c) Hornejus Ethic. l. 2. c. 6. p. 2. II. 216. d) Vid. Patrem tab. 9. Philosoph. Pract. conf. annot. 43. e) Pater Tab. 4. annot. 20. & tab. 9. an. 44. Conf. Hornejus d. 1. f) Hornejus p. 212. 214. ex Aristotele II. Rhet. 1. g) Pater Tab. 9. h.) Arist. II. Eth. c. 5.

i) sæpe cum iis disceptant; Mirè tamen laborant, quemadmodum cum hac opinione sua concilient doctrinam præceptoris sui, qua *Invidiam* quoque & quæ sunt eius generis alia, affectibus annumerat. l)

12. Secundum communem sententiam Peripateticorum *Affectus bestiis cum homine sunt communes*, tribuunt enim bestiis animam sensitivam; m) necesse est tamen, ut qui aliquos affectus in animam rationalem collocant, n) eosdem soli homini proprios statuunt.

13. Bonus Aristoteles nusquam Affectus in certas classes accurate distribuit, sed *modo octo* affectus numeravit: o) *Iram, Patientiam, Timorem, Misericordiam, Confidentiam, Gaudium, Amorem, Odium*; modo *undecim*: p) *Cupiditatem, Iram, Audaciam, Invidiam, Gaudium, Amicitiam, Odium, Desiderium, Æmulationem, & Misericordiam*. Atque hinc iterum factum est, ut ejus discipuli in affectibus diffideant.

14. Alii *quatuor* Affectus Cardinales Stoicorum retinent, alii sequuntur *distributionem Scholasticorum*; alii *alia* adhuc utuntur *Inventionem*. q) Ac Thomæ quidem Aquinatis divisio

C 2

ma-

i) Seneca de Ira passim. l) Horn. p. 223. seq. putat regulam valere saltem de summis generibus, non de mixtis. m) Fluit hæc assertio ex dictis n. 8. Conf. Horn. p. 222. & Aristotelicos passim. n) de quibus vide n. 8. o) l. i. de anima, c. 1. p) l. 2. ad Nicom. c. 5. q) Vid. Patris Physicam cap. 48. qv. 107. sq.

magnæ est inter ipsos auctoritatis, is ita rem proponit: r) Cum animi tranquillitas oriatur e cognitione delectabilis & contrarij, boni & mali, & ad appetitum sensitivum pertineat, vel ad appetitum sensitivum pertineat, vel absolute ordinatur ad bonum vel ad malum, vel ea considerat ut aliquid arduum vel aliquid altum. Illæ passiones ad concupiscibilem pertinent, in quibus importatur ordo ad delectabile sensus absolute, vel ad eius contrarium; Illæ vero ad irascibilem, quæ ordinantur ad aliquid arduum. In illis voluntas terminatur vel ad bonum acquirendum, vel ad malum evitandum. Ex hoc sequitur *Amor* boni & *Odiū* mali, vel movetur ad objectum, sic nascitur passio *desiderij*, quod dividitur in *Desiderium* boni, & *Fugam* mali. Vel quiescit in bono vel malo adepto, unde generatur *Gaudium* & *Tristitia*. Et hæ sunt sex passiones appetitus concupiscibilis. Per contrarium, cum appetitus objectum considerat ut aliquid arduum, pertinet ad appetitum irascibilem, in quo non consideratur inclinatio passionis, nam inclinatio ad bonum concupiscendū & ad malum evitandum præcedit, & pertinet ad appetitum concupiscibilem. Ideo in hac classe passio tantum consideratur ratione objecti nondum adepti, & si refertur ad bonum dicitur *Spes* vel *Desperatio*; si ad malum, *Timor* vel *Confidentia*. Deinde
in

r) I. 2. qv. 23. c. 4.

in appetu irascibili nulla passio consideratur, ratione boni acquisiti, quia tum non habet rationem ardui, sed solum arduum, si acquisitum est, consideratur. Sed e malo præsenti, cum appetitus contra illud se elevare contendit, oritur *Ira*, cum vero quiescit, *Patientia*, quæ tamen non est affectus seu perturbatio animi, sed privatio potius seu carentia, motus.

15. Videamus etiam sententiam *Stoicorum*, Præfixa ejus descriptio habetur apud Cicero-
nem s) Senecam t) Lipsium u) & Anony-
mum quendam Gallum; Nos summam rem
proponemus. Zeno Stoicorum progenitor,
Affectum definit irrationalem & præternatura-
lem animi motum, seu immoderatam animi
concitationem. y) Nam Stoici non passionem
animi, quæ a corpore ipsi infligitur, sed actio-
nem animi, & quando huic passioni contra
sanam rationem assentimur, *Affectum* nomi-
nant. z) Processus actionum humanarum,
ab ipsis sequenti ratione proponitur: 1. *Fortui-
tus animi Impulsus*, quem patitur à corpore,
C 3 qui-

s) Cicero lib. 4. Tuscul. qu. c. 6. usque ad c. 15. t) In scriptis suis passim, maxime in libris de Ira. Conf. Epist. 75. 85. & 116. u) Manuduct. ad Philof. Stoic. p. 278. sqq. x) in tractatu cujus titulus: l'Homme sans passions. p. 278. seqq. y) Diog. Laert. l. 7. in Vita Zenonis p. m. 249. Cicero IV. Tuscul. 6. z) Seneca de Ira lib. 2. c. 2. 3. 4.

quique homini invito contingit. v. g. cum fortissimus quis territus pallefcit, cum patientissimus irritatus excandescit, ex ipsorum sententia non est affectus, sed *passio animi*. 2. Sequitur *prima Voluntas* sed non obstinata, ut, quando fortis fugere, patiens se ulcisci vult, sed mox mediante ratione hunc motum suppressit. Hoc vocant *motum animi*, nondum tamen affectum. 3. *Secunda voluntas effrenis*, cum sequenti motu ratio exceditur, & simul quasi corripitur. v. g. si fugam aut vindictam intendo, cum non licet. Hoc demum ex eorum mente est *perturbatio animi*, (nil enim ipsis magis est frequentatum, quam Affectum nominare perturbationem animi) hoc principio est Ira & Metus. 4. Tandem inde nascitur *morbus animi* i. e. Vitium, quando affectus diu est continuatus. Neque enim aliam agnoscunt differentiam affectus & vitii, quam inter dispositionem & habitum. a)

16. Sic cum statuerent, non potuerunt non *affectus in universum malos* existimare, quia principium fuerunt morborum animi, & quia parvum etiam affectum parvum malum statuebant. b) Item cum docebant, affectus non solum posse, verum etiam debere à viro bono ac sapiente *domari & prorsus extirpari*; c) etsi levem & exilem

a) Vid. de Processu isto Senecam Epist. 75. p. m. 301. b) Seneca l. i. de ira c. 16. c) Seneca lib. 2. de ira c. 12. & epist. 85. p. m. 336. sq.

lem motum ipsi adhuc concedebant, quem cum cicatrice comparabant, & suspensiones quasdam seu umbras affectuum dicere solebant. d)

17. Necesse etiam fuit ut bestiis affectus omnes adimerent, sed impulsus saltem aliquos corporis affectibus similes eis tribuerent. e)

18. Habebant *quatuor* affectus primarios, horum duo bonum, duo vero malum, duo item præterita, duo futura respiciebant. Erantque *Cupiditas* seu Libido, *Letitia* seu Voluptas, *Metus* & *Aegritudo*. His in viro sapiente opponebant tres bonas passiones seu motus. *Voluntatem*, *Gaudium* & *Cautionem*; Per *Voluntatem* intelligebant rationale quoddam desiderium boni absentis, quod *Cupiditati* opponebant; Per *Gaudium* motum sedatum atque constantem *Letitiae* oppositum: Per *Cautionem* prudentem declinationem futuri mali *Metui* oppositam. In præsentī malo sapientiæ nullus plane motus; stultitiæ verò dolor tribuebatur. f)

19. Ex his quatuor fontibus Affectus alios plures derivabant, 14. è dolore, 8. è metu, 3. è voluptate, & 7. è cupiditate, quorum hæ appellationes apud Ciceronem reperiuntur. Quatuordecim progenies seu rami doloris sunt: *Invidentia*, 2. *Emulatio*, 3. *Obtreſtatio*, 4. *Miseri-*

C 4

d) Seneca lib. I. de Ira c. 16. e) Seneca lib. I. de Ira cap. 3. f) Vid. Cicer. & Laert. dd. 11.

sericordia, 5. *Angor*, 6. *Luctus*, 7. *Mæror*, 8. *Ærumna*, 9. *Dolor*, 10. *Lamentatio*, 11. *Sollicitudo*, 12. *Molestia*, 13. *Afflictatio*, 14. *Desperatio*. Octo filiæ *Metus* sunt: 1. *Pigritia*, 2. *Pudor*, 3. *Terror*, 4. *Timor*, 5. *Pavor*, 6. *Exanimatio*, 7. *Conturbatio*, 8. *Formido*. Tres affectus ad *Voluptatem* pertinentes 1. *Malevolentia*, 2. *Delectatio*, 3. *Iactatio*. Denique 7. genera *Cupiditatis* sunt: 1. *Ira*, 2. *Excandescencia*, 3. *Odium*, 4. *Inimicitia*, 5. *Discordia*, 6. *Indigentia*, 7. *Desiderium*. Definitiones omnes extant apud Ciceronem. Operam autem dedi in exemplari Germanico, ut quantum possem nomina Germanica definitioni magis quam Latinis nominibus accommodarem.

20. *Fontem* omnium affectuum fingunt ex mente Ciceronis *Intemperiem* & affectus inveterati seu morbi animi, prout Cicero eos recenset, sunt sequentes: 1. *Avaritia*, 2. *Glorie cupiditas*, 3. *Mulierofitas*, 4. *Misogynia*, 5. *Misanthropia*, 6. *Inhospitalitas*, 7. *Pervicacia*, 8. *Liguritio*, 9. *Vinolentia*, 10. *Cupedia*.

21. *Hactenus* de Stoicis. Postquam *Epicuri* Philosophia à Gassendo renovata, & à Bernerio in compendium contracta est; ex dictis duobus autoribus Epicuri doctrinam de affectibus breviter delineabimus. *Anima* hominis ex mente Epicuri duabus gaudet partibus, altera *rationali*, i.e. mente, altera *irrationali*, *sensione* nimirum, & affectu seu appetitu;

g) Mens

g) Mens in medio pectore, Sensio in toto corpore, Affectus partim in pectore, partim in aliis corporis partibus sedem suam habere dicitur. h)

22. *Affectus* juxta hanc opinionem sunt, Motus animæ in pectore vel alia corporis humani parte sive ex opinione boni & mali (ut Ira) sive ex eorundem perceptione (ut dolor) oriundi. i)

23. Statuunt in definiendis affectibus non esse cogitandum, an affectus aliquis naturæ repugnet nec ne, id enim magis spectare ad Ethicam, quam ad Physicam affectuum conceptionem l) Adeoque *affectus per se* videntur habere *indifferentes*.

24. *Motus animæ* consistunt in depressione & elevatione, in contractione & extensione. *Voluptas* est elevatio & extensio seu effusio animæ, adeoque naturæ consentanea. *Molestia* naturæ contraria est, eo quod animam depri- mit & coarctat. *Expansio* animæ fieri dicitur, quando objecta sensuum per atomos jucunda quadam allectione animum invitant & ad rem dilectam pertrahunt. *Coarctatio* vero, cum atomi rei cujusdam odiosæ animum quasi pun- gunt, ut se retrahat. m) Animum quietum aquæ immotæ comparant, sed animum affecti-

C 5

bus

g) Gassendus in Philos. Epicur. Syntag. f. m. 404.

h) Gassendus d. l. fol. 404. 410. 411. i) Bernier. dans l' Abrege de la Phil. de Gassendi Tom. VII. p.

487. l) Id. ibid. p. 488.

bus commotum aquæ in quam lapis esset conjectus. n) Magis tamen cum eorum hypothesi hæc comparatio concordaret, si posteriorem collationem ad expansionem saltem animi sive ad Voluptatem traherent, & coarctationem in Molestia cum Vortice aut simili quadam re compararent.

25. *Bestia* ex mente Epicuræorum *æque Affectibus* sunt *prædita* ac homines, dum Leones iracundos, Cervos timidos, Boves medio quodam affectu tradunt o) & bestiis expresse affectus, item sermonem tribuunt. p)

26. Divisio Affectuum talis est; Alii *Animam* magis respiciunt, in pectore ex opinione boni & mali primum prognati, alii *Corpus*, in reliquis corporis partibus indiscriminatim, bonumne aliquid an malum sit, exorti. q)

27. Affectus corporis primarii duo sunt, *Voluptas* & *Gaudium* in re grata, & *Dolor* ac *Molestia* in re odiosa. *Molestia* & *Dolor* inde oritur, quando aliquæ corporis partes extra statum suum naturalem ferro, igni, sanguinis effusione &c. positæ sunt. *Voluptas* verò cum sentimus has partes in statum suum ordinarium naturalemque restitutas. Unde sequitur Voluptatem propriè non esse, nisi ubi dolor præcesserit. Naturalis enim corporis status ex ipso-

m) Id. p. 488. 489 n) Id. p. 491. sq. o) Gassendus in Synt. p. 404. p) Id. ibid. c. 20. p. 413. Bernier T. VII. p. 495.

ipsorum opinione consistit in indolentia: Inter dolorem & Voluptatem interiacet *affectus intermedius Desiderii* seu Cupiditatis, qui nihil aliud est, nisi desiderium liberationis a dolore, & restitutionis in pristinum doloris defectum. Hoc desiderium sicut pro circumstantiarum varietate in omnibus membris existit, ita in his corporis partibus maximè deprehenditur, quæ *defectu alimentorum* vel *copia seminis* gravantur, id quod inde fieri videtur, quod huiusmodi desideria non ut reliqua unius saltem membri conservationem, sed illa totius hominis, hæc universi generis humani conservationem intendant. Item duo hæc desideria hoc habent præ reliquis peculiare, quod Voluptas cum ablatione doloris conjuncta sit, quæ tamen voluptas saltem ut aliquid accidentale considerari debeat, à natura ordinatum, ut homo & cætera animalia maturius invitentur ut molestiam à se amoliantur, non tanquam finis desiderii, cum quamprimum homo ab hac molestia liberatus est, voluptas cesset, solusque defectus doloris reliquus sit. Ac bestias voluptatis quidem semel perceptæ memoriam habere, eoque elaborare, quemadmodum hanc tanquam unicum scopum suum repetant; eam tamen voluptatem seipsam quasi denuò excitare, nullaque memoria nec iudicio opus habere, sed solam sufficere præsentiam molestiæ. Ideoque has cupiditates quasi cæcas esse, nec futuri ullam rationem habere, sed solam quærere præ-

præsentis incommodi liberationem. Adeoque Dolorem, Desiderium atque Voluptatem esse tres affectus qui *nec rationem nec iudicium requirant*, quique à *brutis animantibus & à pueris* sentiantur, quippe qui statim post partum frigus sentiant, & calorem appetant, deinde famem experiantur, & lacte materno se delectent. &c. r)

28. Sequuntur affectus *mentem* primariò respicientes quique in pectore sive in corde nascuntur, *præviâ imaginatione & dijudicatione boni & mali*, à quibus deinde reliquæ corporis partes, hoc tamen cum discrimine moventur: Hæc dijudicatio motum hunc reliquorum membrorum quasi imperat, isque adeo voluntarius statuitur, cogitationibus tamen ac voluntati cordis nil præscribit, sed voluntas naturaliter per præsentiam hujus imaginationis excitatur. Ita motus imaginationis respectu cordis igni in ligno viridi comparatur. In corde etiam duos ponunt affectus primarios, *Voluptatem & dolorem*, quorum ille ex imaginatione boni præsentis, hic ex imaginatione mali præsentis procreatur. Ideoque Voluptatem purum esse bonum, cum propter seipsam expetatur, contrà Dolorem esse purum malum, cum propter seipsum fugiatur, Reliqua Bona & Mala, videri saltem talia, quatenus Voluptatem vel Dolorem efficiant. s)

29. Re-

r) Bernier d. l. p. 496. usque ad p. 500. s) Bernier p. 500. seqq.

29. Reliqui affectus omnes Epicureis ad modo enumeratos reduci possunt, ajunt enim eos exoriri non solum super rebus præsentibus, sed etiam super præteritis & futuris. Ita duos affectus tria illa tempora comprehendentes vocari *Amorem* & *Odium*, Amorem enim non solum considerare delectationem præsentem, sed etiam rem quæ nos delectaverit, & delectare deinceps posset; Id quod similiter de Odio quoque statuendum. Cum bonum præsens esset vel præterierit, animam in eius fruitione quasi quiescere, cum futurum esset vel absens, animum per *Desiderium* vel *Spem* ad bonum moveri, eamque esse inter utrumque hunc affectum differentiam, quod desiderium sit absq; imaginatione rei obtinendæ, Spes vero cum eiusmodi imaginatione copulata sit. Duobus his affectibus mali respecti opponi, desiderio quidem *Fugam* sine imaginatione, an malum illud nos opprimet, & *Metum*, qui malum sibi simul imaginatur; Rursus è spe oriri *Confidentiam*, è metu *Desperationem*. Porro è confidentia *Audaciam*, & è desperatione *Pusillanimitatem*. Postremo *Iram* tanquam affectum è præcedentibus omnibus compositum censer, eique ut binarius numerus completus sit, *Patientiam* adungi posse. t)

30. Nunc *Cartesii* hypothesin de Affectibus exponemus; Is ita de affectibus ratiocinatur: Homo ex duabus partibus consistit, Animâ & Cor-

t) Bernier. p. 504. sqq.

Corpore. Calor & Motus dependent à corpore, cogitationes vero ab animâ. u) Cogitationes hominis duplices sunt, aliæ sunt *Actiones animæ*, nimirum omne id quod homo vult, quia deprehendimus id omne rectâ ab animâ proficisci, ab eaque sola videtur dependere, aliæ sunt *Passiones animæ*, sive Affectus animæ, quo generationem omnes animæ perceptiones & notitiæ referri possunt. x) Hæ *Perceptiones* duplices sunt, aliæ ab anima nostrâ, aliæ à corpore oriuntur, Ac hæ quidem quarum anima causa est, sunt perceptiones *voluntatis nostræ*, omniumque imaginationum atque cogitationum quæ ab animâ dependent. Certum enim est quod nil velle possumus, ubi non simul id nos velle percipiamus. Et licet respectu nostri velle actio animæ sit, dici tamen etiam potest ei passionem quandam inesse, quando percipit se aliquid velle. Cum autem hæc perceptio & hoc velle unum idemque sit, denominatur semper ab eo quod nobilius est, adeoque non passio sed actio nuncupatur, y) id quod eadem ratione de imaginationibus aliisque cogitationibus, quæ per animam formantur, dici debet. z) Perceptiones *mediante corpore* excitæ, maximam partem à nervis dependent; Aliæ verò sunt *imaginationes* à spiritibus corporis diversimodè agitatis contra hominis voluntatem pro-

u) Cartes. de Passion. Part. 1. art. 2. 3. 4. x) Cartes. art. 17. y) Id, art. 19. z) Id, art. 20,

provenientes, ut somnia & phantasmata, cum vigilantes cogitationes nostras non ad certum objectum dirigimus, sed evagari patimur. Et si autem ex his imaginationibus nonnullæ sint passionēs seu affectus animæ, vocabulo hoc in strictiori sensu accepto; imo etsi omnes in laxiori sensu pro affectibus venditari possent; tamen cum causam tam notabilem ac determinatam non habeant, quam perceptiones nervorum, sed harum quædam quasi sint umbræ atque picturæ; necesse est, ut earum diversæ species considerentur. a) Ex his enim alias *rebus externis* sensus nostros ferientibus, alias *corpori*, alias *animæ nostræ* tribuimus. b) Ad *primam classem* pertinent perceptiones hujus soni, hujus lucis, campanæ vel faci tributorum. c) Ad *secundam classem* referuntur perceptiones famis & sitis, doloris, caloris, quas membris corporis nostri quasi inesse sentimus. d) Ad *postremam classem* spectant omnes imaginationes quarum effectus in ipsa quasi animâ sentiuntur & quarum nulla vulgo cognoscitur causa proxima, ut sensus Lætitiæ, Iræ, & similitum qui aliquando excitantur in nobis per objecta quæ movent nervos nostros & quandoque etiam per alias causas. Etsi autem omnes nostræ perceptiones tam eæ quæ referuntur ad objecta quæ extra nos sunt, quam quæ referuntur ad diversos affectus nostri corporis sint revera passionēs respectu nostræ animæ, cum hoc

ver-

a) Id. rrt. 21. b) art. 22. c) art. 23. d) art. 24.

verbum in latiori significatione usurpatur, at-
tamen id solet restringi ad eas demum conno-
tandas, quæ referuntur ad animam ipsam. Et
hi hoc loco *sub nomine Affectuum seu passionum
animæ intelliguntur.* e) Notandum tamen hic
est, omnes perceptiones quas anima opera
nervorum percipit, etiam per imaginationes
à spiritibus corporis impulsas velut umbras re-
præsentari posse, ita tamen, ut imaginationes
passionum externis rebus ipsique corpori tri-
butæ, v. g. soni, odoris, famis, vulnerationis,
&c. nos sæpe decipiant, imaginationes verò
passionum animæ attributarum nos decipere
nequeant; Cum enim in somno gaudium vel
tristitiam, vel alium quendam Affectum nobis
imaginamur, semper verum est, animam no-
stram reapse hanc passionem percepisse. f)

3 r. Hactenus Cartesius materialia ad de-
finitionem affectuum congescit. Ex his jam
tale format ædificium: *Affectus seu passiones ani-
mæ sunt perceptiones, aut sensus aut commo-
tiones animæ, quæ ad eam speciatim referun-
tur, quæque producuntur conservantur &
corroborantur per aliquem motum spiritu-
um.* g) Vocat *perceptiones*, quia omnes cogi-
tationes hominis excepta Voluntate perce-
ptiones dici possunt. Vocat *Sensationes*, quia
ab animâ æque ut objecta sensuum externo-
rum percipi possunt. Vocat *Commotiones*, quia
nul-

e) art. 25. f) art. 26. g) art. 27.

nullæ cogitationes animam fortius agitant atque exercent quam Affectus. h) Quod *animæ* eos peculiariter tribui ait, ideo factum est, ut à sensationibus Soni, Colorum, Famis, Sitis &c. eos discerneret. Quod autem *affectus motu spirituum nutriri* asserit, eò fecit, ut ab actione voluntatis nostræ eos distingueret, quæ actio non tantum ad animam refertur, sed & ab anima verè repræsentatur & efformatur. i)

32. Deinde etiam prolixè ostendit Cartesius, quod passionum affectuum sedem suam non in corde, ut vulgò statuunt, sed *in cerebro*, & quidem in glandulâ pineali, habeant, ubi simul mentem suam exponit, quomodo affectus in anima generentur. l)

33. Principalis effectus omnium affectuum est, animam incitare eoque disponere, ut id velit, quod ad hominis conservationem conducit. m) Et ita Cartesius *affectus bonos magis statuit esse, quàm malos*.

34. Deinde agit de potestate voluntatis in affectus, statuitque affectus à voluntate *non directè excitari posse vel auferri*, sed quasi *indirectè* per repræsentationem rerum, quæ solent jungi passionibus quas habere volumus, & quæ contrariæ sunt iis quas volumus reiicere. Potest tamen anima spiritus nervos ad motum membrorum extendentes directè retrahere ac reti-

D

nere

h) art. 28. i) art. 29. l) art. 30. usque ad art. 39.

m) art. 40, Conf. Part. 2. art. 52.

nere. n) Undeliquet, quod Cartesius statuatur affectus *reprimi quidem* posse atque debere, sed *non extinguui*; Idem alibi innuit: o) Posse animas maxime imbecilles acquirere potestatem absolutam in passiones suas, si sat industriæ adhibeant, ad eas instituendas & dirigendas.

35. Bestias expresse ait p) etsi ratione, & & forte (*forte hoc non intelligo, & vellem id à Cartesiano quodam mihi explicari*) cogitatione careant, tamen motu spirituum & glandis, qui excitant in nobis passiones, æque gaudere, eumque motum efficere ut non affectus quidem, sicut in homine, motus tamen, nervorum & muscutorum conseruentur ac augeantur; Quibus verbis *Bestiis affectus diserte adimit.*

36. Cartesius *sex fingit Affectus primarios* 1. *Admirationem.* 2. *Amorem* 3. *Odium* 4. *Cupiditatem.* 5. *Laetitiam.* 6. *Mærorem* q) ex quibus cæteros affectus omnes, & sequenti quidem ratione deducit:

37. *Admiratio* oritur è contemplatione obiecti, quod novum & insolitum esse judicamus; hinc nascitur *Existimatio* vel *Contemptus*, prout obiecti magnitudinem vel parvitatem admiramur. Jam cum nosipfos existimamus vel contemnimus, inde resultant ex una parte *Magnanimitas* vel *Superbia*, ex altera parte *Humilitas* vel

Ab-

n) Art. 45.46, o) art. 50, p) eod. art. 50, q) vid. art. 69.

Abiectio. Quando vero his in alios incidimus, affectus is dicitur *Veneratio*, vel *Despectus*. r)

38. Dicti affectus omnes absque respectu boni vel mali considerari possunt. Cum vero aliquid nobis tanquam bonum vel malum seu noxium repræsentatur, *Amorem & Odium* in nobis excitat. s)

39. Ex eadem consideratione boni & mali reliqui affectus omnes proveniunt, ac respectu quidem futurorum, *Cupiditas* cum boni acquirendi, tum mali declinandi, Ea cupiditas vocatur *Spes*, quando nobis propositum tanquam effectu facile præfiguramus, *Timor* vero, quando rem cum difficultate conjunctam sentimus. Ad timorem *Zelotypia*, tanquam eius species referri potest. *Spes* maxima *Securitas* vel *Fiducia*, extremus *Metus Desperatio* appellatur. Cum verò speciatim consideramus aliquid a nobis ipsis efficiendum, ibique difficultatem in electione mediorum deprehendimus, is affectus vocatur *Animi fluctuatio*; Si vero difficultas reperitur in praxi, eadem *Animositas* vel *Audacia*, ad quam *Æmulatio* refertur, opponitur. *Pusillanimitas* animositati, & *Terror* seu *Consternatio* *Audaciæ* adversatur. Denique si actionem aliquam decernimus, animo adhuc fluctuante, inde ait provenire *Synteresin*, seu *Conscientiæ morsum*, eos tamen affectus non, ut in præce-

D 2

den-

dentibus contingit, futura, sed præcedentia ac præterita respicere. t)

40. Boni & mali præsentis consideratio, si nos ipsos tangit, *Gaudium* & *Tristitiam* excitat; Sin alios, eos vel existimamus id mereri, ac tum nil aliud in nobis oritur quam *Gaudium*, hoc gaudium tamen in malo alterius cum *Irrisione* est conjunctum: Vel id aliis indignis putamus evenire, vocaturque is affectus respectu boni, *Invidia*, respectu autem mali *Commisericordia*, quorum uterque species quædam est tristitiæ. Porro si nos ipsos tanquam causam boni vel mali acquisiti consideramus, nascitur *Acquiescentia in se* & *Poenitentia*, quarum illa dulcissimus, hæc amarissimus est affectus. Sin alios, intuitu boni *Favor* gignitur & *Gratitudo*, prout bonum id vel aliis, vel nobis ipsis contingit; intuitu autem mali, *Indignatio* favori, & *Ira* gratitudini opposita. Et quando cogitamus, quod ab aliis boni malive causa habeamur, inde *Gloria* vel *Pudor* concitatur. Sicut autem duratio mali *Tristitiam* minuit; ita e duratione boni *Satietas* sive *Fastidium* procreatur. Denique cum bonum vel malum præteriit, efficit *Desiderium* tristitiæ, & *Hilaritatem* lætitiæ affines. u)

41. Hoc adeò fundamentum est doctrinæ Cartesii de affectibus, in quâ sicut aperte à sententiis reliquorum Philosophorum omnium,

t) art. 57. 58. 59. 60. u) art. 61. usque ad 67.

um, excepto Epicuro in eo discedit, quod *cognitionem boni & mali*, tanquam causam affectuum non statuit partem necessariam in affectuum definitione, ab universis, quod *Admirationem* cum eius speciebus peculiarem affectum, à bono & malo abstrahentem docet; Ita quam frequenter hic hallucinatus sit, capite sequenti prolixè ostendemus. Notandum solum hic est, *erroris hujus ansam hoc fortasse dedisse* Cartesio, quod *affectus non ad Voluntatem* refert, sed ad intellectum; x) (Admiratio enim in intellectu est.) Quem errorem verosimiliter inde contraxit, quod *omnes actiones animæ Voluntati* tribuit, y) ubi necesse est intellectui nil relinqui præter Passiones; Cum intellectus æque activas habeat cogitationes, videlicet cum homo data opera aliquid meditatur, quam voluntas passivas, nimirum quando ab affectibus impellitur. z,

42. Cæterum de sententiis Cartesii, Gassendistarum, Stoicorum & Peripateticorum, capitibus sequentibus in formatione perspicuæ definitionis & accuratæ divisionis affectuum suo loco plura commodius monebimus. Hoc saltem breviter notabimus, *risum mereri*, cum v. g. *Stoici cum Aristotelicis disceptant de*

D 3

quæ-

x) Vid. suprâ §. 30. ex art. 17. 19. item §. 31. ex art. 29. y) Vid. supra §. 30. ex art. 17. z) Vide Introduct. ad Logicam cap. 3. num. 67. 68.

quæstionibus: An affectus bonifint, an mali? An extirpari possint? An Bestiæ affectus habeant? &c. quia de diversissimis rebus digladiantur, dum affectus diversissima ratione definiunt, & alius de cepis, alius de alio loquitur. Et si Seneca quoque eundem errorem sæpius erravit. Negari tamen non potest *doctrinam Stoicorum melius coherere quam Peripateticorum*, utpote qui proprio gladio jugulari atque convinci possunt, quod *bestia affectibus careant.*

CAPUT III.
DE
ACCURATA DEFINITIONE
AFFECTUUM.
SUMMARIUM.

Quæ in Definitione Affectuum observanda sint n. 1. Exempla quorundam Affectuum n. 2. Affectus sunt Motus animi n. 3. In affectibus quatuor Motus species notandi sunt. n. 4. (1) Motus externus n. 5. (2) Internus Corporis qui affectum præcedunt, non autem ipse affectus sunt. n. 6. Primus motus in voluntate, qui ipse est affectus contra Stoicos. n. 7. (4.) Secundus motus turbulentus voluntatis, qui est continuatio, & è mente Stoicorum principium Affectus. n. 8. Cum affectus inclinatio animi appellatur n. 9. per inclinationem actio potius quam passio voluntatis intelligitur. n. 10. Affectus tamen passio animi vocari potest. n. 11. Affectus sunt in Voluntate, non in intellectu. n. 12. Causæ cur Cartesius Affectum in voluntate non quæsit. n. 13. (1) Quia voluntati meras actiones tribuit. n. 14.

14. cum voluntas æque ac intellectus tam actiones quam passionibus habeat, n. 15. Sine passionibus actiones non sunt aliquid reale. n. 16. Intellectus ac Voluntas arctissimè copulata sunt. n. 17. sed non sunt unum idemque n. 18. Perceptio intellectus est in cerebro, inclinatio in corde. n. 19. Inclinatio & impulsus voluntatis non sunt cogitationes n. 20. ideo natura hominis magis consistit in inclinatione animæ quam in cogitationibus. n. 21. Definitio voluntatis, n. 22. Ex his annotatis Definitio hominis suppletur. n. 23. Intricatio doctrinæ Cartesianæ de differentia affectuum aliarumque passionum animæ n. 24. (2) Quia admirationem affectibus annumerat. n. 25. Postremus hic error plures secum trahit (a) Quod Cartesius id quod affectus sequuntur, cum affectibus confundit n. 26. (b) Quod Magnanimitatem & Humilitatem pro speciebus Admirationis venditat n. 27. (c) Quod Affectus ex admiratione genitos censet esse affectus absque respectu boni vel mali, eosque nec ad amorem nec ad odium referri posse. n. 28. Error Epicureorum & Peripateticorum, quod bestiis affectus tribuerunt n. 29. Voluntas semper movetur ab odiosis ad accepta, vel vice versa ab acceptis ad odiosa. Cur solus Cartesius a communi opinione recedat? n. 30. Cur loco boni & mali usurpentur vocabula grati & odiosi? n. 31. Voluntas non semper ad ea sese convertit, vel ab his se avertit, quæ intellectus bona vel mala cognovit, sed interdum saltem. n. 32. Sub bono & malo etiam species imperfectæ comprehenduntur n. 33. Omnes Affectus moventur ad futura vel absentia n. 34. Quod in omni motu contingit. n. 35. Ideo voluptas & dolor affectibus non sunt annumerandi n. 36. quandoquidem ad intellectum potius quam ad voluntatem spectant. n. 37.

Super præteritis ac futuris nec dolor nec voluptas sentitur, nisi cum ea repræsentantur ut præsentia. n. 38. 39. Desperatio quoque respicit futura. n. 40. Duratio sive Auctio præsentium etiam futura est. n. 41. nec confundenda cum præsentia n. 42. Origo affectuum. n. 43. Affectus oriuntur a sensibus. n. 44. Ad quos refertur etiam sensio affectuum nostrorum n. 45. Sensus hi à rebus externis, quæ sunt extra cor humanum, impressionem patiuntur, n. 46. Cur Aristotelici famem, sitim &c. sensibus non annumeraverint? n. 47. Ad has res externas cerebrum quoque referendum est. n. 48. Fortis hæc impressio rerum externarum hic in corde percipitur. n. 49. Nec obstat cor esse Musculum n. 50. Sensus cordis oritur è sanguine n. 51. & interdum præcedit sensum nervorum in cerebro. n. 52. Fortes impressiones sunt vel naturales, vel voluntariæ n. 53. Naturales habent causas vel occultas vel manifestas. n. 54. Hæ nascuntur partim è forti commotione, n. 55. partim è sensibili alteratione. n. 56. Quomodo duo hæc impressionis genera invicem discernantur. n. 57. 58. Definitio impressionum voluntariarum. n. 59. Differentia erronea impressionum naturalium & voluntariarum. n. 60. 61. Fortem hanc impressionem sequitur extraordinarius sanguinis motus. n. 62. Is motus sanguinis non dependet à motibus nervorum in cerebro: Differentia Terroris & Metus. n. 63. 64. Motus nervorum interdum quidem cum affectibus conjunctus est, sed non semper. n. 65. Responsio ad nonnullas objectiones. n. 66. Quid significet motus extraordinarius? n. 67. 68. Consistit vel in dilatatione vel in compressione. n. 69. Integra definitio Affectuum è toto capite contexta. n. 70.

I.

Tot & tam diversis de natura affectuum opinionibus è superiori capite intellectis, jam tentandum porro est, num ipsi quoque accuratam eorum *Definitionem* invenire queamus, ita ut tum *sine respectu autoritatis humane*, sequamur ea quæ ipsi vera esse cognovimus, tum quos omnes confitentur esse affectus, non negemus esse affectus, soloque *pruritu novitatis*, *vetustis rebus nova nomina* imponere vel meras *λογομαχίας* ferere studeamus.

2. Primum igitur conquirenda sunt *Exempla* eorum quæ ab omnibus Philosophis pro affectibus agnoscuntur, ut veritatem eò facilius indagemus. Ea sunt: *Amor, Odium, Metus, Spes.*

3. Philosophi omnes affectus sub conceptu *Motus* sibi imaginarunt, nec nos hîc quicquam novi afferemus, sed Affectus tanquam *Motus animi* nobis proponemus. Cum autem in quolibet affectu plures motus deprehendantur, duobus saltem exemplis rem illustrabimus, ut rectius omnis evitetur confusio.

4. Si rem aliquam deamare incipio, vel aliquid metuo, tum 1. *res externa* movet partes corporis mei sensibus debitas, & per eas 2. *spiritus* corporis in *nervis* vel in *sanguine* hospitantes, quorum illi deinceps se dilatant vel contrahunt, hi verò sanguinem velocius vel tardius movent. Hunc motum sequitur 3. *motus voluntatis fluctuans*, ac inter viam prudentiæ &

stultitiæ quasi *vacillans*, quam tandem 4. subsequitur *motus voluntatis paullo tranquillior*, vel *magis turbulentus*.

5. *Primus motus* sensuum à rebus externis proficiscens, semper quidem *præcedit affectus*, à nemine tamen, quod sciam, pro ipso affectu habitus est. Hunc discriminis causa vocabimus *externum motum corporis*.

6. Et quia *secundus motus spirituum* in nervis & in sanguine etiam est motus corporis, qui ad differentiam motus prioris, *motus corporis internus* appellari potest, tamen cum nemo Philosophorum affectus statuerit esse motus corporis, sed animæ vel menti eos tribuerint, ideo hic motus *non est ipse Affectus*, sed *aliquid affectum præcedens*. Nec obstat quod Stoici hunc motum *Passionem animi* a) vocarunt, id enim eò factum est, quod internus hic corporis motus animum hominis contingit eumque impellit, reapse tamen est aliquid extra animum.

7. *Tertius motus* Animam concernens, & qui *primus Animæ motus* est, ab Aristotelicis habetur pro *Affectu*, & ni fallor, Epicurei & Gassendistæ, item Cartesiani hic consentiunt. Soli Stoici hunc negarunt esse affectum, b) qui facile tamen refutari possunt. Cum enim statuunt, in perturbatione animi affectum consistere c) parum urgebantur hic ut a reliquis
Phi-

(a) Vid. Cap. 2. n. 15. b) vid. cap. 2. §. 15. c) ibid.

Philosophis dissentirent. Sane medium quid inter perturbationem animi eiusque quietem agnoscunt. Quomodo autem hunc motum pro quiete vel motu quieto venditare possunt, cum doceant hominem magnanimum isto in motu fugam, & patientem vindictam intendere, mox tamen ratione reprimere? d) Ecce hic duos motus contrarios se invicem mox consequentes, qui absque inquietudine considerari nequeunt: Et licet hanc voluntatem negent esse pertinacem, tamen hoc causæ non patrociniatur, quia inquietudo, trepidans æque est inquietudo ac inquietudo pertinax, etsi hæc maiorem gradum præ illâ teneat.

8. *Quartus motus* quoad is in inquietudine pergit, ab omnibus, ipsis etiam Stoicis habetur pro affectu; e) Nisi quod Stoici hic *initium affectus* quærere incipiant, ipsis contra Aristotelicis cum reliquis maiori jure tertium motum pro initio, & quartum hunc motum pro *Affectus progressu* habentibus. Nos ad meliorem distinctionem motum tertium *Animi inclinationem*, quartum verò *Animi impulsum* appellabimus.

9. Notandum tamen est circa vocabulum *Inclinationis animi*, id geminæ considerationi occasionem præbere, *actionis* videlicet, ac *passionis*. Nam dum voluntas ab interno corporis motu ad inclinationem impellitur, patitur

titur

ritur aliquid; dum autem eâ quâ pollet facultate non utitur, vel corporis impulsui cedit, & externas actiones secundum eum dirigit, tum agit aliquid.

10. Cum vero Affectus inclinatio animi vocatur, magis respicitur *actio* quam *passio* voluntatis. Opus ergo est cautione, ne cum Cartesio affectum nudam passionem sive *perceptionem*, vel *sensum animæ* statuamus f) solum enim is hic intelligit *perceptionem motus corporis*, vel *motus animi*. Ea vero non est affectus, cum perceptio in intellectu, affectus autem percipiens in voluntate sedem habeat.

11. Nihilominus Affectum in certa significatione *Passionem animi* appellare possumus, quod Animus per superius dicta in affectu non sua sponte moveatur, sed à sensibus impellatur. In hac significatione etiam in Logicâ quasdam cogitationes passivas vocavimus, etsi cogitatio in genere sit actio.

12. Iam cum affectus sit *motus*, *inclinatio* & *passio* animæ, porro sequitur ut scrutemur, num is sedem habeat in intellectu, an in voluntate? Omnes Philosophi affectum ponunt in voluntate, vel in appetitu ad voluntatem prope accedente, excepto Cartesio, qui affectum in intellectu vel saltem non in voluntate locat. g) Ea sententia uti maxime paradoxica est, & ab uniuscujusque perceptione, præ-

f) cap. 2. n. 31. g) cap. 2. n. 30. 31.

præcipue vero per exempla amoris, metus, spei &c. refutatur, vtpote quæ manifestæ sunt inclinationes voluntatis; ita breviter considerabimus *quibus rationibus Cartesius seductus in hunc errorem inciderit.*

13. Videtur id duabus è causis profectum:

1. Quod *omnes animæ actiones voluntati*, passionibus intellectui tribuit. 2. Quod Admirationem habuit pro affectu, quorum utrumq; æque est confictum, quam affectū non esse in voluntate.

14. Ac prior quidem error Cartesii patet ex his quæ de eius sententia supra attulimus: h) *Omne id quod homo vult, Actiones esse animæ, cetera Passiones seu perceptiones animæ. Cum quemque propria perceptio doceat, tam intellectum quam voluntatem suis gaudere cum passionibus, tum actionibus.*

15 *Passio intellectus est sensibilis perceptio; Actio intellectus dicitur interna Ratiocinatio. Passio voluntatis vocatur Inclinatio, Actio; Delectus & Spontaneitas, seu Impulsus voluntarius.*

16. *Sine precedentibus passionibus actiones animæ non sunt aliquid activum.* Ecquis enim quicquam ratiocinando valet colligere, nisi quod prius per sensus percepit; Et quis aliquid potest eligere, si nullam plane ad rem istam apud se inclinationem deprehendit.

17. *Intellectus tamen cum Voluntate arte copulatus est, ita ut se mutuò impellant. Intellectum*

h) supra cap. 2, n. 30, 31.

lectum, si ei aliquid in sensus cadit, voluntas adjuvat, ut ad Ratiocinationem se accingat, vel eam defugere quærat. Et cum voluntas ad aliquid trahitur, intellectus id ipsum, cum mediis & viis eò pertinentibus contemplari adjuvat.

18. Æque autem ut in Saccharo conjunctio dulcis saporis & albedinis non facit ut albedo & dulcedo sint unum idemque; ita conjunctio intellectus & voluntatis in anima humana efficere nequit, *ut intellectus & voluntas idem sint.* Unde iterum Cartesius humanum quid passus est, quando docuit: *Hanc esse passionem voluntatis cum anima aliquid se velle percipiat, & quod ea perceptio cum dicta voluntate reapse coincidat.* i) Posita enim eorum identitate, secundum mentem Cartesii poneretur quoque passionis & actionis identitas, id quod esset absurdum. Et cum anima percipit se aliquid velle, tum velle istud est in voluntate, eius autem perceptio in intellectu, porro hæc duo ideo unum quid esse non possunt (etsi uni animæ insunt) quia in diversis corporis partibus percipiuntur.

19. Nam *perceptio me aliquid velle, æque ut aliæ cogitationes omnes, sentitur in cerebro fieri; Inclinationem vero ac impulsus voluntatis quisque sentiet in corde suo contingere, etsi eundem in cerebro & mediante intellectu percipit, veluti*
 si

si chordam in altera extremitate dentibus apprehendam eandemque in oppositâ extremitate percutiam, ictus in oppositâ parte reapse contingit, etsi eundem in dentibus percipiam, adeoque ictus & perceptio idem esse non potest.

20. Ex hâc διασνέψις necessario sequitur *elionem ac passionem Voluntatis natura à cogitationibus differre*, adeoque Cartesium, quando ait: *Homo dum vult, cogitat*, rectè quidem hætenus statuere, quod τὸ cogitare & τὸ velle in animâ humana copulata sint, quodque simul sint tempore, neutiquam verò quando unâ cum aliis Philosophis omnibus affirmat, τὸ velle & τὸ cogitare unum quid esse, vel clarius: *Voluntatem consistere in cogitatione. Cogitationes enim ad solum spectant intellectum.*

21. Æque falsum est, *naturam hominis*, quâ is à brutis animantibus discernitur, *in solâ cogitatione consistere; Inclinatio enim ac Impulsus voluntatis longe propior essentia animæ est, quàm cogitatio intellectus; Quæ inclinatio adeo à gentilibus Philosophis, horumque sectatoribus in Aca-* *demiis in universum prætermissa est, vel cum Intellectu eiusque cogitatione confusa.*

22. Est itaque *Voluntas potentia anima humana, vi cuius homo ad rem aliquam inclinatur, ac reliquas potentias suas deinceps impellit ad aliquid agendum.*

23. Et

23. Et quoniam in Introd. Logica l) communem opinionem secutus, cogitationis vocabulum in definitione hominis in tam latâ significatione sumpsi, ut actio quoque Voluntatisâ includeretur, is defectus ita potest emendari: *Homo est Ens corporeum, quod se mouere, cogitare & ad aliquid inclinare seque impellere potest.* Etsi defectus dictæ definitionis in Logicâ non ita magnum præjudicium excitare potuit, cum ea primario emendationem intellectûs intendat, ad quem scopum sufficere poterat hominem per cogitationem à bestiis distinxisse.

24. Reuertamur ad Cartesium. Is si non prolapsus esset in errorem, voluntatem meris ex actionibus consistere^l, passiones verò animæ extra voluntatem quærendas esse, magno labore superfedere potuisset, quo annititur *passiones affectuum à reliquis animæ passionibus discernere*, m) quo Lectori tantum abest ut hujus discriminis perspicuum conceptum ostendat, ut confusum magis eundem relinquat.

25. Supra itidem dilucidè ostensum est n) Cartesium *Admirationem affectibus annumerare*, ex eâque *Existimationem & Contemptum* deriuare. Etsi autem hoc novâ refutatione non egeat, quandoquidem *Admiratio secundum uniuscuiusque perceptionem non in voluntate, sed in intellectu est*, adeoque affectus esse non potest; Cartesius tamen inde hujus erroris ansam fortè captauit, quod

m) vide supra c. 2, n. 30. n) c. 2, n. 36. 37. p.

quod *affectus admirationem nonnunquam consequentes, certas admirationis species esse statuit, cum aliquos tamen imiscuerit, o) ut Magnanimitatem, Abjectionem, &c.* qui affectus nil prorsus habent cum admiratione commune; item quod contendit dictos affectus omnes absque respectu, num res bona sit, an mala, excitari, adeoque ex amore & odio derivari non posse; quæ iterum novi sunt errores.

26. Primum enim non sequitur: *Quia admirationem affectus sequuntur, ex eaque nascuntur, ergo admiratio etiam est affectus.* Ita enim primus & secundus motus corporis etiam deberent esse affectus, cum affectus inde nascantur.

27. Deinde etiam *Magnanimitas & Abjectio non inde procreantur*, quod nos ipsos habemus pro re quâdam nova atque insolitâ, quemadmodum is *admirationem* definit, sed potius ex amore rationali & irrationali.

28. Item *ex his duobus affectibus, etiam reliquos quos Cartesius ex admiratione deducit, derivari possunt*, & cum ipse Cartesius fateatur p) *Amorem & odium absque intuitu boni & mali esse non posse; sponte suâ corrumpit eius opinio, eosdem absque consideratione bonæ res ista sit, an mala, excitari.* Reliqua quæ circa admirationem eiusque filias monenda restant, in distributione affectuum simul persequemur.

29. Porro quantum Cartesius peccavit,
E quod

o) d. c. 2. n. 38. p) d. n. 38.

quod affectus quæsit extra voluntatem, tantum *Epicurei* hallucinati sunt, quod *Bestiis affectus tribuerunt*, quia bestiis æque ac homini voluntatem concesserunt; item *Aristotelici*, quando *Affectus locarunt in appetitu sensitivo* bestiis cum homine communi. Nos appetitum hunc sensitivum jam sæpius relegavimus, novimusque bestias cum intellectu tum voluntate carere, adeoque in bestiis, cum umbrâ tantum rationis gaudeant, etiam non nisi umbram, quandam affectuum animadverti, impressiones nimirum in cerebro & inde fluentium motuum sanguinis, spirituumque animalium, qui meri sunt motûs corporis quos jam supra ab affectibus separavimus.

30. Sicut autem in quolibet motu respiciendus est terminus ad quem; ita & in motibus affectuum considerandum est, quod *voluntas semper nitatur à re odiosa & quam intellectus putat esse malam, ad rem gratam, & quæ intellectui videtur esse bona, & hoc quidem persequatur, illud aversetur, sive, à re gratâ possessâ ad ingratham sese convertat, ut id quod timet, amoliatur. Ita Aristoteles, Epicurus, Stoici, docuerunt, & ni fallor omnes Philosophi solo excepto Cartesio, q) qui nullam aliam ob causam ab hac opinione discessit, quàm ut admirationem affectibus annumerare posset, quia bene perspexit in ea nullum respectum haberi, num aliquid bonum sit, an malum. Sed quoniam admirationem iam*
è clas-

q) vid. cap. 2. 31. 38.

è classe affectuum exterminavimus, idque ex infra dicendis de affectuum speciebus rectius patebit; pedem jam figemus.

31. Notanter dixi, quod voluntas se convertat *ab odiosis & his, quæ intellectus mala esse cognovit, ad ea quæ sibi grata sunt, quæque bona intellectui videntur, &c.* Nam etsi reliqui Philosophi vulgo dicunt, voluntatem semper à malo ad bonum, vel à bono ad malum moveri; tamen, cum voluntas sæpe à bono apparenti ad malum apparens, itemque à malo apparenti ad bonum apparens se convertat, & vice versâ; phrasin nostram speramus esse commodiorem ad rei veritatem exprimendam.

32. Quo simul renunciamus phrasi vulgatæ sed erroneæ, cum aiunt voluntatem semper *ab his quæ bona ipsi visa sunt, se convertere*, quo culpam, quod malum apparens pro verè malo, & bonum apparens pro vero bono arripiatur, intellectui semper obtrudere conantur. Etsi enim fateamur intellectum semel à voluntate corruptum voluntatem deinceps quoque posse impellere ac fortius depravare; Supra tamen demonstravimus, r) quod intellectus primordialiter à voluntate corrumpatur, quodque voluntas æque suis laboret præiudiciis, quàm intellectus.

33. Facile ergo hinc intelligitur, *bonum & malum* hîc in tam latâ significatione sumi, ut omnes boni species in priori parte s) recensitæ,

E 2

ea-

r) cap. 1, n. 25. sq. s) vid. Introd. in Philos. Moral. cap. 1.

earumque *etiam impeeiores* sub his comprehendantur.

34. Porro ex dictis haftenus simul patet, quod voluntas semper à re mala & odiosa quam patitur, ad rem gratam, *quam nondum possidet*, sese convertat, vel a re gratâ, quâ fruitur, se convertat ad rem odiosam *quam metuit*, ut eam à se avertat, ne in eam incidat. In quo veteres etiam Philosophi consentiunt. Inde autem sequitur affectus omnes dirigi ad futurum malum vel bonum, non vero ad præsens vel præteritum.

35. Id quod inde etiam cognosci potest, quod affectus sunt *motus*. Motus autem omnes *se convertunt ad id quod nondum habent*, quodque adeo futurum vel absens esse existimatur, licet præsentia eorumque perceptiones motum excitent atque causentur.

36. Hinc verò manifestum est *Dolorem ac Voluptatem* rectè quidem à Peripateticis dici comitari affectus, cum iisque esse coniuncta; t) sed ab horum nonnullis, u) item à Stoicis x) ac Epicuri affectis y) *absque fundamento haberi pro certis affectuum speciebus*. Voluptas enim vel Gaudium, item Dolor ac Mœror nil aliud sunt nisi *fruitiones vel perceptiones boni vel mali præsentis*.

37. Taceo quod supra z) notavimus, *affectus* sedem suam habere in voluntate ac corde ho-

t) Cap. 2. §. 10. u) d. c. 2. n. 14. ab init. x) d. c. 2. n. 18. y) d. c. 2. n. 27. 28. z) h. cap. n. 12. sq.

hominis, cum dolor & voluptas sint perceptiones *in intellectu & cerebro contingentes*; Voluptas tanquam perceptio boni, dolor tanquam perceptio mali.

38. Et si autem homo nonnunquam ex *præteritis* vel *futuris* dolorem vel voluptatem sentiat, tamen hic discrimen hoc est observandum. *Præterita* concipimus vel *tanquam præsentia*, quæ si bona fuerunt, verum gaudium; si mala, verum dolorem sentimus; vel *tanquam præterita*, ubi cogitatio mali præteriti simulque boni præsentis ex eius cessatione exorti gaudium, cogitatio vero boni præteriti, ex eiusque cessatione secuti mali præsentis, tristitiam excitat; Vel præterita nobis proponimus *tanquam deinceps futura* seu rursus expectanda, ac tum demum nascuntur affectus ad hæc futura inclinantes, vel ab his declinantes, pro differentia nimirum circumstantiarum, Spes, Metus, Desiderium, Desperatio, &c.

39. Neque ita dispar ratio est *Futurorum*. Hæc quatenus considerantur *tanquam futura*, tum eâ consideratione dicti affectûs moventur; Sin concipimus *tanquam præsentia*, tum anima in iisdem quasi quiescit, gaudetque vel contristatur.

40. Obiicis: *In Desperatione* tamen dari exemplum affectûs *non contendentis ad futura*, cum in desperatione sæpe mihi proponam bonum præteritum atque amissum, nunquam recuperandum; Sed facilis est responsio. Erras. *Desperatio*

tio semper est desiderium mali amolendi, quatenus istud tanquam futurum consideratur; & licet ea in dicto casu consideratione amissi boni excitetur, defectus tamen istius boni malum quoddam creat, & quia malum hoc tanquam perpetuo durabile contemplamur, ex eâ contemplatione nascitur desperatio.

41. Sed hîc obseruabis, quod h. l. per *bonum & malum futurum, Durationem* etiam ac *continuationem presentis sive Augmentum*, etsi id non nisi post momentum futurum, ac valde adeo propinquum est, intelligam, quod vulgò ob exiguum gradum absentiae & futuri habetur pro præsenti.

42. E. g. *Quando maleficus in torturâ exquisitissimos sentit cruciatûs*, dolor hic creat metum durationis futuræ longioris, sensûsque acrioris, is metus homini parit angorem & confessionem flagitiorum extorquet: Ita *delectatio super præsentiæ fœminæ dilectæ* gignit desiderium continuandæ hujus conversationis, plurimumque amoris signorum obtinendorum. Ac falso sibi hic vulgo imaginantur hos affectus Dolorem esse ac Gaudium, & ad præsens bonum vel malum inclinare, cum per idipsum, & per dolorem ac gaudium, metus & desiderium solummodo excitentur.

43. Age vero *originem* omnium affectuum ulterius persequamur. Affectus omnes quatenus eorum motûs sentiuntur, nascuntur è *forti quadam impressione seu motu rerum externarum in cor*
re-

redundante, & exinde subsecuto motu extraordinario spirituum animalium in massa sanguinis.

44. Omnes passionēs animæ dependent à *sensibus*. Et sicut Philosophi vulgò dicunt, nihil esse in intellectu, quod non prius sit in sensibus; ita rectè etiam dicere possumus; *Nilil esse in Voluntate, nisi quod prius sit in sensibus*; Sive enim amorem rationalem, sive irrationalem respiciamus, certè rationalis in sensûs originaliter resolvetur, quia existimationem quandam præsupponit. Irrationalis, cum nascatur è præjudiciis Impatientiæ ac Imitationis, sensibus itidem non potest carere, quandoquidem suprà a) ostendimus, utrumque præjudicium è sensibus derivari; Præterea in hoc capite b) perspicuè jam demonstravimus, omnes animi motûs motibus corporis originem suam debere.

45. Repetendum autem hîc est, quod in Introductione Logicâ c) diximus: *Ad sensus etiam requiri perceptionem cogitationum nostrarum*; Cui è doctrina huius capitis addenda est *ipsa etiam perceptio affectuum*. Nam etsi opponas appetitum meditandi in melancholicis à sensationibus corporis non excitari, respondebimus tamen, voluptatem è sensibili meditandi perceptione coortam etiam ad sensus pertinere. Adde, quod appetitus iste per præviam lectionem excitatur.

46. Per *externa* hic itidem intelliges ea quæ
E 4 sunt

a) C. 1. n. 42. 47. b) h. c. n. 4. c) c. 3. n. 32.

sunt *extra cor hominis*, quemadmodum in Logica, quantum ad sensus intellectum afficientes, ea omnia vocavimus externa, quæ sunt extra cerebrum, d) ita ut hic etiam rebus externis annnumeranda sint ea, quæ alias sunt partes internæ corporis humani, ne forte nobis Fames, Sitis, & Appetitus è copia feminis prognatus obiiciatur.

47. Fortasse etiam Aristotelici *Famem, Sitim, ac Sensum venereum sensibus non annnumerarunt*, ne affectus cum sensibus confunderent; Sine dubio enim has tres species locarunt in clasibus appetitûs, vel voluptatum, atque dolorum, quæ singula secundum eorum hypothesin sunt affectus. Sed hæc obiter.

48. Itaque *cerebrum* etiam intuitu voluntatis refero *inter res externas*, sicut cordi respectu intellectûs in externis rebus locum dedi. Sicut enim affirmatio vel negatio, quando e. c. aliquid cor vel delectat vel excruciat, in cerebro peragitur; ita cum in cerebro aliquid vel affirmatur, vel negatur, appetitus seu desiderium, breviter Impulsus rei acquirendæ vel declinandæ in corde efformatur.

49. Dixi præterea, *Impressionem in cor validam* esse oportere, si inde fieri debeat affectus. Per *fortem* hanc *impressionem* non semper quidem talem impressionem intellectam volo, quæ forti impressione simul protenditur in cerebrum,

brum, ut cum tonitru vel fulgure terremur; sed talem etiam, quam magis in corde, vel *solo in corde sentimus*, etsi in cerebro five in intellectu inde non fiat aliqua concussio; Si v. g. *certum genus hominum intolerabili angore ac sudore corripitur fele in conclavi occultata, quam nec vident, nec audiunt, nec olfaciunt.* Simul etiam inde intelligimus, quod *cor longe subtiliori sensu gaudeat, quam cerebrum*, quodque adeo unusquisque in seipso deprehendere debeat quænam sit fortis in cor impressio, nempe quâ ad rem aliquam pertrahimur. Nam si nil horum contingit, voluntas est quieta, indifferens, & ab affectu nullo concitata.

50. Novi equidem Medicos complures magna contentione laborare ut demonstrent, *cor nil aliud esse nisi Musculum*, neque hoc etiam contra eos impugnabo, multo minus defendam, quod inde concludunt, ideo animam, quatenus cogitat, sedem non posse habere in corde. Sed non video etiam, quod hoc assertum doctrinæ nostræ adversetur. Nam etsi quàm maxime cor est musculus, sufficit tamen *ibi contineri centrum in quo peragitur perpetuus sanguinis fluxus ac refluxus*, & per affectus sanguinem in corde rapidiorem vel tardiozem motum obtinere.

51. Itaque *passio intellectus à passionibus Voluntatis* ita quoque distingvitur, quod *Intellectus per spiritus animales in nervis, voluntas verò per spiritus vitales in sanguine impellitur, certe ita in homine sentitur.*

52. Hinc cum affectus *per cogitationes* demum in motum agitur, nervi, qui sunt in cerebro cor vellicant. Cum vero affectus cogitationes precedit, cor nervos vellicat sibi contiguos. Et quoniam supra ostendimus quod primordialiter voluntas intellectum impellat, ibi quoque notavimus, quod impulsu cordis facto, sanguis in motum agatur, & nervorum, tanquam ad essentiam affectuum non pertinentium, nullam mentionem fecimus.

53. Cum vero compertum habeamus, res alias cor quorumcunque hominum simili, alias verò dissimili ratione movere, sciendum est, *fortem illam Impressionem dependere vel è natura & habitudine rerum ad corpora humana, vel è qualitate quæ cum anima saltem, vel cum hominum consuetudine congruit, vel eidem repugnat.* Quarum illam naturalem, hanc distinctionis causa voluntariam nuncupabimus.

54. *Impressiones naturales nascuntur vel è primo motu externorum corporum, vel è nimis sensibili variatione rerum sensibilium.*

55. *E nimio motu oriuntur Affectus, qui e. c. conspectum fulguris, auditum tonitruum, odoratum rerum acrium destillatarum, gustum acrium ac penetrantium, tactum urentium rerum ac voluptatis venereæ consequuntur.*

56. *Per nimis sensibilem variationem rerum sensibilium cor vellicatur, cum v. g. locus nimis tenebrosus cum loco nimis illuminato, vel vice versa permutatur, cum sonum Musicum audi-*

mus, suavem vel foetidum *odorem* inconsumtum olfacimus, in *gustu* cibi ac potus, vel in *tactu* caloris & frigoris nimis sensibilibiter variamus.

57. Duo hæc Impressionum genera ita *discernuntur*: In omni motu fortiori est etiam sensibilis variatio rerum sensibilibum, non autem in omni sensibili variatione rerum sensibilibum semper datur fortis aliquis motus.

58. Deinde etiam *distinguuntur ratione effectus*. Nimius motus in omnibus hominibus excitat passiones animi, quia impressio in omnibus fortis est, & *similes* quidem seu *uniformes* passiones gignit, quia sensationes in quibuscunque hominibus eodem modo afficiuntur, etsi passiones animi in omnibus non sint in eodem gradu, nec eandem habeant durationem id quod in exemplo fulguris dilucide apparet. Sed sensibilis variatio rerum sensibilibum non parit in omnibus fortem quandam impressionem, sed pro diversitate temperamentorum atque consuetudinis variat, adeoque non excitat in omnibus passiones animi, & licet omnino quasdam excitet, eæ tamen non sunt *uniusmodi*, cum pro diversitate temperamentorum, vel consuetudinum, sensus quoque cordis variet. Ita e. c. concentus Musicus in aliis fastidium, in aliis delectationem, adeoque in utrisque diversum desiderium parere potest. Ita sonus Musicus in eo qui eidem jam assuetus est, talem impres-

sio-

sionem non efficiet, qualem parit in eo, qui primum eum audit. &c.

59. *Voluntaria impressiones* sunt, quarum fortis impressio non è natura rerum impressarum, sed è natura distinctarum qualitatuum cordis humani, vel ex imaginatione certæ cujusdam significationis ab aliis hominibus proficiscentis, dependet. E. g. cum homo *ludis deditus* latrunculum, *voluptuosus* scyphum vini *ve* cibum delicatum eminus saltem conspicit, *pudicus* vel *venereus* verbum obscœnum, *ambiciosus* vel *iracundus* convitium, *avarus* clangorem thaleri audit, vel eminus saltem eius splendorem conspicit; *Soli* enim *assuefactioni* effectus hujusmodi rerum semper tribui non potest, cum & in pueris tenerrimis observemus alios ad vinum, alios ad nummos, alios ad laudem &c. propendere.

60. Adeoque *voluntaria impressiones à naturalibus* eo non discrepant, quod naturales in omnibus hominibus, voluntariæ autem in quibusdam saltem affectus gignant. Postremum enim hoc voluntariæ cum naturalibus ex sensibili rerum sensibilibus variatione oriundis, ut dictum, commune habent.

61. Videtur quidem inter duo hæc impressionū genera palpabilis differentia constitui posse, si hæc *impressiones* dicerentur *naturales*, quarum exempla notari queant in bestiis, *voluntaria* vero quarum nulla deprehenderentur in brutis exempla. Sed re accuratius pensitata facile animad-

animadvertemus, hanc differentiam non esse universalem, sed suas habere exceptiones. Ostende cani eminus saltem carnem assatam, vel cibum alium consuetum, & statim deprehendes in eo motum aliquem affectibus haud dissimilem, Possunt & bestiarum quædam laude & blandimentis mulceri atque mitigari, contra homini nil tam naturale est, quam ut amor eius rationalis per animum virtuti deditum excitetur, cujus tamen rei exemplum nullum reperitur in bestiis.

62. Porro cum supra dixi è forti rerum externarum in cor impressione *motum sanguinis extraordinarium* sequi, id in quibuscunque affectibus animadvertitur, imo eundem etiam motum deprehendimus in exemplo affectuum in bestiis.

63. Is sanguinis motus, etsi interdum à forti impressione in cerebro peractâ videatur proficisci; v. g. si quis à fulgure terretur; Imo licet Cartesius motus sanguinis quoscunque extraordinarios spiritibus per nervos dispersis atque impulsis tribuat; iterum tamen Perceptiones intellectus & motus spirituum in nervis ab inclinationibus voluntatis & motibus sanguinis bene separandæ sunt. Non est dubium, quin e. c. fulgur impressione suâ in cerebrum mox etiam eadem impressione è cerebro in reliquos corporis, imo & cordis nervos progrediatur, ac communem quandam membrorum trepidationem & palpitationem cor-
dis

dis excitare queat, id *quod Terror vocatur*. Sed uti terror iste nil aliud est nisi concussio quædam corporis quæ homini cum bestiis est communis; ita perceptio ejus in intellectu animæ est, non in voluntate. Imo *Terror æque non est passio animi*, quam Voluptas vel Dolor, quia æquè non spectat futura atque absentia, quam voluptas & dolor: etsi affectum excitare soleat, v. g. Timorem, vel Iram. &c. *Timori enim cum Terrore nil esse commune inde colligi potest*, quod homo maxime animosus terrorem declinare nequit, qui timori tamen imperare didicit, & in quo loco timoris terror iram provocat.

64. Videmus inde quod fortis impressio in cerebrum è cerebro in reliqua membra, nervos quoque cordis derivata, in homine tam animoso quam pavido eandem pariat sanguinis concussionem, sed non idem affectus, sed duo maxime contrariæ animi passionis inde consequantur. Ergo *fortis impressio in cerebrum, vel motus spirituum in nervis non possunt esse causa affectum*.

65. Et licet hæc *cum affectibus interdum conjuncta* sint, id tamen non in quibuscunque affectibus contingit; adeoque si modum & rationem motus sanguinis nobis imaginare volumus, ejus generis exempla quærenda sunt, ubi nulla, certe non fortis impressio peragitur. V. g. Si felis homini angorem imprimit, qui eam nec auribus, nec odoratu percipit; Item si quis ho-

homogenei temperamenti, alter quoque heterogenei mecum sunt in conclavi, & utroque à me conspecto, ad intuitum alterius amor, ad intuitum vero alterius odium apud me sequitur.

66. Ac si obtendas, exemplum felis esse *extraordinarium*, & à regula declinare, in posteriori autem exemplo amorem & odium *per oculum* & *consequenter per nervos* intromitti atque excitari; facilis tamen esset responsio, has regulas in naturalibus non esse magni momenti, & licet amor ac odium in posteriori exemplo per oculos in cor intromittantur, ideo tamen non intromitti per nervos. Habent enim oculi etiam nervos quorum meatus ad cor protenditur, & sicut species objecti ex oculis in nervos cadit, ita id quod in objecto nobis est conforme, (sive id sit aliquid spirituale, sive corporeum) etiam per oculos potest cadere in venas, etsi modum immissionis accuratius intelligere nequeamus. Etsi is non sit adeo incomprehensibilis, modo prius factum sit verum accuratumque discrimen inter corporea & incorporea; De quo alibi plura.

67. Denique dum *Motus extraordinarii* mentionem feci, *extraordinarium* vero semper ordinario opponitur, jam vero ordinarius sanguinis motus respectu totius generis humani non in puncto quasi accuratissime definiri potest; is animi motus pro affectu sine dubio habendus est, qui consequitur huiusmodi sangvi-

nis motum, quem quisque tanquam extraordinarium quid in se deprehendit.

68. Cautela tamen est adhibenda, ne motum hoc convertas, ac præendas, motum sanguinis quem homo non sentit esse aliquid extraordinarium, etiam non habendum esse pro affectu; Nam homines qui affectibus suis maxime indulgent affectum suum dominantem, ob continuam consuetudinem non putant esse affectum, quia ejus motus consuetudine in ordinarium quid quasi conversus est. Nobis autem sufficit, tam illos ipsos, quam alios, modo iustam diligentiam adhibeant, facile intelligere posse, motum suum quo corripuntur, cum ordinario motu naturæ humanæ non consentire, quia nimis sensibilibiter à motu tranquillo elongati sunt.

69. Est autem is motus extraordinarius quasi duplex, quorum alter ab Epicureis e) non inepte cum *Dilatatione*, alter vero cum *Compressione* comparatur. Cæterum uterque in distinctas classes subdividitur, cum e. c. alia extensio deprehendatur in simplici appetitu, alia vero in Aviditate. Etsi dictæ comparationes omnes saltem ut rei imagines, non ut res ipsa intuendæ sint. Affectus enim, sicut omnes passionēs, distinctius sentiuntur quam definiuntur.

70. Colligemus tamen jam definitionem affectu-

ctuum, prout ab unoquoque in seipso sentiri possunt, ex toto capite per quandam quasi ἀνακεφαλαίωσιν. *Affectus sunt motus g) voluntatis humane h) ad res gratas vel odiosas i) easque absentes vel futuras, l) coorti ex fortibus impressionibus m) rerum externarum n) in cor hominis, o) & inde consecuto extraordinario p) sanguinis q) motu.*

f) n. 3. seq. g) n. 12. seqq. h) n. 30. seq. i) n. 35. seq. l) n. 54. seq. m) n. 47. seq. n) n. 50. seq. o) n. 68. seq. p) n. 63. seq.

CAPUT IV.

QVOTUPLICES SINT AFFECTUS, ET QVINAM SINT AFFECTVS PRIMARIJ.

SUMMARIUM.

Connexio n. 1. 2. Unicus tantum est affectus primarius, n. 3. nimirum Desiderium, n. 4. quod minus commodè dividitur in cupiditatem & fugam s. aversionem, n. 5. 6. rectius in Amorem & Odium n. 7. Inter quos affectus principalis semper est amor. n. 8. 9. 10. Responsio ad principales affectus Epicuri, n. 12. Stoicorum, n. 13. Thomæ de Aquino, n. 14. & Cartesii. n. 15. Quid sit Admiratio? n. 16. — 22. Cartesiana definitio Admirationis parum prodest, n. 23. 24. 25. Cartesius Admirationem cum Consternatione confundit. n. 26. 27. Admiratio non est inclinatio animi. n. 28. 29. Non est prima animæ passio n. 30. Cartesius Indifferentiam intellectus confundit cum Indifferentia Voluntatis, n. 31. 32. 33. Non est universale, Admirationem & Existimationem vel Contemptum esse

esse coniuncta n. 34. 35. Existimatio vel Contemptus non oriuntur ex admiratione magnitudinis vel exilitatis cuiusdam rei, n. 36. sed ex eiusmodi re, unde vel honorem speramus, vel ignominiam metuimus. n. 37. Existimatio cum Amore, item Existimatio cum Desiderio, & Contemptus cum Audacia non confundantur. n. 38. 39. Cartesius plures errores commisit in constituendis differentiis inter Magnanimitatem & Humilitatem, inter Superbiam & Abjectionem, n. 40. 41. Item inter Venerationem & Despectum, & inter virtutes præcedentes ex admiratione genitas, n. 42. Item in Definitione Venerationis n. 43. Homines Admirationem magis amant quam scientiam, n. 44. Et Ignorantiam magis quam Sapientiam, n. 45. quia universi hærent in vitiis. n. 46. Cur Voluptuosi, n. 47. Ambitiosi, n. 48. & Avari admirationem ac ignorantiam ament? n. 49. Adolescentes sectantur admirationem, quia voluptatem parit. n. 50. Docentes patrocinantur admirationi, quia honores inde expectant & quia ad quæstum idonea est. n. 51.

I.

JUSTA affectuum definitione superiori capite jam reperta, ac maxima adeo perplexitate, in quam Philosophorum hypotheses contrariæ nos deduxerant, feliciter superatâ, jam expedita erit affectuum *divisio*, nec multum laborabimus in tanta specierum nominumque diversitate, in exquirendis affectibus *primariis*, ex quibus reliqui omnes derivari, vel ad eos reduci possunt.

2. Enimvero si hic iterum diversæ Philosophorum hypotheses nobis respiciendæ essent,
non

non minor fortasse labor nobis foret suscipiendus, quam in exquirendâ definitione, dum Cartesius *sex genera* affectuum a) Epicurus cum Gassendistis *tria* b) Stoici *quatuor* c) numerant, Peripatetici vero inter se non concordant, an *quatuor*, an *octo* vel *undecim* &c. & quosnam affectus primarios statuunt. d) Sed quoniam jam in definitione affectuum certam normam invenimus, quæ etiam in divisione affectuum servanda est, eam solam sequemur, ex eaque etiam pugnantes Philosophorum sententias dijudicabimus.

3. Nescio cur nemo Philosophorum eò devenerit, ut *unicum saltem* affectum primarium, nec tres vel plures, quæsi verit; nisi forte diversitate tot affectuum contrariorum, qui non videbantur commode posse sub unum genus redigi, nec ex eodem fonte derivari, eò seducti fuerunt. Nihilominus periculum faciemus. Si ex eodem ore flatus tum calidus, tum frigidus proferri potest, quid prohibet ne ex eodem affectu contrarii sequantur effectus?

4. Quid si diceremus: *Desiderium* sive *Cupiditatem* esse unicum affectum principalem, ad quem reliqui affectus omnes referri queant? Valde quidem istud est paradoxum, nec adeo tamen mihi videtur impossibile, quin possit verificari. Nam & *generalem affectuum definitionem*

F 2

nem

a) Vid. cap. 2. n. 36. seq. b) ibid. n. 27. seq. c) ibid. n. 18. d) ibid. n. 13. 14.

nem e) ad desiderium totam *applicare* possum, & *de quibuscunque affectibus prædicare possum* quod sint desiderium. Ac de quatuor quidem illis affectibus, quos superiori capite *f)* exempli loco aduximus, res demonstrata est. *Amor* est desiderium rei amatae obtinendae, vel ejus retinendae. *Odium* est desiderium rei perosae à se arcendae vel amoliendae. *Timor* est desiderium mali effugiendi. *Spes* est desiderium boni acquirendi. De reliquis sequenti capite occasione oblata idem demonstrabitur. His rationibus moti Desiderium in definitione amoris cum rationalis *g)* tum irrationalis *h)* tanquam conceptum genericum affectuum posuimus.

5. Itaque cum Desiderium sentiamus tam boni quam mali, illius quidem acquirendi, hujus vero amoliendi vel effugiendi, Philosophi etiam *duas Desiderii species* fecerunt, quarum *altera directa est versus bonum*, quam vocant *cupiditatem* seu concupiscentiam, *altera versus malum*, quam dicunt *fugam* sive *aversionem*. Difficulter autem duæ hæ species discernuntur. Supra enim *i)* bonum & malum ita divisimus, ut utrumque vel positive vel privative tale intelligatur, & ut *bonum* non solum in *acquisitione* rei acceptae, sed & in *privatione* rei malae, *malum* itidem non tantum in *obtentione* rei odiofæ, sed & in *privatione* rei gratæ consistat. Ergo

e) Cap. præced. n. ult. f) n. 2. g) part. 1. c. 4. n. 7.
h) supra cap. I. n. 38. i) part. 1. c. 1. n. 122.

go multum nobis sudandum erit, si dijudicare velimus, an desiderium boni obtinendi & mali amittendi ad cupiditatem, an vero ad fugam, referri debeat. Subtilissima item opus foret investigatione, quomodo v. g. *Desiderium boni acquirendi & fuga seu metus ejusdem amittendi* differant.

6. Quare cum duæ hæ appellationes non sine insigni subtilitate intelligi queant, nec aliquam præterea præstent utilitatem, *Fuga* quoque cupiditati opposita apud Germanos nostros longe aliud quam affectum aliquem connotet, hanc desiderii divisionem prætermittimus, ideoque paullo supra *Desiderium & Cupiditatem* tanquam synonyma posuimus.

7. Ergo eorum loco *Amorem & Odium* malumus substituere, quod uterque hic affectus per gratum & odiosum, sive per bonum & malum clarissimè discernantur, ac quod *Amor sit desiderium boni non modo acquirendi, verum etiam retinendi nec amittendi, similiter Odium sit Desiderium mali non solum amoliendi, vel non retinendi, sed & ab eodem abstinendi.*

8. Ita haberemus duo summa genera seu fontes reliquorum affectuum omnium, Amorem videlicet & Odium, etsi eorum quoque *Amor sit maxime principalis, ut fere affirmare possimus: Amorem esse affectum unicum, item amorem ac desiderium esse unum idemque.*

9. In odio enim semper fit conversio ab odioso ad id quod gratum est & amabile, & semper

amamus amabilia. *In amore* semper quidem nos ad amabilia convertimus, sed non semper nos avertimus ab odiosis, sed ex pluribus amabilibus ab uno transimus ad aliud, vel à re grata præsenti nos convertimus ad futuram. Adeoque *ubi datur Odium, ibi etiam datur Amor, sed non contra, ubi est Amor, ibi etiam est Odium.*

10. Imo licet Desiderium semper à malo ad bonum se converteret (à bono enim *ad malum nunquam* se convertit, nisi quando id oppugnat l) adeoque cum homine fugiente & in fuga pugnante commode comparari potest) & hac ratione Amor & Odium semper essent conjuncta, Desiderium tamen rectius vocaretur *Amor* à re amabili ad quam se convertit quam *Odium* à re odiosa, quam fugit. Motus enim denominari malunt à termino ad quem, quàm à termino à quo, e. g. Via Lipsiensis, via Hallensis.

11. Deinde *Homo ad amorem, non ad odium creatus est*, adeoque intima ejus natura in ejus voluntate, ea vero tota in amore consistit. Nam *omne quod homo vult, id desiderat, id amat.* Hinc fortè etiam suo tempore Augustinus *Amorem per omnes affectus quæsivit*, m) & objectio Auctoris Galli n) contra hanc Augustini sententiam, quod duo ex diametro opposita, amor videlicet & odium in una classe collocari nequeant, ex jam allatis expedite refutari potest.

12. Jam si inter sententias Philosophorum
pri-

l) Cap. præced. n. 39. m) de Civ. Dei XIV, 7. n) de la Mothe le Vayer Tom. 6. p. 224.

primo loco ponamus *Epicurum*, qui Gaudium, Dolorem ac Desiderium tanquam tres affectus primarios recensuit, o) caput præcedens primo intuitu ostendit, cur *Gaudium* & *Dolorem* omiserimus, quia nimirum ibidem demonstravimus, p) utrumque plane non esse affectus propriè dictos, relinquitur ergo solum *Desiderium*.

13. De quatuor Stoicorum affectibus q) *Lætitia* & *Ægritudo* eandem ob causam exauctorantur. De reliquis duobus, *Cupiditate* & *Metu*, remanet cupiditas, quia Metus etiam est cupiditas mali amoliendi.

14. Sex affectus qui secundum opinionem Thomæ Aquinatis in appetitu concupiscibili sedem habent r) etiam non egent proluxa notatione, dum ab his quoque *Gaudium* ac *Tristitia* subtrahuntur, *Cupiditas* vero boni, & *Fuga* mali sub Desiderio ab ipso Thoma continentur, & à nobis jam refutatum est. s) Denique *Amor* & *Odium* per modo dicta a desiderio commode separari non possunt.

15. Ita vero inter sex affectus Cartesii (*Admirationem*, *Amorem*, *Odium*, *Cupiditatem*, *Gaudium*, *Tristitiam*) ad 2. 3. 4. 5. & 6. responsum est. De *Admiratione* jam cap. anteced. t) monuimus; Nunc reliquos errores à Cartesio hîc commissos, ut promisimus, breviter indicabimus. Id

o) Cap. præced. n. 27. p) c. præced. n. 37. seq. q) ibid. n. 18. r) ibid. n. 14. s) n. 56. t) n. 25. 30.

vero melius præstari non poterit, quam si breves sed veras theses de Admiratione præmittamus.

16. *Admiratio est filia Ignorantiae, quæ homines impulit ad veritatem inquirendam, id quod loquitur vulgata cantilena: Propter admirari cœperunt homines philosophari.*

17. *Hinc etiam cessat admiratio, quamprimum rem quam antea ob ignorantiam nostram admirati sumus, intelligimus, e. g. quando mysteria artium histrionis nobis revelata sunt.*

18. *Nec omnis tamen ignorantia parit admirationem, imo sæpe admiramur res futiles & faciles, difficiles & admiratione dignas non æque admiramur; E. c. Quis non miratur inane artificium præstigiatoris, qui ova facit in sacco? Quotusquisque autem miratur generationem atque effectum ignis, conceptionem & formationem embryonis in utero? &c.*

19. *Hujus diversitatis ratio est, quod res alias raro cernimus, aliæ vero nobis perpetuo obiectæ sunt. Quod enim semper nobis obversatur, id non miramur, licet id non intelligamus.*

20. *Duo igitur ad Admirationem requiruntur, 1. Ignorantia, 2. Raritas. Adeoque Admiratio nihil aliud est quam Ignorantia cause rei raro contingentis.*

21. *Ac quatuor quidem homines solent admirari 1) Rei magnitudinem, 2) Exilitatem, vel 3) inopinatam rerum faciem, & 4) rei Effectum.*

v. g.

v. g. Gigantem, Pumilionem, Monstrum, Funambulum.

22. Ignorantia non est affectus, ergo *nec Admiratio.*

23. Cartesius ait, u) *Quamprimum nobis occurrit aliquod insolitum objectum & quod novum esse judicamus, aut valde differens ab eo quod antea noveramus, vel supponebamus esse debere, id efficit ut illud admiremur & eo percellamur.* Hic vix invenio quod reprehendam, nisi quod hanc *ru-*
dem saltem *descriptionem* Admirationis, non vero *justam definitionem* esse censeo, quia ad omnem admirationem applicari nequit, aliisque animæ passionibus, quæ non sunt admiratio, communis est.

24. Etsi præstigiatores aliquem sæpe ludentem vidimus, tamen tamdiu durat admiratio, quoad artificium ignoramus, licet ars præstigiatrice *non sit aliquid insolitum*, neque eam amplius *pro nova* habeamus, sed ante nobis significatum sit, præstigiatores hujusmodi lusus velle exercere. Aliud quoque exemplum est in promptu: Etsi aliquoties magnetem vidimus ferrum attrahere, durat tamen admiratio.

25. Rursus, si quis inopinato in me irrumpit & terrorem mihi incutit, hac re afficior, quia id mihi videtur insolitum, & aliud quam quod fore putabam, *neque hic tamen datur admiratio sed consternatio.*

u) Cartes. part. 2. de pass. anim. art. 53.

26. Utramque ergo confundit Cartesius, quarum ingens tamen est discrimen. *Ill*a est in *Intellectu*, nec est affectus, hæc est affectus, estque in *voluntate*.

27. Ea confusio inde orta est, quia Cartesius solam *Raritatem*, exclusa *Ignorantiâ* x) definitioni admirationis inferuit, & hâc ratione magis invitatus fuit, ut passionibus intellectus & Voluntatis confunderet.

28. Pergit Cartesius: y) *Et quia hoc contingere potest antequam ullo modo cognoscamus, num illud objectum sit nobis conveniens nec ne, Admiratio mihi videtur esse prima omnium Passionum. Nec habet contrarium, quia si objectum quod sese offert, nihil in se habeat insoliti, eo nullo modo commovemur, & illud absque Passione consideramus.*

29. Per superiori capite z) demonstrata cum veniâ Cartesianorum argumentum Cartesii penitus inverteo. Hanc ipsam ob causam, quia rem aliquam admiramur absque respectu, bonane an mala sit, Admiratio est quidem *passio intellectûs*, passionibus voluntatis & amorem interdum præcedens, *nunquam vero passio animi*.

30. Deinde etsi concedam Admirationem animæ mature in infantibus prominere, dum mox postquam in lucem editi sunt, res creatas, maxime lucem quasi admirabundi intuentur, instar ebriorum è primo somno excitatorum; ita vero *Admirationem* videri *primam esse passionem*

x) Vid. n. 20. hujus capituli. y) d. art. 53. z) n. 25. & 30.

nem si non animi, animæ tamen; demonstratum tamen est, si naturam hominis accuratius consideremus, *affectus* citius quam admirationem eminere, dum vel defectus alimenti, vel sensus mutati aëris, vel dolor è partu infantibus signum desiderii extorquet.

31. Falso etiam Cartesius statuit *Admirationem* (quatenus amorem rei cujusdam præcedit) non habere motum oppositum, ac si ea res nobis non videatur insolita, nos eam nequaquam moveri sed quietè eam contemplari. Nam & hîc duplicem indifferentiam tanquam unam eandemque considerat.

32. *Indifferentia* partim est in *Intellectu*, & opponitur admirationi, partim in *voluntate*, & notat defectum amoris.

33. Potest autem aliquid *Intellectu* indifferens esse (quod non admiramur) nec sine passione tamen consideramus. Primum enim, si id voluntati esset indifferens, operæ pretium non duceremus istud contemplari, deinde in promptu sunt exempla hominis ebriosi, aleatoris, scortatoris, avari, ambitiosi, quibus scyphus vini, latrunculus, prostibulum non formosum, numus aureus, vultus gratiofus sed ipsi non inconsuetus præbetur.

34. Sequens articulus a) apud Cartesium talis est: *Admirationi* juncta est *Existimatio* vel *Contemptus*, prout vel magnitudinem vel parvitatem

a) 54. d. part. 2.

tem obiecti admiramur: Eodemque modo possumus nosmet ipsos vel existimare vel contemnere; unde oriuntur Passiones, & consequenter Habitus Magnanimitatis aut Superbiae, & Humilitatis vel Abiectionis. Quot lineæ, tot errores.

35. Primum enim non est universale, admirationem cum contemptu vel existimatione esse conjunctam. Possum enim aliquid admirari, quod nec æstimo, nec contemno. e. g. cum præstigiatorum è sacco ova video producere, illusionem vero eius artis nescio. Contra possum aliquid æstimare vel contemnere, quod non admiror, e. c. vinolentus & temperans scyphum vini, ambitiosus & virtuosus vultum benignum & blandimenta principis, avarus & liberalis nummum argenteum. &c.

36. Porro falsum est, quod ait Existimationem & Contemptum inde oriri, prout magnitudinem vel exilitatem rei admiramur. Istud enim (prout) hoc sibi vult, quasi existimatio ex admiratione magnitudinis rei alicujus, contemptus vero ex admiratione exilitatis ejusdem nascatur. Sed quid frequentatum magis est, quam ut horologium parvum pluris æstimemus, quam magnum, & longurionem contemptius tractemus quam homuncionem brevis staturæ.

37. Existimatio atque Contemptus rebus adeo diversis ac contrariis nititur, ut vix certa possit dari definitio, forte tamen à scopo non aberrabimus, si dicamus, quod contemptus & existimatio sint qualitates quæ generatim de hominibus, quoad honoris cupidi considerantur.

E quo

Ex quo *bonorem* expectamus, id *magnificimus*, & unde *dedecus* metuimus, id *contemnimus*.

38. Ita vero *aliquid* possum *magni aestimare* quod non amo. Ita *magni aestimamus* hostem, e cujus superatione gloria nobis videtur parari. Contra possumus *aliquid amare*, quod non *aestimamus*; Ita *ambitiosus*, cujus passio dominans voluptas est, amat meretricem.

39. Rursus non confundantur *Existimatio* & *Cupiditas*, item *contemptus* & *audacia*. In scortatore & aleatore ingens est cupiditas erga meretricem & aleam, sed abusive dicuntur meretricem & tesseras *magni aestimare*. Contra *audaculus* periculum fusque deque habet, non enim habet pro periculo, sed hoc proprie non est contemptus. In verbis tamen faciles erimus, inodo nos mutuo intelligamus.

40. Denique quæ Cartesius interspergit de *Magnanimitate* & *Superbia*, item de *Humilitate* & *Abjectione*, obscura sunt. Nam facile quidem percipio, quemadmodum *Magnanimitas* ab *Humilitate*, & *Superbia* ab *Abjectione* distingvi debeant, quod illa ex *existimatione* nostri, hæc vero è *contemptu* nostri procreetur. Sed non video quale discrimen Cartesius ponat inter *Existimationem* & *Superbiam*, item inter *Humilitatem* & *Abjectionem*, nisi velit, hoc esse *Magnanimitatem* & *Humilitatem*, si *secundum meritum* nos ipsos vel *aestimare*mus vel *contemneremus*, *Superbiam* vero vel *Ab-*
jectio

jectionem, si *præter meritum* nosipsum vel æstima-
remus, vel contemneremus.

41. Hic aliqua mihi sunt corrigenda: Pau-
cis me expediam: *Magnanimitas non est Existi-
matio sui*, sed firma expectatio & patiens per-
pesio eorum, quæ vulgo hominibus sunt o-
diofa. *Veram Humilitatem homo sibi relictus pla-
nè ignorat.* Si quid autem de humilitate scit,
certe ea magis, vel æque saltem consistit in alio-
rum existimatione, quam in contemptu sui. Et super-
bia itidem in contemptu aliorum magis consistit, quam
in existimatione sui. *Abiectus vocatur, qui aliquid
agit sine pudore, unde ei dedecus emergit.* Nemo
seipsum magnificiat. Nemo se præter meritum con-
temnere potest. &c.

42. Ex his annotatis liquido apparet clau-
fulam meditationis Cartesianæ de Admiratio-
ne nil probare, quandoquidem innititur his,
quæ à nobis hætenus sunt refutata. Ita vero
ait: *Verum cum magnificimus vel parvificimus
alia objecta, quæ consideramus ut liberas causas ca-
paces bene vel male agendi, ab Existimatione pro-
cedit Veneratio, & à simplici parvi æstimatione De-
spectus.*

43. Non opus ergo esset plura hic anno-
tare. Tamen insignem hunc errorem adhuc
notabimus: Cartesius ita definit *venerationem*,
*quod sit Admiratio hominis &c. qui idoneus sit mul-
tum vel nocere vel prodesse.* Quis autem Carte-
fio

sio significavit, quod veneratio præbeatur homini *nequissimo* vel *parricida*? Cartesius hic *Venerationem* cum *Timore* palam confundit.

44. Ita vero speramus nos Cartesio eiusque defensoribus ex arte satisfacisse, quoad admirationem cum eius filiabus, manetque incon-
vulsa hæc assertio : *Admiratio non est affectus*.
Antequam vero ad alia transeamus, necessariam instituamus *διάσκεψιν*, *Quod homines fere admirationem magis ament quam Scientiam*.
Quod aliquid, eiusve causam ignoramus, id vel magnificimus, vel amamus, eoque delectamur, vel id scire anxie desideramus, v.g. mulierem larvatam, artem præstigiatoriam &c.
Cum vero scopum nostrum assecuti sumus, tum vel cessat Existimatio, vel delectatio abscedit, vel id fastidire incipimus, vel notabiliter saltem cupiditas minuitur.

45. Sequitur inde, *homines vulgo ignorantiam magis diligere quam sapientiam*. Admiratio enim cum ignorantia tam arte copulata est, ut qui admirationem amat, amet & ignorantiam.

46. Quænam vero causa subest, cur homines desiderijs in infinitum disidentes, in hoc stulto desiderio convenient, ut naturaliter *admirationem magis diligant, quam scientiam*?
Nulla alia, nisi quod homines naturâ suâ propendent ad vitia, ignorantia vero tam arte cum omnibus vitiis coniuncta est, quam vera sapientia cum virtute.

47. *Voluptuosi* ideo amant *Admirationem* & ignorantiam, quia res *pulcra*, *elegans* & *delectans* existimatur, si quid cernimus insoliti, & quia quotidiana naturâ fastidimus.

48. *Ambitiosi* sunt patroni ignorantiae. Qui si seipsos cognoscerent, & *vanitatem gloriae*, eam vel non ambirent, vel alios non tam *stupidos* existimarent, ut ipsos sine *prægnanti ratione* aliis præferrent. Imo hos oportet esse *insanos* qui *stultum ambitiosum venerantur*. Ita vero multum *ambitiosis* interest ne hi ex ignorantia sua emergant.

49. *Avari* patroni ignorantiae sunt, cum *veræ sapientiae* nullum, *rebus sub admirationem cadentibus* *amplum pretium* persolvi soleat. Quod si ex animis hominum eximeretur admiratio, *perfundaretur* etiam *avarorum questus*.

50. Non mirum ergo est *adolescentes* atque *literarum studiosos* *falsam sapientiam*, ubi frequens datur *admirandi locus*, eiusque *professores* *maioris aestimare* quam *veram sapientiam*, *Juniores* à *voluptate* fortius corripuntur. Est autem *voluptate* plenum discere ea quæ nemo intelligit, multi verò *admirantur*, eaque per alia adhuc minus intelligibilia magisque adeo *admiranda* explicare.

51. Non mirum est *magnam partem Doctorum* in *suggestu*, in *scholis* & *Academiis* ignorantiam *admiratione dignam* tueri eique *patrocinari*, *veram autem sapientiam* *hostiliter persequi* & *oppugnare*. *Ambitio* & *Avaritia* omnium maxime *Doctores* infestat

festat. Si vero junioribus oculi rite aperirentur, hi Doctores suos præsentes non tantopere laudarent, eorum sputum lingerent, eorum dictata tanquam gemmas exoscularentur, nec ignorantiam tam care redimerent.

CAP. V.

QVOD OMNES RELIQVI AFFECTUS AD AMOREM ET ODIUM COMMUNE REDUCI QUEANT.

SUMMARIUM.

Connexio n. 1. 2. An Affectus aliquis ad Amorem, an verò ad Odium referendus sit, è potissimo ejus desiderio judicari debet n. 3. Quibus ex fundamentis affectus distribui varieque denominari queant n. 4. 1. Ratione propinquitatis vel elongationis boni vel mali n. 5. 2. Ratione mediorum boni vel mali obtinendi, n. 6. 3. Ratione motus fortis vel debilis Voluptatis vel Doloris. n. 7. 4. Respectu, an immediate, an mediantibus aliis hominibus affectibus corripiamur n. 8. 5. Respectu durationis n. 9. Quod omnes hæ diversæ species ad Amorem & Odium pertineant n. 10. Amor & Odium considerantur vel respectu scopi hominum. n. 11. Unde quatuor bigæ affectuum nascuntur. 1. Φιλανθρωπία & Odium Vitiorum quæ foveant errantes. 2. Superbia seu Ambitio & Odium Modestiae vel Turpitudinis 3. Amor Voluptatis & Odium Temperantiae. 4. Φιλαργυρία & μισανθρωπία. n. 12. Vel respectu mediorum generalium, partim cum voluntas impellitur ad ea persequenda n. 13.

Huc refertur Spes, Confidentia, Audacia, Diffidentia, Metus, Desperatio n. 14. partim quatenus voluntas ad ea conservanda impellitur n. 15. Huc spectat Gaudium & Tristitia. n. 16. non ad scopum. n. 17. Deinde respectu mediorum specialium, seu pro qualitate bigarum quatuor generalium n. 18. Huc pertinent Mansuetudo & Magnanimitas, Misericordia, Vindictæ cupiditas, Ira, ἐπιχαρεια, Invidia, Immisericordia, Truculentia, Ignavia Æmulatio &c. n. 19. seq. Affectus ex amore & odio mixti, quorum præcipuus est Zelotypia, n. ult.

I.

Superiori capite a) promissimus nos demonstraturos reliquos affectus omnes ad amorem & odium commode referri posse. Hic optandum esset, ut philosophi prius inter se convenirent, *quot sint affectus residui ad amorem & odium reducendi, & quomodo hi definiendi sint.* Sed hoc vix sperandum est, cum ægre reperiaturs affectus aliquis quem non diversimode definiant, vel certe in varia significatione sumant. Conferantur saltem variæ species affectuum è mente Stoicorum b) earumque definitiones è Cicerone c) cum speciebus Cartesii d) addita quoque Scholasticorum de affectibus speculatione, e) item Senecæ f) & Lactantii g) dissensionibus circa definitionem iræ.

2. Pro-

a) cap. præced. n. 4. b) vide cap. 2. n. 19. seqq. c) IV. Tuscul. 6. d) supra cap. 2. n. 39. seq. e) conf. c. 2. n. 14. f) Lib. 1. de ira. g) de ira DEI.

2. Prolixum foret harum sententiarum, omnium discrepantiam examinare; Nos *regulas quasdam* potius *proponemus*, ad quarum ductum hæc doctrina corrigi, ac diversæ significationes affectuum specialium perspicue determinari queant.

3. Ac primum quidem etsi supra h) notavimus, Amorem & Odium ferè *conjugi*, cum *nunquam reperiatur bonum*, quod non habeat, malum oppositum, intellectus tamen eodem tempore non potest occupari in duobus oppositis, sed in definiendis affectibus à *potiori fieri debet denominatio*, & affectus ad id quod maxime in eo significatur, ad amorem nempe vel ad odium est reducendus. Ita v. g. *Avaritia* magis pertinet ad *amorem* pecuniæ, quam ad odium paupertatis. Ita *Ira* magis consistit in odio offendentis, quam in amore vindictæ. &c.

4. Deinde sunt certi affectus, ut Spes, Metus, Audacia, Desperatio, quibus prima fronte *cum amore vel odio nil videtur esse commune*, quandoquidem denominationes suas acceperunt à diversimoda consideratione *boni vel mali, voluptatis vel doloris* (utpote quæ cum omnibus affectibus concurrunt) i) adeoque varie denominari ac dividi possunt. Horum quosdam recensebimus.

5. Primo *Bonum ac malum aut valde est elongatum*

G 2

gatum

h) cap. præced. n. 8. seqq. i) vid. cap. 3. n. 30. seq. item n. 37. seq.

gatum & futurum, aut *valde propinquum*, sub quo etiam continuationem *præsentis* comprehendendo. Hac regula nixus notabilem differentiam facere possum respectu *boni* inter *Diffidentiam*, *Spem*, *Confidentiam* & *Gaudium*; respectu *mali* verò inter *Confidentiam*, *Spem*, *Metum* & *Tristitiam*. *Diffidentia* & *Metus* sunt desideria boni absentis acquirendi, & mali propinqui amoliendi. *Spes* est desiderium boni & mali non admodum absentis nec nimis præsentis obtinendi vel fugiendi. *Confidentia* est desiderium boni propinqui acquirendi, & mali procul remoti effugiendi. *Gaudium* est desiderium boni præsentis conservandi; *Tristitia* desiderium mali præsentis amoliendi.

6. (2) *Media* quoque boni obtinendi & mali effugiendi differunt. Vel enim facile, vel difficulter bonum obtinetur, malum evitatur. Ita *Gaudium* creatur, cum nobis imaginamus, quod bonum *cito & facile* obtinebimus, malumque fugiemus. *Spes* vel *Confidentia*, si concipimus bonum *non admodum difficulter*, nec *ita tarde* obtinendum, & malum fugiendum: *Metus* vel *Diffidentia*, quando perpendimus bonum *egre tardeque* acquirendum, malumque declinandum: *Tristitia* ac *Desperatio*, cum cogitamus bonum *nunquam* obtinendum, malum *nunquam* declinandum. Hinc patet quemadmodum affectus pro diversa consideratione diversas sortiti sint denominationes ac defini-

initiones, & quo sensu. e. c. *Spes modo cruciatus, modo delectamentum* vocetur.

7. Suprà 1) quidem notavimus, affectus omnes hominem extraordinario motu agitare. Horum tamen alius magis, alius minus est fortis ac repentinus. Unde 3) prout *Voluptas* vel *Dolor* hominem fortiter vel subito trahit, affectus etiam diversum nomen induit; Ita *Gaudium* & *Consternatio*, *Metus* & *Terror* differunt. *Consternatio* nil aliud est quam *gaudium forte & inopinatum* (vel *spes fortis & inopinata*) & *Terror* nil aliud est quam *Metus* (vel *Dolor*) *fortis & inopinatus* m)

8. Deinde (4) *Voluptas* vel *Dolor* nos partim tangit immediatè, partim *mediantibus aliis hominibus*, quos vel amamus, vel odio habemus. Sic differunt *amor pecunie, honoris & voluptatis* ab *emulatione ac invidia*. *Emulatio* enim nil aliud est, nisi *desiderium boni*, quod *alter*, quem *non amamus*, appetit: Et *Invidia* est *desiderium*, ut *alter* quem *non amamus*, bono suo *privetur*. Sic aliud est *Ira*, aliud *Indignatio*, aliud *Misericordia*. *Ira* pendet ex *offensione nostri*; *Indignatio* ac *Misericordia* e *dolore alterius*, ac *Indignatio* quidem cum proposito *mali adversus offendentem* ulciscendi. *Misericordia* cum proposito *læsæ* adjuvandi.

9. Porro affectuum *Duratio* (5) distinctas eorum, parit appellationes. Aliud *Φιλαργυγία*, aliud *Avaritia*, aliud *Luxus*, aliud *Libido*,

G 3

ali-

1) cap. 3. n. 68. seq. m) Conf. tamen dicta cap. 3. n. 64.

aliud *Φιλοτιμία*, aliud *Ambitio*, *Elatio* & *Superbia*.

10. Etsi autem affectus enumerati omnes non videantur aliquid ex amore vel odio participare, facile *tamen omnes ad utrumvis reduci possunt*, sunt enim vel distinctæ *species*, vel distincti *gradus*, vel distinctæ *modificationes* amoris & odii. Quod ut facilius intelligatur, sciendum est *amorem* & *odium* diversimode considerari posse. Vel quatenus diriguntur ad *scopum* hominibus propositum, vel *ad media* ad scopum hunc obtinendum directa, quæ tum certâ ratione pro novis sed intermediis tamen finibus haberi possunt.

11. Si homines essent rationales, seu vere homines, *unicus* tantum deberet esse *scopus*, ad quem totum genus humanum actiones suas dirigeret, animi nempe *tranquillitas*, per *amorem rationalem* quibuscunque hominibus ex *equo prestitum comparata*. Sed maxima pars hominum hanc tranquillitatem frustra quærit in *inquietudine*, *humane nature summe adversa*. Supra n) docuimus verum amorem e tribus consistere virtutibus; 1. Sollicitâ officiositate, 2. Confidenti Beneficentia, & 3. plenaria Communionem facultatum actionumque omnium secundum rectam rationem institutarum. *Inquietudo*, quæ homines ejusdem naturæ impulit, ut in Inæqualitate quietem suam quæ-

re-

rerent, vel tollit *Humanitatem*, & consequenter etiam *sollicitam officiositatem*, dum quis sibi videtur aliis hominibus *prestare*, vel ab aliis maior haberi cupit: Vel homines invitat ad *fucata beneficia*, dum *delectamentis sensibilibus* ac fortiter nos afficientibus aliorum favorem ambiunt, eosque ad se pertrahere conantur: vel *Communione* bonorum, & fructui amoris rationalis quam maxime adversatur, hominesque impellit, ut loco *Φιλανθρωπίας* delectationem suam in *pecunia*, & *pretio comparandis* quaerant.

12. Ita vero *quaterni affectuum gemelli* enascuntur, ad *quatuor scopos generales* humani generis directi, seu potius *quatuor distincta genera amoris & odii*. 1. Rationalis *Φιλανθρωπία*. & *odium errorum ac vitiorum*, (non vero errantium & vitiosorum;) 2. Amor gloriae superbae seu *Φιλοτιμία*; & *odium Modestiae ac turpitudinis*. 3. Amor deliciarum sensibilibum seu *voluptas*; & *odium laboriosae Abstinenciae*. 4. Amor nummorum & rerum creatarum infra hominem positarum, s. *Avaritia* & *odium paupertatis* ac *communione bonorum*.

13. Affectus cum *Mediis* occupati partim generatim iisdem applicantur, & primum significant *distinctos gradus Impulsus*, quibus humana voluntas movetur, ut his mediis utatur. Is impulsus quoad vel in *accremento* versatur vel in *decremento*, affectus etiam diversa nomina sortiuntur. Primus gradus *accrementi* vo-

catur *Spes*; secundus *Confidentia*, tertius *Audacia*. Primus gradus *decrementi* appellatur *Diffidentia*, secundus *Metus*, tertius *Desperatio*.

14. Hi affectus, uti quatuor generibus amoris & odii serviunt; sic eatenus etiam pendunt ex amore ac odio, quia *diversi gradus amoris & odii*, præcipue vero amoris, *diversos etiam gradus Metus & Spei* efficiunt. Non allegabo tritum versiculum: *Omnia conando docilis solertia vincit*, sed thesis hæc exemplis facile adstruitur. Quo impensius *amicos* nostros *amamus*, eò maior *spes* nobis accrescit, reciproci eorum amoris demerendi, eo maior nobis paratur *Confidentia*, qua officia nostra ipsis accepta fore speramus, & eo sumus *audaciores* ad ea quæ desiderant exequenda. Quod si amor iste *tepidus* est, vel plane extinctus, facile causa nobis offertur quamobrem amicis *diffidamus*, vel eos *metuamus*, eisque omnia quæ à nobis poscunt, sibi exhiberi, tergiverfantes, variaque *dubia* fingentes denegemus. Qui *amore mulieris* fortiter captivati sunt, muros transcendunt, magnaue cum *Audacia* mortis periculum subeunt, ut libidinem suam expleant, imo desperata occipiunt facinora, quæ alii, qui minus amant è *metu* ac *desperatione* omitterent. *Ambitiosi*, quo plus habent ambitionis, eo maiori cum *spe* ac *confidentia* imo *audacia* utuntur mediis ad ambitionem suam explendam. Sed ἀφιλότιμοι hæc media negligunt ex *diffidentia*, *metu* ac *desperatione*.

Ava-

Avaritia homines impulit, ut vitam suam, quasi ipsis robur & æs triplex circa pectus esset, & fragilem truci committant pelago ratem. Qui vero *nummos non deamant*, pericula hæc omittunt, ac fugiunt, eaque *extimescunt*, vel à quæstu *desperabundi* abstinent, &c. Ex hoc fundamento decidi etiam poterit quæstio illa: An spes sit oblectatio, an dolor.

15. Alii affectus cum mediis *generatim* occupati denominantur ab *impulsu* voluntatis media acquisita *conservandi*, vel adversitatibus coortis quæ mediis adversantur, resistendi, suntque *Voluptas & Dolor*.

16. Et hi quoque palam dependent ex *amore & odio*. Quo major enim est *amor* alicujus rei, eo maior quoque est *Gaudium* ejus conservandæ, eò etiam maior *dolor* ejus amittendæ. Pariter quo intensius aliquid *odi*, eo majori *gaudio* corripior ejus rei amoliendæ, eoque majori *dolore* afficior ejus retinendæ. Exempla hic iterum sunt in promptu ex singulis quatuor paribus amoris & odii.

17. Nec obstat quod supra o) *voluptatem & dolorem* è classibus affectuum relegavimus, iam vero eisdem annumeramus. *Voluptas & Dolor* quæ nil aliud sunt quam perceptio rerum præsentium, adeoque sedem in intellectu habent, non sunt affectus; Sed *desiderium* boni acquisiti conservandi, & mali præsentis amoliendi,

G 5

omni-

omnino sunt affectus, & recte dici possunt *Voluptas* & *Dolor*: Nam *voluptas* nil aliud est nisi desiderium spe plenum; *Dolor* desiderium cum metu ac desperatione conjunctum. Deinde Voluptatem ac Dolorum, quæ cum *Mediis*, non cum fine occupantur, affectibus annumeravi. Fine enim jam obtento cessat voluptas ac dolor, eorumque loco nascitur vel *tranquillitas* animi, vel *fastidium* & incitamentum seu *fitis* ad novam inquietudinem, prout finis vel rationalis est, vel irrationalis.

18. Denique dantur etiam certi affectus, qui occupantur *circa media specialiter ad hunc vel illum finem* è quatuor amoris generibus pertinentia, licet & hæc æque ac distincta illa amoris genera sæpissime à recta ratione recedant. Possent etiam dicti affectus considerari tanquam *speciales modi* & *certi quidam characteres* quatuor generum amoris, ac illi quidem tanquam *affectus primarii*, hi vero tanquam *affectus secundarii*, cum non omnes æque ex eodem amoris genere profiscantur, cum eoque conjuncti sint, & prout affectus hujusmodi secundarius in homine se fortiter exerit, etiam characteres præbeat, quisnam ex affectibus primariis in homine maxime regnet.

19. Hæc licet suo tempore clarius intelligentur, quando affectus irrationales singulos seorsim considerabimus, tamen iam *brevem eorum prægustum* ac *delineationem* dabimus.

20. *Vir-*

20. *Virtutes* omnes sunt *Affectus secundarii* ex amore rationali tanquam è fonte profluentes, inprimis autem huc referuntur: *Mansuetudo*, *Magnanimitas* & *Misericordia*, quippe quæ omnium minime à vitiosis per hypocrisin fingi possunt vel simulari, ita ut fucus iste à sapientibus animadverti nequeat.

21. *Mansuetudo* est odium futuræ vindictæ, è patientia amoris rationalis prognata. *Magnanimitas* ex eodem fonte manat, estque odium vindictæ præsentis, cum sufficiens occasio mihi offertur vindictæ erga hostes meos exercendæ (aliàs tamen magnanimitas, per superius p) notata, pro constanti Patientiâ in genere sumitur.) *Misericordia* est dolor ob calamitatem alterius, conjuncta cum desiderio, eoque intenso & effectivo malum ab altero propulsandi.

22. Ex amore irrationali fluunt affectus præcedentibus è diametro oppositi. Sicut enim amor irrationalis omni patientiâ caret, sed impatiens est, ita ex hac Impatientia fluit *Ira*, seu desiderium vindictæ erga id, à quo nos putamus esse offensos. Estque duplex 1. *Implacabilitas*, quæ est affectus Mansuetudini oppositus. 2. *Truculentia* magnanimitati contraria.

23. *Misericordia* quatuor affectus quam maxime opponuntur. Quatenus ea est dolor de malo alterius, opponuntur ei ἐπιχαίρεσις, i. e.

i. e. gaudium ob malum alienum; & *Invidia*, i. e. dolor ob bonum alienum. Quatenus autem cupida est ad auxilium oppressis ferendum, itidem duos habet affectus oppositos; 1. *Immisericordiam*, quæ nil aliud est, quàm defectus desiderii oppressis opitulandi, 2. Summum gradum *Truculentia*, quæ consistit in cupiditate aliis, qui nunquam nos offenderunt, præcipue, qui ab aliis jam oppressi sunt, ægre faciendi, & afflictis afflictionem addendi. Utraque commode dici posset *ἀνάνθησις* (*Unmenichlichkeit*) quod vocabulum apud Germanos significantius est, quam Latinorum Inhumanitas.

24. Cæterum Vitia primaria per affectus suos secundarios non solum ab amore rationali, sed & inter se differunt. *Ignavia, Garrulitas &c.* sunt affectus secundarii *Voluptatis*: *Laboriositas & Reticescencia Ambitionis; Invidia & Immisericordia Avaritia. &c.*

25. Tandem certi quoque sunt affectus ex amore & odio compositi, quorum præcipuus est *Zelotypia*. Estque nil aliud nisi Odium eorum qui idem amant quod nos amamus, vel à re amata amantur, vel odium personæ à nobis amatae, quando ab aliis amatur, vel se amari patitur. Is affectus uti valde est contrarius, ita summe etiam est irrationalis, oriturque necessario ex amore irrationali, maximè ex avaritia ac ambitione & pro diversa mixtura affectuum horum primariorum diversæ etiam dantur Zelotypiæ spe-

Species vel distincti gradus Metus, Iræ, Invidia, Doloris, ex quibus composita est Zelotypia.

CAP. VI.

UTRUM AFFECTUS SINT BONI
AN MALI.

SUMMARIUM.

Connexio n. 1. Dissensus Stoicorum & Aristotelicorum in hac quæstione. n. 2. Distinguendum est inter Affectus in genere, & inter certas affectuum species. n. 3. Causæ cur Affectus in universum videantur esse mali. n. 4. Homo a teneris per præjudicium Impatientiæ & Imitationis inclinatur ad malum. n. 5. Accedente deinceps Consuetudine inde fit altera quasi natura. n. 6. Ex hac inquietudine ordinarie in pristinum statum redire non potest, nisi per gradus minoris inquietudinis. n. 7. Affectus in genere indifferentes sunt; species vero affectuum partim bonæ, partim malæ. n. 8. Boni affectus sunt bonum extraordinarium, n. 9. & amor rationalis non semper est affectus. n. 10. Elaborandum etiam eo est, ut boni affectus minuantur, imo plane extirpentur. n. 11. Insignis tamen est differentia inter extirpationem bonorum, & inter extirpationem malorum affectuum. n. 12. Indifferentia affectuum in genere propius accedit ad malum, quam ad bonum. n. 13. In dijudicandis bonis & malis affectibus duo sunt attendenda, scopus & proportio motus eorundem. n. 14. Simile petitum a duplici motu in circulo. n. 15. In dijudicatione bonorum malorumque affectuum respiciendus saltem est terminus ad quem, n. 16. non terminus à quo n. 17. vel medium per quod moventur, n. 18. Prima regula dignoscendi bonos ac malos affectus: Qui ho-

hominem extra se ducunt, mali sunt, qui hominem in seipsum vertunt, boni. n. 19. Duo cum faciunt idem, non est idem, sed alterius malum, alterius bonum. n. 20. 21. Actio minus tranquilla nonnunquam præstat actioni tranquilliori. n. 22. 23. Aliter Philosophi judicant, aliter Leges n. 24. Regula secunda: Motus nimis sensibilis malus est; moderatior motus bonus, vel minus malus. n. 25. 26. Regula secunda priori est subordinanda. n. 27. & prodest ad dignoscendos diversos gradus bonorum affectuum, n. 28. Affectus nonnulli gaudent nominibus ad bonum vel malum respectum habentibus. n. 29. id quod exemplis, amoris rationalis, amoris hominis virtuosus, amoris hominis, amoris pecuniæ & honoris, iræ, invidiæ, avaritiæ, ambitionis truculentæ, spei, metus, misericordiæ demonstratur. n. 30. Judicium de disceptatione Stoicorum cum Aristotelicis de Irâ, an sit affectus indifferens, an bonus? n. 31. 32. 33. de Libro Lactantii de Ira DEI, n. 34.

I.

JAm tandem etiam quæstioni inter priscos Philosophos, Stoicos in primis & Peripateticos agitatur: *Utrum affectus boni sint, an mali?* satisfaciemus. Decidi enim ea prius non potuit, quam definitione & inde derivata affectuum divisione integre absolutâ. Necessaria est autem hæc decisio, ut cognoscamus an amor rationali natura affectus cum amore irrationali communis sit, an vero erraverimus quod in affectu summum hominis bonum posuerimus.

2. Ac Stoicorum quidem ac Aristotelicorum
dis-

diffensus in verbis magis consistit, quam in re ipsa, dum Stoici non ut aliæ Sectæ motûs animæ primos extraordinarios affectûs esse statuebant, sed voluntatem rebellem & ab amore irrationali subjugatam. Quod cum jam suprâ a) notaverimus, nunc plura non addemus.

3. Missis itaque veterum sectarum disceptationibus, cum in affectibus definiendis dividendisque earum rationem non admodum habuerimus; jam quoque è nostris principiis quæstionem decidemus. Primum igitur duo, quorum insignis est diversitas, non sunt confundenda. (1) An affectus *in genere* sit bonus vel malus an vero indifferens? (2) An omnes etiam affectuum species, quæ vulgo eò referuntur, sint indifferentes, an vero bonæ vel malæ?

4. Et primum quidem si consideramus summum bonum, & consequenter genuinam naturam voluntatis humanæ in tranquillitate consistere, & quod parte prima b) docuerimus, quæcunque *essentiam rei conservant*, eiusque vires adaugent, bona esse, item c) omnes *motus rerum quietos & ordinarios* esse bonos; deinceps vero cogitamus quod in definitione affectuum notaverimus, affectus voluntatem inclinatione sua, è tranquillitate sua extrudere d) eosque è fortibus in sensus impres-

sio-

a) Cap. 2. n. 11. 15. 16. 23. 33. b) part. I. c. I. n. 6. c) d. c. I. n. 52. 53. d) cap. 3. n. 3. seq. n. 12. seq.

sionibus e) atque è motu sanguinis *extraordina-*
nario oriri, f) videntur sane *affectus* primo in-
 tuitu *in universon esse mali*, nec moderandi
 tantum, sed penitus extirpandi.

5. Sed rei dignitas postulat, ut paullo ac-
 curatius eam exploremus, primamque affe-
 ctuum originem in hominibus debito studio
 investigemus. Omnes homines *à tenellis* ita
 affecti sunt, ut in rebus naturam suam in
 motu ordinario retinentibus nullam
 delectationem sentiant, semper verò *sen-*
sibiles impressiones in sensus factas, licet malæ
 sint, *magno desiderio appetant*. Rursus omnes
 homines inde à pueritia sua eo se inclinare
 sentiunt, ut aliorum *malas actiones potius*
quam bonas imitentur. Breviter, præjudicia
 Impatientiæ & Imitationis, de quibus suprà
 g) prolixius egimus, in omnibus hominibus
 deprehenduntur.

6. Ita vero necesse est hominem per has
 inclinationes infinitis in locis *à bono de-*
clinare, modicam tranquillitatem voluntatis suæ
 magis magisque amittere, adeoque infinito-
 rum motuum *extraordinariorum & turbulento-*
rum consuetudinem contrahere, qui dicto
 modo in alteram quasi hominis naturam
 convertuntur.

7. Ista

e) d. c. 3. n. 47. seqq. f) d. c. 3. n. 63. 68. g) c. 1.
 n. 42. seq.

7. Ista autem hominis conditio sine controversiâ *pessima* est, neque vero à motibus hifce turbulentis & extraordinariis ad tranquillos ac ordinarios, nisi naturam suam destrueret vellet, transire aliter potest, quàm *gradatim*. Paralytici *paullatim* membris suis rursus uti discunt, & quibus oculorum acies forti lumine, percussa est, consueto lumini admoti, nisi gradatim ad hoc lumen disponantur, magis *occæcantur*. Necessum igitur est ut à motibus extraordinariis atque turbulentis, ad quietos per *minorem inquietudinem* perveniamus.

8. Ex dictis vero sequitur, Affectus *in genere* esse *indifferentes* i. e. nec bonos, nec malos, intuitu autem *specierum* sunt partim boni, qui nos ducunt ad quietem, partim mali, qui ad inquietudinem nos rapiunt.

9. Simul etiam inde patet, Affectus bonos non ad ordinarium, sed ad *extraordinarium bonum* h) referendos esse, sunt enim nil aliud quam animæ quædam medicina. Unde porro sequitur, Affectus bonos respectu tranquillitatis animi, tanquam summi boni ipsius ad quam nos perducunt, esse *bona longe minora*.

10. Ita vero notabile discrimen inter *amorem rationalem*, qui origo est tranquillitatis animi, & inter amorem, qui *effectus* ejus est, i) deprehendetur. Ille est Affectus. Hic non est affectus, amat enim absque omni inquietudine

H

ac

h) vid. part. I. c. I. n. 114. 118. i) part. I. c. 2. n. 71.

ac motu extraordinario, fortius tamen quam prior. 1)

11. Sequitur itidem quod *boni Affectus* per quos mediante minori inquietudine ad quietem transimus, non debeant *conservari* in motu suo extraordinario neque *augeri*, sed quod homo potius studio perpetuo eò elaborare debeat, ut quoad motum extraordinarium, quantum fieri potest, subinde *minuantur*. Ergo etiam opera homini danda est, ut *boni* quoque *affectus exstirpentur*, sicut homo qui medicamentis utitur, & *binis crucibus* utrobique fultus incedit, cogitat, quemadmodum recuperatâ valetudine à medicina se abstineat, & cruces abjiciat.

12. Toto tamen coelo differt *extirpatio malorum* affectuum ab extirpatione *bonorum*. Mali affectus interdum tam insigniter mali sunt, ut homo *plane non* debeat eorum *motus sentire*, e. g. motum Iræ ad vindictam, motum Invidiæ. Sed cum *boni* etiam affectus dicuntur extirpandi, id ita non est intelligendum, quod in iis *motus* amplius sentiri non debeat, sed *extraordinarius* solummodo motus *gradus* intermittendus est, ut is non amplius sit tumultuarius, sed *sedatus*.

13. Notandum etiam est, *Indifferentiam* affectuum in genere, non esse exacte quasi in centro positam, inter bonum & malum, sed *ad malum propius accedere*, quam ad bonum. Malie-
nim

1) Conf. part. I, c. 7. n. 4. 14.

nim affectus plane non propendent ad bonum, & boni affectus non sunt bonum ordinarium, sed extraordinarium. Imo recte dici possunt *mala minora*, & pro differentia circumstantiarum modo propius modo longius à malo distant.

14. Dantur igitur Affectus tam boni quàm mali. *Unde autem cognosco bonine sint, an mali?* *Due regulae* hîc sunt attendendæ, quarum altera à *termino motûs*, altera à *gradu* seu *proportionem motûs* petita est.

15. Hoc clarius intelliges, si res comparetur cum *circulo*, cuius *termini quomodo se habeant ad centrum* agere percipitur. Sit *centrum tranquillitas animi*, quod vero reliquum est usque ad *peripheriam*, *animi inquietudo*. Jam *duplicem motum* concipies, alterum à *centro ad fines peripheriæ*, alterum à *terminis circuli versus centrum*.

16. Cæterum in omni motu tria quidem sunt attendenda, *terminus à quo*, *medium per quod res movetur*, & *terminus ad quem*. In cognoscendis tamen bonis vel malis affectibus non tam respiciendus est terminus à quo, nec medium per quod fit motus, quam terminus ad quem motus dirigitur.

17. *Terminus à quo* nunquam est centrum seu ipsa animi tranquillitas, sed semper est punctum in aliis partibus quæ in disco seu sub peripheria circuli continentur. Nam homo inde à *nativitate suâ* è *centro eiectus est*, & ab eo

tempore faciem suam veluti convertit à centro ad circumferentiam, donec tandem aliquando inquietudinem ad quam se vertit, perspicit, & inde retrocedit.

18. *Medium quoque per quod eundum est, in se est uniforme, nempe in se spectatum inquietudo ac malum. Tamen cum minus malum, per quod ad bonum pervenitur, habeatur pro bono, medium quoque motus ad scopum modo bonum existimatur, modo malum. Si motus fit ad centrum tum medium appellatur bonum, si vero itendit versus peripheriam, medium dicitur malum; Ducenda tamen simul est bonitas vel malignitas medii etiam à secunda regulâ, i. e. à proportionemotus respiciendumque an motus fiat per lineam rectam, an vero per ambages.*

19. *Prima ergo regula hæc est: Affectus omnes qui hominem ex seipso (è centro) abducunt, & aliurn habent scopum, quam conjunctionem cum aliis hominibus ad tranquillitatem animi adspirantibus, (cuius scopus tendit ad peripheriam) mali sunt. Contra omnes affectus qui hominem in seipsum convertunt, ac cum aliis quietis hominibus coniungunt, boni.*

20. *Secundum hanc observationem fieri potest, ut duo idem faciant, quod in altero tamen bonum sit, in altero malum, quasi duos conciperem in orbe aliquo sibi obviam venientes in certo quodam puncto, quorum alter tendat versus centrum, alter versus peripheriam.*

21. Ita

21. Ita *Iuvenis* è severa disciplina in libertatem emergens, & *crapula indulgens* à *pravâ suâ inclinatione* ducitur, licet *singulis hebdomadibus semel* tantum reddatur ebrius. Alter verò *crapulæ antea* mancipatus, & qui diem nullum nisi bene potus poterat transfigere, à *bonâ inclinatione* ducitur, si à luxuria sua jam eò usque recessit, ut *semel tantum per septimanam* inebrietur. Sicut Medici hoc pro signo malo vel pro morbo habent, si quis *integra valetudine* utens per *horæ* tantum spatium vicissitudinem frigoris & caloris patitur; at si quis *febri correptus* qui ante paroxysmos 12. horas durantes sustinuit, rigorem febrilem caloremve per *horam* duntaxat experiatur, Medici hoc bonum esse pronunciant, cum morbus decrescat.

22. Imo secundum eandem observationem contingere potest, ut *actio aliqua minus quieta* melior existimetur, quam altera quæ *magis est quieta*: Ut si duos in circulo progredientes concipiam, quorum alter *centro* quidem *propior* est, sed à centro sese *elongat*, alter verò à centro magis est *remotus*, ad centrum tamen contendit.

23. Sic *Ambitiosus*, ambitioni antea penitus immerfus, qui miseriam suam coepit agnoscere, si serio studet e. g. iram suam compescere, *bona inclinatione* utitur, etsi in principio data occasione *parum* admodum iram suam *valet mitigare*: cum ex adverso alter ex infimâ

conditione emerfus, honoris gustum capere, & *se extollere incipiens malâ* trahatur inclinatione, licet iræ suæ *non tam* succumbat, quam ille. Ita paroxysmus *trium horarum* in febris *acrescente* deterior est paroxysmo *sex horarum* in febris *decrecente*.

24. Memineris tamen hanc boni malique æstimationem valere solum *in doctrinâ morali*, non verò in *Jurisprudencia*. Nam *doctores* quidem ac *amici* hanc regulam observant, sed parum ea valet apud *Magistratus* vel *morum magistros*: Idipsum mihi Cicero videtur significasse, inquiens: *Aliter Philosophi judicant, aliter leges*. Ita sensu politico *scortum* vocatur à libidinoso deceptore, etiam cum sponsione matrimonii imprægnata, quæ vero libidinosos suos amplexus secundum regulas artis meretriciæ affabre occultare didicit, à mundo politico *honestâ matrona* appellatur. Longè aliter autem hîc judicant Philosophi.

25. Regula secunda: *Omnis Affectus conjunctus cum motu tam sensibili, quo vel corpus quo ad vires suas vel ad momentum sensibilibiter enervatur, vel voluntas in majorem inquietudinem detruditur, vel agre retinetur, malus est*. Quando autem motus extraordinarius pestiferis his effectibus caret, motus si non bonus, malus tamen dici non potest.

26. Sic zelus super injuriâ alteri illatâ; item studium justo fervidius alteri honesto serviendi, malum est. Sed *Ira temperata* ambitiosi

tiosi minus est mala quam furor crudelisty-
ranni.

27. Nec separanda tamen hæc regula est
à priori; sed eidem subordinanda. Ad *scopum* enim *præcipuus* habetur respectus in secer-
nendis affectibus, nam moderatus etiam affe-
ctus malus est, si ad malum se inclinat, & fer-
vidus affectus, per modo dicta, bonis pro-
tinus annumeratur, si ad bonum finem di-
rigitur.

28. In conferendis tamen inter se *distin-*
ctis gradibus bonorum affectuum secunda regula
suam præstat utilitatem; *Optimus affectus* est
qui *ad bonum finem* est directus, & qui ob mo-
tum temperatum *scopo proximus* est, motus ni-
mirum (in allata similitudine) à peripheria
ad centrum, & centro proximus. Et hoc
respectu non tantum affectus omnes mali vo-
cantur, non solum hominem à centro abri-
pientes, sed & ad centrum tendentes, lon-
gius tamen à centro remoti.

29. Iam secundum *duas has regulas* non
modo de affectibus in genere, sed & de *sin-*
gulis eorum speciebus judicari potest. Notan-
dum tamen hic est affectus nonnullos hujus-
modi gaudere *appellationibus*, quarum descri-
ptioni mentio *boni* vel *mali* aperte inferenda
est; in aliis vero non necessum esse ut men-
tio fiat boni vel mali. *Illi semper boni sunt*
vel mali: *Hi vero pro ductu duarum regula-*

rum supra positarum apti sunt ut pro re nata vel boni *fiant*, vel mali.

30. Ita *Amor rationalis* semper bonus est affectus. Non potest enim dici rationalis, nisi ad utramque regulam institutus. *Amor hominis virtute præditi* in se est indifferens, potest enim juxta secundam regulam nimis fervidus esse. *Amor hominis* adhuc magis indifferens est, nam pro re nata & juxta tenorem primæ vel secundæ regulæ bonus vel malus esse potest. *Desiderium opum atque honoris* indifferens est, potest tamen secundum circumstantias prioris vel posterioris regulæ bonum, fieri vel malum. *Ira* semper malus est affectus, per priorem regulam, idem statuendum est de *Invidia*. *Avaritia* & *Ambitio* mali sunt affectus, tam secundum priorem quam posteriorem regulam. Par ratio est *Truculentia*. *Spes*, *Metus* *Misericordia* sunt indifferentes, tam secundum priorem regulam, quam posteriorem, Et sic de reliquis.

31. Hæc cautela ideo notatu digna est, ne cum Peripateticis nos confundamus. Hi rectè quidem *affectibus in genere* indifferentiam tribuunt, dum eos nec bonos esse statuunt, nec malos; sed cum deinceps ad *distinctas affectuum species* deveniunt, ad eandem indifferentiam hos etiam affectus trahere conantur, qui naturâ sua non nisi mali sunt.

32. Atque inde potissimum inter hos & Stoicos de *Irâ* controvertitur, quæ controver-

versia pasim occurrit in Senecæ libris de Irâ. Nos *Stoicis* quidem non assentimur, qui affectus omnes malos esse prædicabant, quia affectus non rectè definiebant. Neque tamen quoad Iram *Peripateticis* contra *Stoicos* possumus accedere. *Ira* enim naturâ suâ, & quia est cupiditas ulciscendi & lædenti incommodandi, mala est. Debuissent igitur Aristotelici Iram affectibus potius planè non annumerare, quod *Stoicis* quidem licebat, qui affectus omnes malos esse statuebant: Porro cum *Peripatetici* Iram pro indifferenti habeant, cur non itidem Avaritiam vel *Invidiam* censent indifferentes? Neminem enim *Peripateticorum* novi qui *Invidiam* non habuerit pro malo affectu.

33. Si quis etiam prætendat, *Peripateticos* bonos & malos affectus tantum *secundum posteriorem regulam* distinxisse, eosque malos statuisse, in quibus fuerit motus nimis concitatus, bonos vero vel certe indifferentes, quorum motus fuerit attemperatus; tamen hâc excusatione parum proficeret, cum quod necessitas prioris regulæ in dijudicatione bonorum malorumque affectuum jam supra demonstrata est, tum quod rursus obstat exemplum *Invidiæ*, cujus motus naturâ suâ tardus magis est & clandestinus, quam fervidus & concitatus.

34. Hâc cautelâ ritè observatâ facile respondebis ad *Lactantii librum de Ira DEI*, tan-

quam errori huic Aristotelis, quem pro reliquis Philosophis magnificiebat, innixum.

CAPUT VII.

COLLATIO QUATUOR PRIMARIORUM AFFECTUUM, AMORIS RATIONALIS, AMBITIONIS, AVARITIÆ & VOLUPTATIS.

SUMMARIUM.

Connexio n. 1. Cur unus tantum detur amor rationalis, sed plures species amoris irrationalis? n. 2. Quatuor amoris species e distinctis clasibus rerum amatarum deductæ. n. 3. Item tria vitia primaria e Politica. n. 4. E tribus principiis, Sale, Sulphure & Mercurio. n. 5. Icones 4. affectuum primariorum in Igne, Aqua, Terra, Aere, n. 6. Eorum fundamentum in 4. humoribus, sanguine, cholera, Melancholia, phlegmate, n. 7. & trium vitiorum in tribus Ventribus. Fundamentum 4. Virtutum cardinalium n. 8. Collatio trium vitiorum secundum tres hominis ætates. n. 9. Secundum statum Ecclesiasticum, Politicum & Oeconomicum. n. 10. In vita, Academica secundum Studiosos & Professores Philosophiæ. n. 11. & trium facultatum superiorum n. 12. In Statu Politico secundum tentationes Principum, n. 14. In statu Oeconomico secundum vitam literatorum, mercatorum, opificum & militum. n. 15. Comparatio amoris rationalis cum tribus vitiis principalibus intuitu virtutum ipsi conjunctarum n. 16. 21. Quibusnam vitiis Voluptas, Ambitio & Avaritia amori rationali potissimum opponantur. n. 22. 23. 24. Mixtura avaritiæ & ambitionis, item avaritiæ & volupta-

ptatis. n. 25. Mixtura ambitionis & voluptatis
amori rationali non admodum videtur dissimilis. n.
26. Filiæ trium vitiorum primariorum, & 4. affectuum
primariorum secundum eas comparatio, nimirum
secundum Ignaviam, Vindictæ cupidinem, Invidiam
n. 27. 31. Alterationes intellectus humani secundum
quatuor affectus primarios. n. 32. ἀνακεφαλαίω-
σις totius doctrinæ in tabulis n. 33.

I.

IN præcedentibus diximus amorem ratio-
nalem *bonum* esse affectum, voluptatem vero
Ambitionem ac Avaritiam *malos* affectus.
Etsi autem nostri instituti non est, ut de amo-
re rationali polixius adhuc agamus, id enim in
parte priori integre præstitimus, sed cogitan-
dum potius nobis sit, quemadmodum amo-
rem irrationalem cognoscere discamus ac ma-
nuductionem præbeamus, quâ ratione is co-
ërceri debeat; Proderit tamen prius facilitio-
ris doctrinæ causa non solum *amorem rationa-
lem cum tribus speciebus amoris irrationalis*, sed et
has ipsas tres species inter se conferre.

2. Amor rationalis *unius* tantum est generis,
irrationalis vero *diversas* habet species. Una
est Veritas, errores multi; una recta linea, plures
curvæ; Unicum bonum, mala plura; Una vir-
tus, vitia multa. Aristotelici multa garriunt
de Justitiâ suâ, quod virtutes omnes in se con-
tineat. Nos vero jam in priori parte a) ostendi-
mus amorem longius sese extendere quam Ju-
sti-

a) c. 4. n. 64. seqq. & cap. 5. n. 104. seqq.

sticiam, de amore autem rationali rectius dici potest quod virtutes omnes sub se complectatur; quodque is qui non omnes possidet virtutes, certus esse queat, se amore rationali carere, imo ne unicam quidem virtutem vere possidere, sed fucatam tantum virtutis speciem.

3. Cæterum numerum ternarium affectuum principalium amoris irrationalis jam paullo supra b) è tribus virtutibus ad amorem rationalem pertinentibus derivavimus. Potest tamen & alio modo demonstrari, *Quilibet homo amat aliquid*. Quicquid secundum captum rationis amari potest, vel *DEUS* est, vel *Homo*, vel *creatura infra hominem*. De *Amore DEI* ratio sibi relicta nil aliud scit, nisi quod is unicè in amore hominum quærendus sit. Relinquitur ergo *Amor hominum* & *Amor creaturarum infra hominem*. Homo vel est animo tranquillo vel irrequieto. *Amor rationalis* amat homines animi tranquillitate præditos; Homo irrequietus naturam humanam partim studet opprimere, & ex homine bestiam formare, dum tranquillitatem suam frustra quærit in voluptate sensibili; Huiusmodi homines promptissimè se voluptati accommodant; partim humanam naturam supra Sphæram suam à Deo ipsi positam vult evehere, & quietem suam in vanâ quærit imaginatione. Hoc hominum genus *Ambitioni* patet. Qui hominem nullum amat, is necessario delectatio-

tionē suam quærere debet *in inferioribus creaturis*, e.g. canibus, equis, plantis, lapidibus &c. Illa omnia nummis possunt comparari, & in pecunia quasi concentrantur. Unde Amor iste dicitur *Avaritia* seu *Φιλαργυρία*.

4. Sed ex aliis etiam disciplinis tria hæc vitia primaria possunt deduci: *Politica* hæc nobis suppeditare poterit. Autor ingeniosus historiæ *Sevaramborum* clarissime ostendit, fontem omnis mali in Republica originem inde traxisse, quod introducto discrimine inter nobiles & plebejos communio bonorum fuerit abrogata. *Illud Ambitionem* ad *ἀκμὴν* evexit. Introductio dominii bonorum pauperes & divites peperit, *Opulentia Voluptatem*, *Paupertas Avaritiam* aluit.

5. *Philosophia naturalis* idem nobis ostendit, ex alio licet fundamento. Non est dubium animam humanam tam quoad intellectum, quam quoad voluntatem à qualitate corporis valde alterari. Corpus nostrum constat ex principiis. Principia hæc, quod pace Aristotelicorum & Cartesianorum dictum volo, non alia sunt, quàm Sal, Sulphur & Mercurius. Ea si *juste essent temperata*, tum homo suâ gauderet quiete, & *amor rationalis* foret essentia animæ ejus. Sed mox *Sulphure* ignito ac fervido prædominante, anima ad *Ambitionem* inclinatur; Mox *Mercurio* volatili & fluido excedente, anima trahitur ad *Voluptatem*, denique *sale* gravi & ad

ad terram trahente præponderante, cor hominis *pecunia* adhæret.

6. Quod si rem è *quatuor Elementis* etiam derivare velimus, non longè à priori observatione recederet. *Ignis* omnia consumens furenti *Ambitioni* respondet. *Aqua* inconstans & omnes formas induens variabili *Voluptati*. *Terra* frigida & dura *avaritiæ* immisericordi ac invidiosæ, *aër* denique purus & ferenus *Amori puro* atque fereno.

7. Imo ipsa *hominis natura* quatuor hos affectus primarios nobis commonstrat. Quantum enim *Physici* digradientur de quatuor humoribus, quotidiana tamen experientia ostendit, quatuor præcipue dari humores, & 4. hominum genera esse, quatuor distincta humoribus atque affectibus. *Sanguinei* fortes experiuntur tentationes à *Voluptate*, *Cholerici* ab *Irâ ambitionis*, *Melancholici* ab *amore terrestrium creaturarum*. Et si haberemus *Phlegma* aliquod rectè temperatum, darentur etiam homines qui experirentur naturalem impulsam ad *Amorem patientem ac misericordem*. Sed cum id quod phlegma vocamus, vel sit mixtura melancholiæ cum cholera, i. e. particularum salinarum & sulphurearum, vel cum massa sanguinea apud sanguineos in serum ac pituitam degenerat, mirari non debemus si nobile nomen phlegmaticorum sæpius pro hominibus insidiosis ac malitiosis, vel desidiosis & ineptis catachrestice usurpatur.

8. Notum est homini tribui *tres Ventres*. In *capite* dominatur *Ambitio*, in *corde* *Avaritia*, in *infimo ventre* *Voluptas*. Ex hac observatione enatae sunt quatuor Virtutes cardinales priscorum Philosophorum, *Prudentia* quæ in capite resisteret *ambitioni*, *Fortitudo* quæ in pectore supprimeret *meticulosam avaritiam*, & *Temperantia* quæ in ventre inferiori *voluptatem* coërceret. Hæ tres virtutes conjunctim sumptæ nomine *Justitiæ*, (à nobis verò, ut modo dictum, rectius nomine *Amoris rationalis*) indigitantur.

9. Ac infra quidem ostendemus tria vitia primaria apud omnes homines cujuscunque conditionis deprehendi, & singula per vices dominari. *Experientiâ* tamen docemur, in *juventute voluptatem*, in *etate virili ambitionem*, & in *senectute avaritiam* maxime eminere, majoresque insultus occasionesq; peccandi præbere. *Amor rationalis* in singulis ætatibus nil habet peculiare, quippe qui in nullâ ætate naturaliter fit passio dominans.

10. Homines pro ratione Statuum dividuntur in statum Ecclesiasticum, Politicum & Oeconomicum. *Oeconomicus* maxime impetitur à *Voluptate*, *Politicus* ab *ambitione*, *Ecclesiasticus* ab *avaritia*.

11. In *Statu Academico* *Studiosis* cavenda est *Voluptas*, *Professoribus* *disciplinarum theoreticarum*, e. g. *Physicæ*, *Matheseos* &c. *Avaritia*, *Prælicarum ambitio*.

12. In *Facultatibus superioribus* *Voluptas*, præ-

præcipue infidiatur *Medicis, Ambitio fctis, Avaritia theologis.*

13. In *statu Politico* homines dividuntur in Principes & subditos. *Princeps* trium affectuum fortibus insultibus obnoxius est, & partim sibi cavere debet à blandientibus *adulatoribus*, ne ejus provocetur *Ambitio*, partim à lenonibus & *parasitis*, ne in ipso excitetur *Voluptas*; partim denique à pestifero genimine *Exactorum* subditos exugentium, ne ejus irritetur *Avaritia*.

14. Subditi dispescuntur in Nobiles, Cives & Rusticos. *Nobiles* premuntur ab *Ambitione*, *Cives* à *luxu*, *Rustici* ab *avaritia*.

15. In *statu Oeconomico* *Literati* caveant *Ambitionem*, *Mercatores* *avaritiam*, *Opifices* *voluptatem*. *Milites* tribus simul *tentationibus* sunt expositi.

16. Nunc etiam *Amorem rationalem* secundum virtutes ei adhærentes tribus vitiis istis opponamus. *Amor rationalis taciturnus* est & *candidus*, loquitur quæ loquenda sunt, tacet tacenda. *Voluptas* est *garrula* atque *temeraria* & quæcunque effutiens. *Ambitio* *muscitatrix* est, & ex omnibus rebus facit arcana ac mysteria. *Avaritia* est *dolosa*, & aliter loquitur, quam in corde sentit, breviter, *mentitur* & *simulat*.

17. *Amor rationalis* ergo alios *benificus* est & *liberalis*, *Voluptas* & *Ambitio* sunt prodigæ idque modo levisimo ac vanissimo. *Avaritia* tenax immisericors & in expendendis nummis difficilis.

18. *Amor rationalis* est *equanimis*, & erga quos-

quoscunque se præbet talem, qualem decet. *Voluptas servilis est, Ambitio elata, & Avaritia modo stolide superba, seu tumida, modo histrionica, parasitica.*

19. *Amor rationalis est dolorem sentiens, sed animosus, patiens tamen, Voluptas usque ad excessum tenerrime dolens, impatiens & pavida, Ambitio efferata & temeraria, Avaritia insidiosa & crudelis.*

20. *Amor rationalis est sobrius, temperans, moribusque honestis, Voluptas vorax, vinolenta, libidinosa, Ambitio Stoicæ operam dat inedia, nec ulla faciei formositate movetur; Avaritia est sordida ac μισογύναι.*

21. *Amor rationalis frugalis est erga seipsum, Voluptas prodiga, Ambitio tenax & Avaritia nummilega.*

22. Itaque *amor rationalis* Voluptati maxime mediante *Temperantia & Parsimonia* oppositus est & contrarius. in Candore ac Liberalitate, item in æquanimi humanitate teneroque dolore Voluptas paullo propior est *amori rationali*, quia nimis est candida, liberalis, humana, & in excessu tenerè dolens.

23. Ab *Ambitione* *amor rationalis* præcipue differt *Æquanimitate* ac *Generositate*: In taciturnitate, liberalitate, temperantia & parsimonia ambitio ab amore rationali minus abhorret, quia in excessu taciturna, liberalis, temperans & parca est.

24. *Avaritia* nihil omnino habet quod *amori*
I ratio-

rationali simile sit, (cum avaritia nullum hominem amet) Ejus tamen *dolus* & *immisericordia* magis adversatur amori rationali, quam ejus sordes & nummilegium erga seipsum. His vero longius distat à Voluptate, quam ab Ambirione, sicut infidiosâ ac dolosâ immisericordia Voluptati certis in casibus magis adversatur, quam amori rationali. Timida verò crudelitate, item fervili superbiâ, ac histrionica & praestitica servitute portentosa ratione in se unit passiones voluptatis ac ambitionis è diametro sibi contrariantes.

25. Hinc quemadmodum Amor rationalis cum vitiis ægrè miscetur; ita *mixtura Ambitionis* cum *Avaritia* non æquè ridicula est, quam *Avaritia* & *Voluptatis*, in qua omnes distantiam à verâ virtute clarissime animadvertunt.

26. Imo *mixtura Voluptatis* & *Ambitionis* non admodum perspicacibus *fucum* quendam illinit *amoris rationalis*, quia horum vitiorum alterutrum semper aliquid habet, quod alterius elongationem à verâ virtute compenset. Garrulitas voluptatis musitatione avaritiæ, & vicissim musitatio garrulitate temperatur, ut *taciturnitati* atque *candori* amoris rationalis non admodum sit dissimilis. Prodigalitas in expensis voluptatem afferentibus & prodigalitas in expensis ad vanos honores mixtura utriusque factâ utrobique ita cohibetur, ut propius accedat ad *liberalitatem* amoris rationalis, imo Magnificentiâ quædam existimetur. Mixtura Superbiæ & fervilis submissionis *æquanimitati* ac *humanitati* valde similis videtur, & temerarius furor, meticuloso dolori permixtus larvam induit verè *dolorosæ fortitudinis*. Stoica inedia & tenacitas cum prodigâ intemperantiâ mixta, valde *temperanti parsimonie* assimilatur.

27. Cæterum certis quibusdam signis tam amor rationalis à quibuscunque vitiis; quam ipsa vitia inter se discernuntur: *Otium* atque *Ignavia* progenies est *Voluptatis*; *Ira* ac *Vindicta* *Ambitionis*; *Invidia* & *Immisericordia* *Avaritiæ*.

28. *Voluptas* ad omnes labores est *ignava* & *difficilis*: *Ambitio* vero *laboriosa*, *Avaritia* non detrectat *laborem asininum*, *Amor rationalis* est *alacris* ac *negotiosus*, utitur tamen *recreatione*.

29. *Ambitio* est *iracunda* & *vindictæ cupida*; *Voluptas* *iracunda* sed *tenere dolens*, *Avaritia* *iram* *dis simulat* & *differt*, *Amor rationalis* *patiens* est & *facile condonat*.

30. *Avaritia* *invida* est & *immisericors*, *Voluptas* aliis *officia ignava ac luxuriosa* præstare conatur. *Ambitio* *insevit* aliis *quoad iram & vindictam*. *Amor rationalis* *gaudet* *super aliorum fortuna*, estque *officiosus*.

31. Simul etiam inde patet, *voluptuosam ignaviam* & *ambitiosam sedulitatem*, item *ambitiosam vindictæ cupiditatem* & *voluptuosam lenitatem* *permixtas*, induere posse *speciem amoris rationalis*.

32. Supra notavimus *voluntatem regere intellectum*, non verò *intellectum voluntatem*; Considerandæ igitur etiam sunt *alterationes intellectus* secundum quatuor affectus primarios. *Avaritia* præstat *felicem memoriam*, absque bono ingenio ac iudicio; *Ambitio* *exactum iudicium* absque *felici ingenio & memoria*. *Voluptas* *excellens ingenium* absque bono iudicio ac memoria. *Amor rationalis* tria illa debito modo possidet, & *mixtura ambitionis & voluptatis* iterum pulcram exhibet figuram. Nam ubi reperitur ingenium & iudicium, ibi non admodum desideratur memoria.

33. Ecce jam generalem Epitomen præceptorum præcipuorum de Affectibus, quæ si ex fundamento intelligis, *clavem* possides *cognitionis tui ipsius & aliorum hominum*. Studebimus ea in sequentibus demonstrare, & quo rectius possis singulorum collationem instituere, in usum tuum sequentes tabulas construximus.

I.

Amor rationalis.**Homines quieti,**

-

-

Aër.**Phlegma,**

-

Iustitia.

-

-

-

-

-

-

-

-

Voluptas.**Naturam humanam
supprimentes.****Divitiæ.****Mercurius.****Aqua.****Sanguis.****Venter infimus.****Temperantia.****Juventus.****Status Oeconomicus.****Studioſi.****Medici.****Prin-****Cives.****Opifices.****Mi-****Am.**

I.

Ambitio.

Naturam humanum,
nimis evehentes.

Nobilitas, plebeji.

Sulphur.

Ignis.

Cholera.

Cerebrum.

Prudentia.

Ætas virilis.

Status Politicus.

Philosophi practici.

J Cti.

ci-

Nobiles.

Literati.

li-

Avaritia.

Creaturæ infra homi-
nem.

Paupertas.

Sal.

Terra.

Melancholia.

Cor.

Fortitudo.

Senectus.

Status Ecclesiasticus.

Philosophi theoretici.

Theologi,

pes.

Rustici.

Mercatores.

tes.

II.

Amor rationalis.

1. Taciturnus Candor.
2. Benefica Liberalitas.
3. Æquanimis Humanitas.
4. Patiens Magnanimitas.
5. Sobria & frugalis Castitas.
6. Parsimonia.
7. Negotiosa Alacritas.
8. Patiens Fortitudo.
9. Hilaris Officiositas.
10. Mediocris Memoria.
mediocre Ingenium.

Judicium.

Voluptas.

1. Præcipitans Garrulitas.
2. Turpis Prodigalitas.
3. Servilis Submissio.
4. Impatiens Meticulositas.
5. Temulenta & Vorax Libido.
6. Prodigalitas.
7. Ignavum Otium.
8. Iracunda Mollities animi.
9. Officia lenonum & histrionum.
10. Ingeniosa Inveniendi facultas.

Am-

II.

Ambitio.

1. Obstinata Reticentia.
2. Affectata Magnificentia.
3. Despiciens Superbia.
4. Violenta Audacia.
5. Stoica Inedia & Insensibilitas.
6. Parcitas.
7. Inquies.
8. Excandescens Vindictæ cupido.
9. Officiositas audax & violenta. f. Officiariorum.
10. Iudicium exactum.

Avaritia.

1. Fraudulentum Mendacium & Simulatio.
2. Immisericors tenacitas & solvendi difficultas.
3. Inflatio, Iactantia, Parasititas.
4. Infidiosa Crudelitas.
5. Sordida Misogynia.
6. Nummilegeium.
7. Labor asininus.
8. Clandestinum vindictæ studium.
9. Invida ἐπιχαιρεσκαχία.
10. Excellens Memoria.

CAPUT VIII.
DEDUCTIO OMNIUM VERARUM
VIRTUTUM EX AMORE
RATIONALI.
SUMMARIUM.

Connexio n. 1. Tranquillitas animi poscit harmoniam facultatum cogitationum. n. 2. Differentia memoriæ, ingenii & iudicii. n. 3. Amor rationalis tribus his facultatibus utitur in æquali proportionem, n. 4. easque conservat in mediocri exercitio. n. 5. Amor rationalis est taciturnus, n. 6. candidus, n. 7. liberalis, n. 8. erga omnes humanus, n. 9. animosus. n. 10. (Mors non est omnium maxime formidanda, sed minimum objectum fortitudinis, n. 11) temperans & castus, n. 12. frugalis, n. 13. negotiosus & alacris, n. 14. patiens & magnanimus, n. 15. officiosus.

I.

Superiori capite notavimus *virtutes omnes sub amore rationali contineri*. Easque nominavimus, & vitiorum modis & qualitatibus opposuimus. Id jam clarius adhuc exponemus, nam multum conferet ad vitiorum qualitates virtutibus oppositas rectius intelligendas.

2. Amor rationalis nil aliud est quam animi tranquillitas. Ubi adest animus tranquillus, ibi etiam necessum est adesse tranquillas cogitationes. Non possunt autem cogitationes esse tranquillæ, nisi adsit perfecta quædam harmonia inter *facultates intellectus*. Quæ si a-

li-

liquâ laborarent inæqualitate, & facultas altera alterâ esset superior, nulla posset esse tranquillitas, quia æque certum est, datâ inæqualitate dari inquietudinem, quam numerum parem & imparem additos parem numerum procreare non posse.

3. Has tres facultates nominavimus *Memoriam, Ingenium, Iudicium*. *Memoria* nobis rem absentem eâdem figura, eodemque ordine repræsentat, quibus eam præsentem concepimus. *Iudicium* non solum præsentia à diversis discernit, item ea quæ naturaliter commixta sunt, sed prohibet etiam ne, quid rebus diversis tribuamus, vel iisdem addamus, quod iis non congruit. *Ingenium* hominem quasi elevat, ut idoneus sit, ad rem inveniendam, & quæ memoriter tenet, componenda, item quæ in rebus præsentibus sunt homogenea facile observanda.

4. Tres hæ facultates in intellectu hominis rationaliter amantis sunt in æquali Harmoniâ, quia amor rationalis se non imiscet rebus alio-
triis, sed cum praxi *amoris universalis*, & conjunctione in amore particulari occupatus est. Uterque amor non eget magno labore ac speculatione, adeoque hic non opus est iudicio magnopere subtiliterque acuendo. Imo cum hic non respiciantur res longius distinctæ, *memoria* etiam non opus habet ingenti extensione, & quia in amore rationali nil dolose agitur, nec certas inventiones personis amatis objici-

I 5 mus,

mus, eisque nobis existimationem quærimus, *Ingeniū* non eget excellenti aliquâ exploratione.

5. Nec existimandum tamen est in amore rationali tres hæc facultates *nil invenire quod agant*, sed quia his non opus sit, necessum esse, ut otiosæ quasi obtorpescant. Homines stupidi & simplices, non sunt virtute præditi, etsi virtuosi non admodum sint subtile, callidi, excellentes Poetæ &c. nec exemplum præbeant stupendæ memoriæ. Amor rationalis abunde habet quod agat, si *memoriam, iudicium & ingenium* velit in mediocri labore retinere, tam in exercendis virtutibus amoris universalis, quam si in electione ac exploratione, item in acquisitione ac conservatione amici vere virtuosus, præsertim si is adhuc debilitatibus est obnoxius, *iudicium, memoriam, & ingenium suum* utiliter adhibet. Imo cum veritas in solo reperitur amore rationali, ejus autem exploratio *iudicio, memoria atque ingenio* carere nequeat, hujus denique primarium officium sit, ut errorum multitudinem ab unica veritate secernat; facile etiam inde colligitur amorem rationalem tres hæc facultates semper *in temperata quadam Harmonia usurpare*.

6. Amor rationalis *taciturnus* est, in *alienis* tamen magis negotiis, quam in propriis. Id vero debet *iudicio*, sine quo intempestiva suâ garrulitate amicis facile posset incommodare. *Nec ex quibuscunque tamen rebus facit mysteria*, cum non minus amici, tanquam virtute præditi

diti nemini incommodare, adeoque paucas actiones celare studeant. *Humanitas* hanc exposcit taciturnitatem, ne è garrulitate malevoli ansam capiant amicis ejus incommodandi. *Veracitas* id postulat, si tacere se velle promisit. Nonnunquam istud etiam requirit *Modestia*, (per *Taciturnitatem* enim in genere intelligimus virtutem quæ tacet quando tacendum est) e.g. ne soli clamoribus perpetuis in conventibus aliis obstrepamus, item *Mansuetudo*, ne verbo quodam aculeato quenquam offendamus, maxime verò *Patientia*, ut tacendo parvas iniurias concoquamus, nec ogganniendo crabrones irriteremus. Plura adhuc dicenda restarent de *Amore particulari*. *Taciturnitate* enim alios *discimus cognoscere*, eisque præstitis officiis obviam imus; Nonnunquam etiam taciturnitas summis annumeratur beneficiis, denique cum τὸ tacere sit actio rationalis, indubitanter quoque pertinet ad *communione*m actionum secundum rectam rationem institutarum.

7. Amor rationalis est *candidus*, eaque dicit quæ sentit. *Candor* iste seu loquendi sinceritas est virtus quæ loquitur, cum tempus est loquendi. Non enim habet animum ulli homini incommodandi, adeoque non opus habet ut dolos quosdam occultet, videt potius atque intelligit, quantum loquendo etiam aliis possumus prodesse. Ac *Humanitate* quidem urgetur, ut alios contra damnum imminens præ-

præmoneat; Id ab eâ pollicit *Veracitas*, si candide aliquid se dicere velle promisit; *Modestia* quoque requirit ut in congressibus optima quæque loquendo immisceamus, nec tanquam proditores aliorum dictis insidiamur; Item *Manfuetudo*, ut ubique sermonibus nostris paci studeamus, quandoque etiam *Patientia* ut bonis verbis lædentes retineamus, ne pergant furendo nos amplius laceßere. Præterea in *amore particulari* candidis sermonibus alios *explorare* discimus & apud eos nos *insinuamus*. Iusto tempore loqui magnum est *beneficium*, referendumque ad *communionem* actionum secundum rectam rationem institutarum.

8. Possimus & reliquas virtutes in posteriori tabula adductas ex partibus amoris universalis & particularis deducere, nam virtus virtuti manum subinde quodammodo porrigit: Brevitatis tamen studio saltem ostendemus, ex qua potissimum quæque derivetur. *Benefica Liberalitas* est quidam quasi rivulus ex universali *humanitate* & confidenti *beneficentia* amoris particularis promanans, & explicandus ad ductum præceptorum & monitorum, ex quibus in priori parte huius disciplinæ duas has virtutes expoluimus, ne in *Prodigalitatem* & *fucatam Beneficentiam* degeneret. Nam *benefica Liberalitas* nil aliud est quam virtus ex animo sincero cuique de *abundantia sua impertiens*, amicis vero etiam non sine *impensa*, ad veram eorum utilitatem promovendam, *commodans*.

9. *Equa-*

9. *Æquabilis Humanitas est virtus, quæ omnibus ac singulis, præcipuè vero amicis humanam sese præbet, & cuique æquale jus, etiam cum remissione proprii juris, pro re nata concedit. Virtutem hanc Amori rationali necessario adesse debere, ex supra dictis de Humanitate & Modestia probabitur, quandoquidem ex duabus hisce coniuncta est.*

10. *Patiens Magnanimitas est virtus, quas-
cunque adversitates ac illatas injurias æquo animo
impavidè tolerans, nec de his querelas instituens.
Hæc virtus inde conficitur, cum amor ratio-
nalis naturalem in DEO fiduciam exercere, &
metum creaturarum profligare studet, quæ de
re etiam in priori parte Ethices a) docuimus.
Præterea sana ratio abunde testatur, Metum
mali, quod declinare nequimus, nil nisi inquie-
tudinem parere, ac cupiditatem rerum impos-
sibilium; Querelas verò hanc inquietudinem
significare atque augere. Ea vero inquietudo
ab amore rationali exulat.*

11. Hic se offert admonendi locus de vul-
gato errore Philosophorum, Mortem cum Ari-
stotele suo pro re omnium terribilium terribilissima
venditantium, cum opinio hæc absurdissima sit,
& ab ingeniis plusquam muliebribus conficta.
Ostendimus iam in priori parte b) Mortem eti-
am secundum Philosophiam bonam esse. Ac si
quis rem mediocriter iuxta normam rationis
qui-

a) P. I. c. 3, n. 28, 30. b) P. I. c. I. n. 40.

quibuscunque hominibus inditæ exigat, deprehendet, *Mortem levisimum fere Objectum esse, in quo patiens animositas rigorem suum virtuosum exerceat.* Et facilius esse, morti, quam sine durabili dolore oppetere possumus, obviam ire, quam e. c. cum Mutio Scævola manum igni patienter immittere.

12. *Sobria & temperans Castitas est virtus modico utens cibo ac potu, eoque parum sapido, quantum eius ad corpus sustentandum sufficit, eoque talem sibi generandi facultatem comparare studens, quæ ob excessum atque fervorem suum hominem non abripiat ad prohibitam & à sana ratione exorbitantem libidinem.* Ad hanc virtutem nos adducit *Amor nostri* c) item quod sana ratio docet, naturam paucis esse contentam, & quod pane & aqua vitam maximâ cum tranquillitate traducere, ac abstinendo à cibo & potu calido varioque, varios quoque fervores libidinosos atque turbulentos evitare valeamus.

13. Inde vero nascitur *Parsimonia*, quæ est virtus qua pauca in usus nostros erogamus, eaque solum paramus, quæ ad conservandam sanitatem necessaria sunt, quæque inde relinquuntur in aliorum commoda consumimus, & in hunc finem superflua asservamus.

14. Porro omnes hæ virtutes opus habent exercitio & attentionem exposcunt. Ex quo facile intelligitur, *Negotiosam Alacritatem* itidem esse

c) P. 1. c. 8. n. 27. seqq.

esse partem necessariam Amoris rationalis: Estque *virtus ad quacunque amoris officia, quotquot offeruntur, alacris atque parata, & semper in aliquo negotio occupata, quod tendat ad emolumentum hominum, præcipue amicorum.*

15. *Patiens Fortitudo est virtus quæ non movetur illatis iniuriis, tantum abest ut ulciscendi occasionem quærat, cum eam quantumvis oblatam respuat.* Etsi autem paucissimi hanc virtutem habeant pro rationali, vel pro parte amoris rationalis, cum hi qui omnium maximè rationales existimantur, ambitiosi sint, amor vero rationalis nulla re magis, quam hac virtute ab ambitione discrepet; tamen in priori parte rationalitatem ac nobilitatem patientiæ hujus justa, proluxa accurataque demonstratione asseruimus.

16. Tandem *Hilaris Officiositas est virtus non solum aliis, præsertim amicis, ex animo inservire studens, verum etiam gaudens, cum aliis bone est.* Hæc tam necessaria est ad amorem rationalem, ut quisque facile intelligat, amorem absque ea amorem esse non posse, amorem sine officiis amoris non posse consistere, hosque à nobis neutiquam amari, è quorum fortuna nullam capimus lætitiā.

CAP. IX.
DE
VOLUPTATE, ET VITIIS IN-
DE EMANANTIBUS.

SUMMARIUM.

Voluptatis varia significatio. n. 1. Ejus Definitio. n. 2. Quænam significatio sit hujus loci. n. 3. Quid voluptati commune sit cum amore rationali, item cum ambitione & avaritiâ. n. 4. Omnes voluptuosos ad quietem contendere. n. 5. Omnes voluptuosos quietem suam quærere in vicissitudine. n. 6. Appetere conjunctionem cum sui similibus voluptuosis. n. 7. Voluptatem petere ex hominibus. n. 8. Quietem suam frustra quærere in vicissitudine. n. 9. Vicissitudinem laborare infinita inquietudine. n. 10. Voluptuosos nulla finita vicissitudine oblectari posse. n. 11. Suboriri etiam Indignationem, cum ea vicissitudo non semper sit in hominis potestate, n. 12. sed interdum etiam coactus detineatur in his quæ delectationi sunt contraria, n. 13. Differentia voluptatis ab Ambitione & Avaritiâ. n. 14. Delectatio Gustus & Tactus. n. 15. Homo voluptatem suam quærît in cibo & potu nimis sâpido. n. 16. & in eorum varietate, n. 17. quibus assuefactus prolabitur in excessum. n. 18. Voluptas venerea ex natura sua nimis est sensibilis & afficiens, n. 19. cibo & potu tamen valde augetur. n. 20. Voluptatem gustus & tactus reliquis omnibus oblectamenti præferunt. n. 21. Et ex utraque quietem suam expectant, n. 22. Etsi alii Baccho magis ac Gulæ, n. 23. alii Veneri magis indulgere videantur. n. 24. Oblectamenta reliquorum sensuum in voluptuosis referuntur ad voluptatem gustus & sensus venerei, n. 25. Delectatio nempe Visus, n. 26. Auditus, n. 27. & Olfactus. n. 28. Natura hominis paucis

paucis est contenta. n. 29. Voluptuosi multa sibi superflue ac præter necessitatem comparant. n. 30. Diversitas suppellectilis hominis virtuosus, & voluptuosus. n. 31. 32. Quibus in rebus occupetur Prodigalitas voluptuosorum. n. 33. Demonstratio quod Teneritas non sit perfectio, sed signum voluptatis. n. 34. 35. Quomodo differant Memoria, Judicium & Ingenium. n. 36. Voluptuosos non quidem præditos esse excellenti memoriâ, n. 37. nec iudicio n. 38. præstare tamen ingenio. n. 39. Voluptuosi delectantur studiis. n. 40. 41. 42. Qualis sit literatura voluptuosorum. n. 43. 44. Voluptuosi sunt pigri & ad otium proclives. n. 45. temerarii garruli, n. 46. Prodigii Ucalegontes. n. 48. serui-les adulescentes, n. 48. impatientes, pavidus, n. 49. iracundi molles, n. 50. Lenones & hiltiones. n. 51.

I.

Voluptatis vocabulum variè sumitur, 1. figuratè pro *tranquillâ mentis delectatione* seu ipso Amore rationali, sicut vulgo principia Epicuri ab eius assensibus explicantur. 2. pro *oblectatione irrationali in genere*, ita ut delectatio ambitiosorum & avarorum sub eâ comprehendatur. 3. pro delectatione irrationali, ambitioni & avaritiæ oppositâ, sed *delectationem irrationalem intellectus imaginativi complectente*. 4. pro delectatione irrationali *omnium sensuum externorum corporis*, Visus nimirum, auditus, olfactus, gustus & tactus. 5. Pro *Voluptate gustus & tactus*.

2. Huius loci propria est *quinta significatio*, certa tamen ratione etiam *tertia & quarta*.

K

Ita-

Itaque Voluptas nil aliud est, quàm *affectus quietem suam in perpetua ac variabili oblectatione intellectus & sensuum externorum, gustus in primis & tactus veneris frustra querens, ad eamque obtinendam ad conjunctionem cum ejus farinae hominibus adspirans.*

3. Quoties hætenus Voluptatis mentionem fecimus, semper vitium ad amorem irrationalem referendum, ab ambitione verò ac avaritia distinctum intelleximus, unde *prima & secunda* significatio huc non quadrat, sed *tertia*, in sua latitudine quartam & quintam, tanquam contractiones sub se continens; Maxime vero *quinta* significatio ad quam Voluptas in quarto & quinto significato præcipue respicit.

4. Quod voluptas est *Affectus*, id ei cum amore rationali & irrationali commune est. Quod *tranquillitatem suam in perpetua variatione frustra querit, ideoque conjunctionem cum sui similibus intendit*, id æque etiam usu venit in ambitione atque avaritia, & ut jam supra a) monuimus, in quacunque animi inquietudine & amore irrationali deprehenditur.

5. *Omnes voluptuosi tranquillitatem querunt, eique studiosè inhiant. Qui voluptatis causa studiis incumbunt, tranquillitatem suam se cum affectuosos opinantur, si Bibliothecam aliquam perreptassent, vel in Scientiam aliquam penetrassent, certè si in omni scibili justam notitiam sibi comparassent. Qui in oblectatione sensuum tranquillita-*

a) vid. c. 1. §. 34. & 38.

litteratam quærunt, quietem nescio quam se adeptos putant, si per aliquot saltem annos sensus suos exquisitissima voluptate pascant, vel foeminæ cuiusdam amorem consecuti sint, vel ad opes atque honores contendunt, uti vitam, ut ipsis quidem videtur, quietam atque tranquillam, i. e. luxuriosam ac desidiosam agant.

6. *Omnes voluptuosi tranquillitatem suam ex vicissitudine expectant.* Hinc vulgatum illud: *Varietas delectat.* Qui voluptatem studiis suis pro scopo proposuerunt, impense lætantur, quando in *Actis eruditorum Ephemeridibusque* alia aliaque, subinde in omnibus facultatibus reperiunt, quando nova subinde excogitant, & uno nondum finito, aliud priori neglecto incipiunt. Qui *sensus externos delectant*, quietem suam expectant modo in delectatione visus, modo auditus, &c. modo in aspectu Comœdiæ, modo in aspectu picturæ, modo apud pugiles, modo apud histriones, modo apud Pollicinellum, modo apud bestiã exoticam, &c. Et mediocrem foeminæ amorem adepti, mox aliam ambiunt: Linguam, denique infinitâ cibi & potus mutatione titillare student. &c.

7. *Voluptuosi perpetuo conjunctionem cum sui similibus anhelant.* Non datur animal magis sociale, quàm homo voluptati deditus, nec quisquam magis in defectu sodalium, de otioso tempore conqueritur, quam voluptuosus; sed nemini se lubentius associat, quam sui similibus. Qui voluptatem ex studiis quærunt, conventi-

bus eruditorum sæpius interesse conantur, ubi varii dantur discursus. Maiori cum voluptate student apud alios, quam cum soli sunt. Et si omnino soli studiis affixi sunt, id tamen agunt, vel ut tempus fallant, vel ut habeant, quod in congressibus amicorum ipsi proponant, adeoque maximam temporis partem deambulando consumunt. *Alii* integros dies transigunt quærendis ejusdem farinae sociis in Comœdiis, Palæstra, apud Aleatores, &c. præcipue vero in cauponis, & ubi homines diversi sexus offeruntur.

8. Imo statuo, etsi homo sensus suos & intellectum diversimode, ac in creaturis cum inanimatis, tum animatis oblectare queat; *Voluptuosos tamen, tanquam voluptuosos voluptatem nullam percipere, nisi apud homines, & ab hominibus profectam.* Ita qui studia ex voluptate metiuntur voluptatē nullam sentiunt in Bibliothecis abditi, sed in colloquiis eruditorum; *Alii* plus delectantur, aspectu scenæ, quam picturarum, magisque adhuc utriusque, quàm prati viridis vel horti, libentius audiunt concentum vocalem, quam instrumentalem, utrumque certe præferunt cantillantibus philomelis. Pluris æstimant odores consuetos inter hos quibuscum conversantur, quosque suspiciunt. Eligunt sapores quales frequentantur à convivis, & si soli cœnare cogantur, cibi omnes ipsis videntur insipidi: Delectationem veneream plus capiunt è voluptate alterius personæ voluptuosæ, quam è propria,

pria, adeoque à mutis, quæ vocant, peccatis naturaliter quasi abhorrent, nisi à pravis sodalitiis eò seducantur.

9. *Frustra verò Voluptuosi quietem suam in ista variatione ac unitione quærent.* Quies unica est, & in centro posita. Ergo in peripheriâ & in *variatione* nil esse potest, nisi *Inquietudo*.

10. *Et infinita quidem inquietudo.* Variatio enim infinita est, unde oculus non fatiatur visu, nec auris auditu. Quis tandem perleget tot librorum myriades? novi quotidie, prodeunt. Quis novas inventiones omnes excogitabit? Novæ quotidie exhibentur comœdiæ, novæ picturarum inventiones, novi hymni, nova odoramenta & suffimenta, nova errhina, nova potus genera, novæ ciborum præparationes, novæ artes venereæ, novæ illecebræ personarum diversi sexus.

11. Nec voluptuosi in *finita variatione* voluptatem & quietem ullam reperire possunt, sed infinitæ huic inquietudini sese permittere coguntur. Omnis delectatio sensibilis continuata naturaliter gignit *impotentiam*, si eadem oblectatio continuatur, vel *fastidium*, si eadem re oblectamur. Qui studiis semper intenti sunt, corrumpunt ingenium, qui semper vident, vel audiunt, &c. perdunt visum, auditum, olfactum, gustum, tactum. Fastidimus tandem libros exquisitissimæ subtilitatis, comœdias elegantissimas, dulcissimos concentus, suavissimum odorem, cibos delicatissimos, formosis-

simas mulieres, eaque quotidiano usu vilescunt, quando his continue oblectamur.

12. Deinde *hæc vicissitudo non semper est in hominis potestate*, sed partim ob vires naturales debilitatas, partim ob defectum occasionis *multa cum molestia ac inquietudine* necessario conjuncta est. *Qui ex literarum studiis voluptatem quarunt*, non semper habent occasionem novos libros parandi, vel obtinendi conversationem, qualem optant. *Alii* valde indignantur, si non adsint histriones, compositores vel collusores, vel mulierculæ, quibus oblectentur. Major adhuc est indignatio, si *ob immoderatum usum* cibi, potus, venenis, voluptuosi, morbo contracto impedian-
tur, quo minus voluptatem exerceant, præsertim si sciant hilares & exoptatos sodales convenisse, eorumque lusibus interesse nequeant.

13. Denique *voluptuosi ex multis rebus molestiam ac dolorem capiunt*, quibus alii non moventur, si videlicet vi aut paupertate voluptati indulgere prohibeantur; Si iacturam faciant librorum & Locorum communium, MSCtorum omnium, si vivere cogantur in fumosa ædicula, humi jacere, audire asinos vel agasones, fimeta olfacere, pane vesci Westphalico, nec meliori fruantur consortio, quam lictorum.

14. Differt autem voluptas ab ambitione & ab avaritiâ, quod *quietem suam in oblectatione*
in-

intellectus vel externorum sensuum, maxime gustus & tactus veneri querit. Ac de gustu quidem & tactu venereo nemo est qui dubitet, quin his ipsis ambitio atque avaritia à voluptate fercernantur; Sed hoc videtur paradoxum ac inusitatum, quod *oblectatio intellectus per studia & meditationes ad voluptatem refertur*, cum ea potius amorì rationali, vel certe ambitioni commodius accensenda videatur. Necesse igitur est ut *Differentiam specificam* voluptatis paulo accuratius consideremus. Incipiamus autem secundum regulas methodi à facilioribus.

15. *Qui cibo & potu, item venere voluptatem cient*, ab omnibus vocantur *voluptuosi*, certe in his rebus potissima pars essentiae voluptatis consistit, unde cæteræ eius partes fluunt. Utrobique homo ruit in titillationem sensuum gustus & tactus, eique se totum, mancipat, reclamante quantumvis intellectu, omnia *quæ sensus titillant, bona non esse*, sed perniciosa, tanquam à motu nimis sensibili profecta.

16. *Cibus & potus insipidus* sine dubio longe saluberrimus est, cum nec nauseam creet, nec ad usum immodicum invitet. Homo tamen *data opera* eundem contemnit, & cibo potuique vel *dulci*, vel *acido*, acrique ac delicato inhiat, qui sine intermissione sumpti, nil præter *nauseam* creare, & ad *immodicum usum* excitare queunt.

17. Stomachus hominis ita formatus est, ut

uniformi cibo ac potu satiari queat, æque ut cætera animalia. A propria autem irrationalitate instigatur, ut esculentorum & potulentorum *multiplicatione* appetitum suum ad excessum provocet.

18. Artificiosa hæc cibi & potus præparatio, & multiplicatio hominem afluofaciunt, ut cum natura paucis sit contenta, *nullum in edendo ac bibendo modum servet*, utque nausæ alias inevitabili occurrat, *novas* subinde procuret *inventiones & multiplicationes exemplis aliorum* similiter animatorum, & variandi consuetudine magis magisque irritatus.

19. Cæterum quoad voluptatem cum *generandi facultate* conjunctam, ratio equidem intelligit, cogitationes hanc voluptatem in momento tanquam summum bonum repræsentantes, falsas, & à tranquillis rationis cogitationibus, actu venereo peracto, longe distinctas esse. Sed *non æque scit remedium*, cum se gubernare nequeat, sed ab affectibus voluntatis apud voluptuosos *violenter abripiatur*, ut hanc delectationem bonam esse existimet.

20. Nihilominus homo eius rei certitudinem facile potest deprehendere, modo se ipsum observare velit, videlicet *hunc sensum* ejusque causam *cibo potuque nimis sapidis & sæpius mutatis, item conversatione* cum voluptuosis eorumque *exemplis ac irritamentis magis magisque roborari*, adeoque sibi ipsi impetum hunc venereum magnam partem debere. Ac
fi

si in victu modum servaret, hunc impetum notabiliter superare posse. Unde *voluptas venerea* haftenus è *voluptate gustus suos ducit natales.*

21. Etsi igitur omnes homines appetitum cibi & potus delicati, atque libidinis in se deprehendunt; Quibusdam tamen hoc præ cæteris peculiare est, ut *quæcunque delectamenta cum hâc commutare cupiant*, adeoque in ea tranquillitatem suam quærant, Aliis contrarium tenentibus. Et hi sunt voluptuosi.

22. Porro ex hâc quam diximus conjunctione victus delicati cum appetitu venereo sponte intelligitur *voluptuosos in utroque conjunctione falsam suam tranquillitatem quærere*, adeoque alterum ab altero ægre separari, nec voluptuosos in duo genera posse dispesci, aliis in cibo & potu sive in crapula & comessationibus aliis vero in libidine ac scortatione tranquillitatem suam quærentibus.

23. Fateor equidem voluptuosos *qui quotidianis indulgent comessationibus & compotationibus, parum honoris habere sexui fæmineo*, eosque ob quotidianas crapulas nimis impotentes, ac ineptos esse, quam ut magnos amores expendant. Inde tamen non sequitur, ebriosos oblectationem suam non quærere in scortatione; Sed quemadmodum eorum gula atque vinolentia quotidiano usu magis facta est bestialis, ita *eorum etiam libido fit talis*, ut neglecta erga mulieres veneratione ac honorificis am-

bagibus, bestialem suum ardorem explere cupientes recta in lupanaria ruant. Ac si omnino in huiusmodi hominibus una cum crapula eorum *verum aliquod sexus muliebris fastidium* esset conjunctum, id tamen non à voluptate, sed ab *avaritia* voluptati mixtâ dependeret, id quod suo loco clarius ostendemus.

24. Ex adverso deprehendi multos dari voluptuarios, qui *id sedulo agunt, ut vel castissimas mulierculas* seducant, omniumque favorem magna civilitate ac versutia ambire didicerunt, mulieribus magna veneratione inserviunt, quibusque multæ intricatæ actiones occultæ ac prohibitæ voluptatis negotium facessunt, dumque his occupantur, *vix unquam inebriantur, & ab aliorum belluinis comessionibus abhorrent*, horumque moribus quam maxime offenduntur. Inde tamen non sequitur, quod oblectationem suam non inveniant in cibo ac potu. Nam hæc vivendi consuetudo non pendet ex voluptate, sed *ex ambitione* cum eorum voluptate in largâ dosi permista. Delicatum cibum & potum æque amant, ac priores illi; Sed *non vorant & potant in tanta copia*, nec tam aperte & impudenter, ut illi, qui ob defectum ambitionis brutalitatem suam non dissimulant. Hinc quoque eorum ambitio rebus alia nomina imponit: Non vorant, sed *convivantur*, non potant, sed *parum & decore inebriantur*, non scortantur, sed *mulierculas efficiose ambiunt, atque demulcent*. Philosophus
ve-

vero parum curat stylum aulicum, sed in rerum naturam penitus introspicit, quid sint, non quomodo vocentur.

25. Iam licet in oblectatione gustus, & sensu venereo natura voluptatis maxime consistat; tamen hæ duæ oblectationes *reliquorum etiam sensuum delectationes pedissequas habent*, quatenus nimirum ad illas tanquam ad centrū suum diriguntur, quo respectu etiam nomen delectationis sensualis sortitæ sunt.

26. Ita voluptarii *visum* suum oblectant Comoediis, quoniam ibi aliquid vident, quo alios in symposiis ad risum provocent, quia gestibus venereis ibi propositis lascivia eorum provocatur, quia ibi plerumque in faceta sodalitia vel diversi sexus homines incidunt, & sæpe inter spectatores plures veræ comœdiæ luduntur, quam in theatro. *Visum* suum oblectant *pictura ac elegantia ciborum & potus, forma mulierum*, aspectu rerum castis oculis prohibitarum, intuitu *vestium affabre coloratarum*, supellectilis, &c. quatenus ista voluptatem gustus & scortationis magis reddunt delicatam atque acceptam. *Ambitiosis ac Avaris* è diverso *visum* suum gladio evaginato, purpurâ regia, numis elegantibus, equis, canibus, iumentis &c. oblectantibus, quæ tamen per se voluptatis nomine non veniunt. In Comœdia enim aliquis recte dicitur se delectasse, non in equili, vel harâ.

27. Pari ratione Voluptarii *auditum* suum
CO-

comœdiis oblectant, iisdem fere ex causis quas in visu attulimus, libenter audiunt *cantilenas amatorias*, ac istiusmodi instrumenta musica, quæ cor suum vel ad mollem voluptatem, vel gaudium in symposiis accendunt, vel crapulam ac ebrietatem conciliant. Sed exhorrescunt explosis tormentis bellicis, & clangentibus tubis ac tympanis, tanquam signis belli, ad quorum sonitum *ambitiosi*, ut super laude sibi impertitâ exultant. *Avari* autem delectantur tinnitu thalerorum suorum, aut mugitu bouum vel latratu canum audito.

28. Voluptarii mire afficiuntur *odore assatarum* aut laute præparatarum *carnium*, ambra & *pastillis* frequenter utuntur, ac *pulvere odorato* capillos conspergunt, ut mulierculis placeant; *Ambitiosi* non abhorrent fumum pyrii pulveris; *Avari* denique capiuntur odore nummorum, vel è cloaca exquirendorum, sicut ex fimetis pecudum suorum insignem delectationem capiunt.

29. Antequam autem progrediamur ad delectationem Intellectus hominum voluptuosorum, convenientissimum erit, ut aliquid etiam de eorum *Prodigalitate* præmittamus, tanquam ex ebriosa, ac voraci eorum lascivia immediate proveniente, eâque *ab amore rationali*, secundum ductum tabulæ capiti 7. subiectæ *maxime distincta*. *Prodigalitas* hîc est *impensarum in seipsum collatarum consumptio*. Natura paucis est contenta: Sufficit necessitati hominis aqua, pa-

panis, imo radices, vestis integra vel è vili panno confuta, mediocre & mundum tuguriolum, è limo quantumvis extructum, sub quo adversus aeris injuriam & Solis ardorem tutus lateat, quibus rebus instructus non habet, cur Deum accuset, quasi ipsi vitæ necessitatem non procuret. Et quis hisce rebus egebit, dummodo sanus sit & laborare velit, etsi uxoratus sit & liberis onustus? Ita *reliqua omnia ei non sunt necessaria*. Adeoque homo paucis contentus expensas pro cerevisia, vino, carne, copia vestium, supellectile pretiosa, ædificiis pomposis & commodis, aliisque rebus superfluis, quas homines variis appellationibus, videlicet, elegantiarum, supellectilis, Bibliothecarum, technophylaciorum &c. insignire solent, lucratur.

30. Ex adverso *Voluptuosi*, commoditate pro ratione Status & facultatum sibi impertita non contenti, nummos præter necessitatem dilapidant, & *innumera ad abundantiam, & ad emolli-tionem suam, & consequenter ad interitum suum facientia sibi comparant*: Varia nimirum genera vini delicati ac cerevisiæ in cella, millena edulia & condimenta in cella penuria, tot artificiosa vitra & pocula, tot & tam varias pateras & orbes &c. in culina, tot fasciculos chartarum luforiarum, tot libras Tabaci, tot sexagenas tubulorum pro fumo tabaci, tantum vestimentorum numerum, tot odoramenta, tot picturas pretiosas, tantam varietatem supellectilis, & mil-lena

lena alia, quæ enumerare longum foret, ad quæ singula comparanda, evidenter sua vorandi, potandi & mulieribus utendi libidine incitantur.

31. Ac hic iterum quidem fateor, *Parsimoniam* amoris rationalis pro Statu hominum in quo vivunt, *non tam stricte his rebus posse alligari*, quæ *summæ hominis necessitati* inserviunt; sed hominem etiam virtuti deditum, *opulentum variarum rerum apparatus* posse habere. Sed magna est differentia inter *apparatum virtuosi*, & *apparatum voluptuosi*. Apparatus *virtuosi* nunquam consistit in eiusmodi rebus, quarum usus præcipuus, vel unicus in emollitione ac voluptate fundatus est, sed quibus etiam principaliter ad bonum scopum uti possimus: Hoc apparatu utitur non pro se, sed ut aliis inde beneficiat, vel ut easdem vendat, & in pecuniam conuertat, qua aliis commoder. Animum suum iis non mancipat, sed his utitur ob differentiam hominum inter homines semel introductam, & ut pecunia sua inter eos qui in civili conversatione victum laborando quærunt, distribuatur, nec uno in loco delitescat, vel in otiosos mendicos impendatur.

32. *Voluptuosus* autem *apparatum* habet earum maxime rerum, quæ eum emolliunt, & ad voluptatem irritant, his pro seipso præcipue utitur, eisque toto corde inhæret, ita ut se infelicissimum existimet, si his orbatus sit, & si quid inde aliis impertiat, id vel in eorum detrimento

tum vergit, vel hoc maximam partem sunt indigni.

33. *Prodigalitas* itaque *Parfimoniae* opposita est *vitium*, quo homo res multas inutiles in seipsum impendit, eaque procurat, quae sanitati incommodant, & mollitiem excitant, reliqua vero in homines indignos, & ad verum eorum detrimentum collocat.

34. *Teneritas* (*Mollities*) cuius saepius mentionem fecimus, nos monet, ut in ea considerata parumper consistamus. Vitiis eam annumeramus, & voluptati quidem; Sed videtur usus vulgaris nobis contradicere. Nam si quid laudare volunt, id vulgo appellant tenerum ac delicatum. Quis enim foeminam teneram & delicatam non praeferat mulieri membris & cute rudi & aspera. Nobiles diversam plane naturam habent à rudibus & plebejis. Plantas enim pedum habent molliores, nec in via lapidibus strata usque ad proximam domum pedibus ire valent, sed curru uti coguntur. Dorsum habent tenerum, nec possunt dormire, si unicum saltem pisum, tribus sub pulvinaribus latens eis incommodet. Manus habent teneriores, nec aerem, multo minus aquam frigidam ferunt. Nasos habent, magis teneros, & in morbum incidere eos necesse foret, si loco pastillorum, ingrati quid olfacerent. Porro magis tenerum habent Gustum & Stomachum, nec crassum cibum vel potum possunt concoquere. Cum exadver-

lo

fo homo rudis ac agrestis ob callum pedibus obductum, per totos dies nudipes queat incedere, ob dorsum obduratum humi jacens suaviter dormiat, ob asperas manus in aere & aqua frigida strenue laborare, ob rusticum cerebrum & immundum nasum nullum suavem odorem pati, & ob simplicem gustum vilissimum cibum ac potum concoquere queat. Unde sequi videtur, quod *Teneritas & Mollities non sit vitium, sed insignis excellentia & prerogativa vel mulierum vel nobilium, praesertim aulicorum* prae vulgo.

35. Sed Philosophus non judicat secundum elegantiam aulicam, & communia praepudicia. Vitia vulgo habent nomina virtutum, & imperfectiones ab omnibus qui iisdem laborant, palliantur, imo pro singulari quodam bono venditantur. Nimis verum est teneros molliem suam parum dissimulare, sed tanquam singularem naturae prerogativam coram aliis praedicare. Sed hoc ipso magis miseri sunt: Nam seipsos produnt, quod ipsi propriam miseriam non videant, & voluptuosam consuetudinem pro natura habeant, cum Deus saepe pro amore suo per adversam fortunam eos doceat ambulare, dormire, laborare, edere & bibere, &c. & quae sit vera eorum natura ipsis significet. Nolo iam adducere vulgatum proverbium. Rudia durant. Certe salubria esse solent. *Teneritas* vel est *debilitas* quaedam membrorum, vel *dispositio ad morbum*, & consequenter magna naturae

turæ humanæ imperfectio. *Teneritatem vel mollitiem affectare* nil aliud est, quam voluptatem suam prode ac significare, quod cor voluptati valde adhæreat, & jam in insigni gradu ea sit corruptum.

36. Jam *docta* etiam *Voluptas* illustranda est. Id commodissime fiet, si ostendamus, *quid Voluptas de Intellectu humano eiusque qualitate participet.* Quilibet homo licet omnium stupidissimus sit, intellectum suum attenta meditatione iuvare potest, eumque quasi expolire. Si homo forti affectu in rem aliquam propendet, eam attenta cogitatione persequitur. Cogitationes humanæ versantur vel circa præterita, vel præsentia, vel futura. *Præterita & absentia* cogitationes sibi fere repræsentant eo ordine quo fuerant, cum essent præsentia. Hoc vocatur *Memoria*. *Præsentia* cogitationes plerunque combinant, eorumque justam differentiam, causasque originis & operationis suæ considerant. Idque appellatur *Judicium*. *Futura* maxime cogitantur prout inter se connexa sunt, & quomodo alia ex aliis sequuntur, ubi similitudo & harmonia rerum expenditur. Hoc dicitur *Ingenium*, & cogitatio inde enata, *Inventio, Poëma, &c.*

37. *Voluptuosus* parum cogitat de *præteritis*, quomodo fuerint ordinata, sed quam bene sapuerint, &c. Et ad hanc cogitationem non admodum opus est *memoria*, quia fortis titillatio sine hac cerebro humano se tam tenaciter imprimit, ut oblivionis potius quam memoriæ

ratio hic habenda sit, Præterea frequens harum rerum iteratio, magis magisque eas intellectui imprimit. Denique natura eorum, non est tam varia, ut magna hîc opus sit memoria, sed totum negotium paucis circumstantiis, v. g. dulci, acido, delicato, acri, &c. & in fundamento, crapulâ, potatione, & re venerea absolvitur; Imo in Voluptate ordo aliquis plane non requiritur, sed quo inordinatius fercula, & potiones &c. miscentur, eo maiorem voluptatem voluptuosi sibi habere videntur.

38. *Voluptuosus* non admodum cogitat *præsentia*, quemadmodum ea accurate discernat, vel eorum originem & effectus exquirat. Hinc delectum rerum nullum habet, dummodo stomachum repleat, & voluptatem expleat. Similis est porco glandes humi jacentes devoranti, nec curanti, an ex terra natæ sint, an vero ab arbore deciderint. Imo solam respicit præsentem voluptatem, nec multum curat, quem habitura sit eventum, adeo ut ne recitare quidem patiatur inevitabiles & noxios effectus voluptatis suæ. Ita vero *judicium* suum *parum excolit*. Quemadmodum etiam *Impatientiâ* suâ impeditur, ne eius tam memoria, quam *judicium* admodum crescat; ita stulto amore voluptatis suæ impellitur, ut malos eius effectus (voluptatem plerunque citius quam ambitionem & avaritiam insequentes, adeoque magis palpabiles) coram seipso abscondat,

dat, varias ineptas rationes ac prætextus conquirat, communi etiam intellectui plane contrarias, adeoque iudicium suum studio corrumpat.

39. *Voluptuosus* tamen semper cogitat futura. Impatiens desiderium eius eum impellit, ut res præsentēs quasi deglutiat, semper plures quærat. Voluptuosus omnium maxime idoneus est ad arces in aëre quasi ædificandas, & seipsum vanis de rebus futuris cogitationibus pascendum. Fortis impressio rerum præfenter perceptarum eum inflammat in naturali earum reminiscētia, ad easdem denuo percipiendas. Et quia impossibile est, ut semper eas revera percipiat, interim sibi repræsentat circumstantias futuræ conversationis, qualem optaret, in eaque speculatione res jucundas millenas combinat. Id cum sæpius, nonnunquam etiam in ipsa conversatione longius durante fiat, huiusmodi homines ista cogitatione *Ingenium suum potissimum* acuunt, ac eo magis in variis iisque elegantibus inventionibus, fabulis, poematibus &c. se idoneos reddunt, quo magis repetita hæc cogitatio apud voluptuosos efficit, ut revera maiorem voluptatem ex ingeniosa sua, licet vanâ repræsentatione, quam ex ipsa rerum fruitione capiant.

40. Jam quod *Eruditionem* sive notitiam variarum rerum incognitarum ex aliorum eruditorum libris vel discursibus comparatam attinget, certum est, quod *Inclinatio ad studia* in

genere neque ad voluptatem peculiariter, neque ad Ambitionem, neque ad Avaritiam, sed ad singulas universim pertineat, vel certa ratione referri queat. Dubium tamen non est, quin penes *Voluptuosos* æque sit *desiderium discendi*, quam penes *Ambitiosos* & *Avaros*, licet aliter comparatum. Omnis enim homo res incognitas scire desiderat. At studendo incognita discuntur.

41. Ac licet *voluptuosi* pueri & *Studiosi* tam in scholis quam in Academiis *parum discendo proficiant*, ac frequentes de iis passim audiantur quærelæ, bene tamen notandum est, ipsos hic *doctores magnam partem esse in culpâ*, dum pueros vel auditores ediscendis rebus quas non intelligunt (in quibus tamen non consistit eruditio) torquent, eoque ut & inhumanitate sua, & interdum inimicitia apud ipsos odium erga studia excitant, quod non accidisset, si cum humanitate res ageretur, nec ludi literarii in carnificinas converterentur, & loco ediscendorum, & odiosorum verborum, (ad quæ *Impatientia voluptuosorum* non quadrat) eleganti ac amica conversatione realia tractarentur.

42. Deinde etsi *voluptuosi*, cum ob impatientiam & negligentiam *agre certo ordine se alligari patiantur*, omnium maxime proclives sint ad scholarum & collegiorum frequentationem *negligendam*, vel (si in docentium numero sunt) ad collegia non absolvenda & sæpius pro-

propter pocula intermittenda; Inde tamen non sequitur, voluptuosos *non posse habere discendi desiderium*. Studia enim certis & ordinatis horis non sunt alligata.

43. *Voluptuosorum* ergo *Studium* ita se habet, vt non multum ingeniosa & intricata speculatione, aut subtili abstractione occupetur, sed in eiusmodi res prolabatur, quæ *externis sensibus facile comprehenduntur*; ut difficulter rem aliquam ordine & ex fundamento scrutentur, sed id *obiter saltem* agant, & tractandis magis gaudeant conclusionibus, quam rerum fundamentis; ut *frequenter variet*, nec facile uni materiæ constanter infixum sit, ac rem vix inceptam protinus deferat, ut magis *delectetur conversatione*, libera tamen ea atque iucunda, *cum eruditis*, quam legendis libris; ut nihilominus *in libros cadat*, si congressibus eruditis carere cogitur, ne *de longo tempore* queri voluptuoso sit necesse; ut hunc tantum scopum sibi præfixum habeant, quo *voluptati suæ satisfaciant*, & in *conversatione sociis se acceptos reddant*, non vero ut aliis literatura sua interserviant, præsertim si hæc officia cum labore sint conjuncta. Hinc non facile voluptuosi assuescunt diuturnæ sessioni, vel profundis meditationibus vel prolixis scriptis vel institutioni juventutis; sed si omnino aliquid tentabunt, idonei erunt *dirigendis ludis, comædiis, &c. pangendis carminibus, præsertim amatoriiis, panegyricis adulatoriis &c. elaborandis.*

44. Consequitur inde, *voluptuosos non necessario delectari literarum studiis, sed continuis etiam comestationibus ac comotationibus &c. totos posse esse intentos, & à studiis doctaque conversatione abhorrere; Sequitur tamen etiam, delectationem ex studiis haustam voluptati non ita repugnare, sed delectationi quæ è cibo & potu capitur, posse esse subordinatam, adeoque eos qui delectationis causa, modo §. præced. descripto, studia tractant, annumerandos esse his, qui plurimum apud se voluptatis sentiunt, vel sentire saltem deberent.*

45. Iam *reliquos etiam considerabimus affectus secundarios, quos supra cap. 7. voluptati tribuimus. Quorum præcipuus, ac filia quasi voluptatis est Pigritia & Otium. Estque vitium hominum impellens, ut laborem omnem, qui humano generi utilis esse posset, abhorreat, & vel dormiendo, vel cum non semper locus sit comestationi ac scortationi, inani atque inutili sensuum delectatione tempus ac otium consumat. Fluit autem Pigritia necessario ex voluptate, quia naturale est, stomacho cibis calidis vel variis repleto, item spiritibus per actum venereum amissis plus somni, quam ordinarie fit, requiri, certe somnolentiam & legnitiem inde creari. Iam manifestum est, hominem adeo defatigatum ac debilitatum, ut impotens factus sit qui corporis voluptatibus fruatur, multo adhuc magis defatigatum esse debere ad perficiendas actiones humano generi utiles, ad quas alacritas quædam cum*

cum corporis tum animæ requiritur, in quocunque etiam statu ad rationem conformato vivamus. Deinde manifestum etiam est nullos mortalium plus conqueri de otioso tempore, quam voluptuosos. Hi cum ad tempus rebus utilibus consumendum inidonei sint, magisque adhuc negotia ambitionum & avarorum, tanquam magis laboriosa abhorreant, nil reliquum habent, nisi ut tempus consumant vanis & inutilibus actionibus, sensus non æque sensibilibus oblectantibus ac crapula, & quæ sunt eiusmodi, sed oblectantibus tamen, dum cogitationes a molestia, quam ex otio percipiunt, ad res æque vanas ac inutiles abducunt, ut in his quietem suam quærant, quales sunt ludi, saltationes, deambulationes, ioci scurriles, &c. Atq; hoc appellatur Otium, de quo plura inferius.

46. Præterea Voluptuosi etiam laborant, *præcipitanti Garrulitate.* Præcipitans Garrulitas est vitium hominem impellens ad omnia quæ ipse cognovit tam de seipso quam de aliis, sine respectu temporis, occasionis ac loci, item an sibi vel aliis id proffit an noceat, effutienda. Ita vero voluptuosi plane non sunt taciturni, sed nimis aperti, ac cor suum quasi gerunt in ore, omnibus enim, quæcunque sciunt, uruntur quasi vereque anguntur, donec his sese garriendo liberaverunt. Hoc quotidiana testatur Experientia, & consideratio naturæ voluptatis docet, aliter ipsos agere non posse. Inter epulas & pocula nemo alteri quicquam vitio vertit, ibique etiam nondum ebrii

omnia promiscue, nullaque adhibita cautela effutire solent, posthabita honestate & prudentia. Libido hominem assuefacit, ut primum in obscuris locis clanculum de obscœnis rebus loquatur, deinde cum videt plures adesse obscœnos sibi similes, cum his velut certans, nec quicquam celans, impudica sua facta palam enunciet. Vinum præterea & delicati cibi vaporibus suis cerebrum hominis replent, ejusque judicium & circumspectionem debilitant, dumque ebrius est eorum usu hominem privant. Taceo quod cor hominis dum amore meretricum flagrat, earum blandimentis lique scat ut inde assuescat nil coram amasia celare. Id vero in consuetudinem quandam vertitur. Et quia voluptuosus cum sui similibus plerunque conversatur, & vitiosus quisque cogitat, alios sibi similes fore, in conversatione etiam cum aliis præcipitanti sua garrulitate prorumpit. Ac quantumvis errorem suum animadvertat, tamen ob consuetudinem quæ in alteram eius naturam degeneravit, se non potest emendare. Deinde cum ipse cum quibuscunque hominibus voluptuosam amicitiam inire paratus sit, ac ullius vel corpus vel facultates lædere abhorreat, cogitat aliorum eandem esse mentem, adeoque damnum non ponderat. quod sibi è garrulitate sua possit enasci. Et si omnino hoc animadvertat, errorem tamen non sibi, sed aliorum malitiæ imputat, eosque miratur tam perversos esse posse, & ad omnia verba tam at-

ten-

tentos, ut inde tanquam aranearum venenum exsugant. Iam qui propriam turpitudinem celare nequit, propriumque sibi malum imprudentia sua promovet, quomodo is esset idoneus ad amici sui turpitudinem celandam, eiusque incommodum necessaria taciturnitate præcavendum?

47. Deinde Voluptuosi dediti sunt *turpi Prodigalitati*. Turpis prodigalitas *beneficæ liberalitati* amoris rationalis opposita, a Prodigalitate Parsimoniam opposita, de qua supra n. 33. egimus, ita differt, ut hæc iis in rebus occupetur quæ voluptuosi in proprios usus impendunt, illa in his quæ in alios ac amicos suos collocant. Itaque turpis prodigalitas est *vitium*, hominem impellens ut aliis hominibus voluptuosis, vel qui ejus voluptatem promovent, facultatibus suis prompte ac libenter commodet, eaque ipsis abunde offerat, ut iis ad propriam perniciem & incommodum in promovenda voluptate sua utantur. Voluptuosus facultates suos in convivas & compotatores, leones, meretrices, tibicines, histriones &c. confert, etiam si ipse e profusa pecunia voluptatem nullam expectare possit. Voluptuosus est credulus, ac sibi persuadet, quod omnes qui ei blandiuntur, ejusque voluptati inserviunt, bene sibi affecti sint, & quoniam eos tanquam pro sibi similibus aestimatos & commodum ejus procurantibus, amat, nummorumque custodia ei nimis laboriosa videtur, ipse etiam vere omnes creaturas quæ sunt infra hominem, ac

consequenter etiam pecuniam, minus amat, quam homines, non potest non eam dicto modo dilapidare.

48. Voluptosi ad *servilem Submissionem* inclinati sunt. Servilis submissio est *vitium voluptuosum* hominem impellens, ut aliis tanquam *mancipium* aut canis blandiatur, & se eorum voluntati subiiciat, ut ejus voluptatem promoveant, vel saltem non impediant. Voluptuosus blanditur diviti eique exquisitissimum honorem habet pro scypho vini vel delicato prandio. Quam caninis blandimentis utitur homo meretricem ambiens, vel mulierem ad libidinem persuasurus? Manifestum est autem vitium hoc ex voluptate promanare. Omnis homo, summum, ut ipsi videtur, bonum consequi quærit per ejusmodi media, quæ apta sunt ad illud promovendum, idque non impediunt. Jam ipsa natura & experientia docet, caninam istam submissionem obstare quidem magnis honoribus & opibus acquirendis, voluptati vero consequendæ prodesse. Ergo voluptuosos huic vitio quoque deditos esse oportet.

49. Homo voluptuosus est *impatiens & meticulosus*. Impatiens Meticulositas est *vitium*, voluptuosos impellens, ut omnia ea quæ sensuali suæ delectationi parum adversa sunt, pro dolore magnoque malo habeant, ac de illis murmurent & conquerantur, mediaque ad ea avertenda idonea, metu, ne dolor per ea augeatur vel prolongetur, timentes ac trementes arripiant, vel plane repudient. Ita voluptu-

luptuosus fit impatiens, si per varios casus cogitur humi dormire, aqua & pane contentus esse, pedes incedere cogitur &c. Ita voluptuosus meticulosus est, si ulcus sibi cultello aperiri, vel dentem extrahi cogitur. &c. Exclamat, quamprimum Medicum vel Chirurgum accedentem conspicit, & ad eius tactum exhorrescit. Hoc autem vitium etiam fluit ex voluptate. Omnis inusitatus motus & attrectatio corporis nostri nobis creat molestiam. Quæcunque voluptuosis accidunt, nisi sensu titillent & tenere tractent, ipsis sunt inusitata, cur ergo eis hæc non essent molesta & intolerabilia, & quid eos impediret ne obmurmurent & conquerantur, cum omnia quæcunque corde premunt enunciare consueverint? Et cur non exhorrescant conspecto cultello Chirurgi, & cerebro suo doloribus ulceris repleto, qui nondum ægroti ejulant, duriuscule attrectati, & qui facile cogitare possunt, ulcere aperto in cerebro suo molliculo motum oriturum longe sensibiliores eo, quem iam sentiunt.

50. Homo voluptuosus *Iracundus* est, sed *Misericors*. Iracunda commiseratio est vitium, voluptuosos impellens, ut offensas & dolores incussos cito ad animum revocent, & media querant ulciscendi, sed has cogitationes ac propositum mox remittant, cum ob defectum iræ, tum ob metum periculi, tum etiam ob bona verba & submissionem lædentis. Sensibilitas & Iracundia voluptuosorum iisdem ex causis nascuntur quas circa Impatien-
tiam

tiam n. præced. tradidimus. Ergo qui voluptuosos hîc ad molestiam provocat, hunc oderunt, & consequenter durante molestia & ira vindictam ei intendunt. Sed cor habent effœminatum, & vires eis desunt, ob voluptatem; ita vero ira eorum est impotens, & spiritus in primo fervore coarctati, mox rursus naturaliter disgregantur. Ita cessat Ira; Ita Timor oritur, ne ex oppositione lædentis maior adhuc creetur molestia, & ipsi magis in delectatione sensuum turbentur. Vindictæ cupido hominem nec edere nec dormire patitur &c. id vero voluptuoso homini incommodum est, ut e. c. ob somnum semel sibi per alios turbatum, vel impeditum cibum, quotidie somno & cibo aliquid detrahare cogatur. Sic iram remittit. Imo etsi in primo fervore nec animus ipsi deesset nec facultas ulciscendi, adversarius autem verbis eum demulceret, imo fleret, voluptuosi ira cessat ac mutatur. Risus risum, & lacrimæ lacrimas provocant. Ergo cum voluptuosi multum aquæ in corpore suo habeant, necesse est aquam deprecantis aquam etiam voluptuosi provocare, & ignem iræ ejus extinguere.

§ 1. Denique Voluptuosi proclives sunt ad *Officia lenonum & histrionum*. Hæc voluptuosa & turpis officiositas est *vitium voluptuosos impellens, ut aliis sui similibus actionibus suis ita inserviant, ut his præstitis officiis voluptas eorum promoveatur & augeatur, etsi ipsi qui hæc exhibent officia voluptate vicissim non fruantur.* Voluptuosus ho-

homo paratus est alteri servitia lenonia exhibere, ad exhausta pocula hymnos nescio quos ingeminare, eosque ludis ac cantilenis exhilarare &c. etsi nil lucri ei inde accedat. Voluptuosus optat sibi omnes esse similes, id ut fiat conatur quantum potest, eoque sibi persuadet alios sibi vicissim sic facturos, quo ejus voluptas ingens sumptura sit incrementum.

CAP. X.

DE

AMBITIONE, ET VITIIS EX EA
ORIUNDIS.

SUMMARIUM.

Ambitionis Definitio. n. 1. In quibus cum aliis vitiis conveniat, & ab iis differat. n. 2. Ambitiosi quæ-
runt tranquillitatem n. 3. in vicissitudine n. 4. &
coniunctione cum hominibus similiter affectis, n.
5. 6. 7. sed frustra, n. 8. dum eo ipso in infinitam
inquietudinem incidunt. n. 9. & vicissitudo, quam
quærent, infinita est, n. 10. ac ipsi in variationibus
finitis nullam delectationem habent, n. 11. præ-
terea ista vicissitudo raro in eorum est potestate
n. 12. eaque moleste ferunt, quibus alii non af-
ficiuntur. n. 13. Voluptuosus ab aliis vult magnifi-
eri. n. 14. & ita quidem, ut alii se ad voluntatem
eius attemperent n. 16. eamque exultationem
præfert pecuniæ n. 15. Ambitiosus, ut talis, non
quærit pecuniam, n. 17. Differentia inter existima-
tionem, quam virtuosus & ambitiosus quærit. n.
18. Ambitiosus intendit honores externos n. 19.
imprimis vero externam obedientiam. n. 20. Vir-
tuosus quærit libertatem, Ambitiosus vero Impe-
rium

rium. n. 21. Virtuosus Candorem desiderat, Ambitiosus ceremonias. n. 23. Dictum hoc: Oderint, dum metuant, aliam habet significationem in ore virtuosi, quam ambitiosi. n. 24. Ambitiosus sui existimationem ab aliis se consecuturum putat per propriam sui existimationem. n. 25. 26. item per facta prudentia. & audacia. n. 27. Ambitiosus excellet judicio. n. 28. non admodum Ingenio n. 29. nec Memoria n. 30. Qualis sit literatura Ambitiosorum? n. 31. 32. Contemnens Superbia Ambitiosi n. 33. uno verbo est Fastus intolerabilis n. 34. qui non facile in manifestum contemptum erumpit, n. 35. isque nec ciuilis est, nec agrestis. n. 36. Violenta Audacia ambitiosi n. 37. diuersa ratione impatiens est, quam voluptuosi n. 38. Iracunda vindictæ cupiditas ambitiosi oritur ex Superbia & Audacia, n. 39. & ab Iracundia voluptuosi insignitur discrepat. n. 40. Obstinata Reticentia ambitiosi n. 41. pendet ex eius Superbia, Audacia & Ira. n. 42. Affectata Magnificentia ambitiosi in quo consistat, n. 43. 44. item Stoica ejus Inedia & Insensibilitas, n. 45. Ejus Parcitas, n. 46. Ejus Inquies, n. 47. & ejus Officiositas audax & violenta n. 48.

I.

Ambitio est *Affectus tranquillitatem suam frustra quarens in MAGNA ALIORUM DE SE EAQUE CONTINUA AC VARIABILI OPINIONE, præsertim similiter affectorum, per existimationem propriam & susceptionem actionum partim callidarum, partim violentarum, & ad ea obtinenda cum aliis sui similibus se conjungere desiderans.*

2. Ambitio hoc cum aliis vitiis commune habet,

bet, quod *tranquillitatem suam in perpetua variatione frustra querit, ideoque coniunctionem cum suis similibus affectat*. In eo autem à Voluptate & Avaritia distinguitur, quod tranquillitatem illam in *aliorum de se opinione, eorumque subiectione* querit; item quod eam per *existimationem propriam, & molitionem actionum violentarum* conservare studet.

3. *Omnis ambitiosus querit tranquillitatem, ad eamque elaborat*: Putat se quietum fore, hoc vel illo *officio vel potentia* consecutâ, si sibi contingat e *statu*, in quo vivit, emergere, & ad maiora ascendere: Vel ad officium aliquod adspirat, ea intentione, ut hoc consecutus *labore* levatus quietam vitam agere queat: Vel si in tantam dementiam prolaberetur, ut *totius mundi imperium* affectaret, persuasurus tamen sibi esset se hoc affecuto quietum fore, adeoque tranquillitatem suam in totius mundi imperio quæreret.

4. *Omnis ambitiosus tranquillitatem suam querit in variatione*. Labore uno absoluto impossibile ei est ac intolerabile à labore vacare, nisi ad alium subinde laborem se accingat. Vel tantam plerumque ex variatione delectationem capit, ut unico labore sine interruptione absolvendo non contentus sit, sed plura simul aggrediatur, & quamprimum laborem unum ad finem perduxit, mox aliud quid ejus loco sibi proponat, prioribus laboribus nondum absolutis. Ita etiam se res habet cum *Potentia & Officiis*.

ciis. Si Custos est, vult fieri Diaconus, tum Archidiaconus, inde Pastor, ex Pastore Superintendens, mox Superintendens generalis, inde Generalissimus, ex eo summus Concionator aulicus, tum Papa &c. Si Scriba est, vult esse Secretarius, inde Secretarius intimus, post Consiliarius, mox Cancellarius, porro Consiliarius intimus, tum Primarius Principis Minister &c.

5. *Ambitiosus eo elaborat, ut perpetuo sui similes secum coniungat.* Ambitiosus non omnibus quidem interest conversationibus, ut *voluptuosus*, est idoneus cum solus est, tempus cogitationibus consumere, id tamen intendit, quemadmodum has cogitationes in conversatione cum aliis sui similibus ad usum transferat. Collegia studiose frequentat, *Principi* suo vel Patronis debitum præstat ministerium, exquirat conversationes nobilium, eruditorum & *celebrium virorum*, cætera vero maxime delectatur, si ei contingat esse ubi ei concessum est aliis *imperare*, & in consortio hominum, qui ei vicissim ministrant. Et ambitiosi æque ut voluptuosi magnæ miseriæ loco haberent, si per aliquot dies ab omni hominum sui similium consortio excluderentur.

6. Sed in hoc inter *Voluptuosum* & *Ambitiosum* magna intercedit differentia. *Voluptuosus* quia nimis officiosus est erga alios, magis intendit quemadmodum ipse cum aliis, quam alii cum ipso conjungantur. Contra *Ambitiosus*

sus alios potius secum, quam se cum aliis coniungere quærit. Hoc est: Voluptuosus facile se regi patitur ab aliis, sequiturque potius quam præcedit. Contra Ambitiosus semper prætendit ut alii ipsum sequantur ab eoque se regi patiantur, & licet cum præstantioribus conversetur, iisque exquisitissimum cultum exhibeat, tamen eo nititur, ut se ipsis necessarium quasi faciat, ut se ipso non carere posse putent, aut alia quadam via in ipsorum corda dominium usurpet.

7. Porro quemadmodum *Voluptuosi* molestissime ferunt, si cum *ambitiosis* conversari, ibique graves ac honestos mores induere, laborare, vel non nisi seria ac gravia audire coguntur. Ita *ambitiosis* intolerabile foret aliquot dies in hominum dissolutorum & *voluptuosorum* consortio transigere.

8. *Frustra* vero *Ambitiosus* in ejusmodi *variatione* & *unione tranquillitatem* querit. Nam homines quibuscum conversari maxime gaudet, plerunque non minus quam ipse sunt *ambitiosi*, adeoque hi iisdem artibus dominium in cor ejus affectant, quibus ipse eorum cordibus imperare studet, unde nil aliud quam *inquietudo* utrobique sequi potest. Hoc quotidiana docet experientia. Ac considerari saltem proderit, quam ægre sibi mutuo quotidie faciant *duo homines ambitiosi diversi sexus* sese mutuo amantes, *Zelotypia*, amoris dissimulatione, aliisque artibus, quibus alter alterius cordi im-

perare nititur; imo expendatur tantum, quantæ v. g. *in aula*, molestiæ concoquendæ sint, ambitioso ingenio non solum ab ejus patronis, quibus raro satisfacere potest, sed qui in actionibus ejus semper quod culpent, inveniunt, verum etiam à Clientibus suis (nam in aula etiam famuli culinarii suos habent Clientes) qui cum alios vincant peritia, sæpius optime sciunt, patronos suos ipsis non posse carere, ideoque multa invitis patronis pro lubitu agunt.

9. Imo *Ambitiosus in ambitione sua infinitam deprehendit inquietudinem.* Amantium quidem ira amoris redintegratio esse dicitur, ac *Zelotypia* atque æmulatio amorem alere, nec negandum est, ejusmodi ingenia facta iam reconciliatione, vel ideo quod præcedens eorum cruciatus præsentis satisfactione delinitus sit, longe maiori gaudio affici, ambitiosorum item *gaudia* vicissitudine augeri, cum a patronis suis si eorum opera indigent, rursus demulcentur, vel si Clientibus suis, dum eos promoturi sunt, vicissim ægre facere possunt; Sed hæc est omnium maxima confusio intellectus ambitiosorum, quod in *sensibili* ista *vicissitudine*, quæ nil aliud est, nisi *essentialis quædam pars inquietudinis*, quietem suam se inuenisse putant, vel per eam ipsam inquietudinem ad tranquillitatem sese tandem perventuros existimant: Ambitiosi amantes uno die vices sibi mutuo reconciliantur, simul etiam rursus vices sibi mutuo irascuntur. Et Patroni in aula blandimen-

menta clientibus suis cum eorum ope indigent, exhibita care remunerari volunt; imo clientes vicissim memori mente id reponunt, si patroni ipsis promotionem laboriosam reddiderunt; adeoque utrobique officium præstitum non beneficii loco habent, sed contumeliæ vindictam poscentis.

10. Adde *vicissitudinem* istam, in qua ambitiosi tranquillitatem suam quærunt, esse *infinitam*. Quotidie nova se offert occasio aliquid agendi, quo famam in mundo amplissimam nobis paremus, & qui multis simul negotiis expediendis semper incumbit, ac uno eorum vix finito aliud subinde tractare incipit, non mirari debet, si ea per totum vitæ suæ curriculum non absolvat: Gradus item dignitatis & fama quam ambitiosi quærunt, infinita sunt, certe infinita sunt respectu ipsorum: Non opus est ut quis cum Alexandro optet, ut plures essent mundi, ut post mortem patris ad explendam ambitionem suam habeat quod agat; Summi enim Monarchæ atque heroës semper tantum in toto mundo debellando reliquerunt, ut homo ambiciosissimus semper plus laboris ac variationis pro se reperiat, quam is unquam valebit expedire.

11. Deinde cor Ambitiosi rursus ita comparatum est, ut finita aliqua vicissitudine expleri nequeat. Desiderium eius res vanas intendit, & bonum istud quod sub illis quærat, in sola consistit imaginatione: Imaginatio autem ea

quæ non possidemus nobis semper *maiora* repræsentat, quam revera sunt, certe *quasi adversitate* ista *vacarent*, cum qua omnia conjuncta sunt. Ideoque eorum possessio deinceps non solum per usum quotidianum, verum etiam per cognitionem, quod eorum usus non sit tam jucundus, sicut eum nobis imaginavimus, & per exortam inde adversitatem, quod nos deceperimus, quam non nobis ipsis, ut decebat, sed rei innocenti tribuimus, denique per gustum conjunctæ amaritudinis, necessario *tadium* quodam excitat, ut desiderium nostrum mutemus.

12. Accedit, quod *vicissitudo* ista, quam ambitiosus appetit, non semper, imo *rarissime* sit in ejus potestate. Voluptuosi sibi mutuo *in*serviunt, ut voluptatem suam expleant, nec ab aliis æque magna ipsis metuenda sunt impedimenta. At *ambitiosus* à sibi etiam similibus *impedimenta* longe maxima expectanda sunt, & si ambitiosus ægritudinem, laborem, iram & indignationem, quæ pro vanæ gloriolæ consecutione perferre cogitur, simul cum hac trutinæ imponat, deprehendet, quod plerunque pro *una uncia honoris* *centum libras molestiæ* devorare cogatur, quis iam affirmaret, ejusmodi hominem in hoc suo desiderio ullam quietem invenire posse.

13. Præsertim *cum ambitiosus pluribus molestiis sit obnoxius*, quas alii non curabunt, quando nimirum tot *titulis*, quibus antea usus erat, non
am-

amplius salutatur, quando *non tam submisſe ſe-
coram eo incurvant*, non tot *instrumentis muſicis*
in eius honorem canunt, non amplius ei *obedi-
unt*, quando eius ædes, quæ prius miniſtris re-
pletæ erant, & via ante earum ingreſſum, per
quam prius ob curruum multitudine vix
transitus patebat, ob converſam eius fortu-
nam nimis *vacuæ* redduntur, quando ab officio
cum dignitate conjuncto deponitur, quando
ab aliis *contemptim* tractatur, *libri* ejus, item *in-
ſignia* per carnificem *comburuntur*, aut *conſtrin-
guntur*, vel *nomen ejus patibulo affigitur*. Hæc
omnia ſunt huiusmodi, quæ ambitioſum (eſſi
innocens iſta patitur) intime excruciant, pro-
pter quæ, ne dicam virtuofus in quiete ſua,
non turbatur, ſed & voluptuoſus vel avarus,
quoad motum *Φιλοτιμίας* parum inquietantur.

14. Differentia inter Ambitionem & reli-
qua vitia in eo potiffimum conſiſtit, quod Am-
tioſus ſummum bonum quærit *in aliorum de ſe
exiſtimatione*, i. e. ut meliorem de ipſo opini-
nem foveant quam de reliquis, eumque ali-
is *excellentiorem* exiſtiment, eamque exiſti-
mationem *externa veneratione*, maxime vero
externa obedientia teſtentur. Ac quotidiana
id quidem teſtatur experientia, proderit ta-
men rem aliquanto accuratius expendere.

15. *Voluptuoſus* gaudet ſi alii *bilares* cum
ipſo converſantur, facinora ejus *laudant*, ea-
que in quibus aliis exemplo præit, *imitantur*;
ſed non æque obedientiam ab eis requirit, ei-

que perinde est an hymnum potatorium aliis præcinat, an succinat, non indignatur cum ei non infunditur, nec in aliis rebus obeditur, modo habeat quod ipse sibi infundat. Quicquid alii de eo loquantur, susque deque habet, sed cum ei occinitur: Quale erit hominum de actionibus tuis iudicium? frigidissime respondet: Lirum Larum, (i. e. mitte vadere sicut vadit, &c.) *Ambitiosus* contra non contentus est, si alii actionibus ejus *delectantur*, easque laudant, sed tantam ab ipsis requirit existimationem, ut actiones suas etiam *ad ejus exemplum instituant*, idque non in rebus vulgaribus, quæ homines contemptui exponunt, v. g. in canendis hymnis potatoriis vel amatoriis, &c. sed in his quæ ex tali fundamento oriuntur, ut homo *ad imperandum* sit idoneus, quæ aptitudo ex actionibus voluptuosis deduci non solet.

16. Similiter *Avarus* non curat quid homines de eo loquantur, imo ridet si eum nebulonem appellent, modo ipsi relinquunt marsupium. Nec aliorum honorificas venerationes sibi exhibitæ æstimat, magisque delectatur lucrato grosso, quam multis sibi præbitis incurvationibus, vel tributis titulis, imo in humum sese prosternet, modo ipsi pecuniam accipere liceat. Cum ex adverso *Ambitiosus* Musica honorifica in ejus præsentia instituta, oratione panegyrica &c. plus delectetur, quam multa pecunia ipsi donata.

17. Ac videtur quidem *Ambitio* non unius esse

esse generis, dum plures ambiciosi existimatione, & submisso obsequio non contenti sunt, sed ab obsequentibus *ingentes pecunie summas* exigunt, adeoque solo honore non explentur. Sed non omnia ista quæ ambiciosi agere solent, ambitioni tribuamus, sed affectum observare debemus cum ambitione permixtum. Quando simul cum ambitione *avar*i sunt, hæc pecunie exactio avaritiæ tribuenda est. Quando autem simul sunt *voluptati dediti*, pecuniam non extorquebunt, vel si omnino extorserint, pecuniam corrasam certe ad honorifica negotia expedienda in alios conferent, adeoque id in ambizioso tanquam nudum medium ad desiderium suum, aliorum nimirum existimationem consequendam, non ut ipsum desiderium, considerandum est.

18. Sed quale est discrimen inter Virtuosum & Ambiciosum, dum *virtuosum* eam ipsam ob causam, quia aliorum virtuosorum amorem quærit, necesse est eorum *existimationem* quærere, siquidem in priori parte Ethices ostendimus, existimationem semper amorem rationalem præcedere oportere? Insignis vero hic intercedit differentia. In amore rationali corda per corda quærantur, & Existimatio via solum est, per quam incedimus, non ipse scopus. Virtuosus tantum quærit corda eorum qui eodem, quo ipse, sunt ingenio, ac certo scit, quod eorū potietur, quia necesse est, virtuosos alios virtuosos amare debere, ergo appetit bonum quod

in sua potestate est. Sed *ambitiosus* aliorum hominum existimationem in genere quærit, etsi ut eam obtineat non sit in sua potestate, imo absolute impossibile, dum nemo mortaliū omnium hominum existimationem consequi potest. Superbus non admodum quidem contristatur, si virtuosī, voluptuosī vel avari eum non magnifaciant, nec pati tamen potest, ut eum contemnant, vel eius voluntati se opponant. In specie delectatur æstimatione ac veneratione ab aliis ambitiosis ipsi exhibita, quam tamen ut assequatur, nequaquam in eis est potestate, quia naturaliter ambitiosī ambitiosos metuunt; Ubi timor est, ibi non est amor & ubi non est amor, ibi non est vera Existimatio.

19. *Virtuosus* adultores ægre ferre potest, qui aliter loquuntur, quam sentiunt, quia, non verba ac externas significationes, sed cordis affectum quærit. Contra *Ambitiosus* bene scit, paucissimos qui ei honorem exhibent, ita ex animo de ipso sentire; Sed contentus est, si ei verbis blandiuntur; ac *externis actionibus* existimationem simulant; Ideoq; semper mavult cum sui similibus falsis hominibus conversari, quam cum candidis, modo illi adulationem suam non crasse nimis instituant.

20. *Virtuosus* ab alio virtuoso non præten-
dit obedientiam, sed amorem, i. e. mutuam officiositatem, ac unionem cordium, ubi neuter in alterum usurpat imperium, ambo tamen sibi mutuo obtemperare conantur. Sed *am-*

bitiosus summam oblectationem suam in eo quærit, ut aliis imperare queat, ac moleste fert, si aliis inservire cogatur. Novi equidem, quod ambitiosus superioribus *multis in rebus inserviat*, & quod utilius quam voluptuosi aut avari ad negotia expedienda adhibeatur; Sed hæc officia ex ejus animo non proficiscuntur, quod fit in virtiosis, sed semper propriis commodis nituntur, & ambitiosus semper quærit, quemadmodum his officiis vel talem promotionem consequatur, ubi aliis *imperare* possit, vel cor ipsius cui officia præstat, subjuget, ut id postea tanto arctius in *mandatis* suis constringat.

21. Ac *Libertas* quidem, si secundum rationem sibi relictam pronunciare velimus, bonum est non contemnendum, sed in suo pretio habendum, certe dubium non est, quod vir sapiens, si ipsi optio daretur, libertatem vel servitutem eligendi, libertatem electurus sit; cum præter alias rationes in libertate plura rationalis amoris testimonia per spontaneas actiones exhibere queat, quam si aliis obedire cogatur, nec semper pateat, an ultro aliquid fecerit, an obsequio ac metu compulsus. Et sæpius ambitiosi sibi hoc ipso blandiuntur ac apud alios se excusant, quod cum sana ratione optime conveniat, *ad dignitates aspirare, ut hac libertate consecuta honestas actiones eo melius significemus*: Sed & hic differentia est inter *virtuosum* & *ambiciosum*: Ille e servitute se liberare desiderat, ne *sub aliorum* violentia ac dominio vivere, cogatur:

tur: *Hic vero alios subjugare cogitat.* Ille libertate contentus est, ac servitutem tantum fugit, rationalem tamen subiectionem cum libertate conciliare potest atque conjungere? Hic vero libertatem, si ipsi non liceat simul habere imperium, contemnit, ac nemini vult subiectus esse.

22 Sic discrimen etiam est inter virtuosos & ambitiosos, intuitu *externorum officiorum* ab aliis exhibendorum. *Virtuosi* contenti sunt, si alii *candide & absque ceremoniis*, modo non rustice, cum ipsis conversantur, nec aliis facile aliquid agendum offerunt; Sed ambitiosi eiusmodi candidam atque apertam conversationem ferre nequeunt, sed *quanto* plures sibi exhibentur *ceremonia*, tanto plus, hisce delectantur, eoque magis augeretur eorum delectatio, quo pluribus simul aliquid imperare eisque negotia imponere possent.

23. Imo inter externas existimationis significationes *ambitiosus* maxime eligit *externum obsequium*. Et sicut *avarus* venerationis signis non expletur, sed ei danda est pecunia: ita ambitiosus aliis quibuscunque significationibus atque officiis non contentus est, sed *obediendum ipsi est*, & si alterutrum duorum eligere cogitur, eligit *obsequium absque veneratione*, præ veneratione sine obsequio.

24. *Animum* tamen exhibentis parum curat, modo aliquis mandata eius exequatur eumque honore afficiat, etsi eum in corde odio habeat. Oderint dum metuant, symbolum est *ambitiosi*,
id-

idque in longe alia significatione, quam si *virtuosus* hoc ufurus esset. Apud hunc is foret eius sensus: *Impii* me oderint, dummodo tot *amicos* habeam *virtuti deditos*, ut in mici mei vereantur mihi ægre facere. Sed apud *ambitiosum* idem est ac si dicat: Oderit me totus mundus, dummodo sim tanta *potestate*, ut me totus mundus metuere cogatur.

25. Jam quam distincta est intentio virtuosæ ac ambitiosæ, tam distincta etiam sunt *media*, quibus utrique ad scopum suum obtinendum utuntur. *Virtuosus* amica *humanitate* atque *modestia* erga omnes utitur, ac quantumvis se aliis non deteriorem putat, tamen nec aliis se præfert, sed ubique æqualitatem naturæ humanæ, tanquam optimum pacis vinculum, observat. Contra *ambitiosus* hunc canonem sequitur, quem aliis etiam tanquam monitum tradere solet: *Quicumque seipsum non æstimat, hunc nec alii æstimabunt*. Noli, inquit, omnibus esse familiaris, characterem suum observare oportet. Inter homines omnino oportet esse discrimen. Leves homines vel avari omnibus fiunt familiares: & nimia familiaritas necessario parit contemptum.

26. Sed quam vana hæc sunt argumenta? O te miserum, quis tibi persuasit quod alii ad oculos tuos te æstimabunt, nec propriis oculis utentur? Non potes medium aliquod tenere inter superbiam & familiaritatem, inter levitatem voluptuosorum vel servitutem avarorum,
&

& modestiam virtuosorum? *Familiaritas* parit contemptum, *fastus* vero odium. Quanto nobiliore gaudes charactere status tui, tanto plus ille ornatur modestia ac humanitate, tantoque fortius superbia dehonestatur.

27. Ecquis autem esset tam stolidus, qui alium ob nihilum magnificiat, tantum quia *ipse magnam sui existimationem habet*? Id vero ambitiosus etiam intelligit, ideoque existimatione sui non contentus alios *actionibus suis* occaecare conatur. Potest enim palpare, quod is, quem tanquam aliis excellentionem magnifieri oporteat, *excellentes etiam actiones* edere debeat. At quas actiones præstabit ambitiosus? *Excellenti amore caret, sed ingenio excellit, atque audacia*; itaque eo elaborat, quemadmodum his apud alios sibi existimationem paret: Consilia eius sunt *ingeniosa*, actiones *audaces* & violentæ, nullum timet periculum, vitamque vel pro nihilo discriminibus exponit, eoque nomen prudentis & magnanimi sibi comparat apud eos qui veram prudentiam ac magnanimitatem ignorant, i. e. apud plurimos. Hoc persuadentur ut ambitioso externam reverentiam & obsequium exhibeant, vel ex metu præ ejus *audacia*, quando voluptuosi sunt, vel *versutia*, si avari, vel *spe* prudentiæ & audaciæ ejus fruendi, si ambitiosi sunt.

28. Jam Ambitionem secundum commoda & incommoda sua considerabimus, quæ in tabula capitis 7. ei attribuimus. Ac de postremo

mo quidem, nempe de *Intellectu*, ordiemur. Ambitiosus *Judicio excellit*, non ita *ingeniosa inveniendi facultate*, nec *memoria*. Ambitio *Decorum* in mundum importavit. Hoc non alio firmiori nititur fundamento, quam arbitrio ambitiosorum, vel ejusmodi hominum, qui ab aliis honorantur ac metuuntur. Et quoniam istud vanitate fulcitur, ac summe variabile est, ideo nec decorum ex immotis regulis fundamentalibus addisci potest, sed requiritur *continua & exquisita observatio minutissimarum etiam rerum*, quia decorum quotidie variatur, & pro diversitate locorum mutatur. Jam si ambitiosus apud alios ambitiosos favorem aucupari velit, decoro ipsi utendum est, alias ei occinitur vulgatum illud proverbium: Qui proficit in literis &c. Quantacunque aliquis sit eruditione, si bonis moribus vacat, (nam mundus non virtutem sed vanitatem decori ac consuetudinem vocat bonos mores) is nulli rei utiliter adhiberi potest. Unde scilicet alias provenirent *homines morati*! *Voluptuosus* decori nullam rationem habet, sed est magister indecori, qui apud Germanos uno verbo Grobianus appellatur. *Avarus* non habet tantum patientiæ, ut ingenium suum ad decorum applicet, idque observet, cum cerebrum ejus rationibus pecuniariis repletum sit. Non potest non igitur ambitiosus, dum differentiam minutissimarum rerum in *decoro presenti* (nam præterito vel studio antiquitatis parum hic ad-
ju-

juvatur) observat, *judicium suum insigniter exercere atque acuere*. Iam eius iudicio in rebus certo fundamento carentibus acuto, cogitari facile potest, eum etiam idoneum fore, qui in scientiis certo fundamento superstructis præ aliis emineat, modo ad eas animum applicare velit.

29. Ambitiosus *non prorsus* quidem *ineptus est ad ingeniosas inventiones*: Nam cum in decoro omnia observet, oportet eum etiam observare *quæ quibus rebus convenient*. Imo in universum, quicumque rei cujusdam differentiam exacte scit, is necessario etiam se ita conformitatem eius cum aliis rebus. Nec ambitiosus tamen sibi vendicare poterit *excellens Ingenium*, vel affirmare quod in inventionibus ingeniosis voluptuosos assequatur: Neque enim ejus laboriositas nimiusque fervor ei tantum temporis relinquit, ut cogitationes suas ingeniosis inventionibus impendat. Adeoque si ambitiosus e. g. carmen scribere velit, illud non æque erit facetum, elegans & jucundum, quam si voluptuosus idem scribat, sed fere sonat *aliquid Hispanicum*, nec melius hic differentia inter ambitiosum & voluptuosum concipi potest, quam si quis poemata Hispanica cum Gallicis poematibus inventionibus & Romantiis, vel inter Gallos epistolas Balzaci cum epistolis Pays exempli loco sibi proponat.

30. Porro Ambitiosus *non ita debili est me-*
mo-

memoria, præsertim in rebus ad ambitionem pertinentibus. Non facile obliviscitur illatæ contumeliæ ac offensionis. Non facile eius memoriæ excidet hora imo momentum temporis, quo negotia sua ipsi expedienda sunt. Et si quis unquam puncta temporis accurate observare solet, certe id facit *ambitiosus*, cum ex adverso *voluptuosus* puncta observare nequeat, quia cogitationes suas eo non convertit, *avarus* vero puncta observare nolit, sed tædiose debita sua tam activa quam passiva recolat. *Nec excellit tamen ambitiosus memoria*, neque in hac parte avarum ullo modo æquare valet. Non enim ita memoriam exercet, sicut avarus, qui rationes & supputationes nocte dieque volvit atque revolvit: cum ambitiosus præsentibus tantopere occupetur, ut ad præterita eorumque ordinem cogitationes non tam sæpe reflectat.

31. Inde vero colligi facile poterit, *cujusmodi sit literatura Ambitiosi*. Superiori capite jam monuimus, literarum studia per se neque ad voluptatem, neque ad ambitionem, neque ad avaritiam pertinere, sed in singulis locum habere. Ita vero non præcise necessarium est *ut ambitiosus ad studia se applicet*, vel in studiis præ aliis negotiis oblectationem suam quærat: sed prout occasio sese offert, vel prout eductatur, imprimis vero prout videt eos quorum maxime favorem ambit, studia æstimare, studiis se mancipat, nam & in bello, item in aula

la etiam absque literatura occasio offerri potest explendæ ambitionis. Ergo ambitiosus nunquam studia per se æstimat, h. e. *studiis non incumbit jucunditatis causa*, sed his semper utitur *tanquam medio*, quo ambitionem suam ex-
plere possit.

32. Si vero studiis se consecrat, tum *omnia ei ob iudicii præstantiam bene succedunt.* Nam & ea, quæ aliis videntur difficillima, cito comprehendit, & diligens est, nec Lectiones vel Collegia sua facile negliget: Cæterum patientiam habet rem inceptam ordine perdiscendi atque absolvendi. Non admodum delectatur studiis, quæ in sensus cadunt, & ab omnibus facili negotio intelliguntur, etsi generi humano summam utilitatem allatura essent. Ea potius studia amat, quæ *intensam* requirunt *speculationem*, quæque subtilia sunt & abstractiva, & a paucissimis, imo a nemine perspicue comprehendendi possunt, sed quorum pretium secundum obscuritatem suam æstimari solet, licet generi humano parum, imo plane nihil prosint: Non ipse solum libris studiose incumbit, sed & *conversationem ingeniosorum atque eruditorum exquirat*, ut & apud hos eruditionem suam ostentet: Idoneus est qui varias addiscat disciplinas in eisque egregio cum successu libris editis emineat, *stylus* tamen ejus magis est *gravis ac superciliosus*, quam *jucundus.*

33. Duo vitia præcipua, quibus ambitio ab
amo-

amore rationali distinguitur, sunt *Contemnens Superbia & Violenta Audacia*. *Contemnens Superbia* est vitium quod ambitiosos impellit, ut seiplos pluris æstiment, quam omnes alios homines, adeoque alios se viliores putent, neque hunc tamen despectum, semper apud omnes externo contemptu, plerumque tamen intermissione æqualis humanitatis ostendant.

34. Ea uno verbo appellatur *Fastus*, & talis quidem fastus qui a mundo non habetur, plane irrationalis, eo quod ambitiosi fere magno sunt ingenio ac singulari animo, ac propterea etiam a voluptuosis ac avaris, quia hi eorum ope indigent, magnificeri soleant, & quia alii ambitiosi, etsi eos revera non magnificiunt, (quoniam seiplos semper maximi æstimant) eos tamen pluris faciunt quam alios (voluptuosos, avaros & pro re nata ambitiosos.)

35. *Is fastus* raro in manifestum contemptum sine data causa solet erumpere, tum quod hic plerumque causam præbeat collisionis, ambitiosus autem non facile omnes promiscue tanti faciat, ut cum ipsis collidatur, maxime cum secundum regulas ambitiosorum honor etiam in eo versetur, si quis cum altero colluctatur; tum quod hi, qui alios innocentes contumelia afficiunt, non magna sint in mundo existimatione, dum hoc debilem ostendit intellectum, adeoque ambitiosi plus incommodi inde sensuri essent.

36. Sed ambitiosi fastum suum eo ostendunt, quod non quoscunque promiscue humaniter

ac civiliter tractant, sed humanitatem ac civilitatem suam quasi secundum cubitos pro differentia hominum quibus ad ambitionem suam opus habent, distribuunt. Unde non plane *agrestibus*, sed tamen *incivilibus*, annumerandi sunt. Et hoc intuitu valde quidem *amori rationali* & æquabili humanitati, magisque adhuc *voluptuose* servili submissioni oppositi sunt. Unde etiam ambitiosi hac parte cum virtuosus libentius converfantur, quam cum voluptuosus.

37. *Violenta Audacia est vitium ambitiosos impellens*, ut omnibus rebus, quæ ambitioni suæ oblectantur, impatienter indignentur & effervescent, ad eaque amolienda omnia, in primo etiam fervore periculossima remedia absque consideratione, possibiliane an impossibilia sint, arripiant. Hoc vitio ambitiosus ab amore rationali, item a voluptate separatur, dum virtuosus ea tantum quæ adversa sunt, e.g. exquisitissimos dolores adversa putat, in iisque patientem animositatem suam exercet, privatione vero vani honoris, vel deliciarum plane non commouetur, voluptuosus vero subductione vani honoris parum afficitur, modo habeat ea, quibus sensus suos oblectet. Ambitiosus autem non admodum offenditur, quando sibi non licet delicate vivere, imo maximos sæpe dolores patienter fert, si sibi persuadet, quod hoc ipso insigne honoris augmentū sit consecuturus, sed imaginario eius honore leviter saltem læso præ impatientia in furorem agitur.

38. Ac

38. Ac *ambitio* quidem in hoc cum *voluptate* concordat, & a virtute distinguitur, quod obortas aduersitates *impatenter* fert; hoc autem a voluptate discrepat, quod *Impatientia* voluptuosos eo impellit, ut aduersa magis sentiant, *ambitiosis* vero occasionem præbeat, ut aduersis rebus *furere* incipiat. Hinc etsi *impatientia* utrumq; tam voluptuosum quam *ambitiosum* in primo fervore ratione sua ac prudentia privat, ne *media* bene ponderent ad propulsandas aduersitates inservientia, & sic uterque ab amore rationali diffidet, tamen *impatientia* voluptuosi *trepidationem ac desperationem* causatur, ut *minus* faciat quam res postulat, *furor* autem *ambitiosi*, ut *plus* faciat quam expedit, vel *media* intempestive usurpat, vel talia *media* adhibet, quæ non valet expedire, vel quo minus expediat, tempore prohibetur.

39. Sicut autem despiciens *Superbia*, & furibunda *Audacia* anima quasi sunt *ambitiosi*, ita necessario deforme monstrum pariunt, *Iram* nimirum, siue *iracundam* excandescentem *vindictæ cupiditatem*. Hæc vero est vitium, quod efficit in *ambitioso* sensum & dolorem illatæ offensionis vel injuriæ, eumque impellit, ut adhibita violentia & illatione majoris doloris eam in ledente ulciscatur, nec prius eum sinit quiescere, quam *vindicta* erga ledentem executæ. Contemnens *Superbia* necessario sensum gignit injuriæ. Nam quicumque se aliis præfert, hunc necesse est injurias ab aliis sibi illatas intime sentire, cum læ-

dentes manifeste ostendant, quod eum respectu sui vilipendant, certe offensione per errorem facta, tanti eum non faciant, quanti ab ipsis prudenti existimatione fieri prætendit, violenta vero *audacia* parit fervens desiderium mali amoliendi, *utraque* tandem & superbia & audacia vindictæ cupidinem generant.

40. Iam quemadmodum *amor rationalis* mediante æquanimi humanitate ac patiente animositate, superbiæ atque audaciæ ambitionis e diametro oppositus est, ita sine dubio iracunda vindictæ cupiditas in ambitione patienti animositati amoris rationalis plane contraria est, dum hæc nec injurias sentit, nec aliis propterea malum inferre cogitat. Ac *voluptuosus* quidem exquisitum habet sensum, sed hic sensus non est diuturnus, cum ex adverso *ambitiosus* ob calidum ac igneum temperamentum, quando semel id excanduit, non facile extinguitur, nisi per sanguinem vel per dolorem lædantis: In *voluptuoso* vindictæ cupiditas mox remittit ob meticulositatem ejus, & quando videt, quod propter alterius resistantiam vindictam difficulter exequi queat. Sed *ambitiosus* nescit metum, & quanto magis lædens ei resistit, quantoque ei vindicta fit, difficilior, tanto ea ipsi redditur jucundior, tantoq; fortius excandescencia ejus per superbiam ac audaciam inflatur. Furit ut leo, & in hac ira suas actiones edit, secundum stylum ambitionis, plusquam humanas, secundum rei veritatem.

ritatem vero plusquam bestiales, cum ira eius difficilius mitigari queat, quam ira rabidæ bestiae.

41. Iam reliqua vitia ambitionis ex tribus præcipuis facile derivari possunt. *Obstinata Reticentia* est vitium per quod ambitiosus impellitur, ut omnia cum sua tum aliena negotia tractet tanquam mysteria, ac absque consideratione temporis & loci, item an taciturnitas sua ipsi commodum, an incommodum afferat, eorum ne minimum quidem aperiat, & ab hac reticentia nec precibus nec metu se abstrahi patiatur. In eo ambitiosus voluptuoso ex diametro oppositus est, quod hic omnia effutit, ille vero nihil omnino enunciat, & quando intuitu apertæ taciturnitatis quæ est penes virtutem, voluptuosus nimis est apertus, ac quoad taciturnitatem in defectu peccat, ambitiosus minus est apertus, at nimis taciturnus.

42. *Ambitiosus cuncta sua negotia tractat tanquam mysteria*, cum nemini benefacere cupiat, ideoque veretur ne alii ex circumstantiis indifferentibus sententiam propositi sui eruant atque addiscant, quia ipse ex huiusmodi circumstantiis aliorum propositum exquirere consuevit: De aliis etiam sive amicis, sive inimicis, pauca loquitur. Si inimici sunt, ne quis sentiat, quomodo erga illos sit affectus, vel quia scit, si eorum consilia se nescire simulet, quod ita eum non cavebunt. Sin amici fucati, non quidem id facit ex amore erga ipsos,

sed siue quod novit, garrulos contemptui esse expositos, siue quod propria eius commoda, quibus cum amicis fucatis complicatus est, hoc ipso certissime enunciarentur: Actamet-
si *rogetur*, ut myſteria hæc aperiat, tamen his precibus non movebitur, quia videt hos a quibus rogatur, plerunque voluptati vel avaritiæ deditos esse, & de eorum taciturnitate se parum sibi posse polliceri, vel quia hanc pertinaciam suam pro virtute taciturnitatis ac constantiæ habet, eaque sibi existimationem apud alios parare cogitat. *Comminatione* adhuc minus ab ipso aliquid extorquebitur, ob eius audaciam ac excandescentiam, ac ipse sibi citius linguæ suæ partem dentibus abscindet, eamque in faciem inimicorum exspuet, quam ut tortura ab ipsis adhibita cogi se patiatur, ut eorum se voluntati accommodet. Hinc quod aliqui se passi sunt torqueri, ne voluntati inimicorum obedirent, non præbet singularis cujusdam virtutis argumentum, quia tot exempla malitiosorum hominum adduci possunt quam virtuosorum, qui nullo cruciatu ad confessionem eorum, quæ noverant, adduci potuerunt, & quia temperamentum sanguinis calidi & ad ambitionem inclinantis naturaliter idoneum est, ad hominem ad taciturnitatem disponendum, ad quam humida substantia sanguinis voluptuosi plane inepta est, ut ipsi tacere sit impossibile.

43. *Affectata Magnificentia* vitium est impet-
lens

lens ambitiosum, ut facultates suas prompte & si necessitas poscat, abundanter in huiusmodi homines impendat, qui ei ad explendam existimationem suam ac dominandi libidinem videntur posse conducere. Virtuosus facultates suas confert in egenos atque virtuti deditos sine respectu an ab ipsis rursus aliquid expectare debeat, & absque desiderio illis dominandi. Ambitiosus vicissim ab hac liberalitate abhorret, ac cogitat se nihil inde lucrari, si quibuscunq; de fece hominum aliquid se donare oporteat. Cor eius magis ad misericordiam, quam ad misericordiam inclinat ob calorem sanguinis sui, nisi id habeat pro opprobrio, homines qui aliquid ab ipso poscunt, absque dono dimittere, ac vereatur ne ipsum sint diffamaturi, vel ex certis circumstantiis ob liberalitatem suam laudari cupiat, v. g. si viveret in eo statu cuius ornamentum existimaretur liberalitatem suam publice, vel ita, ut id per clientes suos publicetur, exerciturus esset. Voluptuosus pecuniam suam expendit in compotatores, lenones, &c. Ambitiosus ab hac dilapidatione abhorret, quod tamen metuit, hos homines levissimos calumniis suis eius famæ posse incommodare, cavet, si in eorum conversationem incidit, ne his etiam se præbeat tenacem, imo hoc flosculo tanquam regula politica utitur: Honoratum virum decere ut nulli meretrici, cauponi, nec fidicini aliquid debeat, nec cum huiusmodi hominibus de mercede multum paciscatur.

44. Itaque *ambitiosus* facultates suas vel

immediate collocare solet in coëmendas dignitates, vel easdem impendit in alios homines, five, ut jam diximus, ne ipsi apud alios incommodent, ne eum contemnant, et si non admodum curet, quo loco ab illis habeatur; five ut hac liberalitate sua apud eos aliquam existimationem atque auxilium obtineat. Cæterum quam *vana* est *gloria* quam donis suis aucupatur, tam *vana* etiam sunt ipsa *dona*, quantumvis pretiosa: Supellex pretiosa ad luxum destinata, operæ tibicinum, aurum ac pretiosa utensilia, sumptuosa convivia &c. quibus rebus pecunia aperte dilapidatur, nec in vera eorum, in quos hæc dona conferuntur, commoda collocatur.

45. Porro quam facilis ac promptus ambitiosus est in ingentibus sumptibus erogandis, si gloria inde quærat, tam *parcus* ac *fordidus* idem vicissim est, quando ei in proprias necessitates aliquid impendendum est. Nam cum per ambitionem suam impellatur ad magnifica negotia, & ut ab omnibus in mundo timeatur, huic autem intentioni intemperantia insigni sit impedimento, dum *voluptuosi* compotatorum suorum & amasiæ mancipia sunt; animus *ambitiosus* in alterum incidit extremum, & cum *virtutis amans* corpus suum curet, ita tamen ne fiat lascivum, ambitiosus *famem* suam cibis parcissime sumptis *non explet*, idq; non ex tenacitate, sed vel ex nimia præcautione, ne in voluptatem incidat, sed ob rigorem

rem in cibo & potu ab aliis in pretio habeatur, vel quod infinita negotia quæ in cerebro suo volvit, quæque humeris eius incumbunt, tantum otii ei non concedunt, ut corpus suum recreet. Animus eius imperiosus *abborret sexum fœmineum*, ac amorem alterius sexus considerat tanquam pavorem effœminatum, qui existimationi eius labem aspergere posset. Et si omnino acidat, ut amore mulieris capiatur, oportet eam esse *de sublimiori statu*, ac æque ambiciosam quam ipse est, ut per eam speret se potentiam & auctoritatem consecuturum, vel etiam in eo quærat quemadmodum ambitioni suæ satisfaciatur, si de ambizioso eius animo triumphare, eumque subigere, i. e. ambiciosæ ejusmodi mulieris actiones ad nutum suum dirigere queat. Hunc affectum in superiori tabula vocavimus *Stoicam Inediam & Insensibilitatem*, quia Stoici Philosophi temperantiæ quoad externas actiones apprime dediti, quoad cor autem superbia ac arrogantia pleni fuerunt.

46. Cæterum ex his necessario consequitur, ambiciosum intuitu expensarum in seipsum & in corpus suum *Parcitati* deditum esse. Hoc est, à *voluptuosa prodigalitate* hac parte non solum longe remotus est, sed in hoc etiam virtuosam parsimoniam superat. Non quod fordidus sit & nummilegus, habet enim quod ad honorificas expensas suppetit, ac in rebus suis munditiem amat, minus tamen quam virtuosus in usus suos collocat, habet *vasa argentea*

aliamque suppellectilem statui suo accommodatam, sed pro *hospitibus* & *peregrinis* qui eum invisunt; Ipse, quando solus, est, in alio conclavi coenat & habitat, ac vilioribus utitur vasis atque suppellectile. Hospitibus suis *opipara* præbet *convivia*, ipse solus rapis tostis contentus est. Ministros suos *pretiose vestit*, ipse vestitu fordido incedit, qui laboribus suis ferendis respondeat, quando nimirum non cogitur ab aliis ad splendida negotia invitatus apparere.

47. Porro hæc omnia causantur ut Ambitiosus ad *vigilantem Laborem* promptus sit. Ubi multum editur ac bibitur, ibi multum etiam dormitur, idque Pigritiam parit. Tutum est remedium & absque ullo sumptu adversus Ignaviam, tanquam radicem multorum morborum usurpandum: Claude os & aperi oculos. Qui os claudit, huic non difficile est oculos aperire. Iam cum ambitiosus *modico cibo ac potu* contentus sit, facile etiam vigilias sustinet. Ista vigilantia aptum eum reddit ac hilarem ad *negotiorum multitudinem* jucunde expediendam, ac vicissim *Laboriositas* eius vigilantiam sustentat, quia laboriositas ejus magis in labore cogitationum, quam in fatigante motu corporis consistit, & quia cogitationum multitudo, oculari experientia testante, somnum impedit, etsi nimia vigilia corpus debilitet, adeoque in excessu peccet, unde etiam virtutem voluptuoso otio oppositam, in amore rationali *negotiosam*

Sam alacritatem, ejus vero excessum in ambitione *vigilantem laborem* nuncupavimus.

48. Non minor differentia est inter *bilarem officiositatem amoris virtuosi* & *Officiositatem ambitiosi*. Ac ambitiosus quidem aliis *invidet* se superioribus, vel ipsi æqualibus, quatenus cupiditatibus ejus *adversantur*, & *letatur* quando autoritati eorum aliquid decedit: Nec quibuscunque tamen hominibus bonum invidet, nec super omnium calamitate exultat, imo in externis actionibus *officiosus* est, ac si quis ejus ambitione recte uti scit, poterit eum propter excellentiam ingenii ad magna, imo pro re nata ad honesta negotia expedienda utiliter admove-
vere, quandoquidem officiositas ejus non in levi voluptate & lenociniis, quod fit à *voluptuosis*, sed in rebus gravibus ac honestis, quæ ad bonum quoddam possunt adhiberi, modo virtuosus eas dirigat, versatur. Nec diffitendum tamen est, quod officiositati ejus *non admodum* possimus *confidere*, nec ipsi longius frenum laxare debeamus, quia ambitio ejus facile ad iram potest provocari, quam ut expleat, nulli in mundo rei parcit, & fide nulla se constringi patitur. Et sicut omnes ejus actiones cum violentia permixtæ sunt; ita officia ejus ad nihil commodius quam ad *truculentas cædes, incendia, conversiones militares*, ac similia *sicariorum ministeria* adhiberi possunt, unde etiam in tabula sæpe dicta hanc appellationem ei tribuimus. Quamquam argumentum totius capitis hujus facile
often-

ostendet, quod ambiciosi etiam non ad manifeste violenta, sed ad moderata atque ingeniosa officia admoveri queant; prout homines affecti sunt, apud quos ambiciosus per officia sua favorem quærere ac se acceptum reddere conatur.

CAPUT XI.
DE
AVARITIA, ET VITIIS EX EA
PROGNATIS.

SUMMARIUM.

Avaritia hoc loco non pro solo amore pecuniæ, sed pro amore quarumcunque creaturarum inferiorum, quæ pretio comparari possunt, usurpatur. n. 1. 2. 3. Ejus definitio. n. 4. Ad cognoscendam avaritiam diligenti attentione opus est. n. 5. Quænam ei cum voluptate, item cum ambitione sint communia, nec ne. n. 6. Avarus quærit tranquillitatem, & de inquietudine aliorum prudenter scit ratiocinari, n. 7. Tranquillitatem suam quærit in variatione n. 8. & in unione cum pecunia & creaturis reliquis. n. 9. Sed tranquillitatem in hac variatione ac unitione frustra quærît. n. 10. In infinitam potius inquietudinem prolabitur. n. 11. Nec in finita quadam variatione tranquillitatem invenire potest, sed ex rebus quas possidet, fastidium concipit, licet fastidium eius toto genere discrepet a fastidio ambiciosorum & voluptuosorum. 12. Variatio ab avaro quæsita raro in ejus est potestate, & cum multa molestia conjuncta. n. 13. Molestiam etiam sentit in aliis rebus, in quibus alii sine molestia versaturi essent n. 14. Avarus omni caret desiderio se cum aliis ho-

hominibus uniendi. n. 15. Omnium minime cum avaro sibi simili. n. 16. nec acceptus est apud ambitiosos ac voluptuosos n. 17. Avarus ab aliis hominibus in eo essentialiter distinctus est, quod omni *Φιλανθρωπία* vacat. n. 18. & cor eius creaturis quibuscunque inferioribus affixum est, n. 19. imprimis autem pecuniæ, nam cum avarus aliis creaturis magis adhæret, quam pecuniæ, id provenit ex mixtura alius cujusdam affectus. n. 20. Diversæ species avaritiæ. Quando pecuniæ non est locus, avarus ruit in agriculturam & rem pecuariam. An naturaliter cor avari magis in aurum ruat, quam in alia metalla? n. 21. Dominium est quasi anima avaritiæ, ac avaro communio bonorum quam maxime adversatur. n. 22-25. cum ex adverso virtuosus, imo & voluptuosus & ambitiosus dominium bonorum non admodum curent. n. 23. Hæc unio avaro facilius eripi potest, quam unio quam alii homines appetunt. n. 24. Avarus excellenti gaudet memoria, ac omnia quæcunque possidet, in numerato habet. n. 26. sed debili præditus est iudicio. n. 27. & adhuc debiliori ingenio. n. 28. Cujusmodi sit literatura avari. n. 29. Avarus est dolosus, & affabre scit simulare ac mentiri. Nec taciturnus est, nec candide apertus. n. 30. Est immisericors & tenax erga omnes homines, quantumlibet illi sint egeni. n. 31. In prosperitate stolide inflatus est, & in adversitate submissus instar mendici. n. 32. In adversitate infidiosus est & crudelis. n. 33. Ira ejus est pavida atque occulta, ac erga lædentes vindictam diu dissimulans. n. 34. Sordidus est in cibo & potu, & odit sexum fœmineum. n. 35. In expensis in seipsum conferendis est nummilingus. n. 36. Avarus indifferens quidem est æque ad laborem, ac ad otium, & propendit ad mendicitatem ac furtum, si vero ex necessitate laborare

rare cogitur, prolabitur in laborem asinum. n. 37. Filia avaritiæ est invidia, ea quoscunque in fortuna sua impedit, delectaturque si illi sint infelices. n. 38.

I.

Avaritia in vulgari significatione pro amore pecuniæ accipitur. Si quis autem præcepta nostra hætenus tradita accurate expendat, facili negotio deprehendet, quod per vocabulum avaritiæ *amplius* quodam intelligamus, & hac ratione a *communi significatione* quodammodo recedamus. Cum enim avaritiam statuerimus esse ex tribus affectibus principalibus, in omnes homines dominium exercentibus, jam vero demonstratum sit, nullam in mundo esse creaturam, quam homines non ament, inter alia autem amor equorum, canum, hortorum ac edificiorum &c. neque ad voluptatem, neque ad ambitionem, prout ea vitia capite præcedenti definivimus, reduci queant; hypothesis nostra principalis magnam pateretur contradictionem, si avaritiam pro solo amore pecuniæ accipere vellemus, dum hac ratione multi sese oblaturi essent affectus qui ad nullum ex tribus malis affectibus reduci possent.

2. Deinde manifestum est, tria ista vitia principalia *omnibus* adfuisse *temporibus*. Pecunia vero non semper fuit, sed aucta opum abundantia demum introducta est, unde etiam cum jam pecuniæ usus invaluisset, *populi multi*, quos spuria

ria Politica barbaros vocat, quamdiu in simplicitate manserunt, & rebus ad vitam necessariis quibus Deus regiones omnes replevit, contenti fuerunt, *pecuniam ignorarunt*, sed ejus loco permutatione mercium commercia sua exercuerunt, forte etiam hujusmodi populi alicubi adhuc latitabunt. Apud hos neutiquam est dubium, appetitum etiam hujus vitii quod avaritiam vocamus, simul dominatum fuisse, adeoque hujus etiam rei intuitu Avaritiam non de solo amore pecuniæ, nec de eo potissimum prædicari debere.

3. Nihilominus hic etiam cavendum est, ne longius a communi significato hujus vocabuli discedamus, nec *præter necessitatem novas significationes* introducamus, vel res *his nominibus* appellemus, quæ *ab usu aliorum hominum penitus remota*, vel eidem opposita sunt. Hoc enim faciunt vel Sophistæ, vel certe homines methodum apte ac distincte docendi parum intelligentes.

4. Tutissime igitur, ad ductum eorum, quæ jam suprà (a) docuimus, *Avaritiam* definimus: esse *Affectum*, qui tranquillitatem suam in perpetua eaque variabili possessione variarum creaturarum homine inferiorum, ac pecunia comparandarum frustra querit, & propterea cum hisce creaturis, vel si cupiditas illa in excelsa aliquo gradu versatur, cum sola pecunia, per eorum acquisitionem ac conservationem uniri desiderat. Breviter: *Avaritia*

a) cap. 5. §. 11. item cap. 7. §. 3.

ritia est cupido pecunia vel eius quod cum pecunia permutatur.

5. Quantumvis autem hæc definitio satis sit perspicua, tamen accurata eius consideratio maximam requirit *attentionem*, partim quod non habeamus *inimicum magis nocentem magisque metuendum*, partim (quod forte infra latius explicabimus) quia nullus affectus mille technis ac dissimulationibus *se tantopere præ nobis occultare studet*, ac ipsa avaritia. Age ergo rem secundum methodum in duobus prioribus capitibus a nobis usurpatam studiose expendamus.

6. Avaritia etiam hoc *cum voluptate cumque ambitione* commune habet, quod tranquillitatem suam in perpetua variatione frustra quærit, ideoque cum rebus amatis uniri desiderat; In eo vero à *voluptate & ab ambitione* penitus distincta est, quod tranquillitatem istam per possessionem inferiorum homine creaturarum, videlicet pecuniæ, vel eorum quæ pecunia comparari possunt, & per privatum quidem eorum dominium, consequi conatur.

7. *Avarus tranquillitatem quærit, eamque persequitur.* Existimat, modò vel per totum vitæ suæ curriculum, vel singulis annis tantos, quantos optat, haberet proventus pecuniæ, vel earum rerum, quæ pro pecunia venales sunt, se tranquillum ac contentum fore. Si aliquando propriam domum, prædium equestre, proprium ovium gregem, canes venaticos bene edu-

educatos, vasa argentea propria, & sic porro in indefinitum, haberet, se nihil amplius deinceps desideraturum esse. Imo avarus æque ac ambitiosus & voluptuosus *de aliorum sibi similium inquietudine scit prudenter ratiocinari.* Sæpe avaros audies dicentes: Hic in voluptate, ambitione, avaritia sua est inexplebilis. Ille habet uxorem probam atque formosam, & delitescit in lupanari. Iste tam honestum habet officium, brevi tempore ad tantas dignitates ascendit, nihilominus jam cogitat de relinquendo officio, nec eodem contentus est: Ille in singulos annos aliquot centenos imo millenos thaleros habet loco salarii, tot possidet prædia, tot domus, tot armenta, tantam paratæ pecuniæ summam, nec unquam tamen desinit opes corradere. Miseram verò voluptatem, ambitionem, avaritiam! Si mea uxor modo tertiam partem tam formosa esset, quam eius est uxor; vel si Deus aliquando me tam beatum redderet, & tam formosam uxorem mihi donaret; Si aliis in rebus tam commode mihi vivere liceret, sicut illi; vel, si tam laute possem cœnare, quam iste prandet; si mihi tantus in mundo honor haberetur, quantus habetur eius ministris, si decimam modo partem haberem facultatum atque reddituum, quibus iste fruitur, o quam tranquillam vitam æturus essem. Non appeterem alienam mulierem, nec cibos magis delicatos; aulam missam facerem; ex censu annuo, vel proventibus

bus meis ordinariis vitam sustentarem, ex iisque pauperibus certas eleemosynas erogarem, & quod superfuerit paratæ pecuniæ in usus necessitatis & honestatis asservarem.

8 Quemadmodum autem ambitiosus ac voluptuosus à proprio corde decipitur; ita magis adhuc avarus. Is æque in principio tranquillitatem suam in variatione querit: Si jam possidet, faccum nummis repletum, experimentum facere desiderat, quomodo se res haberet, si faccum grossis, deinde thaleris, aureis, scutatis, & portugallenfibus nummis maioribus plenum haberet. Si decem thaleros collegit, ab undecimo jam numerat usque ad centesimum, à centesimo usque ad millesimum, & sic porro. Si propriam domum consecutus est, vult etiam habere hortulum, inde hortum, porro villam, post prædium, regionem & his adhuc ampliora; Si habet bigam equorum, vult habere trigam, imo quadrigam ac tandem integrum hippotrophium, equos itinerarios, rhedarios, equos admissarios, equos ad exercitia institutos, ad militiam, ad mercaturam, nigros, albos, rubros. Germanos, Littuanos, Hispanicos &c. Si operam dat canibus, modo vult habere canem, quo utatur tanquam famulo, modo canem aquaticum, modo venaticum, modo canem Danicum, modo catellum Bononiensem: Mox integros canum greges habet paratos, qui toti urbi sufficerent. &c.

9. Por-

9. Porro *avarus perpetuo tranquillitatem suam querit in unione cum rebus amatis*. Si pecuniæ animum consecrat, posset esse quietus, si proventus suos quotidianos haberet, ac sciret, in regione, item in urbe, aut ubicunque degit, tantum esse pecuniæ apud amicos suos & apud alios, qui ei in casu necessitatis opitulari possent. Si domibus inhiat, hortis, canibus, equis, &c. satis se posset oblectari, si in conductâ domo habitaret; si in alieno horto amœnissimo amplam haberet occasionem deambulandi; si in equo conducto obequitaret, si alicui cohabitaret, vel alicui à ministerio esset, qui canes multos aleret, &c. Sed in rebus non suis avarus summam deprehendit inquietudinem: *Non potest esse quietus, donec rem amatam ipse propriam possideat*, ac mediante hoc dominio cum pecunia vel aliis rebus propriis uniri desiderat. Tenelli pueri si quid amant, ut unionē cum istis rebus testentur, pupas suas amplectuntur, exosculantur, dormituri in lectulum secum portant. Certe si idem avaro liceret, nil magis haberet in votis, quam ut domum, vel equum suum &c. in lectum secum assumere posset. Quanto cordis affectu foetidum canem osculatur? Quam cuperet arcam pecuniæ collo suo appendere, si id ipsi esset possibile? Iam cum eam secum portare nequeat, ipse se arcæ affigit, ac ut delectationem suam ostendat ab ea nunquam discedit, sed eam vigili custodia noctes diesque servat.

10. *Frustra autem avarus tranquillitatem suam in hac variatione ac unitione quærit.* Ita nimirum cum omnibus desideriis nostris comparatum est, ut idem nobis accidat quod sitibunõis, quibus nihil in potum præbetur quam e. g. vinum Hispanicum, vel alia ejuscemodi dulcia sed calida potulenta. Ac hi quidem intendunt, quemadmodum, dum potant, sitim suam extinguant; sed quanto plus bibunt, tanto plus sitiunt, tantoque magis bibere desiderant. Eam ipsam ob causam, quod homo quietem in variatione quærit, frustra eam quærit: Variatio si non semper variatur, non videtur nobis esse variatio. Insignes sunt variationes veris, æstatis, autumnii & hyemis, item diei ac noctis, sed quoniam istæ perpetuo se mutuo excipiunt, ac in eorum temporum ordine nulla variatio, vel novatio deprehenditur, non habemus illud pro variatione. Variatio tranquillitati opposita est, manifestum ergo est, quod is qui tranquillitatem suam in variatione quærit, eam in inquietudine, i. e. frustra quærat. Velut avarus, si decem thaleros possidet, de centenis, inde de millenis, & sic porro cogitat. Ita vero, licet 100000. talenta haberet, de nova eorum multiplicatione sollicitus foret: Licet aurum omne haberet, quod in toto terrarum orbe continetur, tamen quæreret, quemadmodum exemplo Midæ omnia per lapidem philosophicum in aurum converteret.

11. *Ita vero avarus etiam in avaritia sua infi-*

ni-

nitam reperit inquietudinem. Vita ejus, etsi Malthusalæ ætatem attingeret, brevior est, quam ut omnem, quæ in toto mundo est, pecuniam, imo ne species quidem veterum numismatum & recentiorum monetarum ac nummorum memorialium numerum vel supputare queat. Quæ si omnia jam collegit, forte ipsi inter recentiores monetas deest thalerus foederis Helvetici, vel Mansfeldicus, vel thalerus cum inscriptione: Amicus Dei, hostis clericorum, vel thalerus sub vicariatu imperii cusus, ubi inscriptio: Deo & patriæ, prope caudam equi incipit. &c. præsertim cum nullum fere temporis momentum præterlabatur, quo non nova nummorum memorabilium genera prodeant. Imo quia avarus etiam quascunque creaturas homini inferiores amore amplectitur, infinitas inquietudinis ejus tanto palpabilior est. Si Adamus protoplastus adhuc viveret, & inde à suo tempore ad nostram usque ætatem orbem terrarum peragrasset, nunquam tamen in diversissimis creaturarum speciebus, quæ sunt in superficie telluris, numerandis duntaxat, & secundum externam figuram contemplandis, nedum in creaturis subterraneis, quæque in aqua & in toto mundo sunt, recensendis ad finem pervenisset.

12. *Neque etiam avarus in variatione finita delectationem invenire potest.* Fastidium rerum quas possidemus apud avarum æque naturale est, quam apud voluptuosum & ambitiosum: Ra-

ritas rebus omnibus precium statuit. Quibus rebus abundamus, quæque nobis sunt quotidiana, ea parvi æstimamus; Jam vero quæ avarus possidet, ipsi sunt quotidiana. Etsi avaritiam in parcissima dosi habeamus, cuicunque tandem rei nos mancipemus, tamen deprehendemus, quod quantumvis initio in his comparandis coëmendisque ferveamus, tantum illis per aliquot dies possessis tepescamus, donec is tepor tandem in frigus convertatur. Si e. g. flagranti desiderio chirothecas odoríferas nobis comparavimus, per aliquot dies eas assidue naribus admovemus, deinceps id floccipendimus, postquam odori assuevimus, licet alii hoc odore impense delectentur, & ob suavem odorem chirothecas laudent. Atque hic idem fere facimus quod pueri, qui pupas suas, quas per biduum in lectulum secum asportarunt, tertio die decollare solent. In hoc tamen *fastidium avari a fastidio voluptuosi item ambitiosi differt*, quod hi rem qua delectabantur, quamprimum eius fastidium ceperunt, in variatione sua abdicare ac cum alia comutare soleant, avarus autem ea omnia quæ semel propria acquisivit, etsi ex iis delectationem amplius non capiat, tamen novis rebus acquisitis, quantum potest retinere studeat.

13. Deinde avari desiderium tranquillitatem desideratam eo etiam obtinere nequit, quod *quæsitæ variatio raro in eius potestate est, sed eam*

eam necesse est multa cum adversitate esse conjunctam. Nemo facile alteri gratis aliquid donat. Plurimi hominum lucro inhiant, & avarus semper avaros invenit, qui ei in acquirendis rebus impedimento sunt, ac licet supra (b) notaverimus, ambitiosos ambitiosis ejusmodi impedimenta injicere, deprehendimus tamen ambitiosos sæpe ambitiosis opitulari. Sed *avaris* ob causas mox recensendas *nunquam commodabunt*, sed alter alterum semper impedit, ac si omnino societates, quibus alter alterum adjuvet, instituant, tamen in ipsa rerum acquisitione, vel in earum divisione &c. semper quærent, quemadmodum alter alterum decipiat: Porro si avarus sudorem ac laborem suum cum lucro emergente comparare velit, deprehendet, quod plerumque *centum libras molestiae pro una uncia lucri* devorare debeat, præsertim cum qualitates avaritiæ mox ostendent, *ambitiosum facilius ditescere posse quam avarum*, nec avarum ob metum, diffidentiam &c. idoneum esse, ut aliquid audeat; Quicumque autem nihil audet, nihil lucratur. Adde *curas atque ærumnas* quas avarus sibi creat in facultatibus suis obtinendis & conservandis.

14. Denique *avarus ipse sibi multas creat molestias ac inquietudines, quas voluptuosus & ambitiosus, nedum homo rationalis pro molestia non habiturus esset.* Avarus enim etsi integra fruitur,

(b) cap. 10. §. 12.

valetudine, nec fama ejus læditur, nec ullam egestatem sentit, si ipsi sacculus pecuniæ, cuius non eget ad necessitatem suam, surripitur, vel pecus ipsi moritur, imo canis, vel si lucrum speratum capere nequit, vel si quis diutius vivit quam vellet, cuius hæreditatem expectat, contristatur & angitur; Quod si his majora ipsi eveniant, ut domus ejus incendio conflagret, vel maxima bonorum ejus pars diripiatur, parum abest quin desperet. Contra voluptuosus & ambitiosus levioribus damnis parum admodum, vel plane non movetur; in gravioribus autem tristitia inde hausta cito transit, cum ille mox amicos inveniat, qui illius egestati subveniunt, hic vero occasionem quærat inde emergendi ac sese colligendi. Vir-tuti deditus autem hæc omnia, tanquam res ad se non pertinentes, & quibus carere facile possit, intuetur.

15. Hac ratione vero *inter avaros & aliorum affectuum homines magna est differentia*, quod cum voluptuosi ac ambitiosi se cum aliis, vel alios secum unire desiderent (c) *avarum hanc unionem ejusque desiderium prorsus ignorant*. Avarus maximam delectationem sentit, si solus loculo, vel equo aut cani suo affidet, ibique majori fruitur jucunditate, quam in jucundissimorum ac honestissimorum hominum consortio. Temperamentum ejus melancholicum amat soli-

(c) cap. 9. §. 7. 8. c. 10. §. 5. seq.

solitudinem: Taciturnus sedet in conversatione ac sibi & aliis onerosus est.

16. Cumque alii, ne voluptuosis & ambitiosis quidem exceptis, sui similibus se quam maxime affociant, *avarus agerrime avaro sociatur, sed eum plus odit, quam alios*, certus enim est, sicut ipse omnia solus habere desiderat, ita alterum avarum idem intendere, adeoque ambos sibi mutuo in proposito suo impedimento esse oportere; Cum ipsi ex adverso consortiū voluptuosi & ambitiosi aliquanto sit tolerabilius, quia eos habet pro stultis, apud quos ipse lucrum capiat, dum voluptuosus vel verborum blandimentis vel fraude sibi imponi patitur, ut alter aliquid ab ipso accipiat, ambitiosus vero gloriosum putat, his qui ei honorem exhibent, pro veneratione ac blandimentis suis paratam pecuniam rependere.

17. Nullus tamen *avarus apud voluptuosos atque ambitiosos acceptus est*, postquam eum jam cognoverunt. Nam licet voluptuoso molestum sit ambitiosorum consortium, ac ambitioso vicissim voluptuosorum gaudia displiceant, tamen optione data magis alter cum altero, quam cum avaris conversabuntur, quia hos vere abhorrent; voluptuosus ob avari nummilegeum, fordidam tenacitatem & temperamentum melancholicum, ambitiosus vero ob ejus cum pavorem ac metum, tum etiam ob dictam tenacitatem.

18. *Essentialis ergo differentia inter avaritiam*

& amorem rationalem, voluptatem ac ambitionem in eo consistit, quod *avarus omni Φιλαν-
 Θρωπία plane vacat*. Ubi est thesaurus noster,
 ibi est cor nostrum. Æque ac duo simul
 cogitare nequimus, ita duo simul amare
 non possumus, sed alterum alteri cedere o-
 portet, quatenus sibi invicem sunt contraria.
 Iam vero in mundo, quacunque id fiat ex cau-
 sa, creaturæ creaturis subinde contrariæ sunt,
 in specie inter hominem & reliquas creaturas
 tanta est discordia, certe tanta non est harmo-
 nia, ut quis sibi persuadeat, posse sine vio-
 latione *ΦιλανΘρωπίας* hominem inferioribus
 creaturis sese mancipare. Infiniti quotidie ca-
 lus offeruntur, in quibus homo homines *ra-
 tionaliter amans* occasionem invenit, pro eo-
 rum commodis ac salute omnem suam pecu-
 niam atque facultates quæ ex inferioribus crea-
 turis consistunt, periculo exponere, earum-
 que jacturam facere. Ac *voluptuosus* quidem
 & *ambiciosus* paratam pecuniam suam omnes-
 que facultates suas voluptati ac gloriæ suæ po-
 tissimum impendit, imo voluptatem & glori-
 am suam cunctis anteponit hominibus, ita ut
 omnes homines cum hisce commutare non e-
 rubescat, unde etiam amor eius irrationalis est;
 sæpe tamen accidit, ut cum eorum voluptate
 vel gloria multorum hominum emolumenta,
 sint conjuncta, in quorum salutem non tantum
 opes facultatesque suas, verum etiam valetu-
 dinem, imo vitam periculo exponunt. Cum

ava-

avarus pecuniæ opumque acquirendorum, causam non solum omnes homines deferat, sed etiam in hisce consequendis, licet revera ei nil profint, sed manifeste sint **superflua**, parentes, uxorem, liberos omnesque in universum homines prodat, & hoc intuitu ad communem tranquillitatem externam in humana conversatione adhuc magis fit inidoneus quam voluptuosi ac ambitiosi.

19. Porro quod *cor avari se quibuscunque creaturis inferioribus mancipet*, cum ex propria experientia, tum ex ipsa rei natura, licet avaritia in sola *Φιλαργυρία* quæreretur, demonstrari potest. Præbe avaro quicquid vis, nihil ex omnibus repudiabit, domum, agros, pecora, merces, suppellectilem, artefacta, imo & in fimeto lintea lacerata, pomorum cortices, schedulas, & huiusmodi quisquilias ab aliis abjectas pedibusque calcari solitas, colligit. Ita nimirum pronunciat: Bonum oeconomicum acus tollendæ causa tres sepes transcendere oportere. &c. Omnes quæ extra hominem sunt creaturæ pretio parantur, (pecuniæ enim usus in eo consistit, ut aliæ creaturæ variæ, solo excepto homine, ea comparari queant, etsi hominum malitia hunc usum in abusum converterit, ut etiam homines, certe hominum corda vel externæ eorum actiones pecunia emanant.) Ita vero avarus quascunque alias creaturas amat, quia in pecuniam eas convertere, vel harum possessione pecuniam retinere potest.

20. Oggeris : At plures dantur homines qui e. g. *canes, feles, equos magis amant quam pecuniam*, quique cane &c. sibi donato magis delectantur, quam si quis ingentem pecuniæ summam ipsis daret. Sed bene hic observandum est, primum non omnia esse vera, quæ homines de seipsis affirmant. Sæpe avarus ejusmodi de se prædicat, *ne avarus videatur* : Sed examina eum modo, & præbe ei tantum pecuniæ, quanti res illa carissime æstimata venderetur, & vide annon rem illam rursus cum pecunia commutaturus sit. Deinde distinguendum tibi est *inter avarum qui voluptatem ac ambitionem in exigua dosi habet, & avarum qui insignem habet mixturam voluptatis & ambitionis*. Si verum est, quod avarum cane vel equo donato magis demulceas, quam pecunia, certe id voluptati vel ambitioni ejus explendæ debetur; sed *avaræ voluptati, & avaræ ambitioni*, non in hac solum consideratione, quod eiusmodi creaturæ ipsi a te donantur, nec proparata pecunia eas emere cogitur, cum voluptuosus ac ambitiosus eas emptas malit quam donatas; sed & ideo, quod eas vult ad talem voluptatem vel ambitionem adhibere, quam voluptuosus vel ambitiosus summopere abhorreret. Decorum prohibet, ne rem clarius exprimam, item prudentia, quia multi qui coram mundo occoecato in autoritate versantur, ac vitia sua etiam coram prudentibus occultare conantur, his rebus dediti sunt. Sed perlege saltem præ-

præfens caput integrum attente, & intelliges quid velim.

21. Nec opus tamen est, ut ideo *avaritiam per se in tot distinctas species dispecamus*, quot sunt creatura homine inferiores: sed Amor creaturarum si amori hominum prævalet, indicium saltem præbet, hominem illum habere multum avaritiæ. Proprie tamen *omnis avaritia in pecunia quasi concentratur*, quia pecunia omnia comparari possunt, & quia hac ratione avaritia centrum est, in quo omnes creaturæ, quoad pretium, concurrunt. Unde non solum affectui hoc *nomen avaritiæ inditum est*, verum etiam apud eos, in quibus avaritia reliquis passionibus in *sublimi gradu* superior est, animadvertitur, quod *soli damnatæ pecuniæ* inhient, ut eam custodiant, in eaque servanda frigus, famem ac sitim tolerant, aliisque bonis destituti vivant. Ubi autem *nullus usus est pecuniæ*, & quibus in locis permutatio mercium loco emtionis ac venditionis invaluit, ibi cor avari in terram ruere necesse est, ex qua aurum effoditur, item in ea, quæ ad telluris usum requiruntur, in *agriculturam* nimirum & *rem pecuariam*. Fateor tamen, me non tam accurate naturam auri atque argenti cognoscere, ut certi aliquid pronunciem, *animusne avari naturaliter magis in aurum argentumque ruat, quam in alias creaturas, vel etiam in alia metalla aliasve materias*, v. g. corium, cortices arborum &c. quibus loco auri & argenti olim,

olim, ac alibi usi sunt, & etiamnum utuntur; Istud certe demonstratum est, hominem, nummos ex purissimo auro vel argento amare præ aliis ex alio viliori metallo cufis: Item tenellum infantem, qui affectus secundarios avaritiæ conjunctos alio modo significat, ad auri vel argenti conspectum præ gaudio tripudiatum; Certo tamen pronunciare non possum, annon istud nitori ac splendori metalli hujus bene politi potius tribuendum sit, quam naturali occultæ attractioni ipsius rei essentiæ: Experimentum faciendum esset, num infantes nummos orichalceos politos manu exporrecta æque apprehensuri sint ac aureos, sed & aliæ plures circumstantiæ ibi observandæ, ne judicium præcipitemus, quod Judicibus in quadam urbe Græciæ olim accidisse legimus, qui infanti qui coronam auream de altari abstulerat, experimenti gratia, an ex malitia istud fecerit, inter alia crepundia puerilia coronam etiam projecerunt, cumque infans hanc neglectis crepundiis arripuisset, eum tanquam sacrilegum ordinario sacrilegii supplicio affecerunt.

22. Quomodo autem voluptuosum, item ambitiosum ab avaro adhuc accuratius discernam? cum manifestum sit, quod *voluptuosi ac ambitiosi plerunque etiam pecuniæ æque inbient.* Credo enim inter fures & impostores, si non plures, certe totidem voluptuosos & ambitiosos, quam avaros inveniri. Hujus quæstionis decisio nobis ostendit, quod supra dixerimus,

mus,

mus, avaros elaborare ut tranquillitatem suam per propriam possessionem pecunie opumque consequantur. Ergo proprie *privatum rerum dominium anima & vita est avaritie*. Intima rei alicujus cum alia re unio requirit *privatum dominium*: Nam quodcunque multis rebus, iisque distinctis nec iam inter se unitis, commune est, id nulla ratione cum illis potest esse unitum. Quapropter amor non patitur rivales diversos atque contrarios. Quodcunque amamus, eius nobiscum unionem quærimus. Avarus omnes creaturas inferiores amat, ergo unionem sui cum illis quærit. Avarus nullum hominem amat, ergo pati non potest, creaturas quas amat, aliis esse communes. Inde thesaurum suum opesque suas custodit, & vigili cura servat, ne quis ad ea accedat, & vel minima usurpatione eorum communionem sibi vendicet: Quibus si privatur, dolore magis afficitur, quam homo rationalis, si ipsi vulnerato brachium vel crus abscindatur.

23. Ex adverso *virtuti deditus* non repugnat, quin omnes ejus facultates aliis sint communes, non amat enim facultates, ideoque cum illis unitus non est: Ac tamen si eas odio non habeat, cum aliis tamen amore unitus est, ideoque gaudet facultates suas his, quibus cum ipse unitus est, communes esse. *Voluptuosus & ambitiosus* similiter cum pecunia opibusque non sunt uniti, quia hæc non amant. Ac etsi hæc non oderint, quia pecunia opibusque sæpius

pius indigent, is tamen usus non præcise requirit dominium, æque ut dominium privatum non requiritur ad usurpationem v. g. hor-
ti inter sex fratres aut plures se mutuo aman-
tes. Voluptuosus item ambitiosus, etsi ipsis bona sua furto auferantur, cito damni oblivif-
cuntur, si sciunt, amasiam suam, sodales, Prin-
cipem suum victum vel bona alia adhuc ha-
bere parata. Imo quod ab aliis voluptuo-
sis ac ambitiosis delectationem & honorem ex-
pectant, ipsi se non inviti privatis bonis pri-
vant, eaque aliis ut propria concedunt, a qui-
bus se delectationem atque honorem sperant
consecuturos.

24. *Avarus tamen in hac etiam quæsitæ unitione
ac privato dominio peiori loco est, quam omnes alii
homines cum rationales, tum irrationales.* Nam
virtuti deditus scit, impossibile esse, ut alter vir-
tuosus ab alio quocunque non virtuoso sibi
possit auferri: Scit, virtuosum non quæsitu-
rum, quemadmodum unitionem inter se & a-
micum dilectum separet, sed eandem potius
unitione proprii cordis cum ambobus confir-
met. *Voluptuosus* item *ambitiosus* non magnam
equidem in corda amicorum voluptuosorum
ac ambitiosorum possunt habere confidenti-
am; *Voluptuosus* tamen scit, alterum voluptu-
osum non facile vinculum ipsorum amicitiae
separaturum, sed cum ambobus potius, tan-
quam voluptuosis sese conjuncturum, ambi-
tiosum vero, item avarum non magnopere cu-
ratu-

ratturos, quemadmodum ipsi amicum voluptuosum abstrahant, amicum etiam suum voluptuosum parum expetiturum, ut ipsum deferat, ac ambitioso, minus adhuc avaro adhærescat. *Ambitiosus* scit quod avarus, item voluptuosus, non curabit, quomodo cor amici ambitiosi ab ipso avellat; Scit, quod amicus ambitiosus ab ipso ad voluptuosum vel avarum non sit transiturus. Adeoque ipsi ab alio ambitioso tantum est cavendum, eoque astutia sua elaborandum, ne alter scopum suum assequatur. Sed *avarus* primum nullam plane confidentiam in nummis suis, equo, cane &c. habere potest. Nam cor ejus pecuniæ quidem opibusque adhærescit, sed pecunia & facultates corde carent, quod ipsi vicissim adhærere queat: Ac licet equus, canis &c. assuefieri possint, ut fidelitatis aliquam speciem induant; hoc tamen avaro deest, quod ob tenacitatem illos eidem non assuefaciat. Deinde, non sine ratione ipsi metuendum est, ne voluptuosi, ambitiosi atque avari pecuniæ opibusque ejus ob diversas causas insidias struant, ipse vero parum est idoneus, qui se adversus illos defendat, ne videlicet alter quidam avarus ipsi bona sua surripiat, ambitiosus astutia superet, & voluptuosus e. g. canem ejus cui nil præter ossa præbet, carnis frusto porrecto ad se alliciat.

25. Quæ præterea ad confirmandam thesin, quod anima avaritiæ in appetitu dominii bono-

PQ

rum

rum consistat, adferri possent, jam in priorī parte Ethices nostræ, ubi de plenaria communione bonorum (d) egimus, fusius tractavimus. Et ad maiorem ibidem demonstratorum confirmationem, quod nimirum plenaria ista cōmunio sit pars necessaria amoris rationalis, præsens observatio, avaritiam esse matrem domini bonorū, multum conducet.

26. Dixi modò, avarum esse omnium miserrimum, & parum idoneum ad cavendos voluptuosos ambitiosos. Nam *debili est iudicio, atque ingenio*, dum omnia, quibus intellectus eius reliquis prævalet, in *præstanti memoria* continentur. Jam vero sapientes unicum drachma iudicii, si utilitatem spectent reipublicæ, pluris æstimare solent, quam totam libram memoriæ. *Avarus* magis cogitat de *præteritis*, quam de præsentibus, vel futuris. Per præterita hoc loco ea intelligo, quæ jam (in præterito) acquisivit, licet ea præsens adhuc possideat. Non potest enim semper loculo insidere, multo minus, si diversa bona possidet, in omnibus locis simul præsens esse, adeoque necesse est, eum sæpius corpore ab his *abesse*. Jam vero in Philosophia, absentia, certa ratione modo præteritis, modo futuris annumerantur, certe præsentibus opponuntur, avarus autem, ob spirituales unionem cum pecunia ac opibus suis, semper cogitat de absentibus; Mox etiam præsens

his

(d) P. I, c. 6. §. 82, seq.

his adesse desiderat, sicut omnibus iis libenter adsumus, quæ amamus, metuit ne ea sibi auferantur, adeoque, si possibile esset, omnia ista collo suo appenderet, & secum circumferret, vel in tot partes se divideret, quot bona possidet, ut ubique omnibus præsens adesse queat. Quod cum sit impossibile, eorum *summam, qualitates & ordinem memoriæ suæ firmiter imprimit.* Quantum ad pecuniam, cerebrum ejus viva quædam Arithmetica est, cujus ope scit, quales in quocunque sacco habeat monetarum species & summas, quantum unicuique debeat, & quantum alii ipsi debeant, ut difficile sit ipsi vel teruncium furari, vel in tantillo eum defraudare, ne id animadvertat. In *bonis immobilibus* exacte scit, quot in ædibus suis contineantur conclavia, imo foramina & anguli. Cerebrum ejus vivum est inventarium live fundi instructi, sive cum instrumento: *Nulla* tam vilis est *supellex* in domo, *nullus libellus* tam minutus in bibliotheca sua, quæ non habeat in numerato. Et ne his memoria ejus turbetur, cuncta *suo ordine* oportet esse reposita, ac cum forte usurpata fuerunt, (et si hoc raro accidat) singula in suum locum accurate reportanda sunt. Agrorum suorum *cunctas* novit *perticas*, omnia eorum *confinia*, omnes *oves*, *agnos* & cæteras pecudes. Et quoniam ista ordinem suum semper servare nequeunt,

P Q 2

sicut bona immobilia, ea quorum beneficio ista a se invicem discernere potest, firmissime memoriæ suæ imprimit. v.g. figuram, quantitatem, coloresque eorum, ac sicubi tales notas in natura non deprehendit, ipse sibi per certa signa *subsidia* format *mnemonica*, ac cupido ejus artem Lullisticam ipsi subministrat. Atque hac exercitatione, in qua assidue versatur, memoriam suam mirifice exercet, eamque ad insignem excellentiam perducit.

27. Vicissim *judicium eius est imbecillius*: nam quo plus memoriæ accrescit, eo minus accrescit iudicio, quia non excolitur, & homo duo simul cogitare nequit. Iudicium ejus in eo potissimum consistit, quod novit, bis quatuor plus esse quam bis duo, & quod eorum, quæ possidet scit differentias: Sed *presentia eorumque differentias* observare, avaritia prohibetur. Avarus ægre rem aliquam emit, sed mavult sibi aliquid donari. Eorum autem, quæ dono accepimus, pretium non est sciscitandum, ac si quis inter plura ex quibus ei aliquid dono offertur, optimum semper eligere velit, non solum rusticitatem saperet, quod opprobrium equidem avarus parum curaret, sed verendum etiam ipsi esset, ne res desiderata sibi negetur, vel alii non facile ei aliquid donaturi essent. Si omnino aliquid emit, non eligit ea quæ sunt optima, sed quæ vilissimo pretio veneunt, adeoque iudicio suo parum occasionis præbebit exercendi se in rebus ad mer-

mercaturam pertinentibus. Alia subtilia, quibus ambitiosus iudicium suum acuit, (e) item utilia, quibus virtuti deditus iudicium exercet, (f) avarus vix cogitat. Dum cum nemine amicitiam inire, nec ullius cor lucrari quaerit, iudicium suum non exercet, neque in praxi virtutum ad veram amicitiam pertinentium, neque in indagatione veritatum ex possessione virtutis derivatarum, minus adhuc in operoso illo decoro, hominesque tanti non aestimat, ut curet, quemadmodum conformatione actionum suarum eorundem actionibus se attemperet, eorumque favorem ambiat.

28. *Ingenium etiam avari magni non est momenti, imo adhuc imbecillius ejus iudicio.* Istud enim in nulla re alia exercet, nisi in eligendis ac disponendis nummis. In aliis opibus tantum occasionis ne invenit quidem, ut similia similibus associet, nisi quod forte intelligit, quæ semina quibus agris conveniant, quænam pecudes in hoc vel illo campo optima pascua inveniant. &c. Ad inventionem rerum, animum hominis vel virtuose vel voluptuose delectantium plane ineptus est, quia intellectum suum in rebus inveniendis nunquam exercet. Quare nil magis est naturale, quam avarum ad nullam rem magis esse ineptum, quam ad elegantia ac nativa poemata elaboranda: Hinc nimirum evenit, ut avarus

PQ₃

in

in hominum conversatione discursum continuaturus, plerumque impertinentia proferat, certe obtorto quasi collo eo reducta, & longissime quæsitæ, etsi vulgatis connectendi formulis utatur; Sicut aliquando &c. Venit mihi hic in mentem, &c. Quibus omnem gratiam perdit, quantumvis res alias per se notatu dignas, utiles & curiosas in medium afferret, conversationis nimirum vita quasi in conformitate cogitationum, ac in variatione parum sensibili consistit: nisi quis in admiratione rerum mire coactarum, ac in inimitabili absurditate delectationem suam forte inveniat, quale scripta e. g. Patris Abrahami de Sancta Clara legentibus evenire solet.

29. Ex dictis jam facile intelligitur, *avarum quâ talem non magnopere quidem ad studia esse proclivem, nec a studiis tamen abhorrere, eaque averfari.* Studia vero non sectatur *jucunditatis* causa, nec ut ad *dignitates* evehatur, sed ut ex iis ditescat, nam cum lucrum inde expectat, *laboriosissimus* est, nec grave ei est noctes diesque *libris incumbere.* Ad *meditandum* autem ob defectum judicii atque ingenii parum est idoneus, sed ad *ediscendum*, ad locos communes comportandos, ad describenda collegia, ad multam lectionem, &c. Aptus est ad lectiones suas quoad sensum literalem memoriter recitandas, & ad ea quæ legit facile retinenda, ad dicta, Leges, medicamentorum formulas, sententias ac loca integra ex autoribus in omnibus facultatibus me-

mo-

moriter tenenda, ad capita, versiculos, titulos, leges, quoad numerum sine confusione, exacte notanda, idoneus est qui quasi in numerato habeat & cum admiratione calleat in Chronologia ac Genealogia numeros annorum, item nomina propria rerum ac personarum, quo quodque tempore gestum sit, quomodo familiâ se excipiant, & affinitate mutua se attingant. &c. In libris conscribendis prolixus est, eosque digressionibus crebrisque allegatis, sententiis Poëtarum, Oratorum, Patrum, Philosophorum exornare didicit. In illa tamen copia & prolixitate sua sæpius obscurus est, nec bonus methodicus. &c.

30. Porro quod vitia attinet, quibus avaritia a vera virtute, item a qualitatibus voluptatis & ambitionis discernitur, in *avaro loco taciturni candoris*, qui penes virtutem est, *dolosum mendacium cum simulatione conjunctum* deprehenditur. Per id intelligo vitium, quo avarus impellitur, ut erga alios amicitiam & fidem simulet, odium vero ac immicitiam vel defectum amoris sui dissimulet, veritatem pervertat & ejus loco mendacio assuescat. Avarus neminem amat, ideo nemini quoque confidit, sed omnes metuit, eosque simulatione sua decipere conatur, quo pecuniam opesve ab illis consequatur. Amat autem reliquas omnes creaturas, cogitatque alios sibi similes esse, & creaturas has æque ac ipsum appetere. Is metus ac diffidentia eum ad si-

mulationem, dissimulationem atque mendacium impellunt, & defectus amoris erga homines vires ipsi suppeditat propositum suum ad praxin deducendi. Virtuti deditus tacet ex amore; ambitiosus ex metu opprobrii: voluptuosus interdum tacere equidē vellet, sed a voluptate tacendi facultate sua prohibetur, quam virtus virtuosus & Φιλοτιμία ambitiosis præbet. *Avarus* autem amorem in se non invenit, qui eum ad *reticenda* aliorum mysteria impellat, vel vires ei suppeditet. De pecunia quidem, suisque rebus tacet, si vero aliorum negotia reticere debet, pecunia emenda ab ipso est illa taciturnitas. Iam si quis ei plus offert vel donat, huic ista credit mysteria, & fit proditor. Ipsius ergo fidelitati nemo potest confidere, cum nullam habeat. Virtuosus porro candidus est ex amore, voluptuosus ex temeritate & imprudentia, ambitiosus ne candidus & sincerus sit, ambitione sua impeditur, quia virtutem hanc pro defectu habet, dissimulat ergo, & veritatem reticere valet. *Avarus* autem dum credit *apertam sinceritatem* sibi incommodare, eumque pecunia opibusque suis privare, vel lucrum speratum impedire, longius progreditur quam ambitiosus, (adeoque virtuti ac voluptati hætenus magis est oppositus) quia præter dissimulationem etiam simulat, & præter celatam veritatem mendacio quoque studet, id quod ambitiosus indecorum ac turpe existimat.

31. Virtuosus amicis pecuniam & facultas suas libenter impertit: Voluptuosus eas in compositores & scorta sua confert: Ambitiosus aliorum de se existimationem iis vult mercari. Avarus *tenax* est & *in solvendo difficilis*, eaque *immisericordi tenacitate impellitur*, ne pecunia opibusve suis ulli homini, quantacunque sit in miseria vel egestate, gratis opituletur. Virtuosus misericordia afficitur, homine vel ignoto in miseria & egestate conspecto: Voluptuosus elemosynas promiscue quidem non erogabit, erogat tamen junioribus iisque non deformibus mulierculis, item vulneratis, incendia passis, non invitus, quia tales personæ voluptuosam eius misericordiam provocant, denique aliis etiam quibuscunque dat, ne eorum lamentationes ac querelas diutius audire cogatur: Ambitiosus non facile quidem aliena miseria ad commiserationem movebitur, non est tamen immisericors, & dat elemosynas ut laudetur, nec culpetur. Sed *avarus* in corde suo super maximis aliorum calamitatibus *motum nullum* sentit, quia nullum aliorum amorem in corde habet. Non curat, an ab aliis laudetur, an vero vituperetur, novit quod pecunia nobilitet, & quod diviti etiam eruditi blandiantur, quodque ipsi quantacunque sit tenacitate, hæredipetæ adulentur, ejusque favorem ambient. Potest vulneratos, incendium passos, ægrotos, imo homines miserrimos absque ulla commiseratione

ne aspicere atque audire, sed loculo ejus combusto, cane ejus crurifragium passo, equo ejus vulnerato &c. *corde angitur & excruciat*ur, nam anima ejus his rebus adhærescit. Novit adulatores nihilominus adfuturos, qui eum ideo laudabunt & ut virtuosum proclamabunt, qui etiam pecoris sui misereatur: Nihil gratis expendit, nil fortunæ committit, eoque ipsi suæ cupiditati incommodat, ut nihil lucretur. Et quis avaro multa donaret, cujus nullus, nisi post mortem ejus usus est. Nihil etiam mutuo dat absque sufficienti asssecuratione, ac census receptione. Est insignis fœnerator & fraudator, qui pauperrimis ac necessitate pressis pignora sua, & si quid ipsi mutuo dederunt, capitales summas una cum censibus fraudulentè abstrahere non erubescit.

32. Virtus erga quoscunque est humana. Voluptas nimia est in servili submissione, Ambitio denique multos tanti non æstimat, ut humanitatem illis exhibeat, quia se ipsum maximi æstimat. *Avarus* hic utroque vitio & voluptate & ambitione, alia tamen ratione, laborat. Quomodo enim ipsi inesset æquanimis humanitas. cum hominem nullum amet? Siqua apud eum est *humanitas*, canibus eam tribuit, & aliis hujusmodi creaturis. Quam demulcent se mutuo hæ bestiæ, si avarus v. g. canem suum per aliquot dies non videt, quomodo alter alterius spiritum lingit? Similis simili gaudet. Si *avara*
omnia

omnia prospere succedunt; si divitiis fruitur; quam *stolide tumidus* est? omnes tractat pro imperio. Non putat sibi aliquid posse præter spem evenire. Ipse agit omnia, facit omnia, possidet omnia. Nil ipsi deest, quia animum perpetua vicissitudine in copiosissimis bonis suis oblectari potest. Sin adversa utitur fortuna, si domus ejus incendio conflagravit, &c. quam submisso est animo? quantum se inflectit coram iis a quibus elemosynas quærit: Si ambitiosus in prospera fortuna elato animo est, certe adhuc magis avarus. Si voluptuosus ferviliter submissus est, ea submissio apud avarum ipsa est *mendicitas*.

33. Vacat enim avarus patienti quoque animositate quæ est penes virtuosum, ac ineptus est, ut calamitatibus animose obnitatur, easque patienter ferat: Quando calamitate obruitur, æque *pavidus* est & *impatiens* ac voluptuosus; Avarus omnis animositate caret, *metus* vero est communis qualitas cum voluptatis, tum avaritiæ. Cæterum simulatio avari metum illum occultat, nec querelis & verbis eum manifestat, ut voluptuosus. Colorem saltem mutat & pallescit: Impatientiam suam sub consveta sua mussitatione occultat. Indignatur in ærumnis æque ac ambitiosus, sed furor ejus non ita prorumpit in extremum suum. Ac tamen si cor ejus ebulliat indignatione & metu, ore tamen ridet, & amicitiam simulat, hinc *ava-*

ri proprium est, quod sit insidiosus. Quod si vero malum declinare potest, furor hactenus suppressus & occultatus prorumpit. Voluptuosus gaudet, si a malo sese liberavit, & hoc agit tantum ut istud declinet, ne redeat, non autem illud oppugnat. Ambitiosus furibunda temeritate malum adoritur, quamdiu hoc ipsi obluetur: Ubi autem illud superavit, turpe putabit, contra favire. Sed avarus omni malo fucatis blandimentis occurrit, si autem istud valet subjugare, furorem suum prorumpere sinit, bacchatur in ligna etiam & lapides, item in bruta animantia &c.

34. Jam qualis est in omnibus periculis, ita etiam, quoad *Iram* suam erga hos qui eum lædere volunt, vel jam læserunt, a virtute, voluptate ac ambitione diffidet. Virtuosus plane non irascitur, sed futuræ offensionis animose occurrit, eamque absque indignatione, quantum potest, declinat. Quam si vel maxime evitare non potest, patienter fert, nec de vindicta cogitat, magnanimitate sua potius impellitur, ut lædenti non solum, etsi posset, non incommodet, verum etiam benefaciat, ab eo non rogatus. *Avarus autem si offendatur, meticulosus est, neque enim injuriam commode declinare potest, sentitque eam & indignatur cum offenditur, & quia amorem erga nullum hominum prius habuit, non potest non injuria ipsi illata indignationem ejus ac odium excitare, querit vindictam, & cum fucatis amicis suis*
non

non benefaciat, quomodo erga lædentes magnanimitatem exerceat? Voluptuosus injuria illata facile movetur, & hinc sensum injuriæ difficulter dissimulare potest, sed indignatio ejus mox remittit, & quod non agit in primo fervore, postea certe omittitur. Sed *avarus* non ita quibuscunque injuriis equidem ad iram facile commovetur, quod si autem omnino irascitur, *iram suam affabre dissimulat*, cavetque ne in primo motu aliquid designet, diutius autem injuriam memori mente reponit. Ambitiosus ira plane accensus est, nec prius quiescit, quam injuriam vi manifesta ultus est. Sed Avarus lento quasi occultoque igni correptus est, qui in flammam non prorumpit, sed velut sub cineribus occulte ardet. Ne vi externa utatur, nimio metu prohibetur, sed per consuetam simulationem aptissimus est, ut hostem blandis verbis securum reddat. Atque hanc quidem qualitatem supra in tabula, clandestinum vindictæ studium nuncupavimus.

35. Voluptati Avaritia adhuc magis opposita est, quam virtus & ambitio. Primum enim voluptas est temulenta, vorax ac libidinosa. Virtuosus sobrius quidem est, temperans & castus, panem tamen suum edit in gaudio, bibitque cum jucunditate ad recreandum corpus suum. Ac etsi vel maxime alienus esset à matrimonio, non tamen est *μισόγυνος* & sexui foemineo pro occasione sinceræ amicitiae officia exhibet: Ambitiosus longius quidem
dem

dem excedit, laboribus se obruit, cibo ac potu parce utitur, ut ambitioni suæ satisfaciat, nonnunquam tamen se recreat. Libidinem voluptuosorum turpem putat, & in universum matrimonium damnum atque impedimentum afferre censet, ambitiosi tamen amoris capax est. *Contra avarus non edit quantum ad famem sedandam opus est, rodit ossa velut canis,* & melancholia ejus ipsi hilarem potum non concedit, Homines in universum non amat, *sexum fœmineum vero odit,* quod metuit ne ipsum amore suo ab aliarum creaturarum amore abstrahant, vel pecunia opibusque exuant. Et quia canes aliasque bestias plus amat, quam homines, facile inde intelliges, eum turpissimis ac nefandis vitiis magis deditum esse, quam Icortationi.

36. Par ratio est *Expensarum quæ in nos ipsos conferuntur.* Parca virtus parum in proprios usus expendit, sed opes superfluas pauperum necessitati tribuit. Prodigalis voluptas excedit modum in sumptibus in se & alios. Parca Ambitio parum quidem, plus tamen quam virtus, in suas necessitates expendit, in alienas vero, ut se his sumptibus evehat. Sed avarus sicut erga omnes homines immisericors tenax & difficilis est, ita *erga seipsum est nummilingus, qui seipsum deserit,* honestam vestem sibi non comparat, nec supellectilem necessariam, nec pecori suo, quod amat, de propriis pabulum sufficiens præbet, pingues carnes sibi

fibi donatas in macellum mittit in pecuniam convertendas, inter epulas cum domesticis suis de nulla alia re, nisi de temperantia sermocinatur, sententias omnes de temperantia agentes mirifice extollit, prodigalitatem magno Zelo infectatur, & voluptuosorum turpitudinem vivis coloribus depingere novit, &c.

37. Porro licet supra in tabula *avaritiae* etiā *laborem asininum* tribuerim, hoc tamen recte & cum certa conditione intelligendū est, Virtuti deditus laborem suum moderata recreatione temperat, Voluptuosus inimicus est laboris, Ambitiosus vero nimis laborat. Sed avaritia *per se indifferens est*, ita ut secundum affectum cum quo temperatus est, *tam ad otium, quam ad laborem idoneus* sit. Si pecuniam opesque jam acquisivit, *non est adeo magni res laboris*, nummis suis assidere, illosque numerare, in villa sua passim circumambulare, ac videre, an omnia integre adsint, an omnia debite & fideliter agantur. Hoc tamen non est otium voluptuosi. Sin pecuniam ac opes nondum conquirit, vel augere illas desiderat, avarus adhuc alia ditescendi media habet, quam solum laborem. Virtuofus, imo & ambitiosus ab aliis doni loco aliquid sibi petere erubescit. Voluptuosus donando facilis est, nec magnopere eum pudet, vicissim aliquid emendicare, quando ejus rei indiget. *Nec avarum etiam mendicare pudet*, modo spem habeat aliquid accipiendi, imo *avarum non pudet furari*, vel per nefas aliquid ac-

qui-

quirere. Itaque si in rerum omnium abundantia, potentia ac dignitate constitutus est, clientibus suis belle novit significare, quid ab illis *sibi donari cupiat*, meretur *nomen furis* præ his qui suspenduntur, defraudat artibus furtivis Principem suum vel rempublicam, monetam, vel participat cum falsis monetariis, metu tamen sæpe impeditur, ne mendicet nec furetur. *Mendicandi artes* non semper ei bene succedunt. Quis enim homini qui nemini gratis aliquid dat, gratis aliquid dabit? Non semper habet potentiam, nec auctoritatem, & tunc metus ejus, cum audacia careat, eum *a furto abstrahit*, vitam enim suam cariorum habet quam ut periculo eam exponat. Ergo *necessitate ad laborandum* compellitur, quo istud sibi acquirat, quod non habet, tam perditæ vero amat: In laboriositate autem sua ad longe alium modum se applicat quam ambitiosus. Ambitiosus enim corpore etiam laborat, dum illud crebris vigiliis, temperantia, itineribus, &c. fatigat atque enervat, sed maxima pars laboris ejus est capitis, minima manuum, dumque plus gloriæ quam pecuniæ lucrari studet, eaque ratione ancipiti eventui multum committit, sæpe his ausis ingentes pecuniæ summas maximasque facultates rursus cum fœnore lucrantur. *Avarus* vero ob defectum judicii & ingenii non multum *capite laborare* valet, sed labore *manuali*, vel alio ejusmodi *vili ac operoso labore*

re defudare cogitur, & quia præ nimio eoque stolido amore propriæ pecuniæ & facultatum fortunæ nihil committit, parum etiam & raro plus quam operarius lucratur, donec per fas & nefas aliquid paullatim corradit, & hac ratione, vel aliis casibus extraordinariis ad potentiam ac auctoritatem emergit. Atque hoc est, quod *operosum laborem asininum* nominavi.

38. Denique, sicut Voluptas & Ambitio suas quasi filias habent, ex essentia sua genitas, illa videlicet Ignaviam & Otium, hæc excandescentem vindictæ cupiditatem; ita *filia Avaritiæ est Invidia* ἐπιχαιρεκακία. Avarus nulum amat hominem: Omnem simul pecuniam, omnesque facultates habere desiderat, licet eorum non indigeat, neque ea usurpare, sciat, parum enim his utitur, imo plane non utitur. Jam *Invidia est appetitus tristitiam excitans super aliorum prosperitate, etsi hac non utamur, neque fruamur.* Quodcunque nos contristat, illud impedimus, quando adhuc futurum est, & si præsens est, amoliri conamur, ut tristitia desinat. *Primus itaque Invidiæ effectus est, quod avarus quoscunque homines, ne amicis quidem exceptis, impedit, ne pecuniam opesque consequantur, quantumvis simulatione sua quoad externam speciem illis ad has obtinendas commodare videatur.* Et sic peior est canis, qui cum in fœno jaceat, quo vesci non potest, taurum tamen impedit ne eo vescatur. Canis enim taurum allatrat, ut cavere sibi ab

eo possit. *Alter effectus est, quod avarus super alterius calamitate, inprimis si pecuniæ opumq; jacturam faciat, e. c. si ædes ejus incendio conflagrent, si furtum patiatur, quatenus invidiæ sua tristitiâ per hoc liberatur, exultat. Ergo invidi hominis ἐπιχαρῆκακία non est gaudium tripudians, quale est voluptuosorum, nec quale est gaudium proprium super acquisitione boni, sed gaudium tacitum, cuiusmodi est omne gaudium, super privatione mali, v. g. morbi dolorifici, vel contumeliosæ injuriæ &c. conceptum. Vellet equidem omnem pecuniam opesque possidere; at cum hoc sit impossibile, jam dimidium consolationis sibi videtur adeptus, si alius hæc non possideat. Similis est meretrici, quæ coram Solomone super vivo infante altercabatur, ac se his verbis consolabatur: Nec meus sit, nec tuus.*

CAPUT XII.

DE

QUALITATIBUS AFFECTUUM,
E MIXTURA TRIUM VITI-
RUM PRINCIPALIUM
ORTIS.

SUMMARIUM.

Introductio ad doctrinam huius Capitis per simile de coloribus, eorumque mixtura n. 1. id quod generaliter ad mixturam Affectuum applicatur, n. 2.

Ex

Ex insigni mixtura voluptatis & ambitionis non nisi virtutes apparentes oriuntur, quæ veras virtutes ex amore rationali derivatas in omnibus imitantur. n. 3. Qualis forma sit voluptatis & ambitionis in mixtura prædominantis. n. 4. Item quando avaritia in dosi insigni ambitioni cum voluptate mixtæ se conjungit. n. 5. Quales e mixtura ambitionis & avaritiæ, siue hæc siue illa prædominetur, item si voluptas mixturæ insigniter accedit, affectus oriantur, & quomodo vulgo appellentur, nimirum prudens Taciturnitas & Disimulatio. n. 6. Magnificencia, n. 7. Gravitas seu vulgo sic dicta Reputatio, & ars sese insinuandi. n. 8. phlegma singulare, & laudabilis Magnanimitas. n. 9. sobria ac temperans castitas. n. 10. diligens prudentia œconomica n. 11. laboriosa vigilantia. n. 12. prudens iræ disimulatio, usque ad tempus opportunum, quo prorumpat. n. 13. habilis officiositas. n. 14. celebris eruditio. n. 15. Denique e mixtura voluptatis & avaritiæ componitur miserrimum temperamentum, quod per omnes classes describitur. n. 16. Hæ mixturæ omnes, pro diversitate ætatum humanarum, diversissime se oculis repræsentant. n. 17. item pro diversa occasione conversationis, quæ infirmos etiam affectus fortiter irritat. n. 18. Quomodo differat passio dominans ab infima passione per occasionem fortiter irritata? n. 19. Crebra occasio parit consuetudinem. Hæc pro re nata in alteram naturam convertitur, vel eandem duplat. n. 20. Status & educatio plurimum ad consuetudinem contribuunt. Magnum tamen discrimen est inter alteram naturam è consuetudine ortam, & primam veramque naturam. n. 21. Variatio etiam bonorum fortunæ mixturis affectuum aliam prorsus formam induit. n. 22. Fortuna hominis non pendet a diversa habilitate diversoque intellectu hominis, e diversa affectuum mixtura

genitis. n. 23. dum paucissimi sibi occasionem ad explendos affectus suos pro lubitu procurare possunt, cum aliis occasio abunde quasi affluat, vel ipsi ea non utantur, 24. Etsi cuilibet nunquam iusta desit occasio ad sua, & aliorum vera commoda promovenda. n. 25. Quod quilibet faber sit fortunæ suæ in vulgari sensu falsum, certo tamen modo verum est. n. 26. Discrimen inter ethnicam fortunam & divinam providentiam, item inter bonam & malam fortunam sensu ethnico hodiernorum Christianorum sic dictorum, & sensu rationali Ethnicorum acceptam. n. 27. Non protinus judicandum est de affectibus dominantibus, secundum externam speciem. n. 28. E diversa apparentia hominum diversorum Statuum non semper concludendum est ad diversas mixturas. n. 29. Regulæ politicæ de futura fortuna & infortunio hominis non sunt universales, nec sine exceptione. n. 30. E fortuna cum prospera tum adversa hominis de mixtura affectuum ejus judicari nequit. n. 31. Mixtura affectuum hominis naturaliter per totum ejus vitæ cursum non mutatur. Præjudicia è quibus contraria sententia oritur. n. 32. An amor rationalis cum, voluptate, ambitione & avaritia etiam in unam eandemque mixturam coagmentari possit? n. 33. Omnis homo aliquid amoris rationalis in se continet. n. 34. Amor rationalis cum vitiis misceri non potest. n. 35. Omnis homo aliquid voluptatis, ambitionis & avaritiæ secum habet. n. 36. Amor rationalis apud omnes homines a tribus vitiis primariis captivus tenetur atque opprimitur. n. 37. Ita nullus vere virtuosus in mundo est. n. 37. In omnibus hominibus amor rationalis affectus infimus est. Causæ cur olim aliud statuerim. n. 39. Nemo vere aliquid boni agit, ubi voluptas, ambitio & avaritio sibi non aliquid vendicent. n. 40. In unoquoque homine
unum

unum ex tribus vitiis primariis dominatur. n. 41. idque vel insigniter præ reliquis duobus vitiosis affectibus eminet, ubi facile ab omnibus animadvertitur. n. 42. vel cum affectu succedente valde mixtum est, ubi difficilius cognoscitur. n. 43. Idque adhuc difficilius, si tertia etiam passio cum duabus prioribus insigniter mixta est. n. 44. Collatio trium vitiorum principalium, & mixtionum ex his emergentium intuitu sui ipsius & aliorum. n. 42. 43. 44. Sex in universum sunt classes, ad quas omnium hominum affectus quoad ordinem suum reduci possunt. Harum quælibet innumeras sub se continet species intuitu diversarum proportionum mixturæ. n. 45. Hæ proportionales in praxi commode quæri possunt per exemplum divisionis hæreditatum in 12. uncias apud JCtos, i. e. per proportionem inter 1 & 12. vel per proportionem inter 5, & 60. quod fere eodem recidit, & in certis tantum casibus compendiosum est. n. 47. Usus supputationis diversi ordinis ac proportionum trium passionum, principalium tam in cognitione sui, quam aliorum hominum. n. 48. Quorum postremum per exemplum fuse illustratur. n. 49. Regulae politice utiles quidem sunt, sed non infallibiles. n. 50. Circa regulas vitæ politice exceptiones a divina providentia factæ, accurate observandæ sunt. n. 51. Cognitio sui est unica porta ad cognitionem aliorum hominum, & aliorum hominum, & divinæ providentiæ. n. 52. Demonstratio, quod ordines affectuum humanorum nunquam mutantur. Affectus sunt Spiritualitates. Observationes de essentia spiritualitatum earumque potentiis in omnibus corporibus in genere. n. 53. In specie in animalibus, & sensibus externis. n. 54. maxime vero per sensus hominum. n. 55. Potest homo ope cogitationum suarum spiritualitatem affectuum suorum aliquandiu conservare, intendere atque augere. n. 56. Nimium

augmentum spiritualitatis corporis alicujus illud destruit. Et homo quotidie corpus suum, auctione voluptatis, ambitionis & avaritiæ destruit. n. 57. Ex his observationibus fit conclusum de perpetuo & æquali ordine affectuum hominis. n. 58. Responsio ad objectionem, occasionem alios affectus impedire, alios concitare. n. 59. Vulgatus error contra hanc thesin, ejusque confirmatio per exemplum Sixti V. n. 60. Judicium de Theophrasti characteribus morum, & Barclaji icone animorum. n. 61.

I.

Q Vinque sunt, secundum opinionem eorum, qui de coloribus scripserunt, *colores principales*, è quorum mixtura alii colores, & ex horum mixtione rursus alii innumeri oriuntur, quos peritus pictor bene intelligere, & a se invicem scernere debet. Hic vero non opus est, ut in informatione mixturæ omnes eidem ostendantur, sed sufficit ut primum quinque colores principales, *album, flavum, rubeum, cæruleum & nigrum* recte comprehendat, ac deinde percipiat quomodo diversa horum mixtura producat colorem *fusum* vel *subcinereum, incarnatum, cinereum, subalbum, subrubeum, subcæruleum, subfusum, viridem, aureum & purpureum*; propria insuper meditatione experimenta inveniat, quales e mixtura horum 15. colorum, & sic porro, colores emergant; simul autem bene observet, quod e diversa mixtione duorum colorum, secundum proportionem mixturæ diversi etiam colores oriri queant, (v. g. ex albo & nigro diversæ species

CO-

coloris *cinerei* & *subrubei*, prout plus albi, vel plus nigri mixtioni accessit, item in mixtura albi & *cærulei*, modo color *viridis*, si parum *cærulei*, modo *caesus*, si parum albi mixturæ adhibetur) denique quod interdum colores ejusdem speciei e mixtura diversorum colorum prodeant, v. g. color cinereus ex albo & nigro, item ex albo & *cæruleo*, *subrubeus* ex nigro & albo, item ex nigro & flavo. &c.

2. Similis fere ratio est cognitionis diversarum Affectuum specierum. Licet tres sint affectus primarii, quorum distincta qualitas rursus appellationes novorum affectuum sortita est; e diversa tamen mixtura trium horum affectuum, & é diversa proportionem, quæ in ipsa mixtione observanda est, innumeri oriuntur affectus. Hos omnes indicare impossibile est, sed hic quoque sufficiet, si potissimas & primas, ut ita dicam, *mixturarum alterationes* mediocri studio notemus, deinceps vero ulteriorem considerationem propriæ diligentiae & attentioni hominis veritatis studiosi relinquamus, eumque statim in principio moneamus, quod sicut *Metus* est fructus & *avaritiæ* & *voluptatis*, *Prodigalitas* tam ex *ambitione*, quam ex *voluptate* oriri, & *Crudelitas* æque de *ambitioso*, quam de *avaro* prædicari potest, adeoque vitia affectus quosdam inter se communes habent; ita etiam e diversa affectuum primariorum mixtura distincti affectus prodeant, e. g. e mixtura voluptatis cum

ambitione modo *morum suavis*, five moderatio, si voluptas inferior est, modo *bilaritas* cum voluptas est superior, &c.

3. Ac primum quidem mixtura *voluptatis & ambitionis*, si in æquali proportionem est, gignit *temperamentum apparenter valde rationale*, adeo ut facile aliquis decipiatur, ut hanc mixturam *pro ipsa amore rationali* habeat, quia uterque hic affectus amori rationali contrarietate quadam oppositus est, hæc vero oppositio per mixtionem utrobique supprimitur, ut speciem virtutis extrinsecus repræsentent, sicut v. g. apud pictores mixtura lucis & umbræ, lucem diurnam, vel in genere imitatio naturæ res plurimas, tanquam vivas, repræsentat. Præcipitans Garrulitas voluptuosorum nimis est aperta, vicissim obstinata Reticentia ambiciosorum nimis taciturna. At si voluptas cum ambitione miscetur, temeraria præcipitans garrulitas ab obstinata reticentia & hæc vicissim ab illa supprimitur, ut *taciturno candori* amoris rationalis assimiletur. Turpis Prodigalitas cum voluptatis tum ambitionis, ambæ quidem a Liberalitate amoris rationalis in excessu dandi remotæ sunt, liberalitas tamen ad prodigalitatem propius accedit, quam ad tenacitatem, & in hoc saltem discrepant, quod liberalitas ac beneficentia ad omnes homines directæ est, voluptuosa vero prodigalitas dissolutis hominibus, ambitiosa ambiciosus applicatur. Sed voluptate cum am-

ambitione temperata, ad *beneficam liberalitatem* proxime accedunt, quia tunc prodigalitas aliquando cautius, nec indifferenter, sed secundum stylum politicum erga fœminas magis honestas, sodales nobiliores, & erga egenos & oppressos magis exercetur. Servilis submissio voluptatis, & contemnens Superbia ambitionis similiter *Æquanimem Humanitatem* amoris rationalis in medio tenent. Sed in mixtione utriusque, mixtura ambitionis causatur, ne voluptas tam servilis videatur, item mixtura voluptatis, ne superbia ambitionis tam sensibilis, sed magis humana appareat, sicut Pavor voluptatis audaciam ambitionis parumper mitigat, audacia vero ambitionis voluptuosum parvorem animosiores reddit, ut utraque ad *patientem magnanimitatem* amoris rationalis magis appropinquet, facile etiam intelligitur, quod mixtura voluptuosæ commiserationis, iracundæ quidem, sed cito etiam transeuntis, cum excandescente vindictæ cupidine ambitionis externam speciem *patientis fortitudinis* amoris rationalis induat. Et si quis temulentam ac voracem libidinem voluptatis suæ per Stoicam inediam & Insensibilitatem ambitionis suæ supprimit, coram hominibus ea apparet quasi *sobria & temperans castitas*, porro voluptuosa prodigalitas cum ambitiosa tenacitate mixta *virtuosam* refert *par-simoniam*, & vitia voluptuosi ignavi otii, & ambitiosi vigilantis laboris temperata *negotio-*

sam alacritatem amoris rationalis representant Semivoluptuosus idemque semiambitiosus idoneus est ad temperatam hilaritatem pariter ac gravitatem, & ad officia in utraque fortuna præstanda; in quo *bilarem officiositatem* imitatur. Denique *exquisito ingenio ac judicio* præditus est, quorum utrumque si adeptus est, excellens memoria in eo non admodum desideratur.

4. In hac mixtura si *ambitio* præcellit voluptatem, homo erit *taciturnior*, minus humanus, *magis fervidus, sobrius, & se cum habitans*, item *parcior, laboriosior, injuriæ magis impatiens*, nec facile pacabilis, magisque *gravis atque subtilis*, contra si *voluptas* ambitioni prævalet, homo est *loquacior, hilarior, ad iram tardior, jucundior, elegantior, magis magnificus, commodus, mansuetus, benignus, ac ingeniosus* ad nova consilia & inventa.

5. Denique si *avaritia* etiam propius accedit ad duas illas passiones dominantes, voluptatis & ambitionis, aut vice versa, tunc taciturno *candori* insignis tinctura de falsiloquio seu *mendacio* ac dissimulatione avaritiæ affunditur, quod mundus tamen sub pallio *prudentis circumspeditionis* obvelare nititur: Apparens benefica liberalitas interdum cum immiseriordia aliqua ac tenacitate permutatur, item apparens parsimonia cum aliquanta desinummilegii, quod mundus politicus *curiosam prudentiam oeconomicam* appellat: Apparens
aqua-

æquanimis humanitas in prosperitate insigni-
ter elata est, in adversitate quodammodo ser-
vilis, id quod *humane nature* tum tribuitur. Ap-
parens patiens animositas aliquid de colore
insidiosæ crudelitatis, & apparens patiens for-
titudo aliquid de clandestino vindictæ studio
recipit, id quod *generosa calliditas* appellatur.
Apparens sobria & temperans castitas splen-
didiorum fucum acquirit per *Stoicam inediam*
& *odium sexus muliebris*. Apparenti negotiosæ
alacritati plus accedit *laboriositatis*, sed appa-
rens hilaris *officiositas* partem aliquantam appa-
rentis splendoris accessione; invidiæ ἐπιχάρης-
νανίας amittit. Nec intellectui tamen aliquid ma-
gnopere hoc ipso decedit, sed præter ingenium
& iudicium fit additamentum præstantis me-
moriæ.

6. Quemadmodum autem mixtura Am-
bitionis & voluptatis plures habet admiratores,
& existimationem parit, ita e mixtura ambi-
tionis & avaritiæ plus oritur metûs, & exter-
næ venerationis, item potentie res magnas &
violentas callidasque in mundo perficiendi.
Mixtura obstinatæ reticentiæ quæ est penes
ambitionem, cum fraudulento mendacio ac
simulatione avaritiæ coram mundo acquirit
speciem insigniter prudentis taciturnitatis, quæ
ad magnas res peragendas requiritur. Hæc
mixtura efficit homines in ecclesiasticis ad pa-
pisticam rationem status: in politicis vero in
aula ad arcana negotia idoneos, qui gloriari
pos-

possunt, si indusium suum arcana sua sciret, quod protinus illud exuere & abiicere velint. qui in conversatione nil nisi verba præmeditata loquuntur; qui singula verba priusquam ea pronuncient, trutinæ quasi examinanda imponunt; qui affectus suos non sinunt in verba prorumpere, sed animum affabre, occultare didicerunt; qui ad simulandum & dissimulandum, adeoque secundum communem politicorum regulam, ad regnandum etiam, insignem habent aptitudinem. Quod si *ambitio* ad mixturam paulo plus contribuit, eorum taciturnitas *maiori cum gravitate* conjuncta est, & *dissimulatio* apud eos est in sublimi gradu, adeo ut eundem fere vultum fervent in læticia pariter ac in tristitia, in rebus prosperis æque ac in adversis, vel si maxime rubor aliquis vel pallor genas vel frontem obducat, oculi tamen nil fere mutantur, minime vero verbis internum gaudium iram vel tristitiam significant, nisi ira fortiter sit irritata, ut ipsis verba aliqua pauca excidant. Simulatio vero contrarii ejus quod corde premunt, in tam insigni gradu æque non procedet. Sin *avaritia* prævalet, plus externæ *humanitatis* in vultu, & plus *simulationis* gravitate vestitæ animadvertetur. Denique si voluptas ambobus æqualiter fere temperatis affectibus ambitionis & avaritiæ, in insigni, minori tamen dosi admisceatur, *dissimulatio* & *taciturnitas* adhuc plus *temperabitur*, hominemque in conversatione *magis reddet ac-*
ce-

ceptum, simulatio præterea magis naturalis & candida apparebit.

7. Semiambitiosus idemque semiavarus porro per mixturam ambitiosæ affectatæ magnificentiae & avaræ immisericordis tenacitatis & solvendi difficultatis huiusmodi temperamentum adeptus est, ut parcus quidem sit, sed *si quid ad honores expendendum est*, quo etiam in ecclesiasticis erogatio eleemosynarum & ad pias causas pertinet, *nullis sumptibus parcat*, ut *mediocribus sumptibus* sciat commode & magnifice se gerere, ut sciat iusto tempore dare & vicissim, ubi aliquid lucrandum est, dona sua in ejusmodi homines conferre, à quibus commodum rursus expectat. Jam si ambitio superior est, nomen magnifici & liberalis hominis in aula, vel apud plebejos & familiam suam habebit. Sin avaritia prævalet, fama magnificentiae ejus extra domum suam aliquanto major erit, quam apud ministros & familiam suam. Quod si præterea insignis dosis de voluptate accedat, fama magnificentiae ejus amplius aug ebitur, præsertim apud sexum foemineum

8. Mixtura ambitiosæ contemnentis superbiae, & avara inflatae jactantiae parasiticae operatur in semiambitioso eoque semiavaro, ut in rebus prosperis neminem magni aestimet, nec hilarem vultum cuiquam præbeat, præcipue his qui eo sunt inferiores, nisi aliquando eorum ministerio indigeat, nec jus habeat ipsis præcipiendi. Vultus eius tunc plenus est gra-

vitae, idque vulgo dicitur, *existimationem suam observare*, non pati ut officium suum contemnatur, item pro gloria divina Zelum exercere. Sed in rebus adversis, & erga superiores, quorum auxilio ad honores emergere, vel aliquid lucrari potest, *humanus* est atque *submissus*, non quidem mendicorum more sicut avarus ambitione vacuus, sed more aulicorum. Potentibus scit mirifice adulari, eorumque favorem ambire, ac ita iisdem *blandiri*, ut se adulationis inimicum simulet. Si *ambitio* superiorem locum tenet, isthæceius gravitas & *ars se insinuandi* cum majori perspicacia ac dissimulatione conjuncta erit. Sin *avaritia* prævalet, blandimenta erunt magis aperta, & affectata, gravitas minus grata: Quod si & *voluptatis mixtura propius accedat*, affectata ejus humanitas æquanimi humanitati amoris rationalis adhuc propior erit, ejusque superbia minus animadvertetur. Hujusmodi homines in his locis utiliter adhibentur, ubi aiunt esse ecclesiam pressam.

9. Violenta audacia ambitionis & insidiosa crudelitas avaritiæ in dosi fere æquali mixtæ itidem coram mundo illustrem nanciscuntur splendorem, dum ambitiosus furor per avarum metum coërcetur, ne temere prorumpat, sed retineatur, injurias sibi illatas mussitet, & lætitiâ super iis mentiatur, etsi cor ejus dolore exulceratum sit, donec occasionem opportunam reperiat, qua malum premens a se amo-

amoliatur, ubi simulat parum id ad se pertinere, & per tertium vel quartum illud efficaciter a se devolvit, & gaudium super hac liberatione conceptum minimam partem, quoad potest, significat, etsi ei signa aliqua si non in verbis, tamen plerunque in gestibus, elabantur. Itaque si *ambitio superior* est, plus furoris & manifestæ violentiæ, si *avaritia*, plus insidiosæ dissimulationis animadvertitur. Mundus tamen eiusmodi mixturam *singulare pblegma*, vel *laudabilem fortitudinem*, imo Christianam patientiam vocat. Et hi apprime idonei sunt ad magnas in aula injurias, sub quibus alii succumberent, concoquendas. Si *voluptas* in aliquanta dosi mixturæ *accedat*, metus augeatur, & audax proruptio citius minuitur, Dissimulatio quoque minor est, sed & crudelitas observatur, quod in signa manifesta prorumpat.

10. Nobiles viri, & quorum magna in mundo est autoritas, oderunt gulam & crapulam, ac amorem erga mulieres pro ludibrio habeat. Animmus eorum altiora spirat, quam ut voluptate inquinari possit. Hanc opinionem apud rerum imperitos excitat insignis mixtura Stoicæ inedia & insensibilitatis quæ sunt penes ambitinem, cum fordida *μισογυνεία*, eaque mixtura communiter habetur pro vero archetypo *sobria & frugalis castitatis*. Tempus quod alii hilaritati & amoris studio tribuunt, huiusmodi homines totum in amplificatione reipublicæ
vel

vel status ecclesiastici consumunt. Habentur pro semideis, quibus nihil de aliorum stultitia ac nævis adhæreat, & in numerum heroum, imo sanctorum cooptantur. Sed *voluptate* in mixturam simul ingrediente, aliquanto magis apparent ut homines, nec in hilari conversatione & apud mulieres tantam gravitatem præse ferunt, sed sunt tolerabiliiores & humaniores, magna tamen adhibita gravitate.

I I. Jam existimare equidem aliquis posset, quantum expensas per se attinet, parcitate ambitionis & Nummilegio avaritiæ in una eademque mixtura concurrentibus, has isti homini apud alios deformem aspectum conciliaturas esse. Sed cum tales ob inhærentem ipsis ambitionem, hoc non obstante plures in se suosque sumptus erogent, quam hi qui pure sunt avari nummilegi, deinde virtus ipsa quantacunque sit erga alios liberalitate, hominem ad paucissimos sui causa sumptus faciendos impellat, ac vulgus præterea horum hominum externas actiones magis respiciat, quam quomodo domi suæ vivunt; & jam supra dixerimus, quod hi externe magnificam speciem habeant, tantum abest, ut hæc mixtura foris deformem aspectum habeat, ut potius tales propter alias conjunctas circumstantias hic quoque tanquam *boni oeconomi* prædicentur, & tanquam *idea diligentissimi patrisfamilias* proponantur, imo pro *sanctis* qui *carnem suam recte subigere* sciant, reputentur. Iam si *ambitio* superior est,
ex-

externa hæc species adhuc magis rationalis videbitur, nec avaritia ita transparebit, & paritas magis in seipfos, quam in alios cadet. Sin *avaritia* prævalet, magis animadvertetur avaritiam veram esse causam impulsivam ad huiusmodi editas actiones. Quod si tertius affectus, nempe *Voluptas*, concurrit, eius prodigalitas tenacitatem & nummilegium tam eleganter temperabit, ut plurimi existiment, homines illos corporis sui curam quidem gerere didicisse, sed in comparatione aliorum, ita ne libidinosum fiat.

12. Facile etiam intelligitur ejusmodi hominem per mixturam vigilantis laboris ambitionis, & laboris asinini avaritiæ, ad *negotiosam alacritatem* amoris rationalis propius accedere, quam ignavum otiosumque hominem voluptati deditum. Hoc intuitu mixtura ejus efficit, ut præ cæteris omnibus in Republica & administratione ecclesiastica ad res magnas utiliter admoveri queat. Ac ambitioni quidem debetur, quod laboriositas ejus tam vilibus negotiis non applicatur, sicut pure avari, avaritiæ vero, quod præter commoda heri sui, propria commoda non negligit, & quod laboriositas ejus non consistit in rebus nimis subtilibus ac speculativis, quæ ad praxin transferri nequeunt, vel quod consilia sua ad laborem ipse simul exequi novit; Idoneus est ad *laborem capitis*, tanquam ambitiosus, & ad *laborem manuum*, tanquam avarus. Idoneus est qui aliis im-

S

pe-

peret, & cui ab aliis imperetur, & ad officia administranda, quæ alias sunt incompatibilia. Idoneus est ad laborandum calamo, gladio & ligone. Hujusmodi hominibus emblematis loco statuitur candela ardens cum inscriptione: Aliis inserviando consumor. Itaque si *ambitio* superior est, ingens habent talentum, ut v. g. in aula pro consiliariis intimis & bellicis, sin *avaritia*, ut pro consiliariis Camerae & Quæstoribus, & ita secundum proportionem etiam in urbibus & pagis usurpentur. Talis homo non facile fiet mendicus. Certum est enim, quod is qui à labore non abhorret, satis superque in mundo inventurus sit in quo laboret, & quod infallibile signum sit desidiosi hominis, si *quis* validus & integra valetudine præditus est, & sub prætextu, quod laborem nullum invenire queat, panem ostiatim quærit. Quare si *voluptas* cum otio suo tali temperamento magnæ dosi admiscetur, homo iste non semper quidem, nec tam operose laborabit, nec otiosis tamen annumerari poterit, sed quoad præsens negotium, ad hilaritatem æque ac ad gravitatem utiliter adhiberi poterit.

13. Quoad iram mixtura excandescens vindictæ cupiditatis in ambitione, cum clandestino vindictæ studio in avaritia causatur, ut plerique hîc quoque illius hominis actiones admirentur, & magnifaciant, quod non omnia rigorose ad animum revocet, *sed multa concoquat*, ac licet injurias sentiat, tamen non illico pro-

prorumpat, sed *iram reprimat*, nec ea se prostituat, sed opportunam occasionem expectet, eamque nactus injurias tam convenienter & cum effectu ulcisci didicerit, ut nemo facile eum impune offendat, & tamen coram mundo nomen hominis Christiani ac patientis non amittat. Breviter, hi rursus aulæ, Clericis, urbibus & pagis quadrant. Jam si *ambitio* superiorem locum tenet, eorum ira citius prorumpit, sed & submissione citius placari potest. Sin *avaritia* dominatur, ira magis est occulta, sed magis etiam perniciofa & periculosa, præsertim cum ejusmodi homines tunc quam maxime amicum vultum præbeant, cum proxime nocere intendunt, exemplo Inquisitorum Hispanicorum, qui inquisitos magna cum humanitate ad ignem ducunt. Cum autem ambæ hæ passiones dominantes insignem mixturam de iracunda animi mollitie *voluptatis* accipiunt, ira eorum citius in principio prorumpet, eaque adhuc facilius placabitur.

14. Denique eorum officiositas ita comparata est, ut eidem mixtura de invida *ἐπιχαιγενανία* avaritiæ, & de violentis sicariorum officiis ambitionis talem formam addat, ut et si in rei veritate nulla in re alia consistat, nisi in damno aliis inferendo, eisq; dolo cum specie amicitiae conjuncto, vel insidiosa violentia decipiendis; tamen cum sæpe per alterius damnum alteri officium præstetur, & commodum inde enascatur, homo ille coram mundo hîc etiam

pro *virtuose officioso* haberi soleat, dum sinceratione sua apud eum, cui proprii emolumenticausa eam exhibet, efficit ut in pretio illa habeatur, per astutiam, qua eam exercet, opinionem de se apud alios excitat, quod ipso carere nequeant, & sub ea latentem Invidiam, *ἐχίχαιρεκακίαν* vel violentiam sub specie Zeli pro gloria Divina vel pro republica occultare didicit, sicut v. g. in Papatu Clerus pauperes agnatos hæreditate defraudat, persuasis Testatoribus, ut monasteria fundent. Imo læsis, dum illis sæpe per alios nocet, persuadet, se esse ipsis amicissimum, & dum eos à tergo altera manu confodit vel prostermit, alteram manum ab anteriori parte eis porrigit, vel se eos defensurum simulat. Itaque si *ambitio* prævallet officia ista magis habent speciem manifestæ, sed callidæ animositatis, si *avaritia*, magis sunt occulta atque astuta. Denique si *voluptas* insigni mixtura ambabus hisce passionibus conjungitur, affectata ibi sinceritas magis est naturalis, sed eo magis periculosa, non tamen æque astuta nec violenta.

15. Neque hi homines *intellectu* carent. Ac tametsi parum sint idonei ad inventiones jucundas & elegantes, mixtura tamen judiciosæ dijudicationis Ambitionis cum præstanti memoria avaritiæ efficit, ut isti in rebus seriis quasi pro oraculis & miraculis mundi habeantur, qui Biblia, Corpus Juris, Genealogias totius Romani Imperii &c. si hæc perdita essent, ex
me-

memoria sua restituere possent, & quos quisque consulat. Breviter: Hæc mixtura est temperamentum hominum mundi iudicio *eruditissimorum, sanctissimorum & autoritate summa præditorum*. Si *ambitio* primum locum tenet, iudicium prævalet memoriæ: Sin *avaritia*, memoria superat Iudicium. Quod si denique multum accedit *voluptatis* ingeniosæ ejus inventioni debetur, ut homines hoc temperamento præditi hinc virtuosorum speciem eo facilius consequantur, quoniam hoc casu Iudicium, Memoria & Ingenium iusta proportionem invicem unita sunt.

16. Restat mixtura *Voluptatis & Avaritiæ*. Hoc est *portentosum & miserrimum temperamentum*, quodque operæ pretium non est, tam explicate, ut præcedentia, considerari. Facile enim aliquis sibi imaginari potest, qualis forma futura sit, si præcipitans garrulitas cum doloso mendacio ac simulatione; turpis prodigalitas cum immisericordi tenacitate & solvendi difficultate; fervilis submissio cum stolido tumore parasitico; impatiens meticulositas cum insidiola crudelitate; temulenta & vorax libido cum sordida *μισογυνεία*; prodigalitas cum nummilegio; ignavum otium cum labore asinino, iracunda mollities animi cum clandestino vindictæ studio; officia lenonum & histrionum cum invidia & *ἐπιχαλρευανία*; ingeniosæ inventiones sine iudicio cum eccellente memoria misceantur. Homo ita tem-

peratus *valde elaborat ut mentiatur* ac simulet, sed nimis est temerarius & facile per incogitantiam myſteria ſua enunciat, nec ſatis eſt memor ut mendacem decet: *Tacere nititur, & diſſimulare*; ſed garrulitas eius hoc non permittit: Sumptus quos facit omnes impendit *gula, crapula & ſcortationi*, nihil rebus honeſtis, nec exiſtimationi ſuæ, nec in pauperes. In rebus proſperis *iacſtando* & magnifica de ſe fingendo intolerabilis eſt, qui honeſtum neminem curat; In adverſis eſt omnium *pavidiffimus*, qui ſe nimis ſerviliter ſubmittit, ac ſputum lingit; ſed qui in *crudelitate* modum fervare nequit, ſi malum quo premitur, à ſe amoliri poteſt. Gulæ, crapulæ, libidini indulget, ſi hoc *non magni conſtat*, certe ſi ipſe id care mercari non cogitur, vel quærit quemadmodum libidinem ſuam expleat cum vetulis, quibus rem vene-ream pro pecunia vendat: *Veſtitus* eius & quicquid in proprios uſus expendit, ſumptuoſa ſunt, *nec elegantia* tamen, quia iudicio caret, & ſumptus quos alicubi fecit, alibi tenaci nummilio compenſare vult. Non amat mundi-
ciem, ſed eſt *porcus*; *otioſus* & ad ingenioſum laborem ineptus. *Iracundiâ* facile irritatur, ſed *ira* eius *mox remittit*, quando videt neminem eius furorem curare; Injurias non facile obli-
viſcitur, ſed licet occaſionem naſtus ſit ulciſ-
cendi, facile tamen a vindicta vel minis, vel donis dimovetur; ad gravia negotia adhiberi non poteſt, ſed ad hiſtrionum artes, ad *obſcæ-*

na cantica, ad turpes & irracionales actiones, quibus aliis ægre faciat. e. c. fenestris confringendis &c. Quod si tamen *ambitio* in aliquanta dosi mixturæ superveniat, huiusmodi temperamentum speciem aliquam induit, non ita irrationalem; Id si non contingit, & avaritia passio dominans est, homo magis erit contemptus & intolerabilis quam voluptate prædominante.

17. In omnibus tamen hisce mixturis hoc bene est observandum, quod istæ pro diversitate *occasionis, ætatis, status*, item *fortune* aliter subinde sese repræsentent, etsi una eademque sit mixtura, adeoque è diversitate repræsentationis, qua oculis obijciuntur, non est concludendum, aliam quoque esse mixturam. E. g. homo qui multum habet *voluptatis & avaritiæ*, in *juventute*, quæ voluptuosis tentationibus maxime exposita est, in mundo facilius tolerabitur, nec tam rigorose de eo sentient, quam cum jam *consenuit*, cum *mæchus senex* omnibus sit abominationi, unde *comœdias histrionicas* repræsentaturi, nil magis ridiculum in theatrum producere possunt quam senem avarum amoris deditum. Contra si *adolescens avaritiam* loco passionis dominantis habet, etsi hæc avaritia cum ambitione temperata est, sodalibus suis adolescentibus ridiculus & austerus videbitur, & facile adversa ei evenient, quæ contemptum parient, cum in *matura ætate*, item in *senectute* hæc

mixtura , uti modo notavimus, ingentem admirationem atque venerationem excitet. *Ætas virilis*, sicut medium locum tenet inter adolescentiam & senectutem, ita in ea nullus affectus est admodum intolerabilis.

18. Et quoniam in *conversazione humana* ex causis naturalibus similes similibus, adolescentes adolescentibus, senes senibus, libentissime se associant, hæc conversatio *occasionem* frequenter præbet, affectum alterum altero magis irritandi. *Adolescentia* est imprudens, inexperta, & tamen novarum rerum cupida. Ad gravia negotia, item ad pecuniam lucrandam parum adhibetur. Itaque *voluptas* est, quæ maximam illis occasionem præbet excedendi. Atque hæc quidem occasio illos etiam adolescentes ad se allicit, quorum passio dominans avaritia est, vel ambitio. *Ætas virilis* moribus est magis compositis, majoris experientiæ, & suæ novarum rerum cupidini jam satisfecit. In hac ætate homo in mundo ad gerenda negotia quam maxime emergit, & ad varias res adhibetur, ex quibus ei plus autoritatis quam utilitatis expectanda est. Ergo *ambitio* irritamentum est ætatis virilis, quod eos quoque incitat, ut ad altiora adspirent, qui alias ob ignaviam voluptatis suæ vel ob diffidentiam ac metum avaritiæ dominantis hoc omitturi essent. Denique *senectus decrepita* stultitiæ voluptatis tædium cepit, & malitiam ambitionis cognoscere didicit. Ju-
ve-

venilis copia, & virilis calor sanguinis in paucitatem & frigiditatem abierunt. Ita vero necesse est eos parcioribus sumptibus vivere posse: Adeoque *avaritia* potissimum est, quæ apud ipsos grassatur, etsi senes dentur, qui voluptatem vel ambitionem pro affectibus dominantibus habent. Hoc qui non accurate expendit, & externas actiones juvenum, in virili ætate constitutorum & senum per transfennam duntaxat intuetur, existimabit, una *cum mutatione ætatum affectus etiam mutari*, & modo hunc, modo illum reliquis superiorem esse, id quod nunquam accidit, mixtura semper ordinem suum retinente, quantumvis occasio affectum unum magis quam alterum irritet.

19. Nam & quotidiana experientia & communis natura humana ostendit, *per occasionem infimum quoque hominis affectum ita posse irritari, ut aliquandiu, & quoad occasio adest, in hominem dominetur*, præsertim si passio alias dominans hoc ipso nihil amittit, adeoque ei nec commodum nec incommodum inde expectandum est: Et tunc inter passionem dominantem, & inter infimam, sed hoc modo irritatam, hæc differentia est: Quod passio dominans hominem impellit ad quærendam occasionem, ac levissima occasione oblata fortiter eum irritat; cum ex adverso infima passio non tanto studio occasionem ad alimentum suum quærat, occasione etiam oblata non nisi forti impulsu moveatur, hoc est, ita ne

passio dominans motum patiatur sibi contrarium, imo ut nonnunquam reliqui affectus inferiori succurrant: Unde & infima passio sublata occasione mox placatur vel extinguitur, sicut lignum per speculum causticum accensum & ardens remoto speculo caustico ardere desinit. E. c. si homo in quo fortis est *mixtura ambitionis & avaritiae*, voluptas vero in infimo gradu, in itinere, in quo incognito versatur, noctu per moram aliquam temporis solus una cum formosa muliere esset, quæ eum ad amorem prohibitum irritaret, ne dicam, si ea nobilis esset matrona, quæ præmia amoris superadderet, vel si *voluptuosus idemque avarus*, ambitionem in minima dosi habens, diuturna exagitatione ad iram & desperationem provocaretur: & secundum vulgatum illud, patientia nimis læsa in furorem converteretur: item si *ambitiosus idemque voluptuosus*, avaritiam in minima dosi habens promissione ingentis summæ pecuniæ ad occultam proditionem pelliceretur, imo si ipsi accessus ad summos honores, vel matrimonium cum formosa muliere promitteretur.

20. Porro si occasiones hæ sæpe occurrunt, tandem in *consuetudinem* abeunt. Consuetudo autem secundum proverbium mutatur *in alteram naturam*: De hac vero, sive de crebris occasionibus in cognoscendis affectibus humanis observandum est, quod consuetudo & occasio *in passionem dominantem cadens*

naturam quasi geminet hominemque in istam cupiditatem ita detrudat, ut ex illius servitute postea difficillime sese liberare queat. v. g. si voluptuosus diu in luxuriosorum, ambitiosus in laboriosorum & ingeniosorum, avarus denique in dolosorum ac fraudulentorum hominum conversatione commoratur.

21. Plurimum tamen hic *Status & Educatio* contribuit. Puer qui *patrem habet divitem ac voluptuosum*, a teneris voluptati, luxui & prodigalitati affuescit, etsi naturâ avaritiam vel ambitionem affectus habeat dominantes. *In aula* communiter ambitio pueris a tenellis instillatur. Apud *mercatores* lucri cupido & avaritia, &c. Iam si forte pueri præterea ad hos affectus per naturam suam valde inclinant, corruptum eorum ingenium inde a juventute quasi nutritur, ut in provecta ætate perfectum habitum, secundum Philosophiam moralem vero majorem miseriam, acquisiverint ac didicerint. Sin autem contingat, ut puer aliam inclinationem habeat, quam qualis est conditio educationis suæ, tamen consuetudo ita *in alterum naturam vertitur*, ut homini non molestum sit in eius cupidinis modo, apte aliquid peragere; Nec altera tamen hæc natura *unquam in passionem dominantem mutabitur*, sed facile homo, vera ejus natura fortiter non irritata, ad alteram hanc naturam suam mutandam disponi poterit, certe ei non tam operosum erit, *consuetudinem, quam veram naturam*

mutare. Id quod veteres sub fabula de muribus Marcolphi & fele Salomonis repræsentare voluerunt. Hoc apparet in homine inde a pueritia rigoroſe educato & ad externam modeſtiam aſſuefacto, qui poſtquam in libertatem ſuam prodiit, ſubito fit luxurioſus: Item in Nerone qui cum quinquennium cum laude regnaſſet, deinceps tyrannidem exercuit; Item in homine in voluptatibus educato, qui ſubito fit modeſtus & parcus.

22. Sed quantum conſuetudo externum affectum aſpectum mutat, tantum etiam *mutatio bonorum fortuna* eorundem externam faciem mutat, licet eadem ſit mixtura. Quando *avarus*, item *ambitioſus*, *proſpera fortuna utitur*, cum opibus & honore abundat, res geſtæ ejus magnæ & glorioſæ totum mundum perſonant: Cum vero ad hanc fortunam nondum pervenit, ſed clavem ad eandem *adbuc querit*, continet ſe cum apparenti ſua modeſtia & ſubmiſſione in ſilentio, ac magis in obſcuro vivit, quam ut in publicum prodeat. *Voluptuoſus* idemque *avarus in ſtatu privato* hominum miſerrimus eſt, qui nemini plus nocet, quam ſibi ipſi, & qui ab omnibus irridetur. Longe vero diverſa ratio eſt *Regis* hoc temperamento præditi, ex his crudeliſſimos tyrannos, Caligulas, Domitianos, Heliogabalos, Vitellios &c. fieri reperies, *Rex ambitioſis & voluptuoſis cupiditatibus* fere æqualiter mixtis abundans, idoneus erit ad ingentem famam & amorem confequen-

quendum: At si hoc temperamentum in *hominem privatum* cadit, is sæpe plures habebit malevolos & inimicos quam amicos, ac per vitam suam a plerisque extreme vituperabitur atque contemnetur, a paucissimis vero amabitur & laudabitur.

23. Hinc etsi supra dixerimus, mixturam voluptatis & ambitionis ad virtutem proxime accedere, mixturam vero ambitionis avaritiæ & voluptatis miseros homines efficere; non tamen est existimandum, ejusmodi mixturas ab omnibus etiam *his oculis aspici*, vel *bona fortuna dignissimum temperamentum semper comitari, adeoque hominem sibi ipsi fortunam suam fabricare*. Plerunque equidem ita eveniet, ut avari, qui simul sunt ambitiosi, fortunam suam late proferant, voluptuosi iidemque avari parum gloriæ ac divitiarum consequantur, ambitiosi ac voluptuosi a multis inimicis impediuntur, ne altius emergant, ab amicis tamen secudentur ne ab inimicis prorsus opprimantur; Sed hæc observatio sæpius fallit, dum fortuna non semper a nativitate, educatione, occasione, experimentis &c. dependet, cum DEUS providentia sua in politicis vitæ regulis exceptiones faciat, nam *fortuna* nil aliud est, nisi *casus*, qui *regulis humane prudentiæ & intellectus non adscribi, nec ab intellectu humano hisce annumerari potest, adeoque cæca vocatur, quia ipsi cæci sumus, nec vias divinæ providentiæ comprehendimus*.

24. Ac unusquisque equidem occasionem quærit, cupiditates suas exercendi, & seipsum in talem statum collocandi, in quo eas pro lubitu in praxin deducere queat: Sed quotidiana experientia docet, *non esse in hominis potestate, occasionem sibi procurare*, multosque prudentes quadam quasi fatalitate e regulis humanæ rationis exempta prohiberi, ne ad fortunam suam emergant, nec capacitatem suam mundo ostendant; Cum ex adverso alteri temerario vel stolido alia aliaque subinde occasio manus adjutrices porrigat, vel idem præclarissimam occasionem honores, opes, delectationem consequendi è manibus elabi patiatur, qua alius, si minimam saltem ejus particulam haberet, melius usus esset: Hinc vulgo dicitur: Hic plus habet fortunæ, quam juris. Hic fortunam habet novercam. Hic occasione sua recte uti nescit, &c. Occasio ad fortunam, honores & divitias similis sæpe est crocodilo, qui persequentem fugit, sed fugientem persequitur.

25. Atque hoc, mea quidem sententia, plerumque *ab amore irrationali* simul proficiscitur, quod ejus impulsu *occasione a Deo nobis oblata*, & quæ nobis utilis esset, vel ad aliorum commoda dirigi posset, *non utimur*: sed quod per affectus nostros in occasiones prolabimur, quæ vel nobis vel aliis nocent. Ita nimirum communiter affecti sumus, ut alias creaturas aliosque homines, eorumque actiones, ad nostras

stras speculationes actionesque conformare cupiamus, cum impossibile pariter ac stultum sit, istud prætendere, sed nos potius circumstantiis conformare debeamus. *Nullus homo est in mundo*, ne abjectissimo quidem excepto, qui non quotidie, imo singulis momentis præstantissimas *occasiones habeat*, si non aliis *inse-*
viendi, tamen *seipsum emendandi*, & adversitati-
bus ad suppressionem affectuum suorum uten-
di. Sed quemadmodum omnes nostræ cupiditates rebus inhiant, quas nondum posside-
mus, & earum quas possidemus fastidium apud
nos excitant; ita aliorum occasiones expecta-
mus, easque elabimur, quæ nobis offe-
runtur.

26. Porro quam *irrationalē* est statuere, *quemlibet hominem fortune suæ fabricum esse*, tam *ratio-*
nale idem est, prout vocabulum fortunæ vel
infortunii accipitur. Si hic sensus est, quod
homo cupiditates suas explere, vel *votum cor-*
dis sui adsequi possit, si res suas recte instituat,
sententia hæc falsa est. Etsi non negandum sit,
multos viros eruditos & autoritate præstantes
idem in ore & in calamo gerere solere, integra
etiam volumina de hoc dicto scripta sint, quæ
iuventuti tanquam ingentia mysteria comen-
dantur: Huc pertinent *Besselii fabrica fortune po-*
liticæ: *Callierii liber de fortuna Magnatum ac no-*
bilium, *Gratiani Heros & Aulicus*, &c. Nuper-
rimæ observationes contrarium demonstrant.
Et hæc proxima via est ad *Atheismum*, quando
fi-

sine observatione quotidianorum exemplorum divinæ providentiæ fortunam cum prosperam, tum adversam hominis, seu potius, an ipsi omnia ad votum succedant, nec ne, humanæ prudentiæ adscribere volunt, etsi athei tales in summa autoritate constituti sint. Quando autem ita intelligitur, quod homo temporis inserviens voluntatem suam divinæ voluntati submittens, in bonis diebus lætatur, in malis non murmurat, sed animo acquiescit, adeoque nihil quod DEUS ipsi imponit pro infortunio accipit, cum alii his quæ sibi accidunt, nunquam contenti sint, recte dici potest, nihil esse *verius*, quam homines fortunam suam sive prosperam sive adversam (quatenus hæc non Deo, sed aliis hominibus opponitur) sibi ipsis fabricare. Homo sua forte contentus idem de se iure prædicare potest, quod aulicus ille: Principem suum omnia agere ad voluntatem ipsius ministri, omnia enim sibi placere, quæcunque princeps agat.

27. Atque hoc occasionem nobis præbet observandi, quod etiam si inter Christianos sic dictos in hoc communiter consentiant, per *fortunam gentilium* apud Christianos nihil aliud intelligi, nisi *providentiam divinam*; Christiani tamē apparentes in applicatione fortunæ bonæ & malæ sæpe deteriores sint ethnicis, certe multis gentilium Philosophis. Nam si homini omnia *ad votum cordis* sui bene succedunt, ut in mundo dives fiat & honoratus, istud *ingens fortuna* existi-

existimatur. Sin homini cuncta sunt contraria, neque is nulla ratione emergere potest, sed ubique invenit obstacula, sæpe cum morbis conflictatur, per varios casus facultatibus suis exuitur, &c. idem *homo infelix* appellatur. Cum ethnicus etiam ex sana ratione intelligere queat, hunc vere esse *infelicem*, cui omnia in cupiditatibus suis ad votum succedunt, quoniam hocipso a cognitione sui abstrahitur, & magis magisque suarum cupiditatum fit mancipium, eumque felicem esse, certe non infelicem, cuius desideriis divina providentia resistit, eique occasionem ea explendi subducit, vel privatione rerum, quibus corde suo affixus est, desideria eius mortificat. Multi affectibus suis abrepti facti fuissent luxuriosissimi, genioque suo nimis indulgentes, nisi ipsis DEUS immissa paupertate, morbo, rigorosa educatione, &c. restitisset, eoq; illos ad meditationem & agnitionem stultitiæ suæ perduxisset. Multi pro ambitione sua aulicis negotiis summis intricati & ad maximas dignitates evecti fuissent, nisi ipsis DEUS occasionem ad aulam accedendi, & Principis vel Ministri status gratiam demerendi occasionem subduxisset, nec inde a juventute tot molestias ac adversitates immisisset, quæ eos impediverunt, ne emergere potuerint, ac occasionem iisdem præbuerunt humanæ dignitatis ac famæ vanitatem rectius intelligendi &c.

28. Cæterum hæc latius hætenus me-

T

dica

ditata multas nos docent necessarias observationes, in iudicio de mixtura trium vitiorum principalium, in cognitione cum nostri, tum aliorum magno nobis usui futuras. I. *Ne secundum externam speciem*, neque ex iis quæ in humanis actionibus elucent, vel ex eorum actione quadam oculis nostris obversantur, *non statim de affectu dominante judicemus*, partim quia multæ mixturæ malitiam affabre occultare, aliosque aspectus induere possunt, partim quia infimus affectus tam fortiter irritari potest, ut valide hominem corripiat; partim quia occasione, conversationi, consuetudini externa hæc species magis debetur, quam ipsi naturæ, &c.

29. 2. *Ne ex diverso aspectu hominum diversi status vel diversæ fortunæ, opum ac dignitatis, diversas etiam semper adesse mixturas existimemus*, vel unum eundemque hominem, cujus affectus mutato statu aliter sese oculis repræsentant, mixturam suam mutasse. Ostendimus enim, unam eandemque mixturam pro diversitate status ac fortunæ facile quoque diversam faciem induere.

30. 3. Etsi una mixtura præ alia hominem reliquis efficit magis prudentem, ac inde hoc quidem possumus concludere, si secundum prudentiam ac intellectum res procederet, quod in externa etiam fortuna alii aliis majores facturi sint progressus; ex his etiam observationibus rationes politicas non irracionales e mixtura animorum hominum in
actio-

actionibus versantium reddere queamus, cur hoc vel illud in mundo sic & non aliter gestum sit; *has tamen regulas politicas nunquam sive in contemplatione, sive in dijudicatione actionum cum propriarum tum alienarum, pro universalibus ac infallibilibus haberi oportere*, ita ut in illis nos fundare eisque tuto fidere possimus; cum fortuna, vel divina potius providentia sæpenumero per has regulas lituram faciat.

31. 4. Unde porro sequitur, quod in dijudicanda mixtura affectuum non possimus tuto pronunciare, sed valde nos decipi mus, si *ex fortuna vel infelicitate hominis de animo eius judicare velimus*, licet ejusmodi judicia irrationalia quotidie occurrant, ut homines diversis affectibus abrepti ex aliorum eventibus de eorum prudentia vel defectu intellectus, item de eorum malitia vel virtute judicium ferant. Si alicujus negotium, quantumvis secundum regulas prudentiæ rationaliter inceptum, contrarium sortitur eventum, mox malevoli eius reperiuntur, qui ita de eo judicant: virum hunc semper habitum esse prudentem, nunc vero apparere qualem negotia ejus exitum haberent, oportere illum hominem esse malignum, vel occultæ malitiæ, cum hoc vel illud exitum contra ejus intentionem sortiat. Vicissim quando alicui negotia temere coepta feliciter succedunt, facile inveniuntur Panegyristæ, Poëtæ aliique adulatores, qui hunc eventum aliis tanquam experimentum

excellentis eius ingenii vel singularis pietatis repræsentare didicerunt.

32. 5. In cognitione generis humani studiose cavendum esse, ne concludamus, *hominum mixturam mutari*. Nam si naturam generis humani, & singulorum hominum accurate consideremus, deprehendemus mixturam hominum, & ordinem affectuum humanorum, quales initio fuerunt, tales semper manere per totius vitæ curriculum; & *opinionem, homines plane immutatos esse*, sæpe ex prædicto communi præjudicio oriri, quod e facie externa, e consuetudine, ex educatione, ex affectibus, etiam inferioribus sæpius irritatis, ex conditione hominis externa in statu infelici, depresso, inopi, ex eventu consiliorum, vel actionum humanarum, de interiori conditione mixturæ actiones hominis vel præteritas vel futuras per errorem dijudicaverimus, vel dijudicemus.

33. Priusquam autem in hujusmodi observationibus ad cognitionem generis humani pertinentibus pergamus: ratio nobis reddenda est, cur in capite præsentī, in quo de mixtura affectuum tractamus, tantum de diversis speciebus mixturæ trium vitiorum principalium egerimus. Non videtur id irrationaliter factum. Supra enim in aliquot capitulis demonstravimus, quatuor esse affectus primarios, amorem rationalem, voluptatem, ambitionem & avaritiam. Iam doctrina de
com-

combinatione rerum postulat, ut quatuor res viginti quatuor modis distinctis combinari ac disponi queant. Nos vero in hoc capite de sextuplici tantum trium vitiorum principalium combinatione egimus, ac *amorem rationalem, eiusque cum tribus vitiis principalibus mixturam plane seposuimus*, id quod defendi non posset, si homines nullum plane amorem rationalem possiderent, nec amor rationalis in mixturam cum tribus vitiis redigi posset.

34. Si homo in corde suo *nullum plane haberet amorem rationalem, nec inclinationem aliquam ad tranquillam ac pacatam societatem*, impossibile esset, eum unquam illam posse appetere, vel saltem comprehendere, tranquillitatem & pacem, ratione sui ipsius bonum quoddam esse. Iam vero propria uniuscujusque experientia contrarium ostendit, Cognitio, amorem rationalem, eaque omnia de quibus in Introductione Ethices diximus, esse aliquid boni, intime cordibus nostris iudicata est, & tam facile comprehendimus stultitiam desiderii pacem ac tranquillitatem in voluptate, ambitione & avaritia quærendi, de quo in præsentî Praxi Ethices, in capitibus de tribus vitiis primariis egimus, ut per nos ipsos proh dolor, nimis simus idonei ad aliorum actiones perstringendas. Quod autem hoc desiderium in nobis ipsis etiam realiter sit, non tantum ostendit cœcum illud & vanum desiderium, vi cuius hanc tranquillitatem ac

cem in voluptate, ambitione & avaritia frustra quærimus. item deceptio nostri ipsorum, per quam, si eventus votis nostris respondent, existimamus nobisque persuademus, quod tranquillitatem ac pacem illam possideamus (non gauderemus enim, nisi tranquillitatem & pacem appeteremus) sed quisque etiam apud se deprehendet, quod istud desiderium, seu amor rationalis, quandoque, & apud multos sæpius, apud omnes vero ad minimum semel motu quodam extraordinario fuerit expergefactum, eique stultitiam affectuum ejus dominantium ita præbuerit cognoscendam ut ab eis liberari desideraverit, idque sibi serio proposuerit; siue hæc correptio sui ipsius quæ evigilatio conscientiae vocatur, ex malo ab affectibus dominantibus contracto, nempe dolore, morbo, imminente pœna, &c. siue ex alia quadam causa, quam ipsi non possumus nominare nec comprehendere, orta sit.

35. Solum igitur hoc reliquum est, ut ad defensionem nostram, ob prætermis-
sam doctrinam de mixtura amoris rationalis, dicamus: *amorem rationalem non pati, ut cum amore irrationali misceatur.* Ac facile quidem veritas thesios hujus intelligitur. Contraria nunquam misceri possunt, sed quando concurrunt, alterum ab altero expellitur, consumitur, vel opprimitur. Lux & tenebræ se mutuo expellunt. Dies & nox non
mi-

miscentur. Aqua ignem quidem extinguit,
 vicissim ignis aquam absorbet, sed ignis & a-
 qua non miscentur. Fac experimentum &
 misce acida cum alcalinis, videbis quemad-
 modum inter se certabunt, & alterum ab al-
 tero imo utrumvis ab utroque consumetur.
 Supra in prima tabula amorem rationalem,
 cum aëre, voluptatem cum aqua, ambitio-
 nem cum igne, & avaritiam cum terra com-
 paravimus. Jam aquea quidem corpora cum
 sulphureis & terreis miscentur, e. g. in pin-
 gui ac phlegmatico liquore. Aer vero, tan-
 quam essentia spiritualis tribus his materiæ
 speciebus nunquam miscetur, sed eas movet,
 vel ab iisdem excipitur, id quod animadverti
 licet, si quis per tubulum huic liquori fortem
 flatum immittit, atque observat, quomodo
 bullæ inde nascantur. Hæc thesis etiam ex
 secunda tabula demonstratur, item ex inse-
 quente capite octavo. Virtutes omnes ex a-
 more rationali, omnia autem vitia ex reli-
 quis tribus affectibus oriuntur. Virtus & vi-
 tia nunquam mixta sunt. Unico vitio vir-
 tuti admixto, aut virtus esse definit, aut viti-
 um illud absorbere cogitur. Et cui unica ex
 virtutibus deest, is non est vere virtuosus,
 sed apparenter tantum, quod quemadmo-
 dum fieri possit, supra circa mixturam volu-
 ptatis & ambitionis ostendimus: Percurre
 totam tabulam & sub amore rationali nihil re-
 peries, quod non omnibus, quæcunque sub

reliquis tribus affectibus posita sunt, contrarium fit. Sed ipsa vitia inter se considera. In his, etsi contraria multa inter se contineant, quædam tamen inter se similia reperies. Prodigalitas, Iracundia & Officiositas conjungunt voluptatem cum ambitione: Simulatio, irrationalis corporis castigatio, nimia tenacitas, laboriositas, connectunt ambitionem, cum avaritia: Imprudentia, inconstantia, metus & adulatio voluptati cum avaritia sunt communes, ac efficiunt, ut misceri invicem queant.

36. Ergo ex his omnibus patet, *omnes homines omnes quatuor affectus in se continere.* De amore rationali hoc nuper demonstravimus. De tribus vitiosis affectibus primariis ad propriam, cuiuscunque experientiam provocamus, modo quis seipsum data opera non decipiat. Ambitiosus, item avarus, quantulumcunque voluptatis habeant, an sibi confidunt per horæ spatium inter nudas mulieres sine sensu libidinis carnalis perdurare posse? Vel per horam ludicris facetiis auscultare, nec simul cum aliis ridere? Voluptuosus, item avarus, licet paucissimam habeant ambitionem, gaudebunt tamen si laudantur; Et cum sentit, avarus, quod ob avaritiam suam apud omnes male audiat, aliquando affectum suum dominantem superabit, & affectata quadam liberalitate, etsi ea valde ridicula appareat, agere aliquid conabitur, unde gloria ipsi expectanda

da fit. Ambitiosus item voluptuosus, etsi pauxillum habeant *avaritie*, tamen apud se deprehendent, quod ingentis lucri captandi causa, parum honoris fortunæ ludibrio commissuri sint.

37. Quare cum omnes homines amorem cum rationalem, tum irrationalem habeant, duæ autem hæ amoris species invicem misceri nequeant, fieri aliter non potest, quin vel *inter se certent*, vel altera alteram *captivam teneat*, imo plane *extinguat*. Quod amor rationalis & irrationalis alter alteri *repugnet*, homo in corde suo sæpius sentit, & cogitationes se mutuo accusantes id testantur: *Amor tamen rationalis ab irrationali captivus tenetur*, ne emergat, & ut homo agat, quod non vult, etsi penitus non extinguatur, sed licet à tribus vitiis somno quasi obruatur, subinde tamen expergiscatur, & è captivitate sua se liberare contendat, certe vincula & catenas quasi concutiat, & strepitum edat. In cognitione enim generis humani cavendum est, ne existimemus, homines ita à se invicem distinctos esse, ut *in aliis amor rationalis irrationali*, *in aliis vero irrationalis rationali dominetur*: Sed omnium hominum natura hætenus una eademque est, ut rationale ab irrationali opprimatur.

38. Paradoxum quidem hoc est assertum, & communibus doctrinis contrarium, inde enim necessario sequitur, *ne unicum quidem in*

mundo esse virtuosum, quod nimis videtur injuriosum in totum genus humanum, cum omnes historiae plenae sint exemplis de hominibus virtuosis, fortibus, temperantibus, castis, mansuetis, justitiā amantibus, liberalibus, &c. Sed facilis est ad hanc objectionē responsio: Non est injuria, si dicimus, hominē cū homine ejusdem esse qualitatis, sed si homo prae homine praerogativam affectat, aliosque propterea contemnit. Una est virtus, non plures, five ea appelletur amor rationalis erga omnes homines, five suppressio propriorum affectuum, &c. Hæc respectu diversarum actionum externarum diversas tantum fortitur appellationes, sicut unica Majestas intuitu plurium regalium. Si homines vere essent virtuosī, sequeretur quod omnes virtutes possiderent, nec opus haberent, ut de una quadam virtute denominarentur, jam cum de una tantum denominentur, ideo suspecti sunt, quod reliquas virtutes non possideant. E. c. fortis non est temperans, temperans non est castus, castus non est justus, justus non est liberalis, liberalis non est fortis, &c. Ita vero necessario sequitur, titulos hosce solum à virtutibus apparentibus petitos esse. e. g. quod crudelis & audax, fortis; avarus & sordidus, temperans & castus; pavidus, mansuetus; ambitiosè iracundus, justus, prodigus, liberalis, dicantur; Philosophus in hac sua bene fundata sententia non curat, an aulici, vel li-
tera-

terati in Academiis, in primis Poëtæ, Oratores, Jcti, &c. super ea frontem caprent, nec ne.

39. Ergo in cognitione cum sui, tum aliorum concludendum erit, *apud omnes homines amorem rationalem infimo loco consistere, tria vero vitia principalia apud omnes homines amorem rationalem multis gradibus superare.* Non possumus aliquid in contrarium afferre, si nos ipsos recte examinare, nec nobis ipsis blandiri velimus. Occasionem inde sumo, priorem sententiam meam corrigendi & emendandi. Alibi enim de hac materia docui: Unumquemque hominem duas minimum habere vitiosas passiones dominantes, ac amorem rationalem si non passio infima sit, tamen uni solum vitioso affectui prævalere. In hanc sententiam in discursu de temperamentis Davidis & Salomonis amori rationali insignem dosin, & notabilem prærogativam præ avaritia attribui, idque fortasse in aliis etiam casibus factum esse potest. Nunc autem perspicue intelligo, amorem rationalem naturaliter nulli affectuum vitiosorum superiorem esse posse. Nam cum homo omnes tres affectus vitiosos in se contineat, hi vero omnes virtuti sint contrarii, omnesque ut jamjam ostendimus, multa habeant tertia, quibus inter se connexi sunt, manifestum tamen sit, unum, si non plures, vitiosorum affectuum in hominem dominari ac virtutem opprimere, necessario sequitur, affectum illum dominantem etiam inferiori vel infimo vitio-

tioso affectui, ob commune emolumentum suum adversus virtutem, suppetias ferre, ac virtutem sub infimum vitiosum affectum deprimere, et si ideo affectum vitiosum infimum supra se ascendere non patiatur: Quod ad exempla Davidis, Salomonis, &c. attinet, hoc olim erroris causam mihi præbuit, ut in illis amorem rationalem ante avaritiam posuerim, quia eo tempore nondum tam accuratam ac perspicuam cognitionem habebam, quam similem virtutis speciem mixtura ambitionis & voluptatis efficere possit, quod jam deprehendi, & initio hujus capituli ostendi, adeoque amori rationali olim ea tribui, quæ effectus hujus mixturæ fuerunt.

40. Cæterum facile prævideo, hanc sententiam ad paucissimorum palatum esse, plurimis vero absurdissimam videri. Opponent enim, quotidianæ experientiæ illam contrariari: Nam si vitia semper virtuti prædominarentur, sequeretur, *nullum hominem unquam boni aliquid egisse, sed turpia tantum & vitiosa facta perpetrari*, id quod tamen non fiat. Sed veritatis amans ad hanc objectionem facile respondebit. Vulgo ajunt. Qui flagitiosos vult capere, flagitiosos debet adhibere. Sæpe vitiosus per vitiosum abigitur. Non sequitur: Hic homo non semper turpia flagitia ac crimina committit, ergo is agit aliquid boni, potest enim aliquid agere quod minus est turpe & punitivum, quia de-

demonstratum est, *non omnes actiones vitiosas a magistratu puniri*, nec puniri posse. Non negamus, omnes habemus appetitum ad mala. Cur autem affectus non patimur prorumpere? Respondetur, aut metu pœnæ, quem voluptas & avaritia in nobis excitant, aut metu infamiæ, qui effectus est ambitionis. Si vero nobis blandimur, nos tamen interdum boni aliquid extra metum agere, valde nos ipsos decipimus, & corde nostro parumper examinato deprehendemus, fieri id vel ex desiderio gloriæ & ex ambitione, vel ut alios nobis ad realem gratitudinem devinciamus, quod avaritiæ est, vel forte ad favorem mulieris cujusdam consequendum, quod voluptati debetur. Si vero non vales cordis tui dolos eatenus penetrare, indicio est, quod te ipsum plane non cognoscas.

41. Ergo in omnibus hominibus omnes tres vitiosi affectus amoris rationali prædominantur. Nec existimandum tamen est, *earundem mixturam apud omnes homines esse æqualem*, vel quod in duobus tantum *hæc mixtura in eadem veluti dosi sit*, sed in omnibus hominibus deprehendemus alteram passionem altera subinde superiorem esse, nec in ullo homine mixturam præcisè eandem esse quæ est in alio. Quot modis facies hominum differunt, (in quibus omnino characteres sunt animorum) tot diversæ etiam apud homines sunt species mixturarum, æque nulla in re conveniunt, nisi quod in omnibus hominibus amor rationalis tam
ex

exilis est, ut scintillula quædam, vel parvum seminis granum a circumstante Zizania impeditum ne succrescere queat. Reliqui ttes vitiosi affectus in omnibus quidem hominibus amoris rationali prædominantes, & adversus eum, tanquam communem hostem uniti, apud homines sequenti modo variant. *Semper est unus ex tribus illis vitiosis affectibus, qui reliquis duobus prædominatur*: In hoc homine voluptas, in illo ambitio, in alio avaritia. Affectus dominans scopum primarium actionum humanarum omnium efficit, secundum quem omnes hominum actiones per totam eorum vitam institutæ sunt, quantumvis aliis hoc ignorantibus paradoxa videantur, & licet ad eas obvelandas, fucumque hominibus faciendum, omnibus simulationibus ac dissimulationibus utantur. Qui hunc affectum apud se invenit, idem efficit, ac si summum inimicum suum, quem hactenus pro amico habuit, detexisset. Et qui eum in aliis deprehendit, maximum ejus mysterium rescivit, nam si hanc cognitione recte uti didicit, aliis ad suum & aliorum commodum prudenter uti potest, quod si vero ea abuti velit, cum noverit, qua re aliis (usque ad divinam providentiam, quæ semper hic excipienda est) incommodare possit, & quotidiana experientia docet, quod is, cujus passionem dominantem astutus homo (utriusvis sexûs) accurate perdidicit, vere alterius sit mancipium, & hic cum illo, quodcunque vult, agere queat.

42. Dominans autem hic affectus *vel reliquos duos insigni dosi supereminet, vel alterum & se immediate sequentem insigni mixtura proximum sibi habet.* In priori casu præcepta nostra tam evidenter certa sunt, ut ignorantes etiam & incogitantes, in aliis, qui ita sunt affecti, passiones eorum dominantes cognoscere queant, & vitia quæ in superiori Tabula, singulis vitiis primariis adscripsimus, apud eos deprehendant. Tunc omnes dicunt: Hic est homo luxuriosissimus, libido ex oculis ejus elucet, helluoni tam similis est quam ovum ovo, &c. Ille habet physiognomiam ipsius avaritiæ ac invidiæ, per totam urbem ob tenacitatem infamis est, &c. Vicissim alius ostendit vultum Hispanicum, omnes ejus gestus produnt ejus superbiam, &c. Tria tamen hæc vitia hoc intuitu ita a se invicem distinguuntur: *Voluptas* nec vult nec potest sese occultare, tam apud nos ipsos, quam apud alios. Est impudica & facile cognoscitur. *Avaritia* libenter quidem sese occultaret, facile etiam se coram nobis ipsis occultare potest, nihil enim in nobis cognitu est difficilius, sed coram aliis parum admodum sese occultare potest, sed hi citò eam animadvertunt, ostendimus enim avaritiam judicio cavere. *Ambitio* non magnopere cupit sese occultare, dum illius actiones coram mundo pro virtutibus habentur, venenum tamen suum occultare studet, idque etiam valet apud eos, qui ejus malitiam accurate non observant, ejusque dolos

igno-

ignorant, re ipsa præstare, siue coram nobis ipsis siue coram aliis latere velit. Hæc tamen astutia non est tanta efficacia; ut homo cognitione sui bene imbutus eam cito eludere nequeat, etsi quam maxime sese palliare conetur. Memini mihi inde ab eo tempore, quo doctrinam de cognitione aliorum hominum quodammodo publicavi, sequentem objectionem sæpe fuisse propositam: Qua ratione cognitionem alterius addiscere possem, apud quem per aliquot dies commorarer, cum ipse nihil nec loqueretur, nec ageret, sed in conversatione taceret, & tantum auscultaret. Sed res in tuto est, ipsa enim tacendi facultas in hac scientia infallibile est διδόμενον, homines contra voluntatem suam cognoscendi. Qui hætenus dicta recte ad usum transtulit, iam novit quid dicere velim.

43. Quando autem *passio dominans cum proxime sequenti insigniter mixta est*, ejus mixturæ cognitio, propter ex hac mixtura utrinque ortas alterationes, utriusque generis vitiis aliam faciem induentes, paulo difficilior est, quam passione dominante reliquas valde supereminente, siue in cognitione sui, siue in cognitione aliorum. Si quis tamen cum patientia sæpe cogitando expendat, qualis è mixtura passionum affectui unicuique primario conjunctarum affectus prodire debeat, ac deinceps meditationem, quam in principio capitis præsentis de hac materia, qualiscunque ex-

em-

empli loco attulimus, conferat, priusquam hanc cognitionem apud se & alios ad praxin deducere studeat, tandem in hac cognitione aliquam sibi exercitationem comparabit. Cognitionis affectus dominantis præeminentis cum doctrina specierum simplicium in Arithmetica, cognitio vero duorum affectuum insigniter mixtorum cum extractione radicis quadratæ aut cubicæ commode comparari potest. *Temperamentum ambitiosum ac voluptuosum* valde idoneum est tam ad cognitionem sui, quàm aliorum, magis tamen ad cognitionem sui, quando voluptas ambitioni prævalet: sed ad aliorum cognitionem magis quam ad cognitionem sui, si ambitio voluptati prædominatur. *Temperamentum ambitiosum simul atque avarum* ad alios cognoscendos aptissimum est, sed cognitio sui ipsi est difficillima. Imo hoc temperamentum ea est capacitate, ut astutè se coram oculis eorum, qui cognitione sui vacant, occultare queat, in concursu tamen duorum huiusmodi temperamentorum illud quod plus continet ambitionis, ordinarie alterum cui plus inest avaritiæ, facilius astutia superabit, in ejusque mysteria penetrabit. *Temperamentum autem voluptuosum atque avarum* neque ad cognitionem aliorum idoneum erit, affectus etiam suos occultare nesciet. Et licet unusquisque huiusmodi homines eatenus facile discit cognoscere, ut non magni æstimentur, hanc ipsam ob rationem, quia facile ingenium

sum prodant, aliisque se cognoscendos præbent, tamen ob nimiam eorum inconstantiam, actionesque contrarias, ad quas per vitia contraria voluptatis & avaritiæ, pro diversitate occasionis abripiuntur, maxima hominum pars, & quotquot cognitionem sui non bene didicerunt, eorum ingenium parum, imo plane non perdiscent, sed omnia ipsis portentosa ac male cohærentia videbuntur. Unde etiam initio in examine hujus disciplinæ, hujusmodi hominibus aliquot mihi oblatis, talem mixturam pro miraculo habui, eamque tanquam difficillimum problema proposui, cum posteriores cogitationes mihi ostenderint, ejusmodi mixturas in mundo plures dari, quam expedit, etsi non omnes æqualiter, nec tam portentose oculis sese repræsentent.

44. Denique *tertio etiam vitioso affectu non longe infra reliquos duos consistente*, sed cum illis æque insigniter mixto, de hac mixtura judicium quidem in abstracto facile ferri potest, cujus rei in principio etiam hujus capitis semper mentionem simul fecimus, sed *in praxi hic magis operosum est, tam seipsum, quam alios cognoscere*, & cum huiusmodi mixturis in Arithmetici Algebra optime comparari potest. Homini tamen seipsum bene cognoscenti non adeo difficile erit, etiam huiusmodi mixturas accurate discernere. Omnia hic prolixè explicare institutum nostrum non patitur, qui enim
in

in cognitione generis humani hucusque progressus est, compendia huc pertinentia ipse facile supplere poterit. Regulæ artis combinandi docent *sex species* inde produci:

1. Ambitio, Avaritia, Voluptas,
2. Avaritia, Ambitio, Voluptas,
3. Voluptas, Avaritia, Ambitio,
4. Avaritia, Voluptas, Ambitio,
5. Voluptas, Ambitio, Avaritia,
6. Ambitio, Voluptas, Avaritia.

Omnes sex species in eo conveniunt, ut homines ita affecti difficillime ad cognitionem ipsorum perducantur, difficillime alios accurate & recte cognoscant, & licet in insigni gradu dissimulare nequeant, sed dissimulatio illis valde sit operosa, ab aliis tamen etiam non facile perspicue cognosci queant, sed hoc admodum fit laboriosum. In universum omnes ad mala potius quam ad bona usurpari possunt, unde in rebus amicitiae minime his confidi potest, sed ab illis maxime cavendum est. Sed in hoc *insigniter differunt*. Homines 1. & 2. mixturæ plerumque, fortuna ipsis non adversa, aliquandiu præcipue in vita sua, in magna sunt fama ac autoritate, magis tamen metuuntur, quam amantur. Hoc temperamentum est magnorum tyrannorum, negotia tamen sua sic instituentium, ut speciem boni habeant, quorum etiam stultitia magnum habet illimentum sapientiæ apparentis. Homines 3. & 4.

temperamenti vel magni sunt fatui, vel magni ac manifesti tyranni, vel utrumque simul. Denique homines 5. & 6. mixturæ medium quasi locum inter priores utrosque obtinent. Prudentiores sunt in 3. & 4. classe constitutis, sed non tam infidiosi, quam homines 1. & 2. classis. Non æque sunt malitiosi quam qui sunt de reliquis 4. speciebus, sed magis honesti & candidi, & commodius ad bona negotia, quam ad magna flagitia adhibentur, non adeo magna, tamen confidentia in illorum fidem & amicitiam collocari potest, & verendum est, ut rigorosum amicitiae examen sustineant.

45. Ac proprie quidem omnium hominum affectus ad unam sex classium §. præcedenti enumeratarum reduci possunt, dum supra demonstravimus, in omnibus hominibus amorem rationalem infimum locum occupare. Quapropter in unaquaque dictarum classium amore rationali subjuncto, totius generis humani temperamenta secundum ordinem dominantis & inferiorum affectuum habebimus, ita disposita:

I.	II.	III.
1. Ambitio.	1. Avaritia.	1. Voluptas.
2. Avaritia.	2. Ambitio.	2. Avaritia.
3. Voluptas.	3. Voluptas.	3. Ambitio.
4. Amor rat.	4. Amor rat.	4. Amor rationalis.

IV.

IV.

V.

VI.

1. Avaritia.	1. Voluptas.	1. Ambitio.
2. Voluptas.	2. Ambitio.	2. Voluptas.
3. Ambitio.	3. Avaritia.	3. Avaritia.
4. Amor rat.	4. Amor rat.	4. Amor rationalis.

Magna tamen differentia est inter 6. Classes præsentis, & 6. illas præcedentis paragraphi. Ibi enim eas consideravimus, quatenus tres affectus vitiosi insignem inter se mixturam, dissimilem quidem, secundum proportionem tamen fere eandem habebant. Hic vero eas contemplainur in genere saltem ordinis ratione, & sine respectu proportionis mixturæ, per quam sequentes cum affectu dominante connexi sunt, secundum quam proportionem, *qualibet sex illarum classum in alios innumeras subdividi potest*, licet omnes homines, ut supra docuimus, in eo conveniant, quod amor rationalis saltem tanquam scintilla & in minima dosi eisdem insit. Facile enim concipi potest, magnum esse discrimen inter hominem e.g. 12. uncias ambitionis, 11. uncias avaritiæ, & 10. uncias voluptatis habentem, & inter alium, qui v.g. 12. uncias ambitionis, 8. uncias avaritiæ, & 3. uncias voluptatis habet, item inter tertium aliquem, qui e.c. 12. uncias habet ambitionis, 6. avaritiæ & 5. voluptatis, & sic in aliis exemplis. De coloribus simile facile dari potest: Quàm multiplices species e flavo, cæru-

leo & rubro, item ex albo, nigro ac rubro diversa proportionē produci possunt?

46. Cum autem hæc proportio intellectu magis quam sensibus percipiatur, adeoque ad punctum commode reduci nequeat; nec id ad utilitatem generis humani admodum requiratur, quoniam exquisitæ subtilitates intellectus in omnibus disciplinis, in communi vita nullum usum præstant, jamque in proverbium vulgatum abierit: punctum, pilum, momentum, &c. in Philosophia morali insignem quantitatem, longitudinem ac latitudinem admittere; nihilominus autem in doctrina de cognitione sui, ut alter alterum intelligat, certa quædam hypothesis assumenda sit; *unicuique liberum quidem est, proportionem hîc eligere*; Ego quidem hætenus proportionis a JCtis in diversione hæreditatum usurpatæ, alias etiam non incognitæ, usum non contemnendum, sensi. *Proportionis nimirum qualis est inter 1. & 12.* ita ut in cognitione tam mei ipsius, quam aliorum omnium, *infimo affectui*, quem semper amorem rationalem esse, supra demonstravimus, *unam (1) unciam*, summo autem, sive ambitioni, sive avaritiæ, sive voluptati *duodecim (12.) uncias* tribuerim, ut hac ratione postea in cognoscendis duobus intermediis affectibus cuncta sint ex proportionē petenda, quæ est inter 1. & 12; in praxi etiam proportionis hujus exquirendæ maxima attentio animique tranquillitas requiratur.

47. Cæterum Lectorem hoc non offendat, si in scriptis meis, & in editis de hac scientia speciminibus reperiet, quod passioni infimæ minimum 5. gradus sive uncias, summæ autem 60. uncias seu gradus adscripserim. Quando enim inter 5. & 60. semper proportionem hanc observo, ut 5. proportio multiplicandi, &c. maneat, reipsa eadem est proportio inter 1. & 12. quæ inter 5. & 60. Res ergo eodem recidit, utrum ex his duobus modis eligas. *Proportio tamen inter 5. & 60. hoc præstat commodum*, si meipsum vel singulos aliquos homines, eorumque erga me relationem, quibus in rebus ego ipsis, vel ipsi mihi vel commodare vel incommodare queant, considero, tum proportio inter 1. & 12. sufficiens est, ad eorum proprietates & affectus investigandos. Sin autem plures homines secundum regulas hujus artis examinare, imprimis vero hos qui animo sibi proxime similes videntur, accuratius inter se conferre volo, tum proportionem inter 5. & 60. majore cum fructu adhibere possum. E. g. Potest aliquis cui ratione officii & negotiorum cum multis conversandum est, in 3. vel plures ex ipsis incidere, quorum unusquisque, si singulos seorsim bene consideret, sequenti esse videtur temperamento: ut habeat 60. gradus ambitionis, 40. gradus avaritiæ, & 30. gradus voluptatis, vel secundum alteram illam computationem: 12. uncias ambitionis

8. uncias avaritiæ, & 6. uncias voluptatis. Sed horum temperamentis exacte inter se collatis ex eorum actionibus certissime deprehendetur, notabile tamen inter ipsos esse discrimen, & e. c. horum primum præter propter habere 43. gradus avaritiæ, secundum 39. gradus avaritiæ, tertium denique 32. gradus voluptatis; id quod in altera computandi ratione per integros numeros commode exprimere non possem, sed fractiones in primo quidem $8\frac{3}{5}$ unc. avaritiæ in secundo $7\frac{4}{5}$ avaritiæ, & in tertio $6\frac{2}{5}$ voluptatis &c. in subsidium adhibere coactus fuisset, id quod informitate aliqua laboraret. Etsi non negandum sit, hunc usum in praxi rarissime occurrere, magisque in speculationibus consistere, quam in praxi utilitatem aliquam magnopere habere.

48. *Ufus enim cognoscendi ordinis & proportionis trium vitiorum principalium in homine in eo versatur, ut, quantum cogitationem meipsum attinet, ante omnia affectum dominantem quæram, eumque suppressere studeam, & si reperiam, duos subsequentes, vel horum alterutrum cum dominante insigniter esse mixtos, duos illos, vel omnes tres velut tyrannos animæ meæ, & maximos inimicos meos considerem, & in eorum extirpatione elaborem.*

rem. Quod autem *cognitionem aliorum* concernit, ut multa expendam (usus enim æque ac abusus hic est multiplex) e. c. an secundum temperamentum suum naturalem quandam inclinationem erga me habere queant, an vero amicitia eorum tantum sit fucata, & propria commoda respiciens? Quousque se eorum potentia extendat, mihi vel aliis interveniendi? Ad quænam negotia utiliter expedienda idonei sint, nec ne? Quibus in rebus rationes habeam, quamobrem illis diffidam, vel ab ipsis caveam? Quibus in rebus & quibus modis facile mihi nocere possint, nec ne? Quomodo oppugnatione passionis eorum dominantis infidias eorum facile eludere queam? & sic porro.

49. Exempli causa, Qui tali est temperamento quod primo loco habet *voluptatem* cum *ambitione* tamen insigniter permixtam, si cum tribus multum diuque ipsi conversandum est, quorum primus *ambitionem* cum *voluptate*, secundus *ambitionem* cum *avaritia*, tertius *voluptatem* & *avaritiam* habet, ex superioribus præceptis facile intelliget; ex tribus illis primum fortissimam inclinationem naturaliter erga se habere, quæ in mediocrem particularem amicitiam, (qualis in mundo datur) converti potest, inter reliquos duos autem secundo ob *ambitionem*, tertio ob *voluptatem* aliquid inesse, per quod illi ipsi, & ipsi illis vicissim in conversatione non sunt intole-

ra-

rabiles, ob ingentem vero mixturam avaritiæ quæ utrique adhæret, parum ipsis confidere eum debere, sed ab illis bene ei cavendum esse, præsertim quando magis ipsi, quam alias consueverunt, blandiuntur, quoniam in hoc vel propriæ utilitatis rationem habent, vel his blandimentis ipsi insidias struunt. Nec primo tamen ipsi magnopere confidendum est, inprimis si negotium agitur, ubi forte utriusque utilitates, ob amborum ambitionem intercedunt. Primus ei, & aliis utilia quidem officia exhibere potest, dummodo velit. Sed ut eum ad hæc officia præstanda disponat, cavendum ipsi est, ne ei se nimis præbeat familiarem sed erga illum candorem ostendat cum insigni veneratione conjunctum, & quantum potest ambitionem illius, ad propria eius commoda ita convertat, ut ille ex postulatis officiis laudem gloriam ac famam consequatur, & per ea clientes atque amicos sibi acquirat. Secundus ordinarie quærat, quemadmodum eum sub se contineat, eumque per officia apparentia ipsi vel amicis eius exhibita ita ad se attrahat, ut ab illis sub spe & metu retentis plus quam illis ab ipso, expectandum sit, etsi non facile sincerationes, promissa, & exaggeratæ expectationes efficient. Tertius ad puca, ad quæ iudicium requiritur, usurpari poterit, etsi huiusmodi officium præstare admodum cuperet. Poterit tamen adhiberi ad resciscendum si qua alii commodis nostris ob-

obstacula injicere velint, si ea cognita habet, quia tacere non potest, cautio tamen hic adhibenda est, ad verum à mendaciis, quibus tertius iste per temperamentum suum assuevit, discernendum. Si quis autem eo uti velit, ut ad utilitatem suam promovendam alteri, quo tertius ille familiariter utitur, odiosum, quid, quo amicos alias onerare non solemus, significet, tum vel ipse officia sua offeret, quia rebus ita comparatis hujusmodi garrulitate delectatur, vel id ei solum credi debet, isque rogari, ne alteri hoc enunciet, simul autem certo sibi persuadere, quod tum primus omnium id revelaturus sit, quandoquidem in universum nihil ipsi credendum est, etsi propria ejus utilitas inde quærat, nisi quod omnibus scire licet, quia ipsi impossibile est propriam turpitudinem tacere, & ex nemine facilius, quam ex ipso mysterium interrogando rescisci potest. Quod damnum attinet à tribus hisce expectandum, tertius quidem, nisi potens sit, omnium minime ei formidandus, nec contemnendus tamen est, si potens, pro diversitate circumstantiarum magis ab ipso ei cavendum est, quam à reliquis duobus: primus & secundus satis quidem sunt idonei, qui ipsi incommodent, nec primum tamen, quoad eum non irritat, vel ille ad insignem famam inde sibi parandam non est laccessitus, adeo diffidentes opus habet cavere. partim quod idem præ reliquis duobus sit rationalis, partim quod se-

cun-

cundum mixturam corporis & animi amore naturali eum præ reliquis prosequatur, ab eoque vicissim officia utilia ei expectanda sint: Secundus bene ipsi cavendus est, quia facile contra eum concitari potest, neque tum astutia ei de futura est, qua ipsi exitium paret, imprimis si eo illum perducatur, ut confidentius cum illo agat, ejusque sincerationibus fidat. Cæterum etiam si, (secundum nudas prudentiæ regulas) nemo alterum facile debeat offendere, in specie tamen in præsentis exemplo Voluptuosus ambitione voluptatem temperans, studiose caveat, ne primum nec tertium offendat, sed quantum potest in justa causa defensiva tantum agat, quia in primo verendum est ne nimia dosis ambitionis præ voluptate, in secundo autem ne insidiosa astutia candorem ejus non admodum prudentem, & fortasse nimis securum, vincat. In tertio videtur quidem sæpius eum fore superiorem, parva tamen cum utilitate vel honore, quia non admodum ingeniosum est, ejusmodi hominibus incommodare, & ille de illata (imo imaginaria) injuria publicas querelas instituere consuevit, improvifam etiam occasionem nactus, injurias eo imprudentius magisque brutaliter ulcisci soleat. Si autem animadvertat tres istos contra se irritatos ipsi innocenti velle incommodare, non adeo operosum ipsi erit, occasionem invenire, quemadmodum tertium divertat, ne damnum paratum exerceat, certe ut aliquandiu differat, & commodissimam occasio-

nem

nem prætermittat, idque per varia voluptatem & avaritiam ejus irritantia, adeoque intellectum ejus naturæ debilem turbantia. Primus autem & secundus plus negotii ei facesset, apud primum enim dona parum efficient, apud secundum vero voluptuosæ illecebræ locum vix reperient, huic etiam dona valde pretiosa offerenda essent. In utroque itaque delinendo submissio non affectata maximum habebis effectum. &c.

50. In casibus in communi vita occurrentibus hæc omnia melius ostendi possunt, quam si nobis in abstracto tantum exempla fingamus. Neque in exemplo allato existimandum est hunc qui voluptatem cum ambitione insigniter mixtam habet, nævis omnibus vacare, ita ne opus sit ipsi diffidere, sed circa eum eadem observationes atque cautelæ, quæ in aliis, sunt adhibendæ. Non putandum etiam est, has regulas vitæ instituendæ esse *infallibiles*, quibus *tu* *ro* *inuiti* *queamus*. Sed cum his ita comparatum est, sicut alibi (a) de regulis sanitatis diximus. Deus has homini ordinavit, ut secundum illas vitam suam instituat, non ut se ipsum illis alligaret. Itaque si homo easdem non observat, sed valetudinem suam oppugnat, conscientiam violat, quod media à Deo in natura sibi ordinata non usurpaverit, & vitam suā volens decurtaverit. Si vero secundū illas vitam suam instituit, non existimet, quasi his observatis necesse

(a) Introd. Eth., cap. 8. §. 6. seq

cesse sit ut vitam suam proroget, & aliter fieri nequeat. Sed soli Deo ipsi est confidendum, & semper expectandum, ut Deus ipsum in media regularum sanitatis observatione singulis momentis ex hoc mundo evocare possit. Ita si homo regulis politicis ad cognitionem aliorum hominum ad suum & aliorum emolumentum usurpandis, & ad proprium damnum evitandum utitur, id non alia intentione faciat, quam ut media naturæ rationali à Deo indita usurpet, non vero ut illis confidat, nec putet, his debite usurpatis non posse rem aliter evenire, sed se his observatis felicitatem suam se necessario promovere, & periculum propulsare oportere. Hinc iterum sese offert annotandi locus, quod non tantum pro impia, verum etiam pro summe irrationali doctrina sit habendum, quando nascuti politici docent, quemlibet propriæ fortunæ fabrum & quasi dominum esse.

§ 1. Ex hoc enim *DEI providentiam ejusque iudicia* præcipue cognoscere possumus, si homo vel contra regulas prudentiæ aliquid instituit, quod *nihilominus felicem habet eventum*, vel si veluti ad punctum secundum regulas humanæ sapientiæ actiones suas conformavit, & nihilominus ipsi omnia eveniunt contraria: Vel si Deus permittit ut hominis actiones aliquandiu secundum regulas prudentiæ & ad votum procedant, sed cum scopo suo jam proximum se esse existimat, Deus ex improvviso litura quasi per

per transversum ducta, ejus consilia convertit, (quod nuper alibi exemplo Caroli V, item Mauricii & Philippi Hassiaci declaravi.) Ex quibus recte demum cognoscere possumus, quod *Deus permittat, ut summa sapientia mundana, si in eâ confidimus, & ab ipso recedimus, in summam stultitiam convertatur*, nec aliter nobiscum agat, quam forte interdum sapiens pater cum filio, qui eum astutis technis decipere studet. Ubi pater simulans se filii machinationes ignorare, furta ejus permittit fere usque ad extremum impune procedere, ut is eo magis magisque animo spem concipiat, scopum suum assequendi, quo illum sibi propiorem videt. Sed cum filius eum se jam attigisse putat, pater adhuc simulans se filii intentionem nescire, per occasionem, & tanquam aliud agens aliquid interponit, quo filius spe sua excidit, ac demum infelicitatem suam impatienter accusat.

52. Cum autem nihil frequentius sit, quam quod de providentia ac judiciis divinis secundum præjudicia & affectus nostros judicium feramus, unde alii nasutuli ansam arripiunt, ut divinæ providentiæ judiciisque divinis parum, imo nihil tribuant, quia Deus plerunque per naturales sed improvisas circumstantias operari solet, quas, quando accidunt, homines ita intuentur, quasi eas prævidere debuissent, unde vulgo dicitur: si res hoc vel illo modo actæ fuissent, alium eventum habuissent; item, si hoc mihi accideret, longe aliter agerem. Utrumque hoc extremum melius vitari non potest, quam

quam ut tempestive *ad cognitionem nostri animi applicemus*. Nam quo magis in hac proficimus & nos exercemus, eo magis propriam miseriam ac stultitiam animadvertimus, eoque magis effectum divinæ sapientiæ, providentiæ ac judiciorum cognoscimus. Imo certissime nobis persuadere possumus, quod *quanto magis nos ipsos in praxi discimus cognoscere, tanto habiliiores reddamur ad alios quoque cognoscendos, & ad actiones nostras caute instituendas*. Contrà quo plus in aliis cognoscendis elaboramus, (ad quod studium ingenium humanum sua sponte plus satis inclinatur) sed ad hanc scientiam per angustam portam cognitionis nostri intrare recusamus, eo minus in ea proficimus, sed enormiter hallucinabimur, & fere quotidie nos prostituemus.

53. Priusquam hoc caput finiamus, necessitas postulat, ut paucis demonstremus: The-
fin hanc, cujus in hoc libro sæpe mentionem fecimus, quod nequaquam existimandum sit, quod in homine *ordo affectuum ejus, semel ipsi naturaliter impressorum*, ratione ætatis, occasionis, fortunæ, &c. mutetur, sed firmiter potius statuendum, quod *naturaliter perpetuo in eodem ordine permaneant*, aliter se habere non possit, sed tam certa ac indubitata veritas sit, quam certum est, bis duo sex producere. Hoc ut intelligamus, sciendum est, quod omnes *affectus*, tam ad bonum, quam ad malum sint aliquid *activum*, quorum essentia absolute considerata in
me-

meris actionibus consistit, quæ materiam corporis impellunt ad aliquid hoc vel illo modo agendum, qui ea veluti pro arbitrio utuntur, quosque adeo, cum essentia materiæ in mera passione consistat, illi vero materiæ secundum essentiam suam è diametro sint oppositi, aliquid *spirituale* esse oportet, qui materiæ corporis dominantur, cum qua in corpore modo sensibili quidem ac certo, sed intellectus ratione incomprehensibili uniti sunt. Ista *unitio* cum *spiritualitatum* cum materia efficit, ut hæc illis passionem suam, hi vero illi vicissim activitates suas communicent, vel potius utrumque de toto corpore prædicetur. Et quia omnia corpora spiritualitate repleta sunt, & in hac magna mundi machina perpetuo motu in circulum quasi aguntur, non possunt non hoc continuo motu omnium corporum naturalium, in primis animalium & hominum singulis momentis particulæ quædam simul auferri, vel addi. Cum autem diversa sint corpora, ignea, aërea, aquea & terrea, ratione materiæ sibi quidem non contraria, sed vi in singulis contentarum spiritualitatum multos contrarios effectus in mundo causantia; *essentia omnium spiritualitatum* in eo consistit, ut unaquæque vires suas & essentiam cum suam, tum unitorum corpusculorum conservare studeat, ita vero abscissum perpetua circulatione in hoc universo genitum, assumptione aliorum corpusculorum similium compensare conetur. Inde oritur *motus conti-*

nuus spiritualitatum, partim attractione & unitione spiritualitatum similium, partim vero, in pulsione & corruptione dissimilium. Jam uti manifestum est, unumquodque corpus quod materiam, continet densam & firmiter coagmentatam, aptum esse, ut corpora rara dissecet vel conterat; Ita æque certum & manifestum est, unum corpus præ altero *majori spiritualitate præditum esse, & majorem spiritualitatem unius minorem spiritualitatem alterius subjugare*, sive major illa spiritualitas sibi similem minorem spiritualitatem alterius corporis attrahat, eamque quasi absorbeat, sive major spiritualitas minorem spiritualitatem sibi contrariam corrumpat & repellat, & utraque ratione corpus minori spiritualitate præditum in minutissimas particulas veluti conterat, easque postea una cum simili spiritualitate cum corpore suo uniat, eumque hoc ipso nutriat, vel eas una cum dissimili spiritualitate repellat. Quod si autem in duobus corporibus *spiritualitates equalis virtutis ac potentie* deprehenduntur, pugna duarum contrariarum spiritualitatum, *quamdiu hæc equalitas durat, quasi in equilibrio consistet*, donec alterutra unitione sui similium augeatur, non aliter quàm e. c. duo Andabataæq; robusti brachiis supra caput elevatis se mutuo prementes in hoc situ tamdiu colluctari solent, donec robur unius vires majores quam alterius acquirit, vel sicut duo lapides æqualis magnitudinis æquali pressione collisi, immoti apud se in-

invicem quiescunt, donec alterutri nova pressio forinsecus accedat. In similibus vero spiritualitatibus mutuo se unire quærentibus, æqualis quidem utriusque corporis virtus tamdiu impediet, ne altera alteram absorbeat, donec altera alteri virtute prævaleat; nihilominus tamen mutuis exhalationibus & attractione utrumque corpus, præsertim æquali hac virtute longius durante, insigniter exhaurient, æque ut e.g. duo ambitiosi mutuo amore se prosequentes, quorum neuter alteri cedere vult, & tamen ambo se variis artibus ad amorem sollicitant, corpora sua tamdiu viribus exhauriunt, donec alter alteri prævaleat.

§4. Jam licet contemplatio omnium creaturarum, si præjudiciis vacat, veritatem thesaurum superiorum abunde confirmet, & hujusmodi uniones & pugnæ in omnibus corporibus, igneis, aqueis, aëreis atque terreis sufficienter observatæ sint, ac per innumera experimenta cum mechanica tum chymica, & longe quidem rectius & evidentius, quam per hypotheses Cartesianas, Gassendisticas, vel Peripateticas, (quibus omnibus vera & perspicua cognitio essentiae spiritualis materiæ oppositæ deest, quæque inde necessario multas absurdas ac sibi contradicentes chimæras de elasticitatibus, vacuitatibus, & qualitatibus occultis ad palliandam coram oculis discipulorum suorum ipsis adhærentium & præjudiciis autoritatis occupatorum hypothesium suarum vanitatem

conquirere oportet) demonstrari potest: præterea tamen bene expendendum est, quod *in corporibus*, præcipue *animalium & hominum* (nam quod in aliis etiam corporibus similia experimenta, etsi non tam crebræ nec perspicuæ inveniantur, unde Campanellæ & aliorum hypothesis de sensu universi non adeo absurda est, experimentum hominis illius ostendere potest, qui certo tono musico vitra disfilire faciebat, de qua re Morhofius, peculiarem dissertationem conscripsit) observare liceat, quantum *conformitas & difformitas spiritualitatum aliorum corporum ad alterationes efficiendas valeat*, dum nullus *sensus* est, de quo non quotidie innumera experimenta peti possent. Non jam mentionem faciemus *Tactus* sive sensus caloris & frigoris, item lævitatatis & asperitatis, per totum corpus diffusi, sed pauca saltem de reliquis sensibus in medium afferemus. Quantum effectum habet e. g. *color* rubeus in tauris ferocibus, item in gallopavonibus, *sonus* tubarum in equis ferocientibus, *fulgur & tonitru* bombardarum in equis pavidis, *odor* ciborum vel cadaverum, item *gustus* ciborum dulcium vel acidorum semel gustatorum in plerisque animalibus? &c.

55. Et quemadmodum *nos ipsi sensibus* magis, quod dolendum, dediti sumus, quam bestię, & cupiditates apud nos fortiores sunt & sensibiliores; ita à nobis etiam plura & magis evidentiâ hujus rei exempla petere possumus, quo-

quorum aliqua in bestiis plane non reperiuntur. Ac in oculis quidem equi generosi, vel ignavi notabilis differentia spiritualitatis in eis operantis deprehenditur; Sed oculis bestiarum accurate introspectis, in collatione cum oculis humanis, quasi aliquid mortui in illis invenies. Spiritualitas vero oculi ne dicam inflammati & lippi, sed desiderantis, ardentis, libidinosi, iracundi, ejulantis, pudibundi, invidi, quam potentes eosque diversos habet effectus, prout spiritus oculi intuentis comparatus est? Quam diversos atque contrarios motus & affectus excitat ac intendit diversus *sonus* instrumentorum musicorum? Quantas passiones & inquietudines *gestus* vel *cantus* hominum scenicorum, item vel iracunda vel blandientia *verba* & *laudum* illecebræ effecerunt? Quantum spiritus appetitus nostri per *odorem* ciborum conditorum & calidorum, item potus calefacientis irritatur? Quanto magis vero idem eorum *saporem* ad excessum incitatur, vel pro re nata statim infringitur vel oppugnatur? &c.

56. Porro cum homo præter sensus, quos cum bestiis communes habet, specialiter *sensu-cogitationum* præditus sit, quibus res absentes tanquam præsentibus sibi repræsentare potest, in homine etiam hæc tanquam peculiare quid notandum est, quod *mediantibus cogitationibus* præ cæteris animalibus capax sit, ad spiritualitates suas aliquantisper (nam per diuturnam temporis

moram hoc nisi forinsecus ipsi allato nutrimento, præstare nequit) *conservandas, incendendas atque augendas.* Non jam dicam de novis veritatibus profunda meditatione inventis (quæ omnino etiam Philosophiam Cartesianorum & Peripateticorum, nihil aliud nisi novæ à spiritu animæ quasi genitæ spiritualitates esse possunt) sed ad propriam uniuscujusque experientiam tantum provocabo, quemadmodum ambitiosus cogitatione illatæ injuriæ, vel propositæ vindictæ *spiritum iræ suæ & cupidinis vindictæ*, voluptuosus vero recordatione præteritæ vel speratæ delectationis *spiritum voracitatis suæ vel stultæ libidinis*, avarus denique profunda meditatione ingentis lucri expectati *spiritum Philaυργίας suæ* confirmet & nutriat.

57. Hæc omnia quotidiana testatur experientia, ita ut nobis præterea aliud etiam discrimen inter hominem & reliquas creaturas ostendat. *DEUS* qui omnia certo numero, pondere & mensura in hoc universo ordinavit, *ad sustentationem & motum uniuscujusque corporis certam quasi dosin spiritus ordinavit*, quæ aucta vel imminuta materiam corporis potius corrumpit, quam conservat. Sic cum per Anthliam pneumaticam plus aëris in vas aliquod intruditur, quam *DEUS* ad ejus repletionem ordinavit, aucta hæc spiritualitas (nam in Philosophia mea aër & lumen sunt quoddam spirituale,) vas circundans, liberum illius motum veluti captivum tenens, disrumpere atque
con-

confringere, ac se hoc modo e captivitate liberare conabitur, id quod in epistomate anthliæ violenter repulso apparet. Vicissim, aëre è vitro ope anthliæ extracto, relictæ & imminuta spiritualitas per circularem attractionem vitri illius circumdantis spiritualitatem vel in vitro contentam, vel illud forinfecus circumdantem, extrahere vel attrahere conabitur, ubi facile contingere potest, ut diuturna illa & iusto fortior attractio huiusmodi corpora confringat, id quod exempli causa cernere licet, cum è scypho metallino, cui loco pedimenti rotundus sed planus discus vitreus cerâ aptatus est, aër per anthliam extrahitur: dum paucus aer relictus corpora circumstantia tanta vi attrahit, ut vitrum frangatur. *Iam inter omnes creaturas nulla tam corrupta est, ut ipsis inhabitans spiritualitas se cum ruina corporis sibi adiuncti augere conetur, quam animalia, & inter animalia homo. Bestia interdum quidem vorando modum excedet, ita ut pene rumpatur. Sed homo fere nihil agit præterquam ut quotidiana auctione spirituum ambitionis, voluptatis & avaritiæ suæ corpus suum consumat, atterat atque exhauriat, ac ita affectibus suis naturam suam oppugnet, & durationem divinitus sibi concessam decurtet, ut adeo rebus sic comparatis non magnopere mirandum sit, quod homo nobilissima creatura, & animalia brevioris sint vitæ ac durationis, quam arbores, lapides, &c. (a)*

58.

(a) Vid. I. part. Ethics Cap. VIII. n. 4.

58. Iam ex dictis evidentissime demonstrari potest, *spiritualitates affectuum naturaliter & ordinarie in homine per totum vite curriculum in eodem ordine manere, in quo tempore nativitatis ejus fuerant.* Spiritus majoris virtutis capax etiam est, majore virtute spiritualitates homogeneas ab aliis ipsi appropinquantibus corporibus attrahere, & heterogeneas repellere, tanquam spiritus minoris virtutis. Hac attractione & pulsione appetitus hominis nutritur & conservatur. Et quoniam hoc nutrimentum per omnes sensus & alios milles modos fieri potest, imo si omnino alia nutrimenta deficerent, homini tamen nunquam cogitationes defunt, quibus affectus suos nutrit, neque hæ cogitationes, tanquam perpetua affectuum mancipia, unquam eis rebellare possunt; affectus humani perpetuam habent occasionem, se in proportionem suam conservandi. Nam *affectus hominum per omnes sensus dispersi sunt, & ab homogeneis spiritualitatibus in aliis corporibus alimentum suum accipiunt.* Ambitiosus alios colores amabit, aliisque rebus oculos suos oblectabit, quam voluptuosus vel avarus: Aliis Musices generibus, alioque odore gaudebit, quam illi: Majorem habebit appetitum his cibis vescendi, in quibus avari & voluptuosi tam gratum gustum non inveniunt. Breviter: Pro differentia mixturarum affectuum, stomachus etiam & reliqua hominis viscera secundum qualita-

litates suas, imo ipse sanguis distinctus est. Cum itaque homo per omnes actiones suas, per visum, auditum, olfactum, per cibum & potum, per cogitationes, imo fere per nudam respirationem affectus suos alat, nec ulla vis externa, præter DEUM, tanta sit, ut eos durante vita hominis minuere nec augere queat; thesis nostra manet inconcussa, mixturam affectuum humanorum in perpetua proportionem, perpetuoque ordine manere, quem inde ab eius nativitate tenuerunt.

59. Ac *occasio* quidem & *consuetudo* aliquamdiu efficere potest, ut affectus dominantes *impediantur*, ne externis actionibus sese exerant, e. g. cum ambitiosus ob reverentiam superioribus debitam, vel metu poenæ, iram suam concoquere cogitur, vel cum infirmus affectus *fortiter concitatur*, e. c. si idem ambitiosus per occasionem aliquam ad voluptatem fortiter irritatur. Sed hoc ipso *radix & semen* affectuum & cupiditatum nec augentur nec minuuntur, sed priori modo ita res sese habet, sicut aqua in fluxu suo impeditur, eoque impedimento vis eius eo magis augetur, ut majore cum impetu postea prorumpat, posteriori modo autem, sicut in globo cavo, cui plus aëris violenter intrusus est, deinceps superfluous aer, facta apertum, sua sponte rursus exhalat, pristino aëre in proportionem suam manente. Atque hoc est, quod vulgato proverbio dici solet: Naturam expellas furca, tamen usque

recurret, item quod veteres in fabulis *Æfopici* puella in felem mutata significare voluerunt.

60. In demonstranda hâc thesi data opera aliquanto prolixior fui, quia contrarium, quod homo affectus suos ratione ætatis vel occasionis mutet, vulgo tanquam verum creditum est, & à plerisque eruditis quantum scio, propugnatur ac defenditur, *ipse etiam diu in hoc errore hæs*, eoque iam cognito, non statim tamen falsas conclusiones ex eo derivatas cognovi. Et sequentia quæ adhuc dicenda restant, evidenter monstrabunt, quantum in eo situm sit, ut hunc errorem, qui unus ex principalibus istis atque præcipuis, per quem gentibus philosophia de veritate veræ sapientiæ recessit, appellari potest, ex fundamento & perspicue cognoscamus, neque decipiamur, ut ex actionibus hominis externis protinus de interna qualitate cordis eius judicemus, & vel ex actione aliqua, affectu infimo per occasionem non quæsitam fortiter irritato, statim concludamus, affectum hunc esse affectum hominis dominantem: vel ex affectibus aliquandiu forinsecus impeditis, vel studio dissimulatis, de minori eorum virtute in corde hominis pronunciemus. Hoc ipsum maximum in cognitione sui & aliorum artificium est, externam apparentiam à corde hominis discernere. *Gregorius Leti in vita Sixti V, Pontificis*, elegans exemplum viri proposuit, qui ab in-

infimo gradu subulci ad summum gradum dignitatis pontificalis adscendendo, semper furibundam vindictæ cupidam imperandi libidinem sive ambitionem pro affectu dominante habuerit, etsi ea plane aliter in illo tanquam in subulco, deinde tanquam in monacho, &c. & ultimo tanquam in Pontifice extrinsecus appa-
ruerit imo ab eo, tanquam Cardinali, affectata humilitate & simplicitate per aliquot annos tam affabre dissimulata fuerit, ut totam Romam & callidos alias atque versipelles Cardinales universos astute deceperit.

61. Pene dixerim, prætermissam cognitionem duarum simplicium veritatum illarum nimirum quod omnia vitia ex tribus illis in omnes homines imperium exercentibus affectibus, voluptate, ambitione & avaritia unice originem trahant, & quod naturaliter in corde hominis quoad ordinem affectuum ipsi dominantium mutatio nulla expectanda sit, in causa esse, quamobrem si non omnes, tamen plerique Philosophi, qui de affectibus scripserunt, & qui vulgo, quasi singulare quid & valde doctum scripsissent, magni æstimantur, tam enormiter hallucinali sint, ita ut simplicem iam eius rei cognitionem adepti, satis mirari nequeamus, quod homines tam stupidi fuerint, ut libros absurditatibus & contradictionibus refertos, admirari potuerint. Nam ut duo tantum exempla afferam, *Theophrasti Characteres morum*, item *Barclaji Icon animorum* fere ab omnibus mirifice extolluntur, ac hi qui-

quidem autores, quando de characteribus affectuum, sive de repræsentatione animorum agitur, allegantur quasi ipsorum præcepta essent oracula. Ego vero certus sum, nisi præjudiciis vel odio contra me occupatus fueris, sed veritatem præceptorum hætenus traditorum prudenter intellexeris, quod in singulis capitibus illorum duorum Scriptorum tot falsas doctrinas & contradictiones reperies, & inter decem propositiones vix duas numerare poteris cum veritate consentientes.

CAPUT XIII.

DE

EXTERNIS SIGNIS AFFECTUUM HUMANORUM IN GENERE, IN SPECIE AUTEM DE SOBOLE TRIUM PRINCIPALIUM, OTIO IRA, ET INVIDIA, ITEM DE ÆMULATIONE, INDIGNATIONE ET ZELOTYPIA.

SUMMARIUM.

Cautela, ne in cognitione aliorum per externam apparentiam decipiamur, non tollit artem ipsam alios per signa externa cognoscendi. n. 1. Quod exemplo artis cognoscendarum Gemmarum declaratur. n. 2. Brevia præcepta generalia ad alios cognoscendos utilia: (1) Hæc ars evidentius exemplis, quàm nudis præceptis, traditur. n. 3. (2) Si alios cognoscere cupis, te ipsum prius debes cognoscere. n. 4. (3) In cognitione aliorum se pone omnes affectus. n. 5.

(4)

(4) Disce actiones affectatas a naturalibus bene discernere n. 6. (5) Confer inter se diversas hominis actiones. n. 7. (6) Observa id quod celare vel non vult, vel non potest. n. 8. (7) Inprimis observa hominum Otium, Iram & Invidiam. n. 9. Cur homines hos Affectus vel non occultent, vel sub quo prætextu eos excusare studeant. n. 10. Otium non consistit in dormiendo. n. 11. neque in eo, ut Homo nihil vel parum agat. n. 12. neque in eo ut homini labor gravis sit ac molestus. n. 13. 14. neque in eo, ut de longo tempore queratur. n. 15. 16. 17. 18. Irrequieta impatientia in causa est, quod hominibus tempus sit nimis longum vel breve. Palpabilis inutilitas impatientiæ hujus. n. 19. Otii natura in hoc consistit, quod homo in actionibus suis tantum delectationi suæ intentus est. n. 20. Tres classes actionum humanarum intuitu Otii & Laboris. n. 21. Quædam semper ad otium pertinent. n. 22. quædam plerumque, n. 23. quædam rarò. n. 24. Usus harum classium ad discernendum otium crassum à subtili. n. 25. Homo eruditus, imo eruditissimus intuitu eruditionis suæ potest esse maxime otiosus. n. 26. Summi Polyhistores & helluones librorum sunt omnium otiosissimi. n. 27. 28. Ex hoc otio literario de voluptate cum aliena, tum propria judicari potest. n. 29. Error communis sed perniciosissimus, & e gentili Philosophia derivatus, otium eruditum esse rem indifferentem, imo laudabilem. n. 30. Quam diversis ex causis, diversoque scopo Ira pro affectu indifferenti habeatur. n. 31. Cupido vindictæ est ipsissima Ira, & secundum communem quoque opinionem eruditorum ac piorum per se mala. n. 32. Si Ira pro desiderio malum amoliendi sumitur, per se non est mala. n. 33. Sed tale desiderium cum Ira prioris generis sub communem definitionem redigi nequit, n. 34. adeoque Ira postremi generis vere & proprie non est ira, n. 35. sed proprie angustia seu dolor. n. 36. Confusio hæc iræ & angustiae ex Philo-
so-

sophia Aristotelica, & ex divisione appetitus sensibilibis in concupiscibilem & irascibilem orta est. n. 37. Inter iram, & irasci magnum est discrimen. Irasci (*gürnen*) moleste ferre, proprie idem denotat, quod dolorem testari, vel morosum se alicui præbere, vel colloquium cum aliis intermittere, amice cum altero non loqui. n. 38. Ab indifferentia igitur significatæ molestiæ ad indifferentiam iræ non est concludendum. n. 39. Ab Ira Divina ad indifferentiam iræ humanæ æque concludi non potest, ac à vindicta divina. Hypothesi illa, Scripturam DEO nihil tribuere quod apud homines proprie sit peccatum, non est universalis. n. 40. Iudicium de Lactantio, & ejus scribendi genere. n. 41. Lactantii sententia de ira, ejusque indifferentia. n. 42. Aliquot contradictiones seu petitiones principii à Lactantio commissæ. n. 43. Ad Lactantii errorem, iram ad poenam necessariam esse, verbis Senecæ respondetur. n. 44. Per differentiam inter Zelum & Iram controversia non tollitur. Opinio, Iram esse injustam, Zelum verò bonum, est periculosa. n. 45. Quid proprie sit Invidia, & quomodo a tribus vitiis principalibus sit discernenda. n. 46. Invidia communiter sub nomine virtutum quorundam apparentium palliari solet. n. 47. Sub Æmulatione latet Invidia. Error periculosus, quod adolescentes ad æmulationem assuefiunt. n. 48. Indignatio vel cum ira, vel cum invidia est cognata. Cartesii, item Henrici Mori error, invidiam hanc esse rem indifferentem, imò bonam. n. 49. Zelotypia est species invidiæ, etsi vulgo fructus seu character amoris rationalis statuatur, n. 50. quia legerunt, DEUM Zelo uti. n. 51. Zelotypia è voluptate, ambitione & avaritia orta esse videtur. n. 52. Proprie tamen non oritur ex voluptate, n. 53. neque ex ambitione. Qualis sit Zelotypia ambitioforum. n. 54. Zelotypia est formalis & ipsissima invidia, & ex avaritia originem trahit. Qui mixtu-
ram

ram habent voluptatis & ambitionis non sunt admodum zelosi, n. 56. Qui mixturam ambitionis & avaritiæ habent, sunt valde zelosi. Qualis sit hæc Zelotypia. n. 57. Qui mixturam habent voluptatis & avaritiæ, eorum Zelotypia est portentosa. Qualis illa sit? n. 58.

I.

IN superiori capite sæpe monui, cavendum esse, ne in cognitione generis humani *apparentiâ externarum actionum* decipiamur, ut secundum externa de corde hominis judicemus, unde facile prævideo, quod multi hæc legentes concludent, cognitionem aliorum hominum nil esse nisi jactabundum commentum meum. Dicent enim: In dijudicandis affectibus non debemus intueri *externam apparentiam*, quomodo nimirum homines externas actiones suas instituant, & tamen jubemur alios cognoscere. Corda eorum immediate introspicere non possumus, sed *externis eorum actionibus*, quæ ex corde proficiscuntur, tanquam externis cordis characteribus nobis est innitendum. Jam si externa hæc signa fallacia sunt, nec iisdem inniti possumus, tota quoque ars tua tantopere jactata fallax est, & tu ipse qui has imposturas hominibus persuadere vis, non potes negare, te ipsum consequenter etiam impostorem esse.

2. Sed bona verba quæso. Credo quod concessuri sitis, dari artem sive scientiam *bonitatem gemmarum & margaritarum cognoscendi*, discendique quemadmodum nativæ a supposito.

fititiis discernendæ sint. Notitia e *signis externis* in oculos cadentibus sumitur. Nihilominus potissima hujus artis doctrina est, ne *externo aspectu* decipiamur, nec suppositias gemmas pro nativis nobis vendere patiamur. Ecquis autem ideo hanc artem imposturam, & artifices impostores existimet? Totum potius vel præcipuum artificium in hisce rebus in eo consistit, ut *signa externa accurate observentur*, attente secernantur, & sicubi in cognitione plures characteres requiruntur, non ex uno tantum judicetur, &c. Ut itaque videatis, me non esse impostorem, totam artem paucis thesibus comprehendam, & ad majorem evidentiam semper simile illud de notitia gemmarum retinebo.

3. *Ars alios homines cognoscendi evidentius vivis exemplis, quam nudis præceptis tradi potest.* In ejusmodi enim rebus ac signis fundatur, quorum multa sensibus immediate potius quam intellectu comprehenduntur. Ecquis enim e. c. oculum libidinosum, falsum, invidum, iracundum verbis depinget, si monstrari non potest? Quis *vultum* & gestus hominis verbis exprimet, ex quibus judicatur an in ejus actionibus aliquid sit naturale, an affectatum, qui tamen per sensus cito comprehenduntur? Sic quis eruditus audebit diversitatem *aquæ & ignis* (ut vocant) *gemmarum*, quibus ex inter se dignoscuntur, in subtilissima etiam dissertatione clarius describere, quam mercator gemma-

marius illas notas brevi tempore in ipsis gemmis monstrare potest.

4. *Si autem alios vis cognoscere, claro oculo instructus esse debes.* Hunc enim præceptor tuus tibi æque dare non potest, quam gemmarius homini gemmas cognoscere cupienti. Clarus hic oculus in eo consistit, ut intellectum tuum prius a præjudiciis purgaveris, & temetipsum recte prius cognoveris. Aliàs enim in cognitione aliorum sæpius hallucinaberis, quam rectè judicabis, certe nil solidi in hac scientia præstabis. Sæpius expertus sum, multos artem homines cognoscendi discere voluisse, cum vero audivissent, quod per hanc viam eos intrare oporteat, fere omnes indignabundi vel tristes discesserunt.

5. *Ac etsi omnino clarum oculum afferas elaborandum tamen tibi est, ut in iudicio de aliis hominibus ferendo affectus omnes, tam amorem, quam odium, &c. seponas.* Quæ habere cupimus, non semper tam accurate consideramus, quam si hoc appetitu vacamus, & cum aliquem odimus, facile nos præcipitabimus, ut gemmas ejus pro spurciis habeamus, Principis vero cujusdam gemmas ex præcipitatione facile pro nativis inueamur, licet sint falsæ & supposititiæ. Ita affectus amicorum non tam pravi nobis videntur, quam inimicorum. Et amicorum actiones semper existimamus magis naturales nec affectatas, etsi sint arte compositæ, contra inimicorum actiones apertissimas habemus pro simulationibus.

6. Si jam ipse ad hanc notitiam bene præparatus es, potissimum hujus scientiæ artificium in eo consistit, *ut falsum splendorem, quem forte gemma ex impositione artificis acquisivit, vel ipsa de se spargit, a vero discernas.* Hoc est: bene observa actiones hominis, ut in iisdem ea quæ à corde proficiscuntur ab affectatis, & spurium lumen à vera virtute & amore rationali recte discernas. In hoc enim fere centrum totius scientiæ situm est.

7. Hic vero *diversæ hominis actiones patienter tibi conferendæ sunt, nec præcipitanter ex unica actione judicandum.* In dijudicatione rerum in sensus externos cadentium hoc generaliter requiritur, ut res istas pluribus quam uno sensu examinemus; quanto magis in rebus, quas scimus falsum splendorem plerumque edere. Gemmarii mercatores *diversa habent examina* in gemmis nativis à spuriis discernendis, & si vel maxime in hac regula exemplum à gemmis petitum non satis esset perspicuum, en aliud evidentius de *examine argenti & monete*, ubi non tantum tinnitus & color observatur, sed furno chymico etiam metallum examinandum imponitur.

8. Denique in hac meditatione prudenter observanda sunt ea *quæ homo celare non vult, vel celare non potest*, & inde præcipua fundamenta hujus scientiæ petenda sunt. Si gemma spuria omnes qualitates gemmæ nativæ haberet, non esset spuria. Ergo semper aliquid habet
quo

quo falsitatem suam prodit. Quantumvis homo affectus suos celet, impossibile tamen ipsi erit, ut tam exacte caveat, ne sibi interdum, verbum improvisum, vel nutus oculorum, aut qualiscunque gestus excidat, quæ in eius cognitione majora nobis documenta de affectibus ejus præbent, quam omnes præstigiæ, quas ob- jicere nobis allaborat. Imo cum *quilibet homo affectum suum rem bonam esse existimet*, nunquam eum apud omnes promiscue *prorsus occultare* studebit, sed vel apud eos tantum quos me- tuit, vel apud reliquos crassissimas sal- tem ejus affectus actiones occultabit, quia de- prehendit plerosque homines vitiosos etiam, affectus, si temperantur, bonum quid, huma- num certe putare, & quia hi qui plenariam eo- rundem extirpationem urgent, aut hypocri- tæ, aut fatui habentur.

9 Porro quemadmodum *gemme spurie pe- culiaries notas habent*, dum e. g. Adamas Bohe- micus aliter apparet ac Dresdensis, ita *Vitia* quoque *peculiaries habent notas characteristicas*, ad quas præcipue animus reflectendus est. Has supra in Tabula expressimus, ubi voluptati otium, ambitioni iram, & avaritiæ invidiam tri- buimus. Hæc vitia uti certa sunt atque *infa- libilia* dictorum affectuum *indicia*, ita his occu- pati ea minus occultare solent, quam affectus primarios unde hæc oriuntur. Voluptuosus et- si appetitum delicate edendi ac bibendi, vel ad libidinem, celat, non tamen æque appetitum ad otium, & vitæ commoditatem celabit. *Am-*

bitiosus etsi desiderium suum quo laudari sibi-
que blandimenta exhiberi, vel aliis imperare
cupit, occultat, non tamen æquali studio co-
gitabit *iram* & *excandescentiam* suam plane pre-
mere. *Avarus* licet *Φιλαργυρίαν* suam & omnia
habendi libidinem dissimulat, tamen æque
cautus non erit in dissimulanda *invidia* sua,
sed sæpius queretur hunc vel illum aliquid pos-
sidere, cuius rei sit indignus, vel quod ipsi non
sit utile, vel quod usurpare nesciat, & dolen-
dum esse quod alter hæc non habeat, qui me-
lius ea usurpare sciat.

10. Hoc vero inde fit, quod nobis ipsis &
aliis persuademus, otium, iram, atque invidi-
diam esse *affectus indifferentes*, nec opus adeo
esse ut nos eorum plane pudeat, neque ut eos
prorsus occultemus; vel quod existimamus,
non omnia quæ tamen proprie eo pertinent,
nomine tam mali affectus esse appellanda, ad-
eoque inde à juventute consuescimus, ut *re-
bus reipsa ad otium, iram vel invidiam pertinenti-
bus nomina virtutum imponamus*, quas Philoso-
phus scit hæc nomina non mereri, atque hac
ratione, quando non occultantur, ex eorum
conspectu magna *διδόμενα* ad cognitionem
aliorum inde sumuntur. Ac *otium* quidem
nemo laudabit, sed quid sit otiosus, adhuc sub
iudice lis est, quis enim secundum vulgarem
loquendi consuetudinem, hominem qui *dele-
ctationis causa studiis diligenter incumbit*, pro o-
tioso habeat, qui vere tamen est otiosus. *Ira*
est

est mala qualitas, & in homine nunquam bona, nihilominus quia *DEUS* dicitur irasci, Deo autem malum aliquod inesse nequit, homo per id assidue quærit, quemadmodum iram suam bonam, vel certe indifferentem faciat. Quis pronuntiabit, *Invidiam* bonam esse? nihilominus *zelotypia* à multis bona imo character veri amoris habetur, cum tamen in omni *zelotypia* *Invidia* sit pars ejus essentialis.

11. Jam ut tres illos affectus rectius cognoscamus, quippe qui plurimum ad notitiam humani generis contribuunt, paulo explicatius de illis agemus, & primum quidem de *Otio*. *Otium* quid proprie rei est? Respondent vulgo: *Quando nihil agitur, sed ignavia studetur*. Imperfecta vero hæc est definitio & valde obscura, quid enim est *ignavum esse*? Si idem est quod dormire, sequeretur, omnem somnum esse malum. Sin diu dormire significat, ingens inde controversia nascetur, quamdiu homini sit dormiendum, si otiosus haberi debeat, adde quod omnes, qui parum dormiunt & tempestive è somno surgunt, non habendi essent pro otiosis, cum in Germanico ea ipsa de causa otium vocetur *Müßiggang* / (q.d. otiosa deambulatio) quod *ambulando magis quam jacendo aliquis otiari queat*.

12. Porro ubi hominem invenies, qui plane nihil agat? Mens hominis semper cogitat aliquid. Itaque otiosus certè cogitabit, cogitatio vero non

semper otium efficit. Potest enim eruditus bona & utilia quædam solus cogitare, cui injuria fieret, si pro otioso haberetur. Dicebat aliquis, se ideo diuturno somno indulgere, ut aliquid ageret, nec otia retur & profecto *somnus etiam ad actiones humanas referendus est.* Si nihil præter actionem requireretur, facile *otiosus alios agendo interdum superaret.* E. c. Fin- gamus, ex duobus alterum per totum diem nihil egisse præterquam quod studiis incubu- isset, vel Acta iuridica perlustrasset, alterum vero mane aliquot horas pilæ lusibus impen- disse, inde curasse ut bene absterfo sudore, calefactis linteis fricaretur, inde jentaculo sumpto usque ad tempus prandii legisse in Romancio, in prandio hospitem compotando strenue inebriasse, à prandio ludorum aliorum exercitatione motum sibi fecisse, inde in sce- nam prodiisse, dehinc ad pugiles, post ad præ- stigiatores, mox in cellam publicam; Vespere large coenasse, à coena potu calido herbæ Coffeæ, item fumigatione Tabaci superfluos humores dissipasse, & ut simul aliquid ageret, in ludo latrunculorum ingenium exercuif- se, &c. Quæso te, uter horum plus altero e- git? & uter ex ambobus est otiosus?

13. Hoc quidem comprehendimus, *otium & laborem* esse opposita, nondum tamen sci- mus quid sit otium, cum in laboriositate toti- dem dubia occurrant, quot in otio. In mul- tis aut paucis agendis differentia non est quæ- ren-

renda. Fortasse quærenda est in modo agendi? *Labor mihi molestus est, otium jucundum. Labor ergo consistet in actione homini molesta, Otium in actione homini facili & jucunda. Ali- ter fieri non potest. Hinc quoque Otium est filia voluptatis, quia ex otio voluptas quæ- ritur.*

14. Sed noli te præcipitare. Nondum es in rectâ viâ. *Homini laborioso magis est ma- lestum, seu tædiosum, otium quam laborare; la- bor enim consuetus ei non est molestus vel du- rus. Otioso molestissimum sæpe est, cum non sine vitæ periculo muros transcendere cogi- tur, prohibita libidinis explendæ causa; cum sibi ipsi ægre facere cogitur, in arte bibendi cum summo tædio ac molestia addiscenda; cum instar opperarii triturantis vel lignum fin- dentis, ludo pilæ &c. se defatigat; cum mor- tis fere angustiam persentiscit, antequam fu- mo herbæ Nicotianæ assuescit; Cum tempus ei fit longum & tædiosum, conversatione op- tata carenti; cum ex adverso homini laborio- so inter laborandum tempus non animadver- tenti præterlabatur. Vides itaque molestiam non esse partem essentialem otii, sed istam de- fectui consuetudinis nude deberi.*

15. An discrimen inter otium & laborem consistit in *moræ temporis impatientia*? Fortasse. *Otiosus enim moram temporis impatientissime fert, si cum aliis otiosis non conversatur, ac etsi iisdem converteretur, delectatione tamen sæpe*

variata careat, nihilominus temporis moram impatienter fert. Hinc apud hujusmodi homines usitata est hæc loquendi formula: Quid quæso incipiemus, temporis fallendi causa? Item: tempus tibi apud me molestum est, amice, non habeo quo tempus tibi fallam. Vicissim laboriosis tempus nimis breve videtur, & semper quæruntur, se nescire *cur tempus tam cito prætereat*. Concedo hæc, negari enim non potest neminem moram temporis impatientius ferre quam otiosos, vicissim laboriosis tempus plerumque justo brevius videri. Nondum tamen essentia otii in longa, laboris vero essentia in brevi temporis mora consistit.

16. Nam & otiosus sæpe queritur, *tempus sibi citius præterlabi* quam putasset. Quando in hilari conversatione est, in ludo, vel in convivio, item si amica eius eum oblectavit, tempus plurium horarum ipsi vix horula, hora vero momentum videtur. Queritur, si cogitur jucundam conversationem relinquere, de tempore nimis repente præterlapso, imo cum nondum præteriit, sed semihora vel quadrans horæ ipsi superest, maximam delectationis suæ partem tam cito præterisse, & doloris, quem ex privatione boni sui imaginarii cepit, mox rursus futurum esse initium.

17. Vicissim laborioso quoque *temporis mora potest esse molesta*. Non omnis labor homini acceptus est, etsi vel maxime sit laboriosus. Si iteratus triturare, tritor libris incumbe-

bere, tornator hortum colere, hortulanus tornare, mercator veredarius fieri, & veredarius computationi mercatoriae vacare debeant, &c. puto his omnibus, quantumvis laboriosissimis, temporis moram durante labore fore molestissimam. Imo si morae impatientsia pars essentialis otii, morae vero desiderium pars laboris essentialis esset, mirandum equidem non foret, quamobrem laboriosus morae esset impatiens, si otiari cogeretur, sed otiosus etiam morae non amplius futurus esset impatiens, quod falsum est, & in rei veritate aliter sese habet.

18. *Præterea morae cum impatientsia, tum desiderium qualitas est longe aliarum rerum quam otii & laboriositatis.* Non voluptuosus solum, sed etiam *ambiciosus & avarus* morae est impatiens antequam bonum desideratum possideat, possessione autem hac breve saltem tempus durante, moram possessionis omnes tres tribus illis passionibus imbuti plerumque impatienter ferunt.

19. *Tempus absolute unius ejusdemque semper quantitatis est.* Hora una altera, dies die nec longior, nec brevior est. *Humana autem imaginatio* homini tempus longius aut brevius repræsentat. Hæc vero imaginatio ex *inquietudine* proficiscitur. Nam cum homo mediocriter tantum in statu quieto vivit, tempus ei nec longius nec brevius videtur. Inquietudo autem oritur ex *Impatientsia*, quam homo

sentit partim ob impatiens desiderium vel boni absentis, vel mali amoliendi, partim ex impaciente metu vel imminentis mali, vel desinentis boni. *Desiderium impatiens* tempus nobis efficit longius & *impatiens metus* brevius quam re ipsa est. Applicatio facile ex hactenus adductis exemplis formari potest. Et hic *humane impatientie stultitia* bene observanda est. Quo propiores sumus rei quod bonum existimamus, vel liberationi à malo, & quo magis patientes secundum sanam rationem esse deberemus, eo plus crescit impatientia nostra, eoque plus de longo tempore conquerimur. Captivus qui parum spei liberationis habet, captivitatem consuetudine satis patienter fert. Spem nactus liberationis elapso semestri tempore, in prioribus mensibus patiens quoddam gaudium sentiet. Ultimus autem mensis longior ipsi apparet quinque prioribus, & postremus dies mensis ei videtur. Sponsus qui à sponsa diu abfuit, in reditu ultimum milliaris quadrantem pluribus milliaribus longiorum putabit. Vicissim cum finis bonæ, vel adventus molestæ rei appropinquat, ubi secundum sanam rationem tempus bene collocare, & ob ipsam temporis brevitatem nos præsentia boni delectare, vel absentia mali consolari deberemus, stulta impatientia iterum efficit, ut tempus nobis brevius videatur, quam revera est, & ut nos ipsos ante tempus infelices faciamus. Pavidus homo feбри afflictus, febrim integra hora citius sentit &

& ante ipsum paroxysmum, & stultus amator qui dimidiam horam adhuc reliquam habet, qua amicæ ei adesse licet, jam queri incipit, quasi dolorem ex eius absentia ortum reipsa sentiret, isque idem metus efficit, ut vere eum sentiat.

2. Sed ad Otium revertamur. Si essentiam ejus, item essentiam Laboriositatis circum circa spectemus, *otii essentia* in re nulla propius quærenda erit, quam *in ipsa voluptate, quæ otium gignit*. Nam omnes voluptuosi sunt otiosi, vicissim omnes otiosi sunt voluptuosi. Et sicut *voluptas in immediata delectatione* cibi, potus, & rei venereæ consistit, ita *otium in hujusmodi actionibus* consistit, quæ ad hunc scopum directæ sunt, ut homo iterum reddatur idoneus ad fruendum voluptate sua, vel si ad eam ineptus est, ipse sibi tempus consumat, ne ipsi tam fiat molestum. Breviter: Otium consistit in actionibus, quibus homo nil aliud intendit, nisi delectationem suam, & temporis consumptionem, adeoque nec propriam, nec aliorum utilitatem, sed unice oblectationem præsentis fruitionis respicit. Unde cum alias in tota Philosophia morali scopus hominis potissimum sit intuendus, ita etiam in dijudicando otio. Paterfamilias in agrum expatiatus, sicut operarios observet, non otiiatur, quamvis nihil agat, item ægrotus deambulans, quia Medicus hoc consilium ei dedit, non otiosus est, alter vero qui temporis fallendi causa obambulat, item ut corpus suum per motum illum ad convivandum

ido-

idoneum reddat, otietur. Magister artis saltatoriæ qui præcepta saltandi tradit, item scholaris, qui Lectiones saltandi addiscit, ut in hoc exercitio habitum acquirat, vel eas saltando exercet, proprie non sunt otiosi, sed qui delectationis aut temporis fallendi causa saltat, otiosus est. Qui pilæ ludo se exercet, ut pulvis diaphoreticus, a Medico ipsi ordinatus melius opereatur, aut morbus imminens per sudorem præcaveatur, non est otiosus, sed qui in pilæ ludo delectationis causa se exercet, otiosus est, & sic in aliis.

21. Cum itaque actionum humanarum aliæ præter delectationem & temporis consumptionem usum nullum habeant, aliæ vero plerumque ab hominibus ad delectationem usurpentur, etsi ad utilitatem & ad conservationem bonorum hominis usurpari etiam possent, aliæ denique ab hominibus ut plurimum ad utilitatem adhibeantur, etsi id aliquando etiam solius delectationis causa fiat; ita in dijudicandis quoque actionibus humanis, an hæ ad otium referendæ sint, nec ne, caute procedendum est, ut non *prima* solum *classis* otio accenseatur, verum etiam *secunda*, quatenus hunc vel illum hominem non respicimus, sed absolute quærimus, an ad otium an vero ad laborem aliquid pertineat, hujus generis res enim locantur in classem, ubi à potiori fit denominatio. Quod *tertium* genus concernit, hujus generis actiones majorem partem ad laborem pertinent, sed quia homo iis ad otium abu-

abuti potest, cautio illa mihi adhibenda est, ut actiones illas non in omnibus hominibus accipiam tanquam signum absentis ibi voluptatis.

22. E. g. *Vorare & potare*, i. e. superfluè edere & bibere, vel stylo mundi politici, *convivari, bachanalìa celebrare, ad hilaritatem bibere*, vel aliquanto elegantius, *scyphum vini cum amicis bibere*, item *cum sexu muliebri libidinose conversari*, nullum plane usum habent, sunt enim actus immediati voluptatis, nec aliis hominibus profunt, nec illi qui se his rebus delectat, quia vitam suam his decurtat. Et ita hæc nunquam labori accenseri possunt, etsi quis ita voraret & potaret, ut totus sudaret, aut hoc ipsi valde molestum & operosum esset; sed ubi talia data reperiuntur, sine ulla exceptione pro datis voluptatis haberi possunt, & homo, qui libenter convivatur, vel libidinose cum mulieribus conversatur, pro *voluptuoso*, & si ipse hæc sæpe instituit, vel his rebus procul quasi allici potest, *voluptuosissimus* existimandus est, maxime vero si nihil fere aliud ageret, quam ut hujusmodi in rebus variaret.

23. *Saltatio* autem, item *ludus pile & larrunculorum*, & plerique alii ludi, interdum quidem ad conservandam sanitatem, vel ad recreationem tum corporis, tum animi labore defatigati, nec non ad lucrum usurpari possunt; *plerumque* tamen media sunt ad tempus voluptuosis consumendum, eosque præservandos, ne quid utile agant. Cavendum itaque est, ne ex uni-

co quodam actu, si hominem saltantem vel ludentem videam, protinus concludam eum esse voluptuosum, sed ut observem, quomodo se in aliis actionibus gerat. Quod si autem videam, eum his rebus delectari, easque sæpe iterare, non errabo si eum pro otioso ac voluptuoso habeam.

24. *Triturare, lignum findere, tornare &c.* ordinarie quidem non sunt modi, quibus voluptuosi tempus consumant, si itaque videam aliquos hujusmodi manuum laboribus strenue operam dare, non errabo, si pronunciem, eos parum habere voluptatis. Nil tamen in mundo est tam portentosum, quod non fiat, & nihil tam ordinarium, quod non extraordinarie ad aliud quid usurpetur, nam *pila lusus* æque fortem motum requirit, ac triturare vel lignum findere. Potest homo robustus sanus & voluptuosus durante convivio per horæ spatium *animi oblectandi causa triturare vel lignum findere*, ea intentione ut deinceps plus vorare possit. Potest libidinofus ancillæ amore flagrans per horam *cum ea triturare*, ut occasionem habeat eam ad nefarium concubitum persuadendi; idcirco hunc laborem triturandi vel lignum findendi non equidem in abstracto ad otium referrem: non injuriâ tamen *laborem hominis hujus*, tanquam otiosi, quem in otio suo perageret, otio annumerarem. Uti igitur erraret, qui ex tritura istius hominis, ipsi cætera ignoti, de ejus voluptate judicare vellet, ita similiter erraret, si inde quod

eum

eum vidisset triturantem, alias ignotum concluderet eum non esse voluptuosum.

25. Breviter : duplex est, *otium, crassum & subtile. Priores duæ classes ad otium crassum pertinent, eisque tanquam si quis infallibilibus, certè raro fallentibus otii, & per consequentiam voluptatis tuto uti possumus. Tertia species ad otium subtile refertur, quæ nullum alium usum præstat, nisi ut caveamus ne id nos decipiat, nec voluptuosus sub eo delitescat. Porro distinctæ dantur species & quasi gradus otii cum crassi, tum subtilis, hunc usum præstantes, ne in cognitione præcipue nostri vel etiam aliorum, illud tanquam virtutem intueamur, præsertim cum philautia humanum genus jam seduxerit, ut eruditissimi quoque vulgo illud tanquam virtutem prædicent.*

26. Ita philautia fere omnes eruditos fascinat, ut ægre sibi persuaderi patiantur, *in literatura etiam otium latere; imo hunc hominem phantasticum existiment, qui hoc defendere audeat. Illud quidem concedunt, literarum studiis ad ambitionem & vindictæ libidinem, item ad avaritiam & lucri cupidinem aliquem abuti posse. Sed abusus ad otium nimis paradoxus illis videtur. Nemo equidem negabit, posse otiosum fortasse semel & rarissime studiis æque ad voluptatem uti, sicut de labore tritrandi & ligni findendi diximus: Sed hominem libris assidue incumbentem, certe maximam temporis partem eruditis tribuentem, otiosum esse, hoc mul-*

multis videtur æque à ratione abhorrere, quam si hominem gnaviter triturantem, vel ligna findentem, otiosum putarem.

27. Nihilominus pura veritas est, *hominem eruditissimum, multæ lectionis, & qui magnam sibi rerum cognitionem comparavit, qui in effectu pro Polybistore haberi potest, otiosum esse posse.* Attende modo an studiis suis sibi vel aliis profit; an vero propriæ tantum delectationis causa literis incumbat. Non aliter ac insignis in pilæ ludo artifex quotidie sphæristerium frequentans otiosus est, quia voluptatem suam hoc labore explet, & per eius rei consuetudinem plus delectationis sentit quam molestiæ; Ita homo cui vi consuetudinis studia non amplius operosa sunt, & qui per ea cupiditatem suam plura indies addiscendi, tantum incitavit, in studia tanquam jucundissima oblectamenta cadere potest, ita ut nil aliud agat, quam ut quotidie omnes Bibliothecas, omnia bibliopolia perreptans in omni scibili undique omnia conquirat, ac secundum vulgatum illud, *helluo librorum* fiat, & tamen sit otiosus. Imo, quod magis videtur paradoxum: Maximi librorum helluones, qui in studiis nihil aliud agunt, nisi ut semper nova legant, eruditorum longe otiosissimi sunt: Sibi enim & aliis minime profunt, eo ipso, quod figinequeunt, sed cerebrum mille rebus impleverunt, & plura quotidie infarciunt.

28. Itaque illos cum his *qui triturando vel lignum*

gnum findendo quotidie occupantur, non compar-
bis. Nam etsi tritor vel lignator per consue-
tudinem habitum quasi sibi comparat, ut tri-
turare vel lignum findere ipsi non si admodum
operosum nec molestum sed ab hoc labore
non amplius abhorreat; tamen hæc actio ita
comparata est, ut ad voluptatem naturâ parum
sit idonea, dum nec sensibus nec intellectu ju-
cunditatem vel titillantem delectationem af-
ferre potest, & hunc præcipue finem habet, ut
homo aliorum commodis hoc labore inservi-
at, & vitam suam sustentet. Ac etsi oppo-
nas, hos *Polybistores tamen intellectum suum emen-*
dare, & judicium acuere, adeoque se idoneos
reddere ad aliis inserviendum, hoc tamen do-
ctrinæ nostræ parum incommodabit. Nimia
præparatio magis reddit inidoneos, quàm
idoneos. Quid juvat cultrum per aliquot ho-
ras acuere? Aciem enim totam detero, ut ni-
hil tandem maneat reliquum. Parum acui o-
por.tebat, ac deinde scindendo acie cultri ob-
tusa, iterum acui, hoc regulæ prudentiæ po-
stulant. Hoc ipso eo deteriores sunt hi otio-
si, quod humano generi prodesse possunt,
quandoquidem ad hoc satis sunt idonei, ne-
que hoc tamen faciunt. Quæso te, quid ju-
dicas de homine, *in ludo latrunculorum quotidie*
se exercente, nec aliud quippiam utile agere
volente, sed hoc ipso se excusare quærente,
quod hoc ludo judicium suum quotidie acuat,
& collusores suos doceat, judicium suum si-
militer acuere? Nam etsi judicium suum in in-

finitū acuant, manent tamen otiosi, & conversatio cum his hominibus nil efficit, nisi otiosos, æq; ut conversatio cum eruditis, qui talentum suum defodiunt, & ad solam jucunditatem studiis occupantur.

29 Quapropter nequaquam, aut raro errabimus, si *ex hujusmodi studiis illorum hominum, voluptatem eorum* discimus cognoscere imo hæc nota characteristica tanto magis attendenda erit, quia hi interdum, (non omnes quidem, nam in multis ea facis est palpabilis:) voluptatem suam magna ex parte celare didicerunt, vel quia aliquis hoc adjumento seipsum examinare potest, *ne propriam voluptatem* parvi æstimet, si in tali studiorum genere hæreat. Tales licet non manifeste ac publice quasi vorent & potent, tamen soli vel cum paucis delicate cœnant. Et si non admodum pudicitiam mulierum tentent, non sunt tamen valde rigorosi custodes pudicitiae suæ. Occupantur *studiis ad consumptionem temporis*, quia ad hunc finem obtinendum non magnopere aliorum consortio opus habent, nec metuendum ipsis est, ut Autor cum illis rixetur; quando eum irrident, vel erroris arguunt, item si eum relinqvunt, & alium eligunt, qui magis ipsis arridet. *Hanc temporis consumptionem etiam in conversatione cum sui similibus* querunt, ac re ipsa plus delectationis & minus molestiae in eo deprehendunt, quam in ludis aut saltationibus, præsertim si huic conversationi *vinipotus, bellaria, herba Nicotiana, concentus instrumentorum*

musicorum adjungantur, si *novella* unà perlegantur, & *discursus* ex iis instituatur. &c.

30. Porro quanta est hujus rei certitudo, & eviden-ia apud eos qui præjudiciis vacant, tanta attentione ea observanda est, nec existimandum, opinionem contrariam, *quasi otium eruditum aliquid boni sit*, nullius esse momenti. Non erubescunt equidem *otio erudito* gloriari, idque *adolescentibus* tanquam rem *preziosissimam* *representare*; hi otiosi habentur quasi pro *semideis*, aliisque tanquam exempla hominum virtuosorum, pacificorum, & fere omnisciorum proponuntur, quos imitari debeant. Cur vero? Nimirum Philosophia gentilis, sive Aristotelica sive Cartesiana, vel quomodo-cunque ea vocetur, sibi *DEUM* imaginatur tanquam *essentiam otiosam*, mille ideis & cogitationibus ludentem, iisque se oblectantem, & cum Philosophia hominem eo perducere debeat, ut DEO similis fiat, necessum esse ut talis otiator sit *semideus*, quia speculationibus æque se oblectet. &c. Hæc opinio sicut inter Evangelicos etiam vulgatissima quidem, sed perniciosa tamen, nec ab Atheismo procul remota est; ita eo magis cavenda est, & certo credendum, nisi huic errori seriò renunciemus, nos plane ineptos esse ad nos ipsos & alios cognoscendos.

31. Jam de *Ira* etiam, tanquam *filiâ ambitionis* aliquid dicendum est. Impossibile est è malo affectu, bonum affectum oriri. Proinde statim in principio dixi, *Iram semper malum esse*

affectum (a) illud etiam postea in Meditationibus meis Paschalibus latius explicavi. Cum autem sciam hoc dogmate pios etiam homines interdum offendi, qui Iram, ut alios indifferentes affectus indifferentem statuunt; aliis vero autoritatem sive Aristotelis, sive Lactantii obstare; alios denique malitiam cordis humani nondum recte cognoscere, quod iram suam injustam sub indifferentia occultare fatagit, adeoque in doctrina de notitia sui plurimum interfit, ne ambitioni, alioqui versutissimæ, latum angvem cedamus, operam dabo, ut veritatem doctrinæ meæ, quantâ possum, perspicuitate proponam. Ipsique adversarii mei certò sibi persuadeant, me cognitione veritatis coactum, non tam contra ullum alium hominem, in hac & præcedenti materia (nempe de otio erudito) quàm contra proprium cor meum scribere, ac secundum naturales affectus meos, quantovis pretio quasi emere velle, ut studia jucunditatis causa suscepta aliquid boni essent, & ut ira esset indifferens.

32. Proinde extra dubium est, *Iram*, prout eam supra (b) definivimus, vel breviter cupidinem vindictæ, ab omnibus, certe à plerisque tam eruditis quam ineruditis, pro ira vera ac proprie sic dicta haberi. Non enim tantum in vita communi, cum de ira loquimur, hanc vindictæ cupidinem intelligimus, sed & ipsi Philo-

(a) c. 6. n. 30, n. 32, seq. (b) c. 10. §. 39.

losophi iram sic definiverunt. (c) Ipse etiam Lactantius fatetur, hanc definitionem veram iram notare, etsi hoc iræ genus per se malum (d) esse dicat, & in hoc cum eo consentimus, nisi quod inquirendum nobis sit, num præter hanc iram aliud adhuc detur iræ genus, quod bonum sit.

33. Qui hoc affirmant, communiter ajunt, *Iram* nihil aliud esse nisi *affectum*, qui *malum sentit*, & secundum hunc sensum hunc sensum hominem *impellit*, ut à malo illo sese liberet. Et hoc desiderium, inquiunt, *DEUS* cordibus hominum *implantavit*, æque ut alios affectus indifferentes, ergo ira per se mala esse non potest. Est enim *desiderium mali amoliendi* æquè, si non magis, rationale, quam desiderium boni acquirendi.

34. Jam ambabus manibus largimur, si ira hoc modo definiatur, *iram esse rem indifferentem*. Sed hæc definitio de *longe alio affectu* loquitur, quam de ira in priori significatione, nec cum ira prioris significationis facile sub uno Iræ genere quod utramque iram sub se comprehendat, continetur. Nam *duæ hæ species toto cælo differunt*. Illa vindictam expetit, tanquam rem bonam, & injuriam sive malum jam superavit; Hæc vero a præfenti malo solum liberari cupit, sine vindictæ cupidine. Illa of-

A a 3

fen-

(c) c. 2. §. 19. & 40. Lactant. de Ira Dei c. 17. p. m. 809. Senec. de Ira Lib. 1. Pater. Phil. Pract. Tab. 4. & 9. ibique annot. 20. & 44. (d) Lactant. d. 1.

fenfivè, hæc defenfivè agit. Jam fi hæ duæ species comprehenderentur tanquam species univocæ sub *ira tanquam genere univoco*, quomodo hæc ira effet definienda? Necesse effet ut hæc ira fit affectus tam bona quàm mala, tam præfentia quam futura refpiciens; id quod nemo tamen affirmaret; quoniam tunc ira non amplius effet *peculiaris affectus*, fed hac ratione omnes affectus generatim poffent *iræ* nomine appellari, id quod iterum effet abfurdum:

35. Igitur fi duæ hæ diftinctæ iræ fignificationes fub communem definitionem referri nequeunt, fed *plane diftinctas & oppofitas habent definitionis*, referendæ erunt inter *equivoca*, & inter has fignificationes *unam faltem oportet effe propriam, alteram vero impropriam*. Omnes vero concedunt iram quatenus eft vindictæ cupido, effe iram proprie dictam; imo ipfa Scriptura, de ira hominis loquens, intelligit vindictæ cupidinem; Ergo alteram fignificationem oportet effe impropriam ac proinde qui concedunt iram vindictæ effe malam, iram tamen qui quærat a malo liberari bonam effe, nihil obtinuerunt, nifi *quod ira fenfu improprio non fit mala*, quod idem fere eft, ac fi quis defenderet, canem latrare, alter vero ftatueret, canem non latrare, intelligens *Sirium*, in afterifmo cœlefti, posterior enim controverfiam de lana caprina adverfus priorem inciperet.

36. Nam in Ira proprie dicta, feu vindictæ cupidine femper invenitur *Dolor antecedens ob*
ma-

malum cum verum, tum imaginarium, quod deinde sequitur cupido mali abigendi, inde post hanc (nonnunquam simul) desiderium lædentem rursus affligendi. Jam sana ratio postulat, ut *diversæ res diversis etiam nominibus appellentur*, & ne rebus quæ jam propria nomina habent, nomen proprium alterius rei imponatur, ne confusio sine necessitate inducatur. Vindictæ cupido omnium consensu, proprie Ira appellatur. *Sensus mali vocatur Dolor*. *Desiderium mali removendi* pro diversitate circumstantiarum, *Metus*, item *Angustia* &c. dicitur. Ecquid igitur me commoveat, ut angustiam quoque iram vocem? præsertim cum nemo intelligat, quid velim. Quis me intelligeret, certe non sentiret, absurde me locutum esse, si dicerem: Heri infanti cibum deglutienti aliquid incidebat in arteriam, ut pene suffocaretur, totus facie excandescebat & tantopere *iratus* erat, ut præ *Ira* manibus pedibusque calcitraret. At si loco *Iræ*, *angustiam* dico, omnes me intelligunt.

37. Unde autem orta est hæc confusio, ut desiderium mali removendi, sive *angustiam* cum *Ira* confuderint? Certe non aliunde, nisi ex *Philosophia Aristotelica*. Secundum illam docent, appetitum sensibilem duas habere facultates, concupiscibilem & irascibilem, ac irascibilem quidem malo, sive impedimento boni, vel malo removendo (quod eodem recidit; nam impedimentum boni, vel mali removendi certe

est malum quid) occupari. (e) In favorem hujus loquendi formulæ eruditi nostri consueverunt, desiderium mali removendi Iram vocare, cum tamen ipse Aristoteles iram ad facultatem concupiscibilem appetitûs sensibilis, irascibili oppositam retulerit, (f) adeoque ipse quasi concesserit, facultatem irascibilem improprie accipi. Adde quod jam suprà demonstravimus, quod divisio affectuum secundum desiderium boni vel mali, vel secundum has duas facultates, in doctrina de affectibus plus confusionis quam emolumenti afferat. (g)

38. Deinde etiam distingvendum est inter *Ira* vocabulum, & *irasci*, (quod in lingua Germanica significantius vocatur *zürnen*) seu moleste ferre, nam licet hoc (*irasci*, *zürnen* in Germanico) secundum Grammaticam *Ira* cognatum sit, in doctrina moralitamen ab *Ira* significatione discrepat. *Ira* est desiderium vindictæ. Actus sive exercitium hujus desiderii vocatur *Iratum esse*. Sed Germanicum *irasci* (*zürnen*) non significat iram exercere, ne malum quidem removendū quærere, sed dolorem vel molestiam super aliqua re sentire. Ita *irascebatur* Ionas, quod exaruiisset cucurbita. Non *Irasciebatur* Ionas neq; cucurbitæ, neq; vermi neque Deo: sed moleste ferebat. Vel *irasci* (*zürnen* idem denotat quod, vultum amicum homini subtrahere, cum eo non loqui, quod Germanice dicimus

(e) cap. 2. n. 9. (f) Pater. d. Tab. 4. & 9. & ibi annot. 20. & 44. (g) cap. 4. n. 5. & 6.

mus, Schmullen / Maulen: Quæ significatio quidem ad iram propius accedit, quia iratus, quando vindictæ cupidinem non dissimulat, cum inimico etiam non loquitur, ab ira tamen etiam separari potest. E. g. Si pius homo, malo homini, cui antea humanum & familiarem se præbuerat, is vero ei malum retribuere, quod pius ille moleste ferret, quamdiu malus insidiosè ei nocere pergit, familiaritatem suam erga eum, sine vindictæ tamen cupidine ac inimicitia, subtrahit.

39. Igitur sicut in aliis loquendi formulis non semper de verbis ad verbalia concludere licet (h) ita nec *de indifferentia irascentie*, ad probandum, *iram esse indifferentem*, concludi potest. Vulgo quidem afferri solet dictum: *Irascimini & nolite peccare*, (i) sive ut in Psalmo legendum est: *Si irascamini, nolite peccare*, (k) simulque notatur: Irasci, tanquam rem indifferentem, licitum esse, nisi modus excedatur & peccetur. Cæterum Theologus quidam pius & Christianus, quem honoris causa non nomino, observavit, Matth. V. v. 22. ubi Lutheri versio Germanica textum ita reddidit: *Wer mit seinem Bruder zürnet* (*qui fratri suo irascitur*) in Græco textu additam esse particulam, *ἐὐκλή*, i. e. *temere*, vel *sine causa*, & ita inter irasci, & temere vel vane irasci, distingvatur. Sed ad hæc breviter respondeo, hæc

A a 5 omnia

(h) Ita carnes facit lanio, sed tamen non est carnifex.

(i) Eph. V. v. 26. (k) Psalm. IV.

omnia tantum indifferentiam τὸ ἰρασθαι, seu moleste ferre, non autem *Ira*, vel τὸ ἰρατὺν εἶναι, demonstrare.

40. Quod autem *DEUS* dicitur *iram habere* & *irasci* hominis iram non justificat, sicut *vindicta* *DEO* reservata, vindictam hominis non justificat. Inde etiam, quod *DEUS* homini vindictam prohibet, & tamen dicit, ipsius esse vindictam, prospicue intelligimus, doctrinam illam veram non esse, sed fortasse è Metaphysica scholastica vel ex Pneumatica prodiisse, quando prætendunt: *Scripturam* quidem, cum *DEO* affectus tribuit, loqui αὐτῷ θεῷ ὡς πατὴρ, sanctitati tamen divinae Majestatis repugnare, si *DEO* unicum verbum tribuatur, quod apud nos in propria significatione aliquid peccati includat. Hæc enim hypothesis aperte fluit ex opinione Scholasticorum alibi latè refutata essentiam sanctam divinam esse normam actionum humanarum, secundum jus naturæ instituendarum. Cum inter naturam divinam & humanam, etiam intuitu virtutis & vitiorum insignis hæc differentia sit, ut, quemadmodum homo certas virtutes habet, quæ ne αὐτῷ θεῷ ὡς πατὴρ quidem de *DEO* prædicari possunt, v. g. obedientiam, gratitudinem &c. ita etiam quædam sint, quæ in homine sunt vitia (quia naturæ hominum in totum æquali contraria sunt) quæ de *DEO* tamen, cum infinitis modis nomine sit superior, optime prædicari possunt; inter quæ præcipue numeran-

rantur *vindicta* & *Ira* cum aliis ex his derivatis
 Quid enim magis est, vitiosum, quam homo cru-
 delis? Crudelis autem est, qui alios homines ex-
 cruciat, & hoc ipso lætatur. DEUS vero de
 seipso dicit: *quod se convertere velit in crudelem*
quod impiis illusurus sit in calamitate sua.

41. Quæ denique *Lactantius* de indifferen-
 tia Iræ hominis pasim in libris suis, in specie
 vero in libro suo *de Ira DEI* tradidit, contra ea
 multa opponi possent: Breviter: *Lactantius*
 bonus quidem fuit oratur, à Latinitatis ele-
 gantia commendandus, & qui res suas rheto-
 rice proferre didicit, sed ubique miser Phi-
 losophus. Bonam quidem intentionem in
 libris suis habuit, ut Christianam doctrinam
 gentilismo præferret, & gentiliū Philoso-
 phorum dogmata refutaret; sed iam alii osten-
 derunt, & quilibet Historiæ philosophicæ me-
 diocriter gnarus ipse perspicere potest, *La-*
ctantium opiniones Philosophorum, adver-
 sus quos disputat, non recte intellexisse, sed
 sæpe illis alienam mentem affinxisse & sæpe
 eos non ex simplici fundamento sacrarum li-
 terarum, sed ex argumentis apparentibus ex
 præceptis aliorum ethnicorum petitis refu-
 tare; vel sæpe eum artibus rhetoricis lecto-
 rem fucatis quidem & splendidis verbis ad se
 allicere, sed quæ absque fuco spectata, lecto-
 ri vel incertitudinem suam statim produnt,
 vel magis eum confundunt. Quod prolixè
 etiam possemus demonstrare, si ea omnia ex-
 aminare vellemus, quæ de indifferentia iræ
 hu-

humanæ commemorat. Potissima saltem afferemus, videlicet quomodo mentem suam de Iræ definitione aperiat.

„ 42. Ira vero ait: (a) Nescisse philoso-
„ phos, quæ ratio esset iræ, apparet ex defi-
„ nitionibus eorum, quas seneca enumeravit
„ in libris quos de ira composuit. Ira est,
„ inquit, cupiditas ulciscendæ iniuriæ. Alii,
„ ut ait Posidorius, cupiditas puniendi eius, a
„ quo te inique putes læsum. Quidam ita
„ definierunt: Ira est incitatio animi ad nocen-
„ dum ei, qui ant nocuit, aut nocere voluit.
„ Aristotelis definitio non multum a nostra ab-
„ est. Ait enim, iram esse cupiditatem dolo-
„ ris rependendi. Hæc est ira, de qua supe-
„ rius diximus, quæ etiam mutis inest: in ho-
„ mine vero cobibenda est, ne ad aliquod ma-
„ ximum malum profiliat per furorem. Hæc in
„ Deo esse non potest, quia illæsibilis est; in ho-
„ mine autem, quia fragilis est, inuenitur. In-
„ urit enim læsio dolorem, & dolor facit ultio-
„ nis cupiditatem. Ubi est ergo illa ira ad-
„ versus delinquentes? quæ utique non est
„ cupiditas ultionis, quia non præcedit injuria,
„ non dico de iis, qui adversus leges peccant,
„ quibus etsi iudex sine crimine irasci potest:
„ fingamus tamen, eum sedato animo esse de-
„ bere, cum subiicit poenæ nocentem, quia
„ legum sit minister, non animi aut potestatis
„ suæ, (sic enim volunt, qui iram conantur
„ evellere) de iis potissimum dico, qui sunt

(a) De ira Dei cap. 17.

no-

„ nostræ potestatis, ut serui, liberi, ut conju-
 „ ges, ut discipuli, quos cum delinquere vi-
 „ demus, incitamur ad coercendum. Neces-
 „ se est enim, omni bono ac iusto displicere quæ
 „ praua sunt, & cui malum displicet, movetur,
 „ cum id fieri videat. Ergo surgimus ad vin-
 „ dictam, non quia læsi sumus, sed ut disci-
 „ plina seruetur, mores corrigantur, licentia
 „ comprimatur. *Hæc est ira iusta*, quæ sicut
 „ in homine necessaria est ad prauitatis cor-
 „ rectionem, sic utique in Deo, a quo ad ho-
 „ minem pervenit exemplum. Nam sicuti nos
 „ potestati nostræ subiectos coercere debe-
 „ mus: ita etiam peccata universorum Deus
 „ coercere debet. Quod ut faciat, irascatur
 „ necesse est, quia naturale est bono, ad alterius
 „ peccatum moveri & incitari. Ergo definire
 „ debuerunt: *Ira est motus animi ad coercenda*
 „ *peccata insurgentis*. Nam definitio Ciceronis,
 „ Ira est libido ulciscendi, non multum a su-
 „ perioribus distat. Ira autem quam possu-
 „ mus vel furorem, vel iracundiam nomina-
 „ re, ne in homine quidem debet esse, quæ
 „ tota vitiosa est: ira vero, quæ ad correctio-
 „ nem vitiorum pertinet, nec homini adimi
 „ debet, nec Deo potest, quia & utilis est re-
 „ bus humanis, & necessaria.

43. Iam considera quæso præcipua dogma-
 ta absurda & sibi contradicentia seu petitiones
 principii, a Lactantio hic prolatas: 1. Ira secun-
 dum quorundam opinionem est cupiditas ulci-
 scendi, ad nocendum ei, qui aut nocuit, aut nocere

voluit. Hæc ira in Deum cadere non potest, quia Deo nemo *nocere potest.* 2. Quia homo est *fragilis*, in eo inuenitur ulciscendi libido, hæc enim *naturaliter* ex dolore mali proficiscitur: Et tamen est *vitiosa.* 3. Homo iram iniustam *cohibere* debet, ne enormiter lædat, & tamen in homine plane *esse non debet*, quia tota est vitiosa. 4. Posito vel concesso, iudicem *non debere irasci*, tamen ira ad coercendos delinquentes requisita, homini *non est adimenda.* 5. Iudex non irascatur, quia *legum minister est*, non animi aut potestatis suæ; sed licet liberis & servis &c. *secundum legem naturæ* dominari debeamus, irasci tamen iis possumus. 6. Ira hominis erga liberorum suorum malitiam est *vere bona*: vir *justus* enim huic irasci debet. 7. Ad hominem in ira iusta a Deo pervenit exemplum, & Deus tamen malos punire debet, *sicut homo* eos punire solet. 8. Ira est *iusta*, iusto enim naturale est, irasci. &c.

44. Ergo non opus est, ut in refutando Lactantio tempus consumamus. Quia enim hanc quæstionem potissimum tractat, *an Ira ad pœnam maleficorum sit necessaria*; Seneca vero de hac controversia egregias meditationes memoriæ prodidit, pauca saltem ex eo huc transcribamus; Ita vero ait: Quid ergo? vir bonus, non irascetur, si cædi patrem suum viderit, si rapi matrem? Non irascetur, sed vindicabit, sed tuebitur. Irascuntur boni viri pro suorum injuriis: sed idem faciunt, si calida

non

non bene præbeatur, si vitrum fractum,,
est, si calceus luto sparsus est. Non pietas,,
illam iram, sed infirmitas movet: sicut pue-,,
ri, qui tam parentibus amisfis flebunt, quam,,
nucibus. (b) Et alibi: (c) Non potest, in-,,
quit Theophrastus, fieri, ut ne bonus vir,,
irascatur malis. Isto modo quo melior quis-,,
que, hoc iracundior erit: Vide nec contra,,
placidior, solutusque affectibus, & cui nemo,,
odio sit. Peccantes vero quid habet cur o-,,
derit, cum error illos in huiusmodi delicta,,
compellat? Non est autem prudentis, erran-,,
tes odisse: alioquin ipse sibi odio erit. Co-,,
gitet quam multa contra bonum morem fa-,,
ciat, quam multa ex his quæ egit, veniam,,
desiderent. Iam irascetur etiam sibi. Ne-,,
que enim æquus iudex aliam de sua, aliam,,
de aliena causa sententiam fert. Quanto,,
humanius, mitem & pacatum, animum,,
præstare peccantibus: & illos non persequi,,
sed revocare? Errantem per agros ignoran-,,
tia viæ, melius est ad rectum iter admove-,,
re, quam expellere. Corrigendus est itaque qui,,
peccat, & admonitione, & vi; & molliter &,,
aspere: meliorque tam sibi quam aliis fa-,,
ciendus, non sine castigatione, sed sine,,
ira. Quis enim cui medetur, irascitur?,,
At corrigi nequeunt, nihilque in illis spei,,
bonæ capax est. Tollantur e cœtu mor-,,
ta-

(b) Seneca de ira lib. I. c. 12. (c) ibid. c. 14. seqq.

„taliū, facturi peiora quæ contingunt: &
„quo uno modo possunt, desinant mali esse:
„sed hoc sine odio. Quid enim est cur ode-
„rim eum, cui tum maxime prosum, cum il-
„lum sibi eripio? Nunquis membra sua odit,
„tunc cum abscindit? Non est illa ira, sed
„misera curatio. Rabidos effligimus canes,
„trucem atque immansuetum bovem cædi-
„mus, & morbidis pecoribus, ne gregem pol-
„luant, ferrum demittimus; Non ira, sed ra-
„tio est, a sanis inutilia secernere. Nil mi-
„nus quam irasci punientem decet: cum eo
„magis ad emendationem pœna proficiat, si
„iudicio lata est. Inde est, quod Socrates
„fervo ait: Cæderem te, nisi irascerer. Ad-
„monitionem servi in tempus, sanius distulit,
„illo tempore te admonuit. Cuius erit tem-
„peratus affectus, cum Socrates non sit au-
„sus se iræ committere? Ergo ad coercionem
„errantium sceleratorumque irato castigatore
„non opus est. Nam cum ira delictum animi
„sit, non oportet peccata corrigere peccan-
„tem. Quid ergo? non irascar latroni? non
„irascar venefico? Non. Neque enim mihi
„irascor, cum sanguinē mitto. Omne pœnæ ge-
„nus, remedii loco admoveo &c. Itaque
„etsi perversa induenda magistratui vestis, &
„convocanda classico contio est: procedam
„in tribunal, non furens, nec infestus, sed
„vultu legis: & illa solemnia verba, severa
„magis gravique, quam rabida voce concipi-
„am, & agi jubebo non iratus, sed severus.

Et

Et cum cervicem noxio præcidi imperabo, „
 & cum mittam in supplicium militare, & cum „
 Tarpejo proditorem hostemve publicum im- „
 ponam, sine ira, eo vultu animoque ero quo „
 serpentes & animalia venenata percutio. Ira „
 cundia opus est ad puniendum. (ais) Quid „
 enim? videtur lex irasci his quos non novit, „
 quos non vidit, quos futuros non sperat? Il- „
 lius itaque sumendus est animus, quæ non „
 irascitur, sed constituit: Nam si bono viro „
 ob mala facinora irasci convenit, & ob se- „
 cundas res malorum hominum invidere con- „
 veniet. Quid enim est indignius quam flo- „
 rere quosdam, & eos indulgentia fortuna? „
 Sed tam commoda illorum sine invidia vide- „
 bit, quam scelera sine ira.,

45. Mallem igitur, in præsentî quæstione, „
 an ira sit licita? distinctionem *inter Iram & Ze-* „
lum omitti, qua nonnulli utuntur, qui *Iram* „
 rejiciunt; *Zelum* vero bonum ac licitum sta- „
 tuunt. Vereor enim, ne Ira & Zelus sint u- „
 num idemque, & ne *Zelus* etiam sit *cupido vin-* „
dictæ, & ne cor humanum hanc distinctionem „
 invenerit, ad zelum aliorum tanquam iram „
 illicitam vituperandum, propriam vero iram, „
 tanquã zelum licitum excusandum vel laudan- „
 dum. Novi equidem dici posse, zelum non esse „
 vindictæ cupidinem, sed *contristationem* super in- „
 juria vel damno quæ bonis inferuntur, cū *serio* „
proposito lædentem avertendi, aut eum adige ndi „
 ut læso satisfaciat, five quod non sit ira, sed „
 indignatio, ita vero zelum cum odio lædentis

non esse confusam, sed impulsam tantum esse amoris erga læsum. Uti autem raro contingit, ut amor meus erga læsum tam rationalis sit, quemadmodum id mihi persuadeo, valde tamen operosum est, ut in hoc zelo, amicos defendentes, irâ & odio erga lædentem plane soluti maneamus, etsi cor nostrum id nobis persuadeat. Imo palpare aliquis potest, hac ratione *omnem fere iram sub tegumento zeli vel indignationis excusatam iri.* Agnosco zelum *Phineæ* laudari, sed hic zelus *divinus* erat & *præternaturalis*, qui *divinæ iræ* æquiparandus est. Hoc vero magis est operosum, seipsum examinare, num affectus in nobis a Deo excitentur, ad quod examen & notitiam *Philosophia moralis* est insufficiens.

46. Restat adhuc *Invidia*. Non memini me legisse, quod ullus unquam *Philosophus* *Invidiam* affectum indifferentem esse statuerit, præter *Cartesium* (a) & ejus asseclas. Natura enim ostendit, quod plane sit irrationale, super secundis rebus alterius contristari, præsertim super fortuna, quæ nobis non prodest, quamque non appetimus, & per quam nobis nihil decedit. Nam cum contristamur super bono, quod appetimus, vel appetebamus, non tam invidia est, quam voluptuosa vel ambitiosa libido, vel ipsissima avaritia, non filia ejus. Ac tum contristamur non tam ad bonum ab altero possessum, quam

(a) De Passion, Part. 3. art. 182. cons. §. 49.

quam ob malum, quod ea re privamur, in qua beatitudinem nostram quærimus.

47. Nihilominus humanæ cupiditates homines sicut in aliis vitiosis affectibus, ita in hoc quoque seduxerunt, ut affectum hunc turpissimum, sub nomine virtutis occultarent. Et quoniam per naturam suam invidia longius remota erat ab hoc, quod alias virtutis nomen obtinebat (quibus rebus alias per superiores annotationes, mixtura Voluptatis & Ambitionis specietenus simillima videbatur) homines novas quasdam *appellationes virtutum* quarundam *spuriarum* invenerunt, quibus nomen *Invidiæ* tegerent, & spurias has virtutes æque ut ipsam invidiam sub amore rationali occultarent.

48. Id vero variis modis effecerunt. *Æmulatio* sic dicta certo modo huc refertur. Nam licet in æmulatione duo vel plures de re aliqua ita contendant, ut quisque eam appetat, adeoque æmulationi major inesse videatur appetitus boni, quam tristitia super bono alieno, tamen sub æmulatione plerumque *latet* clandestinum odium ejus, quem æmulamur, & consequenter etiam Invidia. *Æmulatio* certe intercedebat inter duas meretrices coram tribunali Salomonis super vivo infante: Invidia tamen alterius meretricis sub hac æmulatione latens tandem prorumpibat his verbis: *Neque mihi, neque tibi*, quibus significabat, majorem se dolorem percipere, si altera vivum

puerum possideret, quam si ipsa hoc careret. Nihilominus *Æmulatio* communiter pulchra & laudabilis virtus habetur. Non enim de adultis tantum dicitur: Honeſta inter hos eſt æmulatio; ſed homines etiam, qui ſemina virtutum pueris inſtillare debebant, i. e. Præceptores & Profefſores in *Academiis & ſcholis trivialibus* juniores in tenerrima juventute ad æmulationem aſſuaſaciunt, imo adhortantur. Taceo brutalitatem certandi, magis adhuc turpem, in ſcholis tamen frequentiore. Ac videtur mihi *Erhardus Weigelius* in Radicali inquisitione vitiorum in ſcholis graſſantium hanc materiam prolixius tractaſſe, qui libellus a veritatis amantibus diligenter legi meretur.

49. Deinde alius eſt Affectus, qui *Indignatio* appellari ſolet. Hic absolute, mea quidem ſententia, nil aliud eſt, quam id quod Germani vocant *Verdruß* / quaſi dicant, moleſtiæ ſignificatio, eſtque parvum quoddam principium doloris, ſive dolor in minori gradu. Uti vero ob diverſas res homo moleſtiam percipere poteſt; ita & indignatio apud Moraſtiſtas diverſimode accipitur. In ſpecie interdum de moleſtiæ ſignificatione ſuper malo amicis noſtris ab aliis illato, vel de moleſtia ſuper bono, quod indigni poſſident, cum bene meriti hoc careant, percepto, ſumi ſolet. Prior ſpecies cognata eſt cum *Ira*, ab eaque aliter non differt, niſi quod Indignatio eſt Ira ſuper injuria aliis illatâ, Ira vero indignatio ſuper injuria
no-

nobis ipsis illatâ. (a) *Posterior* autem species *Invidia* cognata est, in eo tantum ab eo distincta, quod *Invidia* nequaquam alios respiciat, qui bonum, cui invidemus non possident, *Indignatio* vero *Invidia* sit pallio amoris induta, quia cor nostrum malitiam suam hoc ipso obvelare studet, ut nobis persuadeat, nos alteri bonum non invidere, sed tertii potius infelicitatem dolere, quod his facultatibus a bonis careat, quæ in altero cum invidia intutemur. Ita namque dicere solemus: Misere-ret me huius hominis, qui cum tantos labores sustineat, in egestate vivere cogitur, dum-alter iste ignavus, prodigus, & otiosus pecunia abundat, & in neminem beneficium ullum confert. Si ego tantum haberem pecuniæ, quantum aliis benefacerem, &c. Sub hoc amore fucato mera latet *Invidia*, imo ipsissima *Avaritia*. Si enim amor esset, contenderemus, ut in eos, quibus apparenter condolemus, de nostris facultatibus beneficos nos exhiberemus. Sed hoc prætermisso, cor nostrum id unice quærit, ut alter bonis suis exuatur, vel ut ipsi ea concupiscamus. Nam si alter ille, cui condolemus, ea possideret, invidia nostra æque in ipso aliquid inventum esset, quod vituperaremus, eumque bonis suis indignum judicaremus. Et inde facile intelligi potest, quid statuendum sit de opi-

Bb 3

nio-

(a) vide c. 2, §. 40, p. 67.

nione Cartesii, (b) quando ait: *Invidiam esse passionem, quæ semper vitiosa non est, sed quatenus sit indifferens ad bonum & malum, esse affectum, qui sit species Tristitiæ mixtæ Odio, quæ inde procedit quod videmus bona fortunæ accidere iis quos bis indignos arbitramur. Et hunc affectum amore naturali Justitiæ in nobis excitari, quæ indignamur, eam non observari in distributione horum bonorum, qui zelus sit excusabilis, præsertim cum bonum, quod aliis invidetur, ejus est naturæ, ut in malum abire possit in eorum manibus, ut si fuerit aliquod munus vel officium in cujus exercitio male versari possint. Imò cum quis sibi ipsi appetat idem bonum, nec possit illud consequi, quod ab aliis qui illo indigniores sunt possideatur, ita reddi hunc Passionem violentiorem, nec tamen ideo desinere excusabilem esse, modo odium quod continet solum respiciat pravam distributionem boni quod invidetur, & non personas quæ illud possident aut distribuunt. Henricus Morus (c) hanc Invidiam optimis affectibus, a DEO nobis donatis, annumerare non erubescit, quæ omnia ex præseni observatione facile refutari possunt.*

50. *Zelotypia vero omnium charissima filia Invidiæ esse videtur, dum hæc per illam pro ipsissimo amore venditatur, Qui libros amatorios scripserunt, certatim allaborarunt, ut Zelotypiam in numerum veluti sanctorum re-*

(b) Cartes. de pass. Part. 3. art. 138. (c) Henr. Morus Enchir, Eth. l. I. c. II. f. m. 35.

referrent, eamque non per exempla tantum sed etiam per argumenta speciosa, falsasque demonstrationes pro *fructu necessario ac charactere amoris rationalis* venditarent, cum in rei veritate nihil aliud sit, nisi *Invidia* falsis coloribus obducta. Moralistæ in diversas sententias abeunt, dubia *quid de Zelotypia definitione statuunt*. Ac vulgo quidem aiunt, Zelotypiam esse *Affectum mixtum*, sed quibus ex affectibus præcise mixta sit, vel non concordant, vel rem non satis perspicue explicant.

51. Istud quidem non est controversum, *Zelotypiam*, quatenus ea pro peculiari affectu sumitur, esse *Cruciatum*, quam homo inde percipiat, quod persona amata alterum amet, vel ab altero ametur. Hoc saltem quæritur, unde hic oriatur cruciatus, & ad quemnam affectum principalem is reducendus sit. Nos jam in priori parte *Ethices* multis rationalibus probavimus *Zelotypiam ad amorem rationalem non pertinere*, sed irrationale esse, aliquem ideo odisse, quod amet id quod nos amamus: vel alium præter nos amet (d) Et communis opinio contraria *Zelotypiam ex nimio amore proficisci*, inde orta videtur, quod legerunt, *DEUM* sæpe de seipso affirmare, quod sit *Zelotypus*: Unde concluderunt, quia essentiam peccati magis in collatione cum essentia divina incomprehensibili, quam cum ipsa hominis essentia quæsi-

Bb 4

ve-

(d) Part. I. c. 6, n. 19. seqq.

verunt, Zelotypiam hominum non esse malum vel peccatum, sed affectum intermedium. Nos vero Paulo ante indicavimus, & exemplo crudelitatis demonstravimus, quod homo non semper actiones suas secundum actiones divinas instituere debeat, & quod DEUS multa facere queat, Salva ipsius sanctitate, quæ homini sine peccato ne cogitare quidem liceat.

52. Itaque cum Zelotypia humana ex amore irrationali oriatur, porro quæritur, an origo eius sit ex *Voluptate*, ex *Ambitione*, an ex *Avaritia*. Ac primo quidem intuitu videntur omnes tres affectus aliquid de ea participare Zelotypus invidet rivali suo, (id quod ex *avaritia* proficiscitur) eidem nec non personæ amatæ irascitur (quod effectus est *Ambitionis*) metuit ne amorem eius amittat. Postremum hoc effectus *voluptatis* esse videtur, Adde quod Zelotypia ob res in quibus formale voluptatis consistit, fortissime sese exerit, in amore nimirum personarum diversi sexus.

53. Etsi autem non negem, ad Zelotypiam omnes tres affectus primarios aliquid contribuere; præterea quoque existimem, nullum in mundo hominem esse, qui si non sæpe, tamen interdum hoc affectu corripiatur, qualiscunque idem sit mixturæ; hoc tamen statuo, & ipsa id autopfia demonstrat, hominem homine magis hoc portente impeti? Proinde si inquiremus, *quis ex affectibus prin-*
ci-

cipalibus majorem, & quis minorem partem ad Zelotypiam contribuat, videtur voluptati minima portio deberi. Verum est, Zelotypiam in voluptuosis fortius tumultuari, ideo tamen non ex eadem certissime oritur, quandoquidem non omne voluptatis genus comitatur. Voluptuosus est inconstans, ergo parum curat, si ipsi simile quid rependatur, imo personis amatis raro spatium concedit, ut inconstantes fiant, vel ut ipsi occasionem Zelotypiæ præbeant, sed plerumque eos inconstantia sua prævenit. Voluptuosus per naturam suam ad lenocinia potius quam ad Zelotypiam inclinat, & plus cupiditatis sentit, ut propriam etiam uxorem vel filiam lenociniis prostituat, dummodo interea delicatus ipsi cibus & potus præbeatur, vel hoc ipso sese ab uxoris Zelotypia liberare queat, quam ut aliis propterea invideat, vel ideo alicui rei irascatur. Deinde, accurate adhuc inquirendum esset, an Zelotypus vere metuat, ne gratiam amatæ personæ amittat, an vero sibi tantum hoc persuadeat, vel hoc tanquam prætextu utatur cum eius Zelotypia reprehenditur, invidiam suam sub illo occultandi. Posito autem, metum eius quod amat amittendi in Zelotypo revera reperiri, is tamen metus avaritiæ magis quam voluptati tribuendus esset, partim quia superius ostendimus, avaros valde etiam esse, meticulosos; partim quia voluptuosa illa brutalitas amorem huius individui, adeoque & e-

jus amissionem, quoad alia adhuc supersunt, non admodum curat.

54. *Ira vero ambitionis* Zelotypiam quidem semper comitatur, non tamen ipsa est *Zelotypia*, sed eam *sequitur* & *Zelotypia* Iram *præcedit*. *Ambitiosus* tamen *ad Zelotypiam* valde *inclinatus est*, quia ægre patitur, ut alii præter ipsum honorifice tractentur, sed ipse solus cor amatum possidere cupit, adeoque quærit ut in amore suo cordi personæ amatae dominetur. Hoc quidem pati potest, ut alii eam ament, dummodo ipsi prærogativam concedat, alios vero excruciet: Hoc ipso enim impense delectatur. Sed si persona amata alios præter ipsum amat, hoc rebellionis loco habet; eique plus irascitur, quam rivalibus suis, imprimis si rivalis amasiam ipsi non abalienavit sed is ab ea magis irritatus est, quam ille eam irritavit. Si vero ille rivalis cor amasiæ eius expugnare laborat, ad odium quidem ac iram adversus eum commovebitur, id vero non tam ex *Zelotypia*, quam quod alter audeat se ipsi æquiparare, vel hoc quod secundum regulas honestatis dividere nequeat, cum ipso divisum tenere. Hoc vero odium, vel ira ista minus fortis & potens erit, quando rivalis suis veluti meritis cor amasiæ expugnare contendit, quam si id mendaciis & calumnia adversus eum efficere tentat. Imo cum ipse cor amatae personæ nondum obtinuit, & cor rivalem nactus est; sæpenumero accidit, ut u-

ter-

terque rivalium, si ambo sunt ambitiosi, inter se paciscantur, ut quisque quam maxime potest ad scopum suum enitatur, sine obtrectatione alterius, quo cor personæ, quam uterque amat, expugnet. Etsi autem inter riva-les nulla unquam intercedat amicitia, tamen non semper inter ipsos invenitur inimicitia imo *conditio rivalium ambitiosorum non ita com-
mode Zelotypia appellare potest*, dum præceden-tes circumstantiæ ostendunt, quod nullum inde cruciatum sentiant, quod persona ama-ta ab altero ametur, vel alterum amet; sed dum neuter ipsorum adhuc amatur, æmula-tio potius inter illos est, quam Zelotypia. Cum autem ambitiosus cor amasiæ jam expu-gnavit, & deinceps rivalem nanciscitur, tum cruciatus, quem inde percipit, non tam ori-tur ex amore alterius erga dilectam eius, vel ex amore dilectæ erga alterum, quam ex ima-ginatione, existimationem suam hocipso lædi vel alios ex dominio eius se velle liberare.

55. Proinde Zelotypiæ nihil remanet præ-ter *Avaritiam & Invidiam*. Supra diximus, quod Avaritia neminem prorsus amet, omnia vero tanquam propria habere desideret, & quod dominium bonorum privatum ab avari-tia inventum sit. Ita voluptatem etiam pro-priam habere vult, seu personam illam quam se amare prætendit. Non curat, an cor e-jus possideat; & se ei acceptum reddat, dum-modo alius id non possideat. Et sicut cor
suum

suum ipsi dare non potest, quia creaturis inferioribus adhæret, ita minus habet amoris erga illam, ut patiatur, alterum ei cor suum donare. Ergo *Zelotypia* in eo nihil aliud est, nisi *Invidia*, quæ cor eius excruciat. Si princeps eius, item uxor ejus alium amat, ille alteri hunc amorem invidet: Si alter Principem, vel uxorem ejus amat, Principi vel uxori amorem illum invidet; Odit alterum tanquam furem, qui ei id auferre velit, quod per imaginationem avaritiæ suæ ejus proprium esse debeat.

56. Quare ubi *Avaritia* est, ibi etiam est *Zelotypia*, & ubi parum est avaritiæ, ibi parum etiam est *Zelotypia*. Et uti supra diximus, quod in mixtura voluptatis & ambitionis non sit tam mala apparentia, quàm in reliquis mixturis; ita quoque hæc mixtura ob paucitatem avaritiæ parum *Zelotypia* habet. Si voluptas pravalet ambitioni, *Zelotypia* quidem corripietur, si homo flagitiosus & abjectus ab amasia ejus amatur, si autem ille eum amat, ejusque amicus est, eodemque fere cum ipso est ingenio, ad communionem magis cum illo, quam contra eum ad *Zelotypiam* inclinabit. Sin ambitio voluptate superior est, non facile quidem rivalem tolerabit, magis tamen *Zelotypiam* adversus personam quæ amatur, quam quæ amat, exercebit, imo cum sentit, rivalem suum esse hominem luxuriosum vel avarum, qui parum habet ambitionis, hoc facile eum seducet, ut amatam per-

personam non magni amplius æstimet, sed eam abdicat.

57. *Ambitiosus, item avarus validam habent Zelotypiam.* Si *ambitio prævalet*, ea magis erga personam amatam, si *avaritia*, erga rivalem exercebitur. Ambitio magis laborabit, ut Zelotypiam dissimulet, avaritia vero magis sese patefaciet, at si semel homo Zelotypiam dissimulare constituit, avaritia ad dissimulationem magis erit idonea quam ambitio, ambitio violente ultioni inhiabit, & iram suam fortius adversus amatam personam emittet, avaritia magis erit insidiosa, magisque contra rivalem exercebitur. &c.

58. *Homo voluptuosus, idemque avarus portentosam habet Zelotypiam.* Modo enim certo sibi persuadet, se justissimam habere causam Zelotypiæ, ac impossibile esse, ut persona amata innocentiam suam tueri queat. Modo in se ipsum omnem culpam reiicit, & se tam credulum fuisse miratur. Modo sibi proponit, amicitiam cum amasiaolvere, & amorem ejus ejerat: imo exquisitis conviciis ei insultat; Modo amorem rursus occupat, eamque impensius quam prius, amat, ac si ea paullo difficiliorem ei se præbeat, nec multum ipsi blanditur, culpam deprecatur, & ante pedes ejus prosternitur. Horum tamen Zelotypia fortius irritata, præsertim si potentiam habent, sæpe crudelia, portentosa licet exempla designat. Et ad hanc classem pertinet illud Sen-

ne-

*necæ: Ira amorem ardentissimum vincit: Transfo-
derunt itaque amata corpora, & in eorum, quos oc-
ciderunt, jacuere complexibus. (e)*

CAP. XIV.

De

REMEDIO AMORIS IRRATIO-
NALIS, A RATIONE SIBI RELICTA
SUPPEDITATO, SIVE DE ARTE RATIO-
NALI PRAVOS AFFECTVS
COERCENDI.

SUMMARIUM.

Connexio. Tres pravi Affectus coercendi & extirpandi
sunt, amor autem rationalis elevandus. n. 1. Æque
cogitandum est de extirpatione amoris irrationalis,
quam de elevatione amoris rationalis. n. 2. Incipien-
dum est ab extirpatione malorum affectuum, & in his
passionis dominantis. n. 3. Homines comuniter con-
tra hoc monitum impingunt. Dum affectus infi-
mos plus oderunt, quam dominantem, & coercitio-
nem dominantis naturæ suæ impossibilem putant.
n. 5. Ita vero omnis emendatio frustranea est, &
passio dominans magis alitur. n. 6. Homo quoti-
dianis actionibus passionem suam dominantem alit.
Ergo Consuetudinem cum natura confundat. n. 7.
Accurate inquirendum est, quænam passio apud
nos ipsos sit passio dominans, præsertim cum hæc
difficulter inveniri queat. n. 8. Imprimis si ea de alio
affectu multum admixtum habeat. Magna est dif-
ferentia inter: Cogito, ergo sum; & inter: Cogito,
taliter, ergo sum talis. n. 9. Ad inquirendum affe-
ctum

(e) Seneca de ira lib. 2. in fine.

Etum dominantem sincera intentio, & exquisita attentio requiritur. n. 10. Compendium inquirendæ passionis dominantis per repræsentationem electionis ut quis inter tres distinctas mulieres, quarum prima formosa, secunda nobilis, tertia dives sit, unam in uxorem ducat. n. 11. In formandis exemplis proportio bene observanda est. n. 12. in quem finem ad alia plura ejus generis exempla nos examinamus. n. 13. tamen & hæc examina non adeo tuta & certa sunt. n. 14. Optimum artificium est, ut consideremus, cujusmodi sint cogitationes nostræ, quibus animi causa oblectamur. n. 15. Cognita passione dominante homo præiudicia voluntatis suæ inquireat & deponat. n. 16. Ad deponendum præiudicium imitationis multum contribuet, si homo considerabit nihil magis esse jucundum, gloriosum & utile, quam virtutem. n. 17. voluptuosos vero ambitiosos atque avaros vera delectatione frui, impossibile esse. n. 18. Ad deponendum præiudicium impatientiæ homini considerandum est, non posse emendationem simul, & una die, obtineri, nec desperandum ipsi est, si initio non admodum sensibiles emendationis progressus sentiat. n. 19. Deinde passionem dominantem subtrahendo alimento, i. e. vitanda prava conversatione, & fugienda occasione, oppugnare debet. n. 20. amorem autem rationalem per honestam conversationem, ac exercitationem in actionibus virtuosis, elevare. n. 21. Porro, præcedente tamen justo examine virium suarum, tentare eum oportet, quantos progressus fecerit, in deffensione sui adversus prava exempla & occasionem. n. 22. Facto tentamine se examinabit, quis fuerit rei eventus. n. 23. Quid homini faciendum sit, si deprehendit se vel facile vel cum labore vicisse. n. 24. vel contraria ratione, se aut post diuturnam resistantiam, aut facile in certamine succubuisse. n. 25. Applicatio
ge.

generalium horum præceptorum in specie ad voluptuosos. n. 26. ambitiosos. n. 27. & avaros. n. 28. Ad hæc præcepta omnia reduci possunt, quæ Philosophi de coercendis affectibus, & de emendatione hominis scripserunt. n. 29. Error est, juvenem non esse idoneum auditorem Ethices. Quo maturius homo se emendare incipit, eo meliores, & quo tardius, eo deteriores habet progressus.

I.

HActenus omnium hominum naturam & affectus in genere consideravimus, & in omnibus hominibus tres dari passionem vitiosas dominantes, amorem rationalem minori virtuti prædictum veluti captivantes, ostendimus, jam etiam videbimus, quænam remedia nobis ratio suppeditet ad amorem irrationalem supprimendum. Ac Philosophi quidem in diversas sententias abeunt, in hac quæstione: *An Affectus supprimendi vel plane extirpandi sint?* Hic tamen eorum dissensus magis è quæstione præjudiciali oritur: *An Affectus sint boni, an mali, an indifferentes?* Nemo enim tam irrationalis erit, ut statuatur bonum supprimendum seu extirpandum esse, vel qui prætendat, malum non extirpandum, sed aliquam ejus partem esse retinendam. Sed qui affectus extirpari debere contenderunt, omnes affectus malos esse statuerunt; Et qui affectus omnes moderandos tantum voluerunt, omnes eos existimarunt indifferentes. Cum vero supra (a) ostenderimus, alios affectus bonos, alios

(a) Cap. 6. n. 8.

alios vero malos esse, inde necessario sequitur. (b) *motum malorum affectuum plane extirpari, motum vero bonorum magis magisque crescere oportere*, non quidem in extraordinario eorum sensu, sed in contrario motu ad bonum. Porro cum homo tres malos affectus, & unum bonum in se contineat, sua sponte sequitur, quod homo secundum regulas prudentiæ totis viribus eo eniti debeat, ut *tres malos affectus supprimat, vel extirpet, amorem vero rationalem elevet.*

2. Et licet supresso amore irrationali, futurum est, ut amor rationalis sua sponte emergat, dum a tribus illis affectibus vitiosis, ut supra dictum, vinctus quasi ac captivus tenetur; Unusquisque tamen convincitur interna pugna & cogitationibus se mutuo accusantibus, quia mali affectus cum bonis certant, *amorem irrationalem æque per elevationem amoris rationalis supprimi, quam amorem rationalem per suppressionem amoris irrationalis elevari posse*, ac proinde tam de amore irrationali extirpando, quam de amore rationali elevando cogitandum esse.

3. Ac ab extirpando quidem amore irrationali incipiendum est. Si Medico ægrotus periculoso morbo laborans offertur, potius de abigendo per utilia remedia morbo cogitat, quam, de confirmanda valetudine per bonam salubremque diætam. Et ægrotum nactus tribus morbis simul decumbentem, studiose

C c

fo-

(b) conf. d. c. 6. n. 11. & 12.

solicitus est, quemadmodum morbum illum, qui altissimas radices egit, tanquam ægroto *periculosissimum*, tollat vel extinguat, reliquos vero, qui nondum tam firmiter inhærent, interim impediatur, ne latius grassentur. Voluptas, ambitio & avaritia singulæ homini æque sunt periculosæ, quia singulæ amorem rationalem æque oppugnant. Proinde necesse erit, ut in remedio adversus tres illos affectus in primis sanatio passionis dominantis addentur; præsertim cum hæc alioqui, quamdiu cum duabus reliquis concurrit, illas ordinarie sub se deprimere soleat. Jam affectu dominante suppresso deinceps proxime sequens, & tandem tertius & infimus eradicandus est.

4. Hoc etsi rationi maxime consentaneum sit, eo melius tamen & clarius nobis imprimamus, quo magis *quilibet homo cupiditatibus suis seductus* adversus id impingere solet, & quo magis *vulgaris Philosophia* has seductiones interdum auctoritate sua confirmavit. Nam cum quilibet homo nævos suos apud se deprehendat, & ratio ipsi dictitet, ut hos nævos tollat, ideo amor sui erga passionem ejus dominantem eum decipit, ut in emendatione sui fere negligat passionem dominantem aggredi, sed *affectum* alloqui in tribus illis *infimum* adoriatur, sive quod homines præ nimio stulto amore erga passionem suam dominantem, eam bonam, certe non tam malam existimant quam infimam, sive quod etiamsi malitiam affectus dominantis agnoscant

scant, tamen stultum esse arbitrantur, de ejus suppressione cogitare, cum hæc passio sit ipsa eorum natura, *naturam vero mutare sit impossibile.*

5. Observare enim quotidie licet, complures homines *tantum erga infimas passiones suas odium gerere*, ut eas etiam in aliis maxime reprehendere sciant. Præsertim si illæ his in summo gradu inhæreant. Ita libidinosi, seu stylo mundi politico amantissimi homines ambiciosos ab amore abhorrentes, & hi illos vicissim, item voluptuosos, avaros avari voluptuosos bibaces mulierosos, & hi illos culpabunt. E contrario videbimus, nisi forte ex causis specialibus odii cujusdam aliter agamus, quod communiter vitia affectus nostri dominantis etiam in aliis, si illi nobis indifferentes, etsi enormiter magis, quam in nobis ipsis prorumperint, quodammodo excusare studeamus. Sic prædicti libidinosi super scortatores & adulteros; avari, voluptuosam simul misericordiam habentes, super fures & falsos monetarios non admodum justos judices sese exhibent. Inde etiam fit, si *ambiciosus voluptatem* infectans monetur, ut *iram & superbiam* suam coerceat, ut idem respondeat sibi hoc esse *impossibile.* Ego vero, inquit, nescio è gula, crapula & scortatione ullam delectationem capere. Patet enim hoc esse vitam bestialem & immundam. Deo sit gratia, qui inde à juventute hunc animum mihi largitus est, ut ab hujusmodi peccatis abstinerem, & eorum tentationes feliciter superaverim. Libenter etiam

Iram vellem intermittere, & doleo me irasci; Potestis etiam cogitare, me parum ira delectari, quoniam illa corpori meo tantum incommodi affert. Coercere tamen illam non possum, cum video tantum iniquitatis. Ecquis non irascatur, famulis suis vel aliis homuncionibus tum rustice & contumeliose sibi insultantibus? Ego vero non irascerer homini de fece plebis, huic inutili terræ ponderi, priorum locum præ me occupanti? Officiū ira est, quam habeo: Non curo præcedamne an sequar sed in successorum meorum præjudicium nihil remittere possum &c. *Voluptuosus* idem facit, *superbiam* & *iram* culpans, cum *voluptas* eius ipsi objicitur. O stultos, inquit, & insanos homines, qui vanum oculi nutum, ventum gloriolæ, aliorum genuflexionem tantam molestia & labore mercantur, & velut mancipia se tractare patiuntur, qui irascuntur aliis vultum morosum ipsis præbentibus, vel eos obtrectantibus. Hoc enim nihil neque eorum sanitati, neque facultatibus decedit. Sed voluptas longe dulcissimum peccatum est. Vini color omnibus arridet, est præclarum Dei donum, quis eo non delectetur? Amor mutus diversi sexus hominum naturæ implantatus est, quis hunc mutare valet? Si voluptas pretiosissimis vestibus meis vel gemmis inhæreret, tum eam excinderem vel evellerem. Jam vero ipsi carni & sanguini meo insidet. *Avari* eadem ratio est, is abunde habet, quod

voluptati & ambitioni objiciat, & quibus *flagrantem cupiditatem* suam exculet, eamque pro natura sua venditet, ideoque ejus emendationem tanquam non necessariam vel impossibilem, intermittat.

6. Ita vero *omnis emendatio*, i. e. vitatio vitiorum, & virtutis studium *frustranea* sunt. Homo enim tunc perpetuo agit secundum vitiosum affectum suum dominantem, nihilque agit, nisi ut occasionem vitet, qua affectus vitiosus alias inferior irritari queat, vel ut occasione ad hujusmodi vitia ipsi oblata, mature ab illis erumpat, vel illa per passionem suam dominantem oppugnet, quo ipso *passio dominans insigniter alitur*, adeoque homo miseriæ suæ magis magisque immergitur, dum vitium non supprimit nec amorem rationalem extollit, cum passio dominans eum æque ut antea opprimat.

7. Ac *Passio* quidem *dominans* utique *ad naturam* hominis pertinet, quoniam ex essentia spiritus & sanguinis ejus, item ex structura corporis ejus consistit. Sed considerandum etiam homini est, quod *inde à juventute* cunctis actionibus suis *hanc passionem suam quotidie confirmaverit*, adeoque *consuetudini* tantum, si non plus, quantum ejus *nature*, debeatur, & proinde *omissione* actionum consuetarum, & *assuefactione* diversarum & præteritis plane contrariarum actionum, hanc passionem dominantem prorsus extinguere, certe insigniter supprimere queat.

8. Cum ergo passio dominans, partim uti jam diximus sub nomine naturæ vel boni coram nobis se abscondere soleat, partim, si cum sequenti vel reliquis duabus insigniter permixta est, in aliis etiam hominibus, ne dicam in nobis ipsis, difficulter cognosci possit; ante omnia homini, qui ab amore irrationali se liberare cupit, *elaborandum est, ut hanc passionem dominantem in seipso bene accurateque inquirat*, ne ipsi elabatur, quisque enim apud seipsum deprehendet, *facillimum* quidem esse, *aliorum* passionem dominantes cognoscere, præsertim cum illæ reliquis affectibus valde superiores sunt, contra vero *difficillimum, propriam*, passionem dominantem cognoscere. Quotidie enim cernimus, strenuos belluones, item ambitiosos ac avaros de aliis sui similibus prudenter quidem judicare posse, quemadmodum illi ab affectibus suis in propriam & aliorum perniciem regantur; sed quando de ipsis agitur, fere cæci sunt, quia sæpe idem agentes alios judicant.

9. Et quoniam hæc *Occoecatio* per Affectum dominantem generi humano, etiam in hoc casu, ubi is alioqui coram oculis aliorum detectus est, accidere solet, facile cogitari potest, affectu dominante cum sequenti & tertio *valide permixto*, quod coram nobis magis sese occultare & nos occoecare studebit. Nam cum tam idoneus sit, ut eorum oculis multorum hominum, quotidie nos observantium, artibus suis & mixtura cum reliquis duobus

af-

affectibus sese occultare possit, ut admodum difficile sit, eum investigare, uti supra (c) annotavimus, quando magis *coram nobis ipsis* sese occultabit? *Cordis* enim cognoscendi longe alia ratio est, cognoscendarum *cogitationem nostrarum in cerebro*. Has enim melius omnino novimus quam alii homines, vel aliorum cogitationes, & hoc intuitu Principium Cartesii, Cogito, ergo sum, si non pro primo principio, seu pro primo cognito, tamen procertissimo cognito haberi potest. Sed inclinationes cordis nostri tancius quam alii cognoscimus, nec tam difficile est, etsi difficillimum sit, aliorum affectus intelligere, quam proprius, eorumque qualitates, & illud: Cogito taliter, ergo sum talis, difficillimum est axioma seu conclusio, ad quod per discendum totum vitæ nostræ tempus non sufficit.

10. Et uti in primis *sincera seriaque intentio requiritur*, ut nosipsum cognoscamus nec quicquam coram nobis calemus; ita postmodum accurata attentione opus est ad fraudes cordis nostri inquirendas, & ad passionem dominantem e latibulo & sub larva virtutis apparentis protrahendam. Ita vero proderit, ut quæ *supra toto capite duodecimo, item in novem prioribus §§. is capitis decimitertii* de cognitione aliorum hominum, & de distinctis distinctarum mixturarum qualitatibus, late tradidimus, bene prius & perspicue intellecta,

ad nosipfos applicemus, in eisque tanquam in speculo nos contemplemur.

II. Ac si omnino hac contemplatione affectus dominantes nondum satis perspicue certeque perspici queant, non erit inutile, adhuc alia *compendia* adhibere. In conjugio oportebat esse exquisitissimam imaginem, & clarissimum exemplum amoris rationalis: Nihilominus illud fere in universum imaginem præbet *trium vitiorum primariorum*. Fere enim, quod dolendum est, matrimonia vel ob extinguendam *libidinem*, vel dignitatis & *promotionis* causa, vel *pecunia* respectu ineuntur, & propterea iis *uti quoque possumus loco examinis*, ad animum nostrum, explorandum. Expendat ergo aliquis e. c. ac seipsum examinet, quid agere vellet, si matrimonio sese applicaturus esset, & optio ipsi daretur unam ex tribus foeminis eligendi, quarum prima *formosissima* simul vero pauperima & status abjectissimi foret; secunda *nobilitate & dignitate* emineret, nec formosa tamen; minimeque dives *tertia opulentissima*, maxime tamen deformis & de infimo statu esset. Posito igitur, ut harum trium una necessario ipsi ducenda esset, & duarum tantum horarum deliberandi spatium ei concederetur; Utatur isto spatio, & de re ista accurate & mature deliberet, si hic eidem casus offeratur, quam ex tribus hisce electurus esset. Et capta demum resolutione facile videbit, an voluptuosa pulcritudo,
an

an ambitiosa nobilitas, an vero avaritia apud se prædominet.

12. Cautio tamen hîc adhibenda est, primum ut in *formantis exemplis* circa omnes tres illas personas debita proportio observetur, nimirum cum prima valde dives, altera valde nobilis, tertia valde formosa esse dicitur, ut pulcritudo, nobilitas & divitiæ in æquali proportionem sive perfectione repræsententur, item, ut similiter circa defectum reliquorum bonorum æquabilis servetur proportio, & ut e. g. una sit æque deformis, ac altera ignobilis est, & tertia egena. Nam si hoc non attendatur, e. c. voluptuosus facile se decipiet, nec existimabit voluptatem apud se esse affectum dominantem quia nobilem vel divitem in uxorem elegit, cum in his defectum pulcritudinis sibi impressit, qui tamen pro deformitate non admodum haberi potest; sed pro tali forma, quæ si non ad pulcritudinem, tamen ad elegantiam referri meretur, quod discrimen Galli in lingua sua accuratius exprimere norunt, dum distinguunt entre une fille belle & joliè.

13. Cum vero ut *hæc proportio debite observetur*, ingeniosum & operosum sit, & facile hic hallucinari queamus; necesse est ut homo sibi plura ejusmodi exempla proponat, & e. c. sese exploret, quid facturum esset, si vel *formosam* mulierem, quam amaret abdicare, vel *gratia*

Principis excidere, vel opulentam hereditatem, quam expectaret, amittere cogeretur, quodnam ex tribus hisce damnis maxime æquo animo laturus esset. Possumus etiam ex bonis illis quæ iam possidemus, ex singulis tribus classibus aliqua quæ impense amamus, nobis proponere, & cor nostrum explorare, ex cuius rei detrimento maximum dolorem & repugnantiam sensuri simus. Quod si hoc facto animadvertimus, in pluribus his exemplis decisionem non semper in eundem affectum cadere hoc nobis signum erit, nos in formandis his exemplis non semper debitam proportionem observasse, vel alio modo iudicium præcipitasse. Sin vero decisio semper in eundem affectum cadat, facilius spem concipere poterimus, nos affectum dominantem invenisse.

14. Negare tamen non possum, *plerumque in repræsentatione huiusmodi exemplorum, affectum dominantem, ideo maxime, quia id eâ facimus intentione, ut eundem detegamus, sed corde tamen ei adhæremus, vel nos seducturum esse, ut in proponendis exemplis modo requisitam proportionem non accurate observemus, vel saltem, ut in ipsa decisione, quia res tantum conficta est, eam ita non decidamus, sicut facturi essemus, si ea nos re ipsa attingeret, vel si hæc exempla nobis proponerentur, cum cognitionem nostri non intenderemus. Quapropter postremo loco reliquum est, ut affectum nostrum dominantem*
eo

eo tempore investigemus, cum is parum cautus est, nec putat, nos eum observare, id vero sequenti modo fieri potest.

15. *Quilibet homo gaudet adesse rei quam impense amat.* Voluptuosus compotatoribus, vel amasiæ suæ, ambitiosus aulae, avarus loculo suo. Ac etsi vel maxime corpore hisce rebus præsens non adsit, ad est tamen cogitationibus, quæ tam firmiter rei amatae infixæ sunt ut anima nostra in eam quasi transformetur, & sicut vir quidam pius & eruditus inter alia exempli loco allegat, anima Algebraistæ in characteres sequentes $x + a - b$. convertantur. Deinde nemo est, qui si non sæpius, interdum tamen, *animi causa speculationibus propriis se mirifice oblectet*, & sic dictas arces Hispanicas seu palatia in aëre ædificet, vanisque his conceptibus five ideis multum pretiosi temporis consumat. Hæc cupido, quam absque ullo laboris vel pecuniæ impendio explere possumus, firmissime nobis inhæret, ut facillime in eam prolabamur, & instar hominis aliis cogitationibus occupati aliud agentis, in necessariis etiam meditationibus nostris, per errorem eo abripiamur. Proinde si quis passionem suam dominantem cognoscere velit, is tantum consideret, ad quam classem objecta illa pertineant, quæ eum ad vanas illas ideas seducunt, an in illis *voluptas*, an vero *ambitio* an *avaritiæ*, an duo affectus mixti denique omnes tres affectus simul potiores sibi partes vendicent,

16. Deinde ubi passionem suam dominantem *invenit*, boni ordinis ratio postulat, ut priusquam eam adoriatur, seipsum in tuto collocet, ad *profliganda præjudicia*, quibus seductus est ad affectum suum dominantem alendum, quemadmodum ægrotus circa cibum & potum cautionem adhibet, ne morbus inde augeatur. Proinde bene expendet ea quæ in parte priori Ethices de natura veri boni & mali, (d) item in posteriori parte de duobus præjudiciis voluntatis (e) dicta sunt, & actiones suas examinabit, quemadmodum hætenus per *præjudicia Imitationis & Impatientie* se quotidie passus fuerit seduci, ut stolide ageret, & ad vitandam ulteriorem continuationem, utiles quasdam meditationes serio & frequenter adhibeat.

17. Præjudicium *Imitationis* plerosque homines incitat, ut vitiis suis profundius sese immergant, quia vident, hos quos amant, & a quorum autoritate pendent, pravam eorum inclinationem hoc ipso alere, quod communis est opinio, *virtutem esse amaram, ignominiosam & infructuosam, ex adverso in affluentia opum, dignitatum & usu voluptatis veram delectationem contineri.* Ergo homini affectus suos suppressere cupienti ex doctrina hætenus abunde demonstrata quotidie considerandum est, veram *virtutem* nihil aliud esse quam amorem, nihil esse *jucundius* quam amorem omnium hominum, cum ejus

na-

(d) cap. 1. (e) cap. 1. n. 41. seq.

natura in perpetua pace interna & tranquillitate consistat, in cujus perceptione externa inquietudo parum molestiae nobis creare valet, & virtutis amaritudinem nudam esse imaginationem, ex stulto amore & consuetudine vitiorum progeneratum; Considerandum ipsi est, praeter *virtutem* nullum dari posse verum *bonoris* fundamentum, ejusque contemptum eorumque qui virtutem sectantur, a solis flagitiosis & vitiosis & omnibus dependere, qui si virtuosos magnificerent, molestiam potius quam honorem illis exhiberent, quantumvis coram mundo autoritate, potentia, opibusque quam maxime abundarent; *Virtutem* esse rem omnium *utilissimam*, quia nos docet paucissimis rebus esse contentos, aptosque reddit ad alios honeste inserviendum.

18. Porro sibi bene & quotidie imprimat, quod ex definitione voluptatis, ambitionis & avaritiae necessario sequatur, *impossibile esse, ut voluptuosus, ambitiosus ac avarus ullam veram delectationem sentiat*, sed hominem his vitiis deditum cupiditatibus suis delectationem suam quotidie perdere, dum per easdem diversa ratione se inidoneum reddit ad corporis sui *santitatem* conservandam, ad vere *bonam famam* acquirendam, & ad libertatem tranquillitatis animi obtinendam, sed eum fieri mancipium affectuum suorum, misere eum hinc inde rapiendum, abominationem omnium virtuosorum, & hominem miserum & valetudinarium, imo ipsum

ipsum in statu fruitionis voluptatis suæ, honoris & divitiarum, plenum esse miseriæ, inquietudinis & molestiæ, etsi hanc miseriam suam præ stulto amore erga cupiditates suas ipse non sentiat, imo pro medio habeat majore voluptate fruendi stolido hoc principio nixus: Variationem veram delectationem parere.

19. Præjudicium *Impatientiæ* similiter homini magno impedimento est in emendatione sua. Is in corrupto statu suo assuefactus est, ut nihil jucundum putet, nisi quod valde sit sensibile. Ipsa quoque hæc impatientia eum se emendaturum seducet. Sive enim emendationem suam *simul & semel*, & *unius diei spatio* instituet, sive *remissior* fiet, tædiumque sentiet, si non illico sensibilem & insignem in se emendationem deprehendet. Utrumque irrationaliter fit, ergo hanc a ratione aberrationem quotidie bene expendat. Ægrotus qui morbum per aliquot annos gradatim contraxit, non potest eum uno die depellere, & quanto gravius decumbit, eo cautius morbum tractare debet. Omne bonum, sicut initio ostendimus in lento motu fundatur. In vitiis non uno die habitus acquiritur, sed hoc fit per diversos gradus, id magis adhuc contingit in virtute. Homo miseriam suam agnoscens, qui uno impetu sibi proponit omnem voluptatem, ambitionem & avaritiam abdicare, qui hac intentione se parietibus includit, vel in sylvam se recipit, similis est ægroto periculose decumben-

bendi, qui morbum agnoscens & convalescere cupiens statim è lecto profilit, vestimenta induit, & ad consuetum laborem se accingit. Nimirum utriusque conditio hoc ipso redditur deterior. Sat cito, si sat bene. Repentina & naturalibus mediis procurata mutatio morum est hypocrisis & simulatio, qualis est puerorum, qui ut fletum supprimant, risum violenter affectant. Non intermittendum ideo est bonum, quia in principio cum difficultate & labore est conjunctum. Difficilia non statim sunt impossibilia. Et si progrediendo in rebus difficilibus nihil aliud lucramur, tamen nos in patientia exercemus, & ejus aliquid consequimur. Patientia vero est præcipua virtus amoris rationalis, & fortasse nihil aliud quam ipsa animi tranquillitas. &c.

20. Deinde rationale est, ut homo *passionem* suam *dominantem* ipse *adoriatur*, & scintillam amoris sui rationalis *accendere* allaboret, sicut homo prudens ægrotus talibus utitur medicamentis, quæ morbum infringunt, & naturam confortant. Atque hoc est, quod veteres Philosophi, Stoici præsertim, regulas vitæ virtuosæ duobus verbis incluserunt: *Sustine* & *abstine*. Vitium passionis dominantis *debilitatur*, cum ambobus præjudiciis voluntatis quotidie illud nutrientibus, *alimentum subducitur*. Nutrimentum præjudicii *Imitationis* sunt *mala Exempla*, nutrimentum vero præjudicii *Impatientia* est *Occasio*, sive ejus
jus

jus rei præsentia quæ cupiditatem irritat. Inde nata sunt proverbia: Mala exempla corrumpunt bonas mores: item, Occasio facit faures. Ergo se successive *confortio* hominum pari vitio deditorum, & quibuscum hætenus conversatus est, subducet, eosque vitabit. Simul etiam pro diversitate passionis dominantis a *cibo potuque delicato*, *sexu fæmineo*, a *laude humana*. & a *negotiis*, ubi honoris aut pecuniæ lucranda locus amplissimus est, abstinebit.

21. *Amor rationalis* per media opposita elevandus est, *Bona Exempla* ad bonos mores incitamenta sunt, & *Exercitatio* facit magistrum. Rationale ergo est, ut homo sese emendaturus *eorum hominum conversationem* quærat, qui vitio, quod in eum dominatur, non sunt dediti, item ut *occasionem* quærat aliquid tractandi quo *laborem* successive assuescat, homines per amorem, absque magni honoris ac imperii arrogatione, sibi devinciat, & *pauperibus atque egenis*, qui ipsi hoc rependere nequeunt, inserviat.

22. Uti autem ægrotus sumpto medicamento non semper in lectulo decumbit, sed successive tentat, an e lecto surgere, auram frigitam perferre, & consuetum sanorum hominum laborem perficere, queat: Uti tyro in arte pugillatoria non semper præcepta artis accipit, sed interdum tentat, an præcepta illa ad defensionem suam usurpare possit: Ita necesse est ut homo affectus suos suppres-

rus

rus incipiat *experimentum facere, an in supprimendis affectibus progressus fecerit, nec ne, & quatenus idoneus sit ad defensionem suam contra irritamenta pravorum exemplorum & similium rerum quæ cum affectu eius aliquam conformitatem habent*; Hic tamen inprimis interiora suâ accurate examinare debet, ne ipse se præmaturo egressu atque audacia periculo exponat. Sicut ægrotus se examinat, an tanta utatur interna valetudine, ut confidat se e lecto surgere posse, & tyro in arte pugillatoria stulte ageret, si post octiduanum usum præceptorum contra (quod aiunt) pugnare, & cum robustissimo in palæstra colluctari velit. Ita homo sese emendaturus accurate se examinare debet, an vitatio pravæ conversationis & rerum ante hac jucundarum sibi adhuc sit difficilis, an vero earum defectum facile ferat; An sibi praxis eorum, quæ affectui eius dominantia sunt contraria, molesta sit, & conversationem cum virtuosis abhorreat; An vero apud se incipiat inclinationem aliquam ad hæc sentire.

23. Iam occasionem nactus vires suas examinandi, quousque in malo decreverit, in bono vero progressus sit, completa actione & missa conversatione bene accurateque se examinabit, quis eius tentaminis fuerit eventus, an superior, vel inferior fuerit? An contra irritamenta exemplorum, & rerum affectui eius jucundarum bene se defenderit, an vero

ea ipsi prævaluerint. An cor eius gradum illum tranquillitatis ante hanc occasionem perceptum adhuc possideat, an vero in novam inquietudinem rursus detrusum sit? Atque hic exemplum & præcepta Philosophorum quorundam sequatur, & quotidie antequam cubitum eat vel obdormiscat, acta totius diei hoc modo recolat.

24. Ergo si deprehendit *quod strenue se defenderit, & tentationem feliciter superaverit*, hæc defensio ipsi vel *facilis* fuit, vel *laboriosa*. In *priori casu*, ideo non statim desinet cupiditatem suam per regulas supra traditas porro coërcere, & amorem rationalem confirmare sed potius in hoc labore perget, & deinceps fortiora irritamenta aggredi tentabit, sicut is qui contra pugnare incipit, & bene se gerit, non statim desistit præcepta ulterius sumere, sed in his porro continuat, simul autem in sic dicta pugna contraria sese exercet, & interdum successive cum fortioribus colluctatur. Sin defensio ipsi fuit *operosa*, adhuc magis opus habebit irritationes affectus sui vitare, & praxin operationem virtuosarum affectui eius contrariarum usurpare, vel tentare, num cum rebus affectus eius minus irritantibus res ipsi melius succedat: Sicut forte homo cui operosum fuit, contra eum cum quo prima vice colluctatus est, se defendere, diligentius discendis præceptis incumbit, & cum alio quodam debiliori colluctatur,
vel

vel sicut ægrotus, qui in auram frigidam recenter se recepit, eiusque mutationis successum minus felicem expertus est, lectulo rursus se parum affigit, vel pharmacorum usum continuat, & aliquando tentat, quali fruatur valetudine, si extra lectum in conclavi occluso versetur.

25. Sin autem deprehendit, quod in hoc tentamine succubuerit, & a prava conversatione, vel re affectui eius grata abreptus fuerit, in eoque negotio diu, certe diutius, quam alias consueverat restiterit, idem ipsi est observandum, quod jam jam de eo diximus, qui operose tentationem superavit. Quod si vero facile victus fuit ita ut nullas fere apud se vires invenerit, resistendi, bene seipsum observare debet, ut huiusmodi occasionem adhuc aliquantisper vitet & se potius in præceptis a nobis ipsi traditis exerceat. Ubi ægrotus, præmature egressus & pene recidiuam passus; eo cautius domi sese continet, & medicina sibi præscripta majore cum attentione utitur. vel sicut scholaris, qui in prima colluctatione nil præter verbera reportavit, seriam colluctationem per mensem forte prorsus inrermittit, & præceptis artis addiscendis diligentius occupatur. Sin autem sentit, optime se potuisse resistere, si cautius modo res suas gessisset, vel quod non tam irritatione conversationis vel rei jucundæ, quam per propriam imprudentiam atque præcipitantiam vel impatientiam succubuerit,

deprehendet, vitium in eo hærere, quod nondum debito studio meditationibus supra 17. 18. & 19. §§. ipsi quasi diætæ loco traditis operam dederit, ac inde impofterum in iisdem se diligentius exercebit.

26. Iam non erit difficile regulas hæc generales ad *singulas passiones dominantes in specie applicare*. Et uti hoc uniuscujusque ulteriori deductioni, prout se ipse comparatum apprehendit, merito relinquitur, ita brevem tantum huius rei qualemcunque manuductionem præbebimus. *Voluptuoso* opus est ut 1. ingentem illam vanitatem delectationis e cibo & potu, vel ex conversatione cum sexu foemineo hilarique sodalitia genitæ, expendat, quodque multa hic magis in stulta imaginatione, propriisque cogitationibus, quam in re ipsa consistant. 2. Bene considerabit, quod secundum regulas fundamentales doctrinæ moralis in vita sobria & casta delectatio longe verior & major, minus quidem illa sensibilis, sed multo durabilior consistat. 3. Debite inquiret, quantis vita intemperata ac voluptuosa molestiis sit obnoxia, in ipsa etiam perceptione ac fruitione voluptatis. 4. Porro mature cogitabit, quanto majores molestiæ & infinita mala vitam voluptuosam, tanquam fructus, sequantur. 5. Deinde sibi proponat, se vitare velle non tantum confortium hominum voluptuosorum ac vinolentorum, mulierumque libidinosarum atque im-

pu-

pudicarum, sed etiam convivia honestasque compotationes, item omnem cibum ac potum delicatum, nec minus conversationem cum honestis etiam mulieribus, præsertim elegantibus ac formosis. 6. Conversationem potius cum viris castis & temperantibus studiose quærat: Exerceat se in modico vel nullo usu cibi & potus delicati, in vitanda desidia, in assuefaciendo tam corpore quam animo paullatim ad moderatum laborem, donec confidat se irritationi voluptuosæ conversationis, vel cibi delicati & formosarum mulierum posse resistere.

27. Si *Ambitio* est passio dominans, homini
1. bene considerata est vanitas gloriæ à mundo sic appellatæ, & quam parum ea contineat realitatis veræque delectationis. 2. Expendet, quod in statu medio vel infimo plus detur libertatis, & minus inquietudinis, & quod homo in quocunque statu satis habeat occasionis virtutem suam erga alios exercendi, in quo fundamentum veræ gloriæ continetur. 3. Quod in vita ambitiosa nihil sit nisi realis molestia & extrema inquietudo, & quo major est honor, eo major etiam fiat molestia, ita ut e. g. maximus in aula honor cum summa, nec servituti ab simili miseria conjunctus sit. 4. Denique ambitioso plus molestiæ imo extremam contumeliam, tanquam fructus ambitionis suæ expectandam esse. 5. Non tantum conversationem ambitiosorum, verum etiam magnas ac

gloriosas actiones vitabit, atque occasione ad easdem v. g. vitæ aulicæ se magis magisque subducet. 6. Amicos quæret, honori externo non adhærentes, sed humanos ac patientes, & se exercebit, ut potius sibi æqualibus vel inferioribus, & à quibus ipsi promotio vel gloria nulla expectanda est, quam honoratis ac potentibus inserviat, &c.

28. *Avarus* denique considerabit 1. Quam vana ac misera delectatio in possessione opum & facultatum multarum contineatur: Et quod homo paucissimis opibus indigeat, ad vitam jucunde transfigendam, item quod voluptas ex pecunia ipsa pendens, valde irrationalis sit. 2. In statu, ubi parum pecuniæ possideatur, longe plus esse delectationis, & minus curarum ac sollicitudinis. 3. Vitam eorum, qui ditescere cupiunt, curarum, laboris ac sollicitudinis plenam esse. 4. Denique avaritiam adhuc majorem inquietudinem, & servitutem, imo opprobrium ac contumeliam sequi. 5. Conversationem avarorum & negotia ex quibus magnum lucrum est expectandum, vitabit. 6. Liberalium potius nec obnoxiorum hominum consortium exquiret, eaque negotia tractabit, quibus parum mercedis tribuitur, & se in liberalitate exercebit, & ut ejusmodi præstet officia, ex quibus compensatio nulla ipsi est expectanda.

29. Videbuntur quidem *paucæ hæ regulæ multis fortasse nimis viles ac simplices.* Ac ipse
fa-

fateri cogor, si considero quid alii cum veteres tum recentiores Philosophi de emendatione affectuum scripserunt, hunc laborem meum cum illorum labore collatum, nimis mihi simplicem videri. Sed hoc ipso id *præstat*: *nam omnis veritas naturaliter est simplex*, & quò magis aliquid est operosum & intricatum, eò ut plurimum illud est deterius. Præstans Mithridatum in vili theca utilius est dulcissima confectione aromatica in vase ornatisimo & versicoloribus ac affabre efformatis chartis obducto recondita. Si quis *sincere* sibi emendationem suam *proposuit*, paucula hæc ipsi sufficient, & dubium non est, quin omnia, quæ alii ex sana ratione attulerunt, & paucas has regulas reducere queat. Sin hoc *propositum* non habet, doctrinæ prolixissimæ ac pulcherrimis exemplis sententiisque exornatæ *parum aut nihil* ipsi proderunt. Nam *propositum* sese emendandi, atque *attentionem* in veritate indaganda nec ego nec alius quisquam ei dare possumus, sed ut hæc ipse afferat, necessum est.

30. Hoc tamen *propositum*, & hæc *attentio* nulli *ætat*i alligata sunt. Commiseratione dignum est dictum Aristotelis: *Adolefcentem non esse idoneum auditorem Ethices*; Ubi ejus sectatores adolescentibus communiter sub initium collegiorum hoc inculcant; tamen hi tanta constantia ac æstimatione collegia eorum frequentant, adeo ut nesciam docentiumne an discipulorum major sit stultitia. Si juvenes sunt

cerei & facile ad vitia seducendi, cerei etiam sunt, qui ad virtutem instituantur. Tametsi sint inconstantes, non sunt tamen obdurati, & pravæ eorum cupiditates nondum tam firmas radices egerunt. Si *etas virilis* per se aliquid ad vitam virtuosam conferret, *Ethica nec ab adolescentibus* discenda esset, cum secundum mentem eorum ad eam essent inidonei, *nec a viris*, cum ipsa eorum ætas bonos mores eos doceret, dummodo prius in juventute, ut loquuntur, recte defuerint. Sed si homo in *juventute non sit moratus* multo difficilius id fiet in *senectute*. Quanto citius aliquis initium facit stultitiam suam considerandi, & boni assuescendi, tanto citius atque facilius negotium hoc procedet. *Puer sexennis vel septennis bene educatus* hos qui in vitiis consenuerunt pudefacere potest: In *juventute*, vel in *senectute juvenum* maturanda est seria de emendatione sui cogitatio. Quicunque ante *trigesimum* annum affectus suos non supprimit, deinceps difficillime aliquid fructuosi efficiet. Et quicunque id ante annum *quadagesimum* non præstat, in eo fere omnis spes rationalis perdita est.

CAPUT XV.

DE

INSUFFICIENTIA ARTIS RATIONALIS, AFFECTUS SUPPRIMENDI, ET QUOVUSQUE EA USUM ALIQVEM PRÆSTET.

SUMMARIUM.

Lutheri sententia de Impotentia liberi arbitrii. n. 1. Num hic **Lutherus** a reliquis Reformatoribus valde discrepet? n. 2. In Evangelicis etiam Academicis hodie doctrina de viribus liberi arbitrii in doctrina morali corrupta est. n. 3. Id quod partim ex excerptis doctrinæ **Cartesii** è libro ejus de passionibus animi, n. 4. partim ex communibus doctrinis Philosophiæ Aristotelicæ illustratur. Insufficiencia distinctionis inter virtutes Philosophicas & spirituales. n. 5. Potentia naturalis insufficiens est ad summum hominis bonum. Nec prætermittendæ sunt tamen homini prorsus regulæ capitis præcedentis n. 6. Difficile homini est, imo fere impossibile seipsum cognoscere, & passionem suam dominantem investigare, quia propositum requisitum, debitamque attentionem ipse sibi dare non potest, & concupiscentia dominans intellectum eius occæcat. n. 7. Difficultas, regulas contra præjudicia Imitationis & Præcipitantia, ad seipsum & ad passionem suam dominantem applicandi. n. 8. Difficultas, regula de eligenda virtuosorum hominum conversatione recte utendi. n. 9. Item altera regula de praxi actionum virtuosarum. n. 10. Homo occasionem, qua passio ejus dominans irritatur, pro lubitu vitare nequit, nec in externis exercitationibus longius progredi potest, quam ut

passionem dominantem suscitatione affectus proximi supprimat, n. 11. Et ita nil amplius ageret, quæ ut ex uno vitio in alterum prolaberetur, vel hypocrisin & virtutem fucatam sibi acquireret, n. 12. Etsi ne hoc quidem sperandum esset n. 13. Hac ratione vero homo semper ineptus erit, ad pugnandum cum cupiditatibus suis. Error Cartesii & communis doctrinæ de libertate arbitrii, n. 14. Demonstratio Insufficienciæ regularum Philosophicarum, quantum in specie Voluptatem, n. 15. Ambitionem, n. 16. & Avaritiam concernit, n. 17. Non contemnendæ sunt tamen prorsus hæ regulæ, ac negligendæ, n. 18. Sed iis, quoad possumus, utendum, n. 19. Ut vitetur pestilens opinio, quasi homo omnia mala ex inevitabili necessitate agat, quæ omnes imputationes ac pænæ evertuntur, n. 20. Nemo unquam laudem meretur, etsi boni aliquid agat, contra communem errorem eruditorum in omnibus facultatibus, n. 21. Præcepta Ethices nostræ hominem ad veram Theologiam, per representationem naturalis impotentiae sese emendandi, deducunt, n. 22. In gratiam juniorum traduntur, n. 23. Non tamen infantum, sed adultorum, tam decipientium quam deceptorum scripta sunt, n. 24.

I.

P*Lerique Philosophi, qui Ethicam in Academicis explicare solent, in eo hallucinati sunt, ut omnes quidem multa de virtute garrierint, quodque ea sit persequenda, vitia vero vitanda, docuerint, sed eorum per pauci media ad virtutem consequendam docuerint. Hic tamen nævus mihi non videtur tam periculolus, quam iste, qui circa virtutem ac potestatem media usurpandi fere universaliter committit-*

mittitur. Causa potissima separationis Evangelicorum a Catholicis erat diversa doctrina *de viribus liberi arbitri ad vitam virtuosam consequendam*, Catholicis viribus humanis fere omnia adscribentibus, contra Evangelicis utriusvis religionis gratiæ divinæ & virtuti fidei originem bonorum operum in homine tribuentibus. Notus hîc est Lutheri præclarissimus liber de servo arbitrio contra doctissimum & eloquentissimum Erasmus scriptus. In hoc libro inter alia ita scribit: (a) Interroga experientiam, quam sint imperfuasibiles qui affecti aliqua re hærent, Aut si cedunt, vi vel, maiore alterius rei commodo cedunt, nunquam libere cedunt. Si autem affecti non sunt, sinunt ire & fieri, quæcunque eunt ac fiunt. Et porro (b) si ex omnibus assertoribus liberi arbitrii ostendere poteritis unum, qui tantillum robur animi vel affectus habuerit, ut in nomine & virtute liberi arbitrii unum obulum, contemnere, uno bolo carere, unum verbum, vel signum injuriæ ferre potuerit (nam de contemptu opum, vitæ, famæ nihil dicam), iterum palmam habete, & sub hastam libenter ibimus, Atque idipsum vos, qui tanta buccæ verborum vim liberi arbitrii jactatis, nobis exhibere debetis, aut iterum de lana caprina viderimini statuere, aut, ut ille, in vacuo theatro

a) p. m. 68. Edit. Schmidianæ in 8tav. 1664. T. 2. Wit. Lat. fol. 468. a.

b) p. 82. 83. T. 2. W. Lat. fol. 470. b.

tro ludos spectare. Et iterum: (c) Non satis est dicere, Est vis, est vis, est vis quædam, liberi arbitrii, quid enim dictu facilius? Nec, hoc est virorum eruditissimorum & sanctissimorum, tot seculis approbatorum, sed nominandus est infans (ut ajunt Germanico proverbio) definiendum, quæ sit illa vis, quid faciat, quid patiatur, quid accidat. Exempli causa, crassissime enim dicam, hoc, quæritur, an illa vis, vel orare, vel jejunare, vel laborare, vel corpus fatigare, vel eleemolynam dare, vel aliud hujusmodi debeat vel conetur. Si enim vis est, aliquid operis molietur. Sed hic, estis vani Scriphiis & piscibus magis muti. „

2. Mea hæc est sententia, in hac materia primos Reformatores quibus Deus in Helvetia & in aliis regionibus usus est, eorumque successores qui hodie alteram partem inter Evangelicos constituunt, cum Luthero nostro maximam partem concordare, licet D. Sebastianus Schmidius in observationibus suis dicto Lutheri libro adjectis ex professo, ut ajunt, sibi proposuerit, ostendere, Lutherum ab ipsis dissentire. Ego vero uti Theologis utriusque sectæ decisionem hujus rei inter se relinquo, quatenus hic se conjungere, vel mutuo controvertere velint: ita si a me, tanquam simplici Laico, sententia mea circa quæstionem facti & historica, quid Lutherus statuerit, & quomodo Dominus D. Schmidius secundum regulas Philosophiæ Luther-

theri librum interpretatus sit, posceretur; talem responsionem darem, ita mihi rem videri comparatam, nimirum vel Reformatorum sententiam durius explicari, & dissensum ab illis facile tolli posse, modo secundum charitatem cautio illa in eorum scriptis interpretandis observaretur, ac distinctiones illæ quibus duriora Lutheri loca moderari conantur, ad Reformatorum etiam quorundam phrasas duriusculus applicarentur: Vel in Ecclesia nostra hodie multis in locis hic a Lutheri sententia discessum, esse, ac frustra laborari, anxie conquisitis distinctionibus dissensum istum palliare, & Lutherum in illam partem violenter pertrahere, ita ut Lector neutri parti obnoxius, modo Logicam didicerit, & regulas interpretandi bene calleat, facillime hanc insufficientiam ac torturam comprehendere queat.

3. Ne quis autem existimet, me hoc ipso Reformatorum sectæ præ cæteris velle blandiri, credo liquido demonstrari posse, in *Academiis Evangelicis utriusque Religionis communiter* (& absque consideratione eorum quæ forte unus & alter veritatis amans de utraque parte de hac corruptela jamjam annotavit) *in doctrina morali hujusmodi principia studiosis inculcari*, per quæ in animis eorum *Papatus si non crassus, certe subtilis de sufficientia virium naturalium ad vitam virtuosam consequendam* firmas radices agat, quæ naturalis ac ingeniosa superbia sciolorum deinceps ad nullum alium usum transfert, quam

ut

quam ut se & dogmata sua multis artificiosis explicationibus palliare; contra vero alios hæreseos incusare & condemnare quærat. Inde fit ut longe quidem lateque contra Spinocismum, Stoicismum & Pelagianismum scribant & disputent, & minutissima quæque in aliorum opinionibus exaggerent, trabem vero in proprio oculo non animadvertant.

4 Jam ut quisque clare intelligat, quod doctrinis Academicis nullam faciam injuriam, thesin meam sequenti ratione demonstro : In Academiis *doctrina moralis* tractatur vel methodo *Cartesiana*, vel *Aristotelica*. Vbi Cartesius regnat, ibi liber ejus de passionibus animi in magno pretio habetur, & præcepta secundum ejus ductum instituuntur. Cartesius vero sequentia docet : Primum inquit (d) rationem specialem, quo minus animo possit cito, mutare vel sistere suas Passiones, ac fatetur, posse se cohibere ad superandos parvos motus, sed non posse pari ratione se cohibere ab iis, quos comitatur aliqua fortis commotio, quæ fit in corde, & per consequens etiam in toto sanguine & spiritibus, donec cesset hæc commotio. Addit tamen, id quod voluntas, ad summum facere possit, dum viget hæc commotio, esse non consentire illius effectibus, & cohibere plurimos ex motibus ad quos disponit corpus : Exempli gratia ; si ira efficiat, ut manus erigatur ad percutiendum, volun-

d) De Pass. Part. 1, Artic. 45. & 46.

luntatem ordinario eam continere posse: si,,
 metus incitet crura ad fugam capeſſendam,,
 voluntatem illa ſiſtere poſſe, & ſic de aliis,,
 Alibi (e) ait: Omnes tumultus, qui alium,,
 de veniunt, nullam vim habere nocendi,,
 animæ noſtræ, modo ſatis ſemper habeat,,
 apud ſe unde contenta ſit, ſed potius au-,,
 gere eius lætitiā, eo quod obſervans ſe ab,,
 illis lædi non poſſe, id ei ad ſuam perfectio-,,
 nem cognoscendam inſerviat. Ut autem,,
 anima noſtra ita contenta ſit, nihil aliud de,,
 bere quam virtutem exacte ſectari. Quicun-,,
 que enim ita vixerit, ut conſcientia ſua ex-,,
 probrare ei nequeat ipſum unquam negle-,,
 xiſſe ea facere, quæ meliora eſſe iudicavit,,
 (quod hic vocetur ſectari virtutem) hunc,,
 inde percipere ſatisfactionem, quæ tam po-,,
 tens ſit ad, eum felicem reddendum, ut vio-,,
 lentiores motus Affectuum nunquam ſat ha-,,
 beant virium ad turbandam tranquillitatem,,
 animæ ipſius. Alibi (f) hoc etiam vult de-,,
 monſtrare; Nullam tam imbecillem eſſe ani-,,
 mam, quæ non poſſit cum bene dirigitur ac-,,
 quirere poteſtatem abſolutam in ſuas paſſio-,,
 nes inſtituendas & dirigendas. Et circa fi-,,
 nem Tractatus (g) Cartesius tradit remedi-,,
 um generale contra exceſſum omnium Paſ-,,
 ſionum: Quod ubi ſentitur fortis ſanguinis,,
 com-

e) d. l. Part. 2. artic. 148.

f) part. 1. art. 50.

g) part. 3. art. 211.

commotio, præmoneri & meminisse oportet, omnia quæ se imaginationi offerunt non, alio spectare quam ad animæ deceptionem, eique persuadendum, rationes quæ inserviunt commendando objecto passionis suæ longe firmiores esse, quam revera sint, & e contrario debiliores quæ eidem improbando serviunt. Et cum passio ea demum persuadeat, quorum executio aliquam dilationem patitur, abstinendum à ferendo de illis ex templo iudicio & alio avertendas esse cogitationes, donec tempus & quies plane sedaverint, commotionem quæ est in sanguine. Id vero, semper posse qui solent animum reflectere, super actionibus suis, ut nempe ubi se metu, occupatos sentiunt, contentur avertere cogitationem suam a periculi consideratione, attendendo rationibus, propter quas multò major est securitas & honor in resistantia, quam in fuga: Et è contrario ubi sentiunt vindictæ, cupiditate & Ira se incitari ad incurrendum, præcipitanter in illos à quibus impetuntur, meminerint cogitare, imprudentiam esse sese, perdere, cum salus absque infamia potest obtineri; & ubi impares admodum fuerint vires, præstare honeste canere receptui, aut in deditionem consentire, quam se more bellui, no exponere certæ morti. &c.

5. Circa doctrinam vero *Aristotelicam* notum est, quid in omnibus Ethicis Aristotelicis de libertate contradictionis & contrarietatis humane voluntatis.

luntatis in oppugnandis affectibus doceatur, nimirum, quod per hanc *libertatem* homo a brutis potissimum secernatur: Quod in hac libertate fundetur omnis *Imputatio*, vi cuius homo auctor actionum suarum habeatur, ideoque pro re nata vel laudetur vel vituperetur: Quod in processu actionum humanarum voluntas quasi in throno sedeat, & postquam eum appetitus sensibilis ad malum incitaverit, ratio vero eum a malo abstraxerit, semper ex *libero arbitrio* se ad bonum vel ad malum determinet. Et quæ sunt plura huiusmodi dogmata, quæ si non verbis, certe facto ipso idem dicunt, quod supra ex Cartesio attulimus, per quæ homo recta via, siue id confiteatur siue neget, ad Stoicismum vel ad Pelagianismum seducitur. Novi quod vulgo ad turpitudinem hanc palliandam sub velamine distinctionis inter *virtutes philosophicas & spirituales* latitare querant, ita ut in illis quidem homini liberum arbitrium concedant, in his vero naturalem impotentiam confiteantur. Sed præterquam quod hæc distinctio verbis ex Lutheri libro supra allatis manifeste repugnat, dum Lutherus homini in externis etiam ac philosophicis actionibus liberum arbitrium denegat; facile animadvertemus, bonos hos viros universos in applicatione distinctionis suæ ad exempla sese offerentia adeo dissentire, ac nuditatem suam omnibus ostendere, dum verum discrimen inter actiones *philosophicas*

& *spirituales* sive inter *Naturam* & *Gratiam* (in quo veræ sapientiæ fundamentum consistit) non intelligunt, & quod vel ea quæ pro *virtutibus philosophicis* venditant, etiam per rationem ethnici cujusdam non obnoxii intelligi queant, nil minus esse quam virtutes, dum supra ex (h) Logica ostendimus, nullum plane hominem per naturam suam esse virtuosum, item unicam tantum esse virtutem, & qui non ubique secundum eius regulam vitam instituit, virtuosum dici non posse; ve etiam id quod pro *spiritualibus* virtutibus venditant, ne secundum rationem quidem non obnoxiam, virtutem & rationale quid, sed hypocriticam mixturam ambitionis & avaritiæ, vel ad summum, mixturam ambitionis & voluptatis existimandum esse, id quod ex collatione eorum quæ supra (i) de utraque hac mixtura docuimus, demonstrari potest.

6. Cum autem intentio nostra non sit, refutandis falsis dogmatibus immorari, sed incertitudo doctrinæ tam Cartesianæ quam Aristotelicæ, uniuscujusque qui demonstrationes præceptorum nostrorum hætenus traditorum clare intellexit, oculis sua sponte affulgebit, in præsentī capite sententiam nostram ex iis perspicue ac fundamentaliter tantum deducemus, ac compendiose demonstrabimus, *naturales quidem vires humanas ad affectus coercendos modicas admodum ac debiles & nimis esse insufficientes,*

(h) c. 12, n. 38, seq. (i) c. 12, n. 3, seq. n. 6, seq.

tes, ad hominem ex inquietudine sua eripiendum, eumque ad summum bonum tranquillitatis animi & ad amorem rationem perducendum, nihilominus tamen præcepta rationalia de suppressendis affectibus cap. præced. tradita non plane esse negligenda.

7. Quoad primum, quisque apud se deprehendet, quam facilia ac rationalia præcepta capitis præcedentis ipsi videntur, in corrigendis aliorum nævis & in consilio ipsis impertiendo, *tam dubia ac difficilia eadem ipsi futura in his ad seipsum applicandis.* Quid prodest ægrotto quod sentit se graviter ægotare, quod intelligit, medicinam ad morbum ejus depellendum utilem esse, si medicinam abhorret, vel si morbus ejus adeo invaluit, ut medicinam non retineat, sed ægrotum cogat eam per vomitum ejicere. Adde quod adhuc deterius sit, si medicinam bene cognoscat, sed sibi penitus persuadeat, se non esse ægrotum, sed bona valetudine uti, Medicum vero, qui eum sanare cupiat, esse ægrotum. Fere enim ægroti hi periculosisime decumbere existimantur, qui morbum suum non sentiunt. Iam vero cap. præced. (k) diximus, quod homo, qui affectus suos coercere velit, afferre debeat *propositum*, sese emendandi debitamque *attentionem*, & quod *nemo ei hæc dare possit.* Quis autem dabit ei hanc attentionem & hoc propositum, si alius quis ipsi hæc dare nequit, & quomodo his ita se ha-

(k) n. 10. & 19. in fine.

bentibus sese componet ad Passionem dominantem coërcendam, eamque inquirendam, quod cap. præced. (l) inprimis præsupposuimus? *Ipse* ad hoc plane ineptus est, effectu enim difficillimum erit, ut ipse cognoscat prævum aliquem affectum passionem suam dominantem esse, vel id quod in eum dominium exercet, quantumcunque est, malum esse. Supra (m) enim prolixè ostendimus quod in homine intellectus voluntatem, sed *voluntatis intellectum gubernet*. Ergo cum id quod in voluntate ejus regnat, malum sit, id vero intellectum occupet, ut is illud bonum esse existimet, unde intellectus accipiet vires hanc rem suam dominantem odio habendi, eamque malam existimandi? Unde accipiet attentionem ad eam inquirendam? Non sufficit, quod ex præcedenti capite (n) convincatur, quod per pravam *consuetudinem* naturam suam *deteriorem reddiderit*, si passio ejus dominans, quæ nil aliud est nisi ipsa ejus voluntas, hoc ipso quod in eum dominatur, eum impedit, ut nunquã hoc malum suum *in fundamento tam malum existimet*, quam alii id malum esse judicant. Quicquid amamus, bonum existimamus, etsi affectibus nostris sedatis ejus deformitatem agnoscamus. Hæc enim cognitio mox rursus evanescit, cupiditate per interna vel externa irritamenta iterum dominari incipiente. Nam hîc præteritam cognitionem,

dum

(l) n. 3. 4 & seqq. (m) c. 1. n. 26. seq. (n) n. 7.

dum affectus tumultuatur, stolidam, præsentem vero, quæ a malo affectu dirigitur, prudentem ac sapientem existimari necessum est. Ita vero præcepta illa omnia, quæ superiori capite (o) prolixè *de indaganda passione dominante* tradidimus, frustranea sunt, dum homo raro aut nunquam idoneus erit, ut illa ad praxin transferat, præsertim cum ipsi supra (p) confessi simus, in inquirendo affectu dominante eundem nos facile eludere, dubium itaque est, an regula de consueta oblectatione per proprias speculationes (q) hominem in eius proposito multum juvabit.

8. Jam si tanta se offert difficultas circa nudam cognitionem in Intellectu, in inquirendo affectu dominante, quanta cum difficultate conjunctus erit *ipse ejus affectus aggressus*, & qua ratione homo, qui ab affectibus suis regitur, potens erit, ut ista tentare auset? Quomodo regulas illas, quas *contra Præjudicia Imitationis & Præcipitantiæ tradidimus* (r) adjutam praxin deducet? Nonne semper verebitur, ne iis ulteriorem locum non relinquat, quam quatenus istæ alios tantum homines, non vero seipsum concernunt? Vel licet omnino egregias illas meditationes ad seipsum etiam applieet, tamen id non amplius se facturum nisi quatenus illæ inferiores saltem ejus affectus, non vero dominantem spectant, & quod hic sem-

Ee 3

per

(o) n. 8. & seqq. (p) cap. præced. n. 14. (q) ibid. n. 15

(r) cap. præced. n. 17. & seqq.

per sub latibulo fucatæ cujusdam virtutis sese occultabit?

9. Posito autem, & hoc effici posse, tamen omnia illa tantum sunt præludium quoddam oppugnationis Affectus dominantis, magisque spectant ad intellectum, quam ad voluntatem. Quando vero ad rem ipsam devenitur, & si homo ad ductum præceptorum supra (s) traditorum passioni dominantis *per vitandam pravam conversationem, & alias occasiones alimenta subducere, & per studium bonæ conversationis ac praxin actionum virtuosarum amorem rationalem extollere debet*; Quid hic facturus est? Voluntas per voluntatem oppugnanda est, & si virtuosus fieri volumus, necesse est, ut bona voluntas malam voluntatem oppugnet. Unde autem homo accipiet *bonam voluntatem*, dum adhuc in eo statu versatur, in quo malam voluntatem dominantem bonam esse existimat, & *bona voluntas a mala adhuc captiva tenetur*? Quomodo pravam conversationem ac irritamenta affectus sui dominantis *fugiet*, cum *conversatiōi illi, ac irritamenti istis adhuc corde adhareat*? Supra (t) quidem docuimus, *inferiorem etiam affectum aliquem per objectum tam fortiter posse irritari*, ut quoad hæc irritatio durat, inferiorem affectum valide exuscitet, ut ad eundem actiones nostras instituamus. Verum & hoc suppressioni affectus dominantis parum incommodabit. Vbi enim *homines vir-*
tuti

(s) cap. præced. n. 20, 21. (t) c. 12, n. 19.

tuti deditos inveniemus, qui exiguam istam scintillam amoris rationalis, quæ nobis inest, fortiter inflammabunt, cum supra (u) docuerimus, *nullum in mundo hominem esse vere virtuosum?* Ino ubi virtuosos homines, licet hi in mundo essent, reperiemus, dum eos cognoscere non possumus, quia illis tam dissimiles sumus? In hoc statu eos pro *stultis & insanis* habebimus, quia tam procul a cupiditatibus nostris eos remotos esse oportet. Necesse est, ut eos *pro seductoribus & impostoribus* habeamus & re optime confecta, eos qui ad affectum nostrum proxime accedunt, loco prioris societatis eligemus, naturale enim certumque est, nos amare id quod nobis est simile, odisse vero id quod ab affectibus nostris remotum est. Is ergo erit effectus, ut hos *virtuosos* habituri simus, in quibus *affectus noster dominans* etiam *prædominatur*, sed qui eundem non in tam externas crassasque actiones, fortasse ob aliam quandam mixturam, prorumpere sinunt. Vel summo studio adhibito, societati nos applicabimus, in quibus *secundus noster vitiosus affectus* *superiorem locum tenet*, superiore affectu nostro *secundum locum* occupante.

10. Et quomodo amorem rationalem *per praxin actionum virtuosarum extollemus*, cum nondum simus virtuosus, sed à vitiis regamur, ac per huiusmodi actiones primum virtuosus fieri, per easque affectum dominantem oppugnare

cupamus. Vere hic committimus hyfteron proteron. Ecquis confilium Medici prudens & effectui idoneum existimaret, qui ægroto podagra fortiter correpto hoc confilium daret, ut fucceffive fe exerceat, ut confurgens pedibus infiftat, & in hypocaufto deambulet, vel qui ægroto anorexia ftomachi laboranti confuleret, ut morbo adhuc dominante pedetentim v.g. carni bubulæ, aut crudo petafoni comedendo affuefcatur? Nonne hoc ipfo morbum redditurus efferet deteriore, omnemque falubrem medelam corrupturus?

II. Quare homo, fecundum rationem paffionem fuam dominantem fuppreffurus longius progredi non poffet, nifi ut *interdum* *occafionem ad affectum dominantem exercendum, vitaret, & ut quandoque occafionem quæreret, ad nunnullas actiones ipfi oppofitas exercendas.* Sed & hocipfum eum fæpe decipiet, dum fupra (x) docuimus, quod homo fibi *occafionem* prohibitu procurare nequeat, fed quod fæpius in occafiones incidamus, quas non quæfivimus, & quas quærimus, non inveniamus, nec amplius tamen aliquid præftabitur, quam ut homo malum fuum affectum, eiusque actiones, *per exufcitationem fecundi vel tertii vitiofi affectus* parumper mitigaret, & e. c. *Invidiam avaritiæ fuæ per mollitiem voluptatis fuæ, vel irrationalem Impudentiam avaritiæ per verfutam Gravitate ambitionis, vel Crudelitatem ambitio-*

nis

nis per *Meticulositatem* voluptatis, vel *Impudentiam* voluptatis per ambiciosum *Metum ignominie*, denique actiones & voluptatis & ambitionis per diffidentem *Meticulositatem* avaritiæ temperaret, vel ad tempus occultaret.

12. Quid autem hoc homini virtutem quærenti prodesset? dum hocipso nihil aliud consequitur, nisi *ut ex uno vitio in aliud prolabatur*. Vel re optime confecta, ex omni philosophica emendatione & applicatione regularum artis rationalium *nil prodiret nisi hypocrisis*, ac homo omni labore adhibito, re ad summum perducta nil amplius præter *virtutem apparentem* sibi comparabit. Supra (y) enim perspicue ostendimus, fortes mixturas avaritiæ & voluptatis, item ambitionis & avaritiæ, huiusmodi virtutes fucatas atque hypocriticas efficere posse.

Sed *ne hoc quidem* per præcepta nostra supra tradita *constanter expectari licet*, ostendimus enim (z) irritationem passionis cuiusdam inferioris diutius non durare, quam dum objectum illam exuscitans præsens est, deinceps vero, objecto non amplius præsentem, passionem alias dominantem cor, sensus & cogitationes nostras gubernare. Imo etsi passio nostra dominans non semper *occasionem* sibi procurare posset, infinitam suam cupiditatem *pro lubitu explendi*, superiora tamen præ-

E e 5

ce

(y) c. 12. n. 3. seq. n. 6. seq. (z) c. 12. n. 19. (a a)
c. 12. n. 58. 59.

cepta (aa) ibidem ostendunt, quod nunquam vel raro ei defutura sit occasio sese confirmandi, ac dominium suum tam in amorem rationalem, quam in affectus inferiores vitiosos conservandi.

14. Ergo cum tam parum spei reliquum sit, ut homo regulas de remedio amoris irrationalis sibi applicare, vel præcepta idonea, ad vitia oppugnanda addiscere, in iisque se exercere queat, inde sua sponte sequitur, *nunquam eum futurum esse in eo statu, ut exercere possit regulas artis rationalis supra (bb) a nobis traditas, quemadmodum homo post sumptam medicinam, & præcepta ad praxin deducta, allaborare & seipsum examinare debeat, an prioribus suis irritationibus resistere valeat.* Quomodo enim is pugnabit, qui tam ineptum se agnoscit, ut nullum artis præceptum addiscere queat? Et quomodo is audebit agere ea quæ sani homines agere solent, qui inde a nativitate sua mala corporis constitutione usus est, qua medicinam sumere impeditur? Simul hoc ibidem notavimus, homini in praxi examinis hujus cavendum esse, ne fortiores irritationes aggrediatur, sed tales duntaxat, quæ non multo fortiores sunt, quam eius vires: Sicut forte is qui serias colluctationes instituere cupit, non statim robustissimum in palæstra pugilem aggreditur, sed talem

(bb) c. 14. n. 22. seq.

lem qui viribus ei fere æqualis est, & uti ægrotus qui vires suas sentit adauctas, non statim ad crassum laborem se accingit, sed prius deambulando & quæ sunt hujusmodi, auræ frigida se exponit. Quomodo autem homo in viribus suis examinandis *objectum pro lubitu poterit eligere*, cum docuerimus (cc) non posse eum sibi occasionem formare, qualem vult, eumque perpetuo innumeris modis irritationibus affectus sui esse circumdatum? (dd) Ita vero nunquam sperare poterit, se posse vincere, sed semper se debere succumbere. Imo licet forte irritatione secundi ejus affectus affectum dominantem ad tempus coërcuisset, sana ratio tamen eum docebit, verendum sibi esse, ne subsecuto examine vel occasione prater voluntatē eius ipsi oblata, objecto illo, quo se examinare constituit, fortius adhæreat, & in ejus compedes incidat, eo ipso quod cupiditas ejus hactenus suppressa fuerit. *Omnes cupiditates sunt quasi fames ac sitis animæ.* Quo magis autem fames & sitis compefcitur, eo fortius deinceps in cibum, ac potum irruit, eoq; minus postea moderari potest. Exemplum quotidiana ostendunt, hanc ipsam ob causam stolide amantes mutuam amicitiam tollere, quia abstinencia ad tempus cupiditates eorum fortius accendit. Falsissimum itaque est & palpabilis error, cum Cartesius docet: *hoc esse remedium generale contra omnes*

omnes affectus, ut homo quando sentit se iisdem impediti, iudicium suum suspendat, & actionem usque ad tempus tranquillitatis differat, item quod secundum vulgarem doctrinam voluntas humana natura sua ad bonum & malum sit indifferens, & quod homo habeat liberum arbitrium. (ee)

15. Nunc vero facile ostendi potest, passionem dominantem hominem impedire, ne regulas capitis precedentis ad singulas passiones in specie applicatas in praxi exercere queat. Si Voluptas in eo dominatur, (ff) ea ipsum semper invitabit, ut Sobrietatem & Castitatem, si non pro vitis, tamen pro stultitia habeat, & gustata dulcedo ac delectatio eum impediet, ne unquam malum voluptatis exacte perpendat. Imo hoc ipso molestiam cum sensu voluptatis immediate conjunctam non existimabit esse molestiam, sed sibi persuadebit, eam esse partem eius essentialem, variationem enim delectare, & e. g. amantium jurgia frequentia, ex imaginatione eorum, amoris redintegrationem esse. Actandem quidem periculum veletudinis suae agnoscat, sed vel stultitia ratione periculum studet evitare, non vitatae ejus causa, vel sibi persuadebit, nullum sibi metuendum esse periculum, dum vel frustra se consolatur, nolle se excessum committere, vel sibi tempus futurum praefigit, quo cupiditatem suam intermittere velit. Non habet patientiam ad ullam maturam con-

(ee) conf. supra §. 4, 5. (ff) conf. cap. praeced. n. 26.

considerationem, nedum ad eam, quæ voluptatem ejus aggredi debeat. Non potest vitare conversationem, sed si ei se vult subtrahere, in morbum incidit, & ingentes patitur cruciatus. Aliorum hominum, ut ambitiosorum & avarorum consortium ipsi molestum est. Ad laborem se accingens, protinus pustulas in manibus contrahit. Est inconstans. Per naturalem præcipitantiam suam viribus suis nimis confidit, & quamprimum ad consuetas occasiones redit, subito capitur.

16. Vbi *Ambitio* dominatur, ea hominem impedit, ne vanitatem gloriæ humanæ, tranquillitatem Status intermediæ, molestiam honoris, & pestilentes effectus ambitionis agnoscat, nec sibi persuadeat, posse se eosdem ingeniositate ac versutia sua evitare. Voluptuosos, item avaros tolerare non potest, aliorum vero ambitiosorum consortio vacare ipsi est impossibile, imo nescio quid committeret, ne aulam missam faceret. Ac licet inferioribus vel egenis inserviret, tamen eius ambitio oblectamentum suum in eo quæreret, ut ab ipsis laudaretur.

17. *Avaro* denique (hh) iudicium ejus per se debile ne hoc quidem permittet, ut avarum se esse putet, nullum enim vitium cognitionem sui magis impedit, quam Avaritia, Voluptate impudetenter ac aperte actiones suas confitente, Ambitione vero eas pro ipsis vir-
tuti.

tutibus venditante. Et si vel maxime avaro persuaderetur eum esse avarum, ipsum tamen ejus temperamentum eum magis adhuc impedit, ne vanitatem divitiarum, αὐτάρκεια in paucis, item molestiam avarorum eorumque miserum exitum recolat. Non delectatur quidem consortio avarorum, & voluptuosos potius quærit & ambitiosos; sed avarorum conversatione carere non potest, quia hi præ cæteris multum negotiantur, ac si negotiis & commerciis se subducere velit, idem ageret quod piscis qui extra aquam vivere vellet. Liberales actiones ac beneficia exercere æque molestum ei futurum esset, quam tortura carnificis, officia vero præstare, ex quibus compensatio nulla ipsi expectanda est, tam ipsi foret difficile, quam homini spasmo membrorum laboranti, erecta ambulatio.

Quantumvis autem ars rationalis ista sit insufficiens, *non est tamen illa plane contemnenda nec negligenda.* Quotidiana enim experientia ostendit, quod *scintilla* ista *amori rationalis* apud quemvis hominem residua, illum sæpe & quotidie *commonefaciat*, ejusque actiones *reprehendat*. Et licet homo impotens sit ad passionem dominantem *coercendam*, ac rarissime idoneus sit, ut forti cuidam irritationi *resistat*, ne in externas actiones prorumpat, nisi eum metus alius passionis vitiosæ, vel metus pœnæ retrahat, potens tamen est *ex libera voluntate plus mali agere*, ac *studiose quæsita occasione* & spontanea

in-

inclinatione ad actiones affectum eius magis confirmantes, fortius eum irritare adeoque peior fieri; Item etsi sæpe prævideat, se aliquid acturum, quod ipsum deinceps pœniteat, & sæpe quidem occasionem in eam incidendi se posse vitare, si ab ea mature, & passione ejus nondum tam valide irritata, abstineret, tamen sæpe *absque forti incitamento apud se constituat*, velle se contra hanc rationalem scientiam agere; Item occasione ipsi *Deum* subtrahente, ne secundum affectus suos dominantes agat, ac sæpe per divinam gratiam & providentiam suam exilem amoris rationalis scintillam *exuscitante* ad passionem dominantem felici successu oppugnandam, illum huic *irasci*, & hanc a Deo ipsi largitam fortunam *infortunii* loco habere, nec vias divinæ providentiæ, quæ tamen per doctrinam supra (ii) traditam ab ethnicis multis intelliguntur, & ex causis valde rationalibus demonstrari possunt, expendere, sed ipsis *resistere*, easque viribus voluntatis suæ penitus depravatæ tribuere.

19. Jam uti hæc omnia ipsi hoc præbent, cognoscendum, se quidem ex seipso impotentem esse, ut *melior* fiat, quam fuit inde a juventute sua; sed per voluntariam negligentiam, liberamque voluntatem se *peiores factum*, quam in iuventute fuit, adeoque se ea etiam gaudere potestate, ut *voluntariam hanc atque spontaneam repugnantiam intermittat*, nec amplius concitato quasi cursu in majus malum decurrat; Ita
ex.

ex doctrina morali hunc usum tamen capiet, ut agnoscat, se ex ea cognitionem eam hausisse, adeoque se magis libidinosum ac effrenem futurum, si jam in agnita sua negligentia ac malitia, de qua convictus est, pergere vellet. Ægrotus, de cuius vita omnes Medici desperant, & quod triennium forte non supervicturus sit, si diætam observet, si vero eam negligat, prognosticon ei formant, vix per mensem eum victurum, stulte tamen aget, si in naturam suam grassari, nec salubrem diætam usurpare velit, & alius quidam feбри hectica tam fortiter correptus, ut per totam vitam ipsi hæc adhæreat, nihilominus irrationaliter ageret, si præscriptis medicamentis non uteretur, ex quorum usu Medicus ipsi promitteret, fore ut paroxysmi quotidiani vel marentur; vel altera vel tertiademum die redituri essent, certe minus sint vehementes.

20. Hac ratione vero alia quædam *perniciosa ac periculosa opinio* vitatur, fundamenta omnia imputationis factorum, omnemque poenarum iustitiam tollens, & evincere studens, *hominem quicquid agat, ex inevitabili necessitate agere*, eique absolute impossibile esse, aliter agere, ex qua deinde vel fatum Stoicum, vel certe horrendus quidam conceptus de *essentia divina*, quasi ea esset *tyrannica* vel *impotens*, formatur, proximam ad Atheismum viam sternens. Nam ex demonstrationibus hætenus allatis manifestissime apparet, quod hominibus

bus ob liberam eorum petulantiam, eorum actiones *recte imputari*, iique ob easdem *puniri* queant, & quod poenæ per leges ipsis positæ *metum* illis incutiant, quarum consideratione iis si non voluntas, occasio tamen interdum adimitur, secundum passiones eorum dominantes agendi, sicut forte Medicus ægrotum, omnia noxia edere ac bibere cupientem, sapius per metum periculi vel mortis incussum, a pravis ejus cupiditatibus abstrahit. Manifestum tamen est, *per hunc metum neminem effici probum ac virtuosum*, sed in fundamento manere malum, nec omnem hunc metum sufficientem esse, si homo seductus sibi persuadet, actiones suas se velle clam perficere, vel judicem eum non puniturum: Ita ut *Leges punitivæ* & omnis *Coactio* nil præter *Hypocritas* efficere valeant. Ac multa hinc quidem circa *leges punitivas humanas earumque praxin* notanda essent, cum & hæc *Iurisprudentiæ* pars a capite usque ad calcem corrupta sit; Sed cum hæc ad aliam potius disciplinam, quam ad *Ethicam* pertineant, his non immorabimur.

21. Non possum tamen *communem errorem Ethices*, ut ubivis illa tractatur, dissimulare; Sanam nimirum rationem, ac demonstrationes supra traditas monstrare, quod homini quidem actiones ejus ad poenam imputari queant; quod vero *laudem nullam plane mereatur, bonum agens*. Nam (1.) secundum naturam suam nil boni agit, sed non nisi malum. (2.) Si

voluntate sua ita utitur, ne libidinem suam sequatur, nec tam malus est, sicut esse posset, per id plus laudis non meretur, quam fur, qui centum tantum thaleros abstulit, cum mille thaleros furandi occasionem habuerit. (kk) (3.)

Voluptuosus laudem non meretur, si non tam ambitiosus est, quam ambitiosus, nec ambitiosus, si minus avarus est quam avarus, nec avarus, si minus voluptuosus est quam voluptuosus; Quia nemo horum voluntarie talis est, sed ex impulsu passionis suæ dominantis. (4.) Quando per divinam providentiam homo impeditus fuit, ut occasionem peccandi quæsitam non invenerit, rursus deest fundamentum, cur homo laudetur, nec Deus potius celebretur. (5) Etsi in minori gradu aliquid boni egisset, nondum tamen omnia fecisset, quæ ipsi etiam ratio agenda dicitur. Ecquis autem dicet, malum debitorem laudem aliquam meruisse, qui millesimam forte debitorum suorum partem solvere incipit. (6) Denique Laus humana nullum usum habet, nisi ut homines reddat superbos, eorumque ambitionem alat, vel voluptatem & avaritiam eorum compefcat, ne tam valide semper prorumpant. Hoc monitum vero eo magis est necessarium, quia hi quos in scholis & Academiis, imo in sanctiore cathedra illud inculcare oporteret, perniciosam doctrinam contrariam verbis & factis defendunt, & quia in tali seculo vivimus, in quo Theologi Ev-

(kk) Conf. Henr. Morus in Schol. ad lib. 3. c. 1. Sect. 2. Enchirid. Ethic.

angelici imo tota Ministeria non erubescunt in publicis scriptis docere, hanc doctrinam nostram, qua vel honestus ethnicus convinci posset impiam esse & anticristianam.

22. Ergo cum *homo* miseriam suam animadvertens, ac intelligens se impotentem esse, ut media capitis præcedentis exerceat, seipsum diligenter observat, cavetque ne ita temere, sicut antea fecit, discurrat, ac sæpenumero, cum tentat an longius progredi queat, de miseria ac impotentia sua magis magisque reipsa convincitur; Cogitari facile potest, *parum* eum inde *delectari*, sed necessum esse ut *contristetur*, nec Philosophiam vel *doctrinam moralem* eum posse *consolari*. Sed hoc tanto melius existimandum erit, ad demonstrandum, præcepta capitis præced. non contemptim esse habenda, propterea quia nobis quidem ostendunt, quemadmodum affectus humanos coërceri oportebat, simul autem eo nos deducunt, ut discamus, per vires nostras naturales eos non posse coërceri, sed hanc potentiam, ac solatium tristitiæ nostræ a sublimiore ac sanctiore disciplina nobis expectanda esse. Atque id ipsum inter cæteros *characteres* referendum est, *Ethicam nostram verum examen* sustinere. Omnis *vera Philosophia* nihil aliud esse debet, nisi ut hominem *ad veram Theologiam* quasi *manuducat*, & Lumen naturæ est instar candelæ, qua homo in cella tenebrosa occlusus (qui in tenebris ipse errabundus vagatur) utitur, ut ejus adjumento ad januam fortiter obseratam

deducatur, per quam lux diurna, etsi obscure admodum, lucet, & qua deinceps non amplius utitur, sed eam abjicit, postquam per gratiam ostiarii ad lucem meridianam pervenit: *Ergo ubi desinit Ethica, ibi ejus defectum supplet divina Sapientia.* *Ethica* ulterius non procedit, nisi ut homini statum bestialitatis cognoscendum præbeat, eumque inde ad statum *humanitatis* perducatur. Sed quomodo ab humanitate nudaque ratione abducendus, & ad verum Christianismum perducendus sit, sacra ostendit Scriptura, & in hoc eum adjuvat divina Gratia.

23. Cæterum dubitari non potest, *Ethicam* nostram certe in hoc capite talem fore, ut *junioribus* etiam profit, idque eo magis, quia ulterius non procedit nisi ut *hominis miseriam atque impotentiam cognoscendam præbeat.* Quo *juniores* sunt homines, eo minus habent præjudiciorum, eoque pauciores irritationes ac machinationes pravi sui affectus naturalis experti sunt, & eo minores is egit radices, cum ex adverso per malam consuetudinem magis reddatur operosum, ut homo quanto plures annos habet, tanto difficilior miseriam suam, nedum naturalem impotentiam intelligat. Quanto major quis est ætate, tanto difficilior is deinceps a ratione sibi relicta discedit, tantoque minorem gustum capit sapientiæ divinæ in Scripturis absconditæ.

24. Nec moralis tamen hæc nostra Philosophia in gratiam *tenellæ adolescentiæ*, sed pro adul-

tis, cum *deceptis* tum *decipientibus*, scripta est.
 Pro illis, ut expergiscantur, & pestilentes communes doctrinas caveant; Pro his, ut si ex ignorantia hactenus peccaverunt, hanc ignorantiam suam emendent, ac Deo honorem dent, ad agnoscendam miseriam suam, sicut ipse hic honorem Deo tribuo, atque confiteor me non ita pridem cum jam tempus aliquod in hac posteriori Ethices parte laborare coepissem, adhuc hæsisse in hoc præjudicio, ut communem illam distinctionem nihil significantem inter virtutes Philosophicas & Theologicas me passus fuero seduci, nec naturalem impotentiam etiam in virtutibus philosophicis animadverterim, sed nescio quantos homo in iis progressus facere queat, existimaverim. Unde & auditoribus meis, quos tunc habebam, hunc errorem impressi, iisque capitis præcedentis sciopraphiam quidem aliquam tradidi, sed demonstrationes capitis præsentis, quas tum ipse ignorabam, omisi, cujus rei veniam & oro & spero. Si qui vero vulgares errores nondum volunt agnoscere, sed doctrinis moralibus ethnicis & plusquam Papisticis, ac jactatione virium liberi arbitrii, amoris sui ordinati, moderati studii honoris, opum & voluptatis, pergere: tamen *Philosophia* hæc *moralis* divina, favente gratia hanc etiam præstabit utilitatem, quod scripta sit in testimonium contra illos.

EPILOGUS.

SUMMARIUM.

Vfusfructus præsentis Philosophiæ moralis. n. 1. Consensus præcipuarum ejus doctrinarum cum Scriptura sacra, nimirum Amorem esse summum bonum, reliquas virtutes omnes, inprimis vero quatuor virtutes cardinales veterum ad illum referri posse, n. 2. Voluptatem, Ambitionem & Avaritiam esse generalia tria vitia primaria. n. 3. Hominem esse impotentem ut seipsum reddat beatum; In hujus etiam Impotentiae agnitione gratiam divinam contineri. Observatio necessaria de finibus Naturæ & Gratiæ. n. 4. Connexio Ethices philosophicæ cum Ethica Christi. Conceptus de octo beatitudinibus ex concione Christi in monte. Poenitentia. Fides. Charitas. Tres viæ, Purgativa, Illuminativa & Vnitiva. Suppressio trium vitiorum primariorum, Acquisitio aliarum virtutum illis oppositarum, & Elevatio amoris rationalis ad amorem DEI. Odium theologicum venenum pestilentissimum. n. 5. Una tantum est hominis Beatit., cujus in hac vita initium fieri debet. Vera conversio in agone periculosa est, ac raris exemplis confirmata. Latro in cruce, ut videtur, non fuit impius in extremo gradu, prius legitur de eius bono opere, quam de eius confessione fidei. Error, summum bonum Philosophicum & Theologicum distincta esse realiter. n. 6. DEVS Christus & Spiritus sanctus sunt causa efficiens beatitudinis humanæ. Fides, Charitas, Spes, Sapientia conjunctim, non vero separatim hominem salvificant. Compendium hujus doctrinæ circa inveteratam illam controversiam: Fidesne an Charitas cum operibus suis salvificet. Vanitas eorum, qui super hoc disceptant. n. 7. Compendium Ethicæ hujus in dijudicanda controversia de perfectione

in

in hac vita, in cognitione diversarum viarum Pœnitentiæ & Conversionis, externæ apparentiæ converforum, diversarum tentationum, ac diversorum confiliorum pro tentatis, item variarum sectarum. n.8. Compendium Ethicæ præsentis in Physica. Næv9 Lutheri, in glossa quadam ad librum Sapientiæ. n.9. Compendium huius Ethicæ in vera Politica & in Disciplina Decoris, falsum iudicium Apologiæ A.C. de Aristotele. n.10. Cur autor ad tempus calamum sepositurus, & selectum Auditorum impolterum facturus sit. n. II.

I.

Paradoxum sine dubio multis videbitur, quando in Ethica mea doctrinas multas reperient, reliquis libellis Ethicis omnibus fortasse contradicentes, certe *quoad fundamentum a methodo reliquarum Ethicarum valde discrepantes*. Ego vero, uti ipsis fidem facere possum, me id non fecisse ex ambitione, nec ullam inde gloriam mihi tribuere, eamve quærere, dum convictum me ita scribere oportuit, sicut me divina veritas, Scripturæ sacræ simpliciter duxit; Ita & illi *Ethicam meam cum verbo divino conferent*, ac inde occasionem arripient, perspicue cognoscendi, quod *communis ethicus docendi modus a verbo DEI abducat*, & cum illo æque ac lux cum tenebris misceri nequeat, & *Scripturam sacram in omnibus quatuor Facultatibus majoris æstimabunt, quam id hodie, eheu, fieri consuevit*. Ac si forte præter spem reperient, me in doctrina mea morali aliquid docuisse, quod cum sancto DEI verbo non consentiat, id *audacter reiiciant*.

Homo enim sum, & quotidiana opinionum mearum mutatio ac emendatio mihi satis ostendit, doctrinas meas non esse infallibiles, easque nemini esse obtrudendas, *QVIA* cum verbo diuino consentiant, sed tolerandas solum vel acceptandas *QVATENUS* cum verbo diuino consentiunt. Et sicut præcedens caput ostendit Ethicam meam pro seductis potissimum scriptam esse; ita hi, qui iam vivum aliquem gustum in verbo diuino reperiunt, recte agent, si hanc Ethicam meam *non legent*; Tam parum enim gustus in ea invenient, quam adultus si ambulare cogeretur in serperaestro, in quo pueri tenelli discunt incedere: *Æque etiam ii, qui olim erant seducti, præsertim præteriti Auditores mei, necesse habent ut post cognitionem veritatum in Ethica nostra demonstratarum, hunc librum meum abiciant, & in solo DEI verbo unice hæreant*: Vti forte ægrotus cruces quibus iunxus incedere didicit, valetudine recuperata abicit. Tota enim doctrina mea longius non progreditur, quam ut literatos ac studiosos *convincat*, quam plena sint omnia fimo & stercore in literatura ubiuis locorum regnante, & quomodo hoc stercurus *expurgari* oporteat. Qua ratione autem expurgari possit, bonum vero in eius locum *afferri* debeat, hoc sublimior schola docet, in qua ego non sum Professor, sed tantum in ultima classe Auditor.

2. Spero tamen *fundamentum præsentis Ethicae meae cum sacra Scriptura concordare*, nec ali-

aliud quid, licet non tam perfecte, docere, quam Scriptura claris verbis docet. *Amorem esse summum bonum*, ex Scriptura etiam patet, quæ non tantum dicit, ipsummet DEUM esse Amorem, sed & in veteri æque ac in novo Testamento graviter inculcat, præceptum de amore DEI & proximi esse centrum, in quo pendeat universa Lex & Prophetæ: Sed cur non etiam Evangelium? postquam Christus unicum hoc mandatum discipulis suis valedictionis loco reliquit, ut se mutuo ament, & dilectus eius discipulus in Epistola sua ultimum hoc mandatum amantissime inculcat, & connexionem amoris DEI & proximi ad oculum demonstrat. Præterea Scriptura ostendit, quod in futura vita Fides quidem & Spes tanquam virtutes intermediæ cessabunt, sola vero Charitas mansura sit. Facile item demonstratu esset, *virtutes in prima parte Ethices adductas*, quas ad amorem cum universalem cum particularem, item ad officia hominis erga seipsum requisivimus, nec minus illas quarum in Tabula partis posterioris, in collatione amoris rationalis cum tribus vitiis primariis, mentionem fecimus, *omnes in Scriptura sacra inculcari*, si quis de hoc ipso dubitaret; Sed sufficit, iam solum allegasse Paulum, qui in egregia oratione panegyrica, Amori dicta, ostendit, virtutes omnes quotquot sunt, ex Amore tanquam è proprio centro radiare. Et sicut in circulo radii e centro ducti ob infinitam multitudinem suam numerari nequeunt,

unt, sed uniuscujusque libertati merito relinquitur, in quot partes circulū dividere velit, five per Diametrum in duas, five decussatim in quatuor, vel pro diversitate circumstantiarum in tres, quinque aut plures partes; Ita Scriptura in recensendis virtutibus ex Amore profluentibus, quæ diversimode enumerantur, ostendit, non esse certo alicui numero insistendum, nec litigandum, an secundum sententiam priscorum Philosophorum ante Aristotelem quatuor virtutes Cardinales, an vero secundum Aristotelem undecim an denique ex mente plurium recentiorum alius virtutum numerus, & quarum virtutum esse debeat? Dubito tamen, an Aristotelici tam clarum aliquod dictum Scripturæ in favorem virtutum suarum reperturi sint, quam pro *quatuor virtutibus cardinalibus veterum* (quas etiam in priori Tabula partis posterioris cum hypothefibus nostris conciliavimus) ex libris Salomoneis allegari possunt, cum de sapientia pronunciat: *Si Iustitiam quis diligit? Labores hujus magnas habent virtutes, Sobrietatem enim & Sapientiam docet, & Iustitiam & Virtutem, quibus utilius nihil est in vita hominibus.*

3. Ad cognitionem *trium vitiorum principalium* me deduxit consideratio doctrinæ veterum de septem vitiis cardinalibus, quæ olim in Papatu sub vocabulo SALIGIA memoriæ impresserunt, item collatio eorundem cum dicto Iohannis, in quo *omnia quæ a mundo sunt, & non a*
Pa-

Patre, ad tres classes refert, concupiscentiam oculorum, concupiscentiam carnis, & superbiam vitæ. Et quanto magis de hac re in humilitate & in timore Domini cogitavi, tanto magis ejus perspicuitatem in collatione cum lapsu hominis, item cum natura hominis post lapsum secundum omnes historias, intellexi, & quotidie plures veritates animadverto, cum hac pulcre connexas, ac multis in partibus magnum lumen præbentes. Alibi in lectionibus privatis in Historiam ecclesiasticam ostendi, in descriptione lapsus Eue, & colloquii ejus cum serpente perspicue contineri, quemadmodum per tria vitia principalia Imago divina destructa sit, item quemadmodum sub Jabal, Iubal & Thubalkain tria hæc vitia principalia in formam artis redacta, ac per hoc infinita confusio & discessus a Deo in rempublicam introducta fuerint. &c.

4. Denique ad cognitionem *naturalis Impotentie ac Insufficientie virium humanarum* me per divinam gratiam deduxerunt tot clara Scripturæ dicta, quæ fere in omnibus libris Biblicis continentur, & fere in omnibus concionibus recitantur, mihiq; ostenderunt *vulgarem nostratum doctrinam de libero hominis arbitrio &c.* cum his non posse consistere. Quod si alicui adhuc paradoxum videatur, is *Librum Sapientie* duntaxat in humilitate sibi proponat, vel unicum illud dictum: *Initium sapientie timor Domini:* in timore Domini, non autem in timore hominum, secum expendat, & mox deprehendet, quan-

quantis in erroribus totus mundus adhuc hæreat. Ac spero quidem demonstrationes Ethices meæ tales esse, ut ethnicum etiam vel irrogenitum cujuscunque sectæ convincere queant, dum ex principiis rationis universalis & ethnicorum etiam cordibus implantatæ, fundatæ sunt; postrema tamen duo capita ostendere poterunt, facillimum esse, ut quis ex *ratione* nuda ac *sibi relicta* tandem in errores maximos ac perniciosissimos prolabatur, & proinde ut quis id quoque cognoscat, idque caveat, non *nuda Natura*, sed *gratie* divinæ deberi, quod Salomon perspicue docet, quod etsi fuerit puer ingeniosus, & sortitus sit animam bonam, (id quod facile intelligitur ex his quæ supra de mixtura Voluptatis & Ambitionis diximus) & quod simul recte educatus fuerit, veneritque ad corpus incoinquinatum, tamen deprehenderit, *quod aliter non posset esse continens, nisi DEVS det, & quod hoc ipsum esset ingens (nec naturalis) sapientia, scire cujus esset hoc donum*, itaque alibi confessionem meam edidi, quod *in cognitione Impotentie virium naturalium primus contactus gratie divinæ ac luminis naturæ consistat*. Adeoque cum dictum est: *Vbi desinit Ethica ibi incipit Theologia*, id ita non est intelligendum velut fines duorum corporum solidorum contiguorum, non autem mutuo unitorum, sed velut fines duorum fluviorum, quorum aquam distinctam etiam per visum circa communes eorum fines cognoscere licet, etsi in attactu ita invicem uniti sint, ut
in

in finibus, quos visu cognoscimus ne guttam quidem possimus eximere, in qua non uterque fluvius concurrat.

5. Jam vero quomodo *Gratia divina defectus Ethices suppleat*, hæc ut doceam sum inidoneus, quia hujus rei nondum ubique vivam cognitionem in plena virtute possideo, spero tamen eandem, licet adhuc sit admodum debilis, non plane mortuam fore. Et ut quilibet intelligere & examinare queat cujusmodi ea sit, & an me secundum calumnias inimicorum meorum, tanquam Atheum vel hæreticum vitare, vel ut hominem veritatem sincere ac studiose quærentem intueri debeat, *Symbolum fidei meæ* sincere enunciabo. Hoc vero nullus homo, ne Propheta quidem vel Apostolus ullus condidit, sed is qui major est omnibus Prophetis ac Apostolis, nimirum ipse Salvator noster, ac qui ideo in mundum venit, ut homines ab omni malo liberaret, & ad summum bonum (cujus acquisitionem Ethica nulla dare valet) perduceret. Continetur illud in concione Christi in monte habita, & in octo illis *beatitudinibus*, quibus Salvator concionem suam montanam inchoat. In his *totam Ethicam Christianam* invenni, eamque sic concipio: Primo *beati sunt*, qui *spiritualem suam paupertatem* & *impotentiam* se juvandi, agnoscunt, hîc enim uti jam dixi, Gratia incipit, vbi Natura per eam contacta desinit. Et hoc significat, quod dicitur: *Eorum est regnum cælorum*, quod natura consequi ne-

nequit. *Beati sunt*, qui super hac cognitione *contristantur*, nec tantum *lugent* stultitiam quam designarunt, sed & impotentiam, quod neminem adhuc vident, cui possent confidere, ut is ipsis opitulari posset aut vellet: Interim tamen cum Cornelio incipiunt Deum timere, elemosynas erogare &c. Nam Deus illos in hac tristitia sua non deseret, sed eos *consolabitur*. *Beati sunt*, qui durante tristitia sua in spiritu *quieti* sunt, nec pergunt sibiipsis opitulari, sed cum Cornelio orant, ac patienter Gratiam divinam expectant. Hi *tres gradus* requiruntur ad *pœnitentiam*, simulque continent viam purgativam. In exuscitatione enim *spiritualis paupertatis* Deus simul cor eorum arripit, idque purgat ab *Avaritia*, ut opes possideant, quasi nō possidentes. Oborta tristitia & luctu DEUS cor eorum purgat a *Voluptate*, iisque loco prioris immundæ ac inquietæ delectationis consolatione sua largitur prægustum quieti purique gaudii in Domino. In exuscitatione *Mansuetudinis* Deus cor arripit, & nos purgat ab iracunda *Superbia*. Simul hominibus cognoscendum præbet, Superbiam inidoneam esse quæ *Tellurem possideat*. i. e. corda hominum in mundo lucretur, solamque id valere Mansuetudinem, ut nulla vis, non acerba vel ignominiosa verba corda hominum afficiant, sed istud Amorem, Mansuetudinem ac Patientiam efficere oportere. Postquam homo dicta ratione in statu *Pœnitentia* stetit, cor ejus ad *Fidem*

dem accenditur, ut firma fiducia in *quarto* gradu *Beatitudinis esuriat ac siti* non fortunam mundanam, sed ut in Christo *Iustitiam* ejusque fructus consequatur, & certus est hanc sitim suam *saturatum* iri. Deus enim prævia purgatione & extirpatione zizaniarum hortum Iustitiæ vel Amoris in corde eius plantat. Loco Avaritiæ hominibus largitur *Misericordiam*, & in cordibus eorum excitat majorem *certitudinem Misericordiae divinae quotidie gustatae*. Loco Voluptatis donat illis *cor mundum*, in quo Deum invisibilem qui est lumen invisibile purissimum, spiritualiter oculis cordis sui *intuentur*. Loco violentæ Ambitionis dat ipsis immensam virtutem veræ tranquillitatis animi ac *pacis*, ut non tantum has virtutes per inhabitationem Dei in cordibus suis largiter percipiant, sed & de pace loquantur, pacem suadeant, alios secum tolerant, & *pacificationes*, ubicunque possunt, instituant, adeoque ab omnibus pacis amantibus *Filii Dei nuncupentur*. Deus enim est Deus pacis, qui bella aufert usque ad finem terræ, arcum conterit, arma confringit, & scuta igni comburit. In *quarta* Beatitudine intelligo *connexionem viae purgationis cum via illuminationis*, sive ascensum ab hac ad illam, & in *sequentibus* tribus beatitudinibus *tres gradus viae illuminative*. *Ultima* Beatitudo vel repræsentat *viam unionis*, sive summum gradum beatitudinis, quantam in hoc mundo consequi licet, vel (si per unionem in-

intelligitur ea, quæ futura est in vita æterna) *ascensum ad eandem & connexionem via illuminationis cum via unitiois.* Christianus perfectus spiritu DEI impulsus ad varios fructus elegantes amoris ostendendas, & ad lucem suam lucere faciendum, non potest mundo occultus manere. Quamvis enim vita ejus tranquilla atque mansueta, quibuscunque hominibus, ne inimicis quidem exclusis, benefacit, tamen ejus actiones in oculos mundi tam fortem splendorem emittunt, ut, etiamsi taceret, ejus tamen exemplum hominum malitiam omnium oculis exponeret, eadem ratione ac si homo dissolutus, aliusque juvenis modestus simul in eadem conversatione essent, pueri etiam tenelli petulantiam prioris per modestiam posterioris sua sponte discernere noverunt. Quemadmodum igitur ejusmodi effrenis homo modestum hominem ægre secum tolerare potest, sed mox levissima causa arrepta ipsi insultat, ita mundus cum piis pacem colere nequit, & quo magis illi in sapientia, fide & amore crescunt, eo magis hos odit, estque illud odium capitale, eo quod per illud hominis fama, opes, imo ipsa vita impetitur, & ob summum bonum a summo malo feritur, ac origo hujus inimicitiae, quæ magis est virulenta quam omnes inimicitiae politicæ, iisque tanto magis opponenda, *odium Theologicum*, à præcipuis Satanæ ac mundi instrumentis, falsis Prophetis ac Theologis appellatur. Ergo ut quis *hanc inimicitiam & quintam quasi essentiam omnis malitiae, cum pa-*

tien-

zientia, humilitate ac mansuetudine ferat, & cum Salvatore paratus sit, pro impiis etiam & inimicis vitam suam profundere, ad id summus gradus beatæ tranquillitatis requiritur, cujus quidem homo in hoc mundo particeps fieri potest, nam qui adhuc infirmi sunt, merito exclamant: Ab odio Theologico libera nos Domine. Iste autem summus gradus in eo consistit, quod divina gratia scintillam amoris rationalis tam fortiter accendit, & in divinum amorem convertit, ut non tantum super vitiosos affectus aliàs regnantes eleuetur, verum, etiam ut per gratiam divinam eosdem ita infregerit, ac per quotidianam crucifixionem cupiditatum suarum ad tantam perfectionem pervenerit, ut semen peccati ipsi in hac vita adhuc inhærentis, quia per gratiam divinam captivum tenetur, fere non sentiat, æque ut homo irrogenitus, effrenus ac in summo gradu malitiosus scintillam amoris rationalis sibi inhærentem aliquamdiu prope non animadvertit. Ita vero hoste interno oppresso, hostes externi ei incommodare nequeunt. Per rapinam bonorum suorum & per exitium nihil amittit, Avaritia enim ejus prostrata est, & ipse munitus est paupertate Salvatoris sui: Nil amittit per ignominiam sibi illatam, cum honoribus exuitur, degradatur, libri ejus confiscantur vel comburuntur, cum ipse hæreticus proclamatur, &c. nam ejus Ambitio prostrata est, ipse vero mansuetudine ac humilitate Salvatoris sui mu-

nitus est; Denique lacrymæ uxoris, civitatus liberorum, cruciatus qui corpori eius per du-ros carceres, torturam & mortem infertur, eum non afficiunt, nam *Voluptas* ejus prostrata est, ipse vero pace ac gaudio Spiritus sancti inunitus est, &c. Quænam vero summus hic gradus præ reliquis obtinet privilegia? Nullum omnino. *Nam eorum est regnum cælorum*, hæc est promissio tam primi quam ultimi gradus, ne quis præ reliquis prærogativam aliquam affectet, adeoque *superbia spiritualis* tanquam venenum pestilentissimum vitetur. &c.

6. Ecce hic conceptum meum & confessionem meam de Ethica Christiana, & de octo beatitudinibus. Et uti ex late dictis patet, etsi hic octo numerantur beatitudines *in effectu* tamen *re ipsa unam tantum esse beatitudinem*: quæ *distinctos* quidem *gradus*, non vero species realiter distinctas habeat; ita etiam credo, *unam duntaxat hominis esse beatitudinem, in hac vita inchoandam, in futura vero consumandam*. Quicumque veram beatitudinem, & nullum ex his octo gradibus in hac vita vivo sensu percipit, is certe post hanc vitam beatitudinem æternam expectare non poterit. *In quacunque mundi plagam arbor ceciderit, ita jacebit*. Si beati orbem terrarum possidebunt, si pacificare eos oportet, si persecutionem pati debent, beatitudinem in hac vita inchoari oportet, nam in futura vita homines non regnabunt, non litigabunt, nec alter alterum persequetur. Hinc si quis per totam vitam, (quod fit apud plerosque in omnibus statibus, etiam in Christianismo nostro Evangelico) secundum Voluptatem, Ambitionem ac Avaritiam suam, vitam egit aperte dissolutam, crudelem, &

violentam vel pro diversis harum passionum mixturis, hypocriticam, five secundum stylum politicum, honestam ac virtuosam, credo, (*plerumque*) rem desperatam esse, in agone de æterna beatitudine cogitare: Credo hominem statum suum infelicem, in quo vixit, in & post mortem suam continuaturum: licet quantumvis pecuniæ summam templis & scholis testamenti loco donet, preces & cantilenas prolixissimas instituat, ac tot tantisque repetitionibus confiteatur se Jesum suum in corde tenere, & quantacunque laude e suggestibus & in concionibus funebribus extollatur & beate mortuus prædicetur. Vivus adhuc, regnantibus cupiditatibus suis confitebatur, jactabatque etiam cupiditates suas sequens, se Jesum suum in corde tenere. Oportet eum certe in agone idem dicere, alias enim graviter increparetur, vel sepultura asinina ipsi formidanda esset. In sacris literis *unicum* tantum reperitur *exemplum hominis in cruce conversi*. Nec circumstantiæ status ejus nobis perspicue significantur. Dubitari potest, an in vita sua fuerit *extreme impius*. Ethica Christiana hominem non judicat secundum Jurisprudentiam politicam. Misella & simplex muliercula, quæ per persuasionem se passa est imprægnari, sæpe ne in millesimo quidem gradu tam libidinosa est, quam multæ nobiles matronæ, etsi illa meretrix vocetur, cogaturque cum genuflectione ad aram publicam poenitentiam agere, hæ vero magnificis titulis ornentur, & in templo honestissima subsellia obtineant. Miles pauperculus ad militiam coactus, deinceps cogente necessitate & per pravam conversationem seductus, ut in viis publicis prædaretur vix in millesimo gradu tam vitiosus est, quam multi viri honorati, qui his temporibus ex machinationibus circa falsationem mone-tæ ad summos honores adscendunt ac detescunt: Etsi ille tanquam furcifer rotæ infixus moriatur, hic vero pro patre patriæ vivus proclametur, & post mortem

concionibus, funebribus, parentationibus, carminibus monumentis gloriosis &c. honoretur. Adde quod communiter obliviscantur in exemplo latronis dicere, *amorem prius in illo per externas actiones se exeruisse, quam confessionem suam ederet*, dum latronem alterum amice corripuit, ac peccatum ejus ipsi proposuit, id quod in summis charitatis operibus numerari meretur. Credo hic, communem opinionem (quæ universaliter in cordibus hodiernorum Christianorum plane aliud ipsis occidit, etsi id forte verbis non enuncient) inde simul oriri, quod *summum bonum tanquam Genus* plures species realiter distinctus sub se continens secundum vulgarem methodum intueantur, & postea contendant *summum bonum philosophicum à summo bono theologico* realiter differre, idque peculiarem veræ beatitudinis speciem, certe nihil mali esse. Vnde sua sponte sequitur, ut homo, cum videat ipsos doctores ita vivere, quasi cum summo bono Ambitio, Avaritia ac Voluptas in moderato gradu consistere queat, contra vero ipsi inculcatur, bonum Theologicum seu æternum ab abnegatione sui incipere, eo ducatur, ut non necessarium putet se in hac vita de bono æterno sollicitum esse, sed existimet præstare, ut hic vivat secundum naturales suas cupiditates, post hanc vitam beatitudinem alteram sua sponte secuturam, & quemadmodum vitam hanc temporalem cum futura commutet, ita se etiam temporalem hanc & philosophicam beatitudinem cum theologica sive æterna commutaturum.

7. Cum semel in confessionem meam edendam inciderim, ulterius pergam, confiteor ergo quod credam *Deum solum esse causam efficientem, autorem & consummatorem summæ hujus beatitudinis, hominem vero ad eandem nil præter impedimenta & resistantiam, & re optime confecta, omissionem hujus resistantiæ conferre*. Credo igitur, hominem salvari oportere *cum timore ac tremore*, quia Deus secundum beneplacitum suum in eo operatur & velle & perficere.

ficere. Credo *Salvatore* ideo venisse in mundum, ut omnes homines, qui hoc ab eo petunt, salvet. Credo *sanctum Dei Spiritum*, qui est Spiritus sapientiae & scientiae, halitus virtutis divinae, & splendor gloriae omnipotentis, hominibus dare sapientiam per quam salvantur. Si quis me interrogaret: nunquid credam, hominem per *fidem*, an per *amorem* salvari? eum rogarem, ne hac quaestione mihi velit esse molestus. Si novi, Solem me calefacere, non necessaria quaestio est, scrutari, an per lumen, an vero per motum calefaciat, etsi alterutra opinio proprius ad veritatem accedere posset. Non omnia quae vera sunt etiam sunt utilia. Quid si cum Salomone responderem: *Sapientiam* salvare? *Sapientia*, *Fides* & *Charitas* debent esse conjuncta. Nemo horum reliquis contradicit. *Paulus* ait, *Fide* nos salvari *Iacobus* hominem per *opera* salvari pronunciat, *Salomon* per *Sapientiam*. *Paulus* enim *Fidem* postulat quae per *Charitatem* efficax est, *charitatem* vero non rejicit, nec *fidei* eam opponit, sed *externa opera hypocritica* vitiosae concupiscentiae. *Iacobus* poscit *opera charitatis*, e *fide* prognata, nec *Fidem* excludit, sed *opera charitatis* requirit, tanquam examen seu documenta *fidei mortuae & vivae*. *Salomon* non poscit *Sapientiam* *fidei* vel *charitati* contrariam, dum ait, *unam esse & omnia posse, & in se permanentem omnia innouare*: Eandem sapientiam quam *Iacobus* *prudicam*, *pacificam*, *modestam*, *plenam misericordia* esse pronunciat, cum naturalis sapientia sit *terrena*, [ex *Avaritia*] *humana* [ex *Voluptate*] & *diabolica* [ex *Ambitione*.] Possumus sane, imo debemus de rebus in Scriptura, quasi diversa essent, propositis, distinctos conceptus nobis formare; Sed non separanda sunt ea, quae separari non debent, nec existimandum, quod diversi hi conceptus ad omnes quaestiones applicari debeant, vel quod in illis aeterna beatitudo versetur. Mea haec est sententia: si circa initium hujus controversiae loco dissidii quo pugnatum est: An *Fides*, an vero *Charitas* salvificet? alter alteri ostendissent, alteram partem habere *Vera opera charitatis*, alteram vero *fidem vivam* & per *chari-*

tatem efficacem, vel utroque deficiente, utrobique mutuo se ad interna & regnum Dei quod in nobis est. perduxissent, fortasse rem meliori loco futuram. Quid si quis hodie exurgeret, & tertiam sectam institueret? Quid si diceret, *Spem* salvare. Quantum hic novarum tumultuum concitaretur? mea mihi Ethica hoc dicitat: *Fides, Charitas, Spes* salvant, item *Sapientia*. Vti horum unum deest tibi nec alterum reperitur. Et ita *ingens* habeo *compendium*, quod non opus habeam tot plaustra spissorum librorum & controversiarum de hac materia inde ab initio reformationis formatarum, perlegere, sicut non lecturus essem, si centum volumina super hanc questionem scripta essent: motusne an lumen solis calefaciat? item an lumen solare causa motus, an vero motus sit causa luminis? Et lumine & calore solari in simplicitate usus essem, aliis interim concedens ut prope ignem fortasse camini, & ad candelam ceream de hac materia disputent. Viator famelicus in diversorio vescitur cibo sibi appposito, diversarum sectarum Philosophis interim, an gustus sit in cibo, an vero in lingua, disputantibus.

8. Deinde in Ethica mea magnum reperio *Compendium* circa controversiam hodie magna contentione agitatam *de perfectione in hac vita*. Quicunque subordinationem Ethices a me demonstratae bene callet, & paraphrasin meam octo beatitudinum a Christo commendatarum comprehendit, facile perspicueque intelliget, hos qui perfectionem oppugnant, nil nisi virtutes fucatas ambiguas, avaras ac voluptuosas, inculcare, eosque cæcos cæcorum esse doctores. Cognoscat *gradus perfectionis a Christo requisitos* & in hac etiam vita promissos apud paucos inveniri, quia tam pauci, a falsis doctoribus seducti, & a propriis cupiditatibus irritati, eo contendunt. Cognoscat, *perfectionem Christianorum in eo sitam esse*, ut per Spiritum Christi in nobis operantem, scintilla amoris rationalis super tres vitiosos affectus in altum elevetur, eaque illos magis magisque supprimat & dominio suo coerceat, sed quia
ab

ab ipsa essentia nostra dependent, quamdiu corpore mortis hujus circumdati sumus, non penitus extirpet, sed vim dominantem solummodo illis adimat, donec tandem aliquando in altera illa vita Fides, Charitas & Spes per quas hic certamus, cessabunt, simul etiam semen omnium pravarum cupiditatum per ablationem carnis & donationem corporis clarificati auferatur, adeoque charitas sola permaneat. Imo amplius divina gratia adjuvante videbit: *Quam diversæ sint viæ DEI in ordinaria hominum conversione pro diversitate distinctorum hominum temperamentorum, & quod post conversionem diversa quoque apparentia sit fidelium, & quod alii alias aliasque tentationes præ reliquis cavere debeant.* Idque usurpabit, partim ne aliis protinus diffidat, si Deus aliter in illis convertendis quam in ipso procedat, sed eos tanquam fratres tolerare discat, ac diversa Dei dona, distinctosque usus, ad quos Deus operibus suis utitur, humiliter admiretur & Deum super his celebret; partim ut in consiliis tentatis vel veritatem quærentibus dando, non tam suum, quam ipsorum temperamentum intueatur, ac consilia sua illi confirmet. Ulterius per gratiam divinam videbit, quemadmodum *multiplices controversiæ ac Sæctæ* hodiernæ (etsi earum plures adhuc essent) facili negorio (nec aliter quam in centro horti circulariter ædificati consistens omnes in variis e peripheria ad centrum tendentibus meatibus euntes, expedite in circulum se circumagendo cernere potest) *comprehendi*, & quid in illis *boni* sit, quive sint, earum *defectus*, animadverti queat, etsi id ipsis in se ipsis consistentibus operosissimum sit, ut se mutuo intelligant. Sicut hominibus in ipsis meatibus ambulantes, nec ad centrum tendentibus, sed per diversos artificiosos labyrinthos convenire cupientibus idem evenire solet. Videbit stulte se acturum, si miseros hos *tolerare nolit*, vel è centro suo excedere, eorumque rixis se implicare velit. Simul tamen artem Pauli discet, nimirum *omnibus omnia fieri*, ut multos

9. In *naturali* etiam *scientia* ingens lumen ipsi accendetur, ac si seipsum cognoverit & bonum obtinuerit, non poterit non ex hac microcosmi notitia etiam in macrocosmum prospicere, & quod Salomo prædicat addiscere, *dispositionem orbis terrarum, & virtutes elementorum; initium & consumationem & medietatem temporum, vicissitudinem, permutationes & consummationes, temporum, anni cursus & stellarum dispositiones naturas animalium & iras bestiarum, vim ventorum & cogitationes hominum, differentias virgultorum & virtutes radicum & quaecunque sunt absconsa & improvisa* Perspicue insimul intelliget, qua in re beatus noster Lutherus hallucinatus sit in glossa marginali verbis hisce Salomonæis annexa, cum scribit: *Totum mundum hæc maximam partem cognoscere, solos vero Credentes nosse, quod ipsi sint Dei creatura per verbum & sapientiam divinam condita.*

10. Perget tandem intelligere, quod per *Ethicam Christianam* clavem universalem ad *veram Politicam* sibi comparaverit, ac bene observabit dictum Salomonis: *Sapientiam docere cogitationes hominum.* Hoc fundamentum est *Politices*, quo omnes *Leges*, imo omnia *Regalia* tendere oportet, unde quilibet homo fundamentum capit, ad commoda sua promovenda, & damna præcavenda. Hæc *Regalis est scientia*, sapienter regnare, hominesque idoneos, ab inidoneis, ac fideles ministros ab adulatoribus discernere. Hæc *scientia* homini ostendit, quemadmodum in rebus alias indifferentibus, & in externa honestate prudenter se gerere debeat. Intelliget falsum esse, cum *Apologia Augustinæ Confessionis* ait, *de externa vita honesta neminem facile melius scripturum, quam Aristoteles scripsisset.* Et Lutheri potius sententiæ accedet, librum *Ethicorum Aristotelis* (imo omnes gentiles *Ethicas & Politicas* omni-

omnium librorum pessimos esse, eo quod gratiæ divinæ & virtutibus Christianis directe adversantur.

II. Nec facile tamen continuabo, in scriptis circa hanc materiam aliquid in lucem amplius emittere. Certe *per aliquot annos multis ex causis calamum meum depenam.* In his etiam sequens est: Margaritæ non sunt porcis proiiciendæ. Quicumque veritatem sincere quærit, is in hac posteriori Ethices parte iam habet clavem ulterius progrediendi, & thesaurum harum adjumento eadem proprio Marte inveniendi, quæ ego scripturus vel dicturus essem. Quicumque autem veritatem sincere non quærit, sed ex mera curiositate, vel ut alios discat reprehendere, atque ad ingenium quidem acendum, non vero ad emendandam voluntatem, libros meos, meamve informationem quærit, huic omniâ magis obfunt, quam profunt, quia omnis veritatis cognitio per malitiam vel vanitatem cordis eius in venenum tantum convertitur, adeoque nemo mihi vitio vertet si impofterum selectum Auditorum faciam, & de iis qui serio accurateque aliquid discere intenderunt, certa postulata atque examina, quod doctrina mea non sint indigni, exposcam, de quo alibi plura. Denique *hostes veritatis* eiusque obtrectatores jam abunde habent in scriptis meis hætenus ediris, quod per aliquot annos concoquant, & in quibus oppugnandis capita misere obtundant. Nec *Studiosi* tamen sibi persuadeant, quod hisce meis postulatis atque examinibus ipsis vel eorum marsupio rem difficilem atque operosam reddero ac humeros meos promptitudini ipsis inserviendi subducere velim. Deo enim adjuvante Lectiones meas ita studebo distribuere, ut quisque pro conditione sua amore ac mansuetudine ad veritatem invitetur, nec ab ea deterreatur. Interim Patri ac fonti omnis sapientiæ sit laus & gloria in æternitates æternitatum.

FINIS.

Thomasius, Christian,

Liber de remedio amoris irrationalis, et praevia necessaria notitia, sive
praxis philosophiae moralis cum appendice

Halae Magdeburgicae 1706

Regensburg, Staatliche Bibliothek -- 999/Philos.1276

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11110115-1

VD18 11622733-004